

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965:10

Ecklesiastikdepartementet

504
1965:10A

**ANTIKVITETS
KOLLEGIET**

Centralorgan för svensk kulturminnesvård

BETÄNKANDE AVGIVET AV
ANTIKVARIEUTREDNINGEN

Stockholm 1965

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Kronologisk förteckning

1. Sveriges sjöterritorium. Kihlström. 135 s. + 1 utviksblad. U.
2. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1: Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
3. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 2: Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 120 s. Ju.
4. Tandvårdsförsäkring. Kihlström. 186 s. S.
5. Måttenheter. Kihlström. 47 s. Fi.
6. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. Esselte. 100 s. I.
7. Praktik- och feriearbetsförmedling. Esselte. 180 s. I.
8. Skånes och Hallands vattenförsörjning. Esselte. 513 s. + 5 st. kartbilagor. K.
9. Arbetsmarknadspolitik. Esselte. 567 s. I.
10. Antikvitetskollegiet. Esselte. 281 s. E.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965:10

Ecklesiastikdepartementet

ANTIKVITETSKOLLEGIET

Centralorgan för svensk kulturminnesvård

BETÄNKANDE AVGIVET AV

ANTIKVARIEUTREDNINGEN

ESSELTE AB STOCKHOLM 1965

STATENS ÖFRNTLIGA UTRÄDNINGAR 1962:10

Klassifikationsdepartementet

ANTIKVITETSKOLEGIET

Centralförordning för svenskt kulturminnesvård

REGERINGENS BEFÄLLNING

ANTIKVITETSKOLEGIETS

Innehåll

1 kap. Sammanfattning	7
2 kap. Historik	13
3 kap. Vitterhetsakademien.	37
Sammansättning och verksamhet	37
Akademiens fastigheter	40
Akademiens fonder	45
Akademiens vetenskapliga företag.	48
4 kap. Ämbetsverkets nuvarande organisation och arbetsuppgifter.	52
5 kap. Sociala aspekter på kulturminnesvården	67
6 kap. Det nuvarande arbetsläget	73
7 kap. Ämbetsverkets framtida organisation och verksamhet	80
Förslagets grundtankar	80
Allmänt om ämbetsverkets uppgifter	85
Verksstyrelsen	87
Indelning i arbetsenheter m. m.	98
Avdelningen för yttre kulturminnesvård	107
Fornminnesbyrån	110
Byggnadsminnesbyrån	133
Sektionen för landsantikvarieärenden	156
Avdelningen för inre kulturminnesvård	159
Gemensamma verksamhetsgrenar	181
Bibliotek och arkiv	181
Tekniska laboratoriet	191
Informationskontoret	201
Administrativa byrån	208
8 kap. Medelhavsmuseet	229
9 kap. De vetenskapliga företagen.	237
10 kap. Samarbetet med Stockholms universitet. C 14-laboratoriet	247
11 kap. Antikvitetskollegiet — centralorgan för svensk kulturminnesvård	252
12 kap. Kostnadsberäkning och finansieringsfrågor m. m.	268
Särskilda yttranden	272
Bilagor	276

Förkortning av tjänstetitlar

Amanuens	am	Konservator	kons
Antikvarie	ant	Konservatorsbiträde	} konsb
Arkivarie	ark	Konsveringsbiträde	
Arkivassistent	arkass	Konserveringsassistent	konsass
Arkivbiträde	arkb	Kontorist	knt
Assistent	ass	Kontorsbiträde	ktb
Bibliotekarie	bibl	Kontorsskrivare	kts
Biblioteksassistent	biblass	Laborator	lab
Biblioteksbiträde	biblb	Laboratoriebiträde	labb
Bokbindare	bokb	Markvårdskonsulent	mvk
Byråassistent	bass	Maskinist	msk
Byråchef	bch	Materialförvaltare	mtf
Byrådirektör	bd	Museiadjunkt	madj
Byråsekreterare	bs	Museiassistent	mass
Eldare	eld	Museibiträde	mb
Expeditionsvakt	expv	Museilektor	ml
Extra	e	Museivakt	mv
Extra ordinarie	eo	Osteolog	ost
Fotobiträde	fotb	Redaktionssekreterare	reds
Fotograf	fof	Registrator	reg
Förman	förm	Reklamkonsulent	reklk
Förste (före titel)	f	Reparatör	rep
Hantverkare	hvk	Riksantikvarie	ra
Informationschef	ic	Ritbiträde	ritb
Ingenjör	ing	Rustmästare	rm
Kamrer	km	Tecknare	teckn
Kanslibiträde	klb	Telefonist	tel
Kansliskrivare	klk	Uppsyningsman	um
Kartritningsbiträde	kritb	Överantikvarie	öant
Kassör	ksr	Överbibliotekarie	öbibl

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Antikvarientredningen tillsattes den 22 februari 1962 med uppgift att verkställa utredning angående riksantikvarieämbetets och statens historiska museums arbetsuppgifter och organisation samt därmed sammanhängande spörsmål. Utredningen har bestått av regeringsrådet Bengt Hjern, tillika ordförande, samt riksdagsmännen rektorn Stig Alemyr och bankdirektören Carl Göran Regnéll. Såsom experter har till utredningen varit knutna riksantikvarien Gösta Selling och förre riksantikvarien Bengt Thordeman.

Utredningens sekreterare har varit byrådirektören Karl-Erik Högner.

Sedan utredningen nu fullgjort sitt uppdrag, får utredningen överlämna resultatet av sitt arbete, ett tryckt betänkande, betitlat »*Antikvitetskollegiet — centralorgan för svensk kulturminnesvård*».

Särskilda yttranden har avgivits av herrar Thordeman och Selling.

Stockholm den 31 december 1964.

Bengt Hjern

Stig Alemyr

Carl Göran Regnéll

Gösta Selling

Bengt Thordeman

/ Karl-Erik Högner

FÖRSTA KAPITLET

Sammanfattning

Nuvarande riksantikvarieämbetet och statens historiska museum föreslås att såsom ett omorganiserat ämbetsverk med benämningen *antikvitetskollegiet* få ställningen av en i verklig mening central toppinstans för frågor rörande den yttre och den inre kulturminnesvården i landet. Härigenom bör på bästa sätt en effektiv samordning kunna ske av de kulturminnesvårdande insatserna och de statliga resurserna på detta område bäst kunna utnyttjas. Som en konsekvens härav bör byggnadsstyrelsens direkta sysslande med kulturminnesvård upphöra och dess arbetsuppgifter i detta ämne överflyttas till antikvitetskollegiet. Vidare föreslås i samma syfte att Nordiska museet organisatoriskt knytes till kollegiet. Samma gäller livrustkammaren.

För att antikvitetskollegiet på ett verksamt sätt skall kunna fullgöra funktionen som det centrala topporganet på kulturminnesvårdens område föreslås att detsamma organiseras som ett modernt ämbetsverk med en verkstyrelse i ledningen. Verkschef blir riksantikvarien. Kollegiet kommer enligt förslaget att bestå av riksantikvarien, två ledamöter utsedda av vitterhetsakademien bland dess ledamöter, en ledamot utsedd av Kungl. Maj:t, samt cheferna för verkets båda huvudavdelningar och chefen för den administrativa byrån. Därest Nordiska museet organisatoriskt anknytes till kollegiet, tänkes även styresmannen för museet komma att ingå som ledamot av detta.

Som en given följd av att ämbetsverket kommer att överta de arbetsuppgifter, som byggnadsstyrelsen f. n. fullgör på kulturminnesvårdens område, och att Nordiska museet och livrustkammaren organisatoriskt knytes till antikvitetskollegiet, kommer ämbetsverkets arbetsområde att avsevärt vidgas, låt vara att själva arten av verksamheten blir i stort sett densamma som förut. Forskning tänkes skola bedrivas vid ämbetsverket endast i den mån denna kan sägas utgöra ett naturligt led i den övriga verksamheten. På ämbetsverkets ledning avses skola ankomma att med iakttagande härav bestämma arten och omfattningen av den forskning, som skall bedrivas vid ämbetsverket.

Såväl den yttre som den inre kulturminnesvårdande verksamheten föreslås skola få en mera utåtriktad prägel än vad hittills varit möjligt att åvägbringa. För att möjliggöra en sådan inriktning förordas bl. a. att *en rådgivande nämnd* ställes till verksledningens förfogande. I nämnden avses skola ingå företrädare för folkrörelserna, viktiga sammanslutningar på kultur-

livets skiftande områden, press, radio och TV samt — vilket särskilt bör understrykas — för turistorganisationerna. Tanken är att denna nämnd skall tjäna verksledningen som ett forum för diskussion av nya uppslag och aktiviteter inom verkets hela ämnesområde, syftande till att åstadkomma en större livaktighet på detta arbetsfält och ett vidgat intresse för kulturminnesvården hos svenska folket. Som ytterligare ett viktigt led i utredningens strävan att stimulera intresset för våra kulturminnen och att öka kunskapen om verksamheten vid ämbetsverket — både vad avser yttre och inre kulturminnesvård — föreslås inrättandet av en särskild PR-avdelning vid verket, *ett informationskontor*, vilket tänkes skola stå under ledning av för detta slags verksamhet fackutbildad personal. Informationskontoret avses även skola handha kontakterna med skolmyndigheterna och i samråd med dessa planera och utföra visningar för skolungdom av vad som bör vara av särskilt intresse för denna samhällsgrupp. Utredningen finner det angeläget, att ämbetsverket med lämpliga metoder inriktar sig på att just hos ungdomen sprida kunskap och väcka intresse för våra kulturminnen.

Det sedan länge rådande och alltjämt förefintliga nära sambandet mellan vitterhetsakademien, å ena, samt riksantikvarieämbetet och statens historiska museum, å andra sidan, har av utredningen bedömts vara så fruktbarande för kulturminnesvården att utredningen icke ansett sig böra föreslå en brytning av detsamma. Sambandet tänkes emellertid framdeles skola manifesteras genom att i kollegiet kommer att ingå ett par akademiledamöter, varjämte riksantikvarien får ställningen av akademiens direktör, vilket sistnämnda arrangemang icke rubbar den position preses f. n. intar. Akademiens förvaltningsutskott förlorar m. a. o. sin nuvarande ställning som verkets »styrelse».

Vad angår ämbetsverkets interna organisation har utredningen funnit att denna i sin nuvarande uppbyggnad är ändamålsenlig, och utredningen föreslår följaktligen ej några mera genomgripande förändringar i de organisatoriska förhållanden, som f. n. är rådande. Detta innebär, att ämbetsverket även i fortsättningen kommer att bestå av två huvudavdelningar, nämligen av de avdelningar vilka hittills betecknats som riksantikvarieämbetet respektive statens historiska museum. Dessa båda huvudavdelningar har av utredningen benämnts avdelningen för yttre kulturminnesvård (kulturminnesavdelningen) och avdelningen för inre kulturminnesvård (museiavdelningen). Varje avdelning får till chef en överantikvarie, lydande under verkschefen-riksantikvarien.

Utredningen avvisar bestämt varje tanke på en separation mellan riksantikvarieämbetet, å ena, samt statens historiska museum, å andra sidan; dessa institutioner är så sammanflätade i varandra att de kan betraktas som en naturlig enhet.

Kulturminnesavdelningen uppdelas enligt förslaget i en fornminnesbyrå och en byggnadsminnesbyrå, vardera med en byråchef såsom chef. Huvuddelen

av landsantikvarieärendena föreslås bli hänfödda till denna avdelning; det avses att dessa ärenden i betydande utsträckning skall handläggas av avdelningschefen själv. Tanken är emellertid att då det gäller landsantikvarieorganisationen riksantikvarien personligen skall agera i betydligt större utsträckning än vad som hittills varit möjligt. — Den nuvarande befattningen som överantikvarie — d. v. s. befattningen som chef för avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen — kan följaktligen indragas.

Museiavdelningen kommer enligt förslaget att bestå av en förhistorisk byrå och en historisk byrå, båda under ledning av en byråchef. Förhistoriska byrån motsvarar de nuvarande sten- och brons- samt järnåldersavdelningarna och den historiska byrån den nuvarande medeltidsavdelningen och myntkabinettet. Till museiavdelningen hänföres enligt förslaget även verkets osteolog.

Utöver de båda huvudavdelningarna kommer ämbetsverket enligt förslaget att bestå av vissa gemensamma arbetsenheter, nämligen biblioteket och arkivet, tekniska laboratoriet, informationskontoret och administrativa byrån.

Medelhavsmuseet bör enligt utredningens mening liksom hittills vara anknutet till ämbetsverket. Museet avses alltjämt skola vara uppdelat på två avdelningar, den grekisk-romerska och den egyptiska, var och en med en föreståndare såsom chef. Som chef för hela museet föreslås skola finnas en museidirektör, lydande under riksantikvarien. Beträffande museets lokalfråga förordar utredningen att denna löses på så sätt att museet samlas under ett tak och att den s. k. östra stallflygeln, belägen i anslutning till ämbetsverkets förvaltningsbyggnad, reserveras för museets ändamål. — Nationalmusei antiksamling föreslås bli införlivad med medelhavsmuseets samlingar.

Utredningen förordar inrättandet av ett trettiotal nya tjänster vid ämbetsverket jämte medelhavsmuseet. Vidare föreslås att åtskilliga tjänster uppflyttas i högre lönegrad. — Det har av utredningen framhållits som önskvärt att delegering av ärendenas handläggning sker i betydligt större utsträckning än vad som f. n. är fallet. För att detta skall kunna ske ända ned till biträdesplanet, har utredningen ansett det betydelsefullt att inte minst biträdeskadern får en förbättrad löneställning; härigenom möjliggöres att ämbetsverket kan behålla och rekrytera personal med de erforderliga kvalifikationerna. Icke minst viktigt är att biträdespersonalen blir så dimensionerad att den akademiskt utbildade personalen kan avlastas från allehanda rutingörsmål och sysslor, som ligger under nivån för deras utbildning. — Kostnaderna för tjänstemännens löner avses för framtiden skola över hela linjen bestridas av statsverket. Nuvarande ordning, enligt vilken vitterhetsakademien svarar för lönerna till vissa tjänstemän, vilkas arbetsuppgifter är av rent statlig karaktär, bör m. a. o. upphöra. Genom att akademien befrias från dessa kostnader kan pengarna i motsvarande mån mera direkt

användas för kulturminnesvårdande åtgärder. Akademien är naturligtvis oförhindrad att för sina egna medel anställa tjänstemän för uppgifter, som hänför sig till akademiens egen verksamhet, fallande utanför vad som kan betraktas såsom statliga angelägenheter.

Beträffande de vetenskapliga företagen föreslås bl. a. att arbetet med *Sveriges kyrkor* i fortsättningen skall bedrivas under ledning av en kommitté med riksantikvarien såsom självskriven ordförande. Utredningen räknar med att arbetet med *Sveriges kyrkor* skall kunna bli slutfört inom 65—70 år. Vidare förväntar sig utredningen att en stark aktivitet utvecklas, icke minst från det nyinrättade informationskontorets sida, för åstadkommande av en väsentligt ökad avsättning av det betydelsefulla verket.

Samarbetet mellan ämbetsverket och *Stockholms universitet* bör intensifieras. I detta syfte föreslås att tjänstemännen vid ämbetsverket i ökad utsträckning skall biträda vid undervisningen av de universitetsstuderande. Vidare förordas att några arbetsrum med forskarplatser ställas till universitetets förfogande i ämbetsverkets förvaltningsbyggnad eller i dennas närhet. Till dessa utrymmen avses tillfälligt kunna överföras vissa speciella föremål ur museisamlingarna för vetenskapligt studium och som åskådningsmaterial i undervisningen. Det är däremot inte meningen, att universitetets forskning och undervisning i övrigt skall förläggas till ämbetsverket.

I fråga om *C 14-laboratoriet* föreslår utredningen ej någon förändring av denna institutions nuvarande organisatoriska ställning. Verksamheten avses skola även i fortsättningen bedrivas på i huvudsak samma sätt som hittills.

Byggnadsstyrelsen har f. n. betydelsefulla uppgifter på kulturminnesvårdens område. Detta gäller framför allt de statliga byggnaderna och kyrkorna. Då det gäller statliga byggnader av kulturhistoriskt värde är det sålunda byggnadsstyrelsen, som har att ta initiativ till att dessa byggnader i förekommande fall får ställningen av byggnadsminnesmärken. Vidare är det byggnadsstyrelsen som har att godkänna och övervaka restaureringen av kyrkor. Samråd med riksantikvarieämbetet har dock anbefallts i dessa ärenden. Utredningen föreslår, att byggnadsstyrelsens befattning med ifrågavarande ärenden överflyttas till antikvitetskollegiet. Förslaget innebär bl. a. att kollegiet i stället för byggnadsstyrelsen skall ta initiativ till att statlig byggnad förklaras för statligt byggnadsminne. Sådan förklaring tänkes skola kunna meddelas av Kungl. Maj:t under samma förutsättningar som gäller enligt lagen om byggnadsminnen i fråga om kulturhistoriskt märkliga byggnader i enskild ägo.

De ärenden, varom här senast varit fråga, handlägges f. n. inom byggnadsstyrelsen av kulturhistoriska byrån. Som en konsekvens av att ärendena överflyttas till antikvitetskollegiet föreslår utredningen, att kulturhistoriska byrån avskaffas.

Såsom av den föregående skildringen framgår föreslår utredningen att

Nordiska museet — liksom *livrustkammaren* — organisatoriskt anslutes till antikvitetskollegiet. Museet avses visserligen skola bibehålla ställningen såsom en självständig stiftelse och alltjämt benämnas Nordiska museet men i ledningen ersättes Nordiska museets nämnd av antikvitetskollegiet. Museets chef blir riksantikvariern med en styresman — jämställd med chefen för museiavdelningen — såsom närmaste man. Denne tänkes vidare skola ingå såsom ledamot i kollegiet. Hur Nordiska museet internt skall organiseras får bli beroende av närmare överväganden, varvid den översyn av museiverksamheten vid museet som statskontoret under åren 1963 och 1964 verkställt, får tagas i beaktande. För antikvarieutredningen har det framstått som angeläget att verksamheten vid antikvitetskollegiet och Nordiska museet så mycket som möjligt samordnas och att i de fall, då sammanslagning av arbetsenheter vid de båda institutionerna framstår såsom ändamålsenlig och rationell, en sådan verkligen kommer till stånd. Detta torde i främsta rummet gälla den administrativa verksamheten, bibliotek och arkiv samt fotoverksamheten och den pedagogiska verksamheten. Enligt utredningens mening bör museet icke i någon större utsträckning syssla med verksamhet som faller inom den yttre kulturminnesvårdens ram. — Utredningen tänker sig att genom museets organisatoriska anslutning till antikvitetskollegiet tjänstemännen blir mindre fixerade till speciella arbetsenheter och att därmed en större rörlighet kan åstadkommas — åtminstone bland de yngre befattningshavarna — på det stora verksamhetsfält, som riksantikvarieämbetet, statens historiska museum, medelhavsmuseet, Nordiska museet och livrustkammaren i dag omfattar.

Ett genomförande av utredningens förslag har beräknats kosta statsverket tillhopa ytterligare 880 000 kronor årligen. Ej oväsentliga besparingar kan förväntas uppstå genom kulturhistoriska byråns avskaffande och Nordiska museets organisatoriska anslutning till ämbetsverket. Vidare utgår utredningen ifrån att ökade intäkter kommer att tillföras statsverket via uppdragsverksamheten och en intensifierad PR- och reklamverksamhet. Sistnämnda verksamhet bör även kunna ge akademien ett ökat ekonomiskt utbyte.

Det har inte ingått i utredningens uppdrag att behandla *landsantikvarieorganisationen*. För utredningen framstår det emellertid som önskvärt att denna blir föremål för en offentlig utredning. Landsantikvariernas ställning är svår och ömtålig, särskilt med hänsyn till deras beroende av såväl statliga myndigheter som lokala organisationer. Landsantikvarierna har också en mycket viktig uppgift att fylla i svenskt kulturliv på det lokala planet. En utredning rörande landsantikvarieorganisationen bör emellertid under inga förhållanden få tagas till intäkt för en fördröjning av genomförandet av de synnerligen angelägna projekt, som innefattas i detta betänkande. Ej heller får de praktiska överväganden, vartill förslaget om Nordiska museets organisatoriska anslutning till antikvitetskollegiet måste

leda, medföra uppskov i arbetet på ämbetsverkets utbyggnad. En sådan är ofrånkomlig, hur det än går med frågan om Nordiska museet. Detta betänkande har också disponerats och upplagts på så sätt att nämnda fråga tänkes skola behandlas separat och jämsides med att utredningens övriga förslag successivt förverkligas.

ANDRA KAPITLET

Historik

En antikvarisk syn på äldre tiders kulturminnesmärken och fornlämningar var främmande för medeltiden. De lärde under denna period saknade inte intresse för landets äldre historia, och även om vi i Sverige inte hade krönikeförfattare med sådan litterär resning som Danmarks Saxo eller Islands Snorre så bedrevs också i vårt land under medeltiden historieforskning av kvalitet. Något utnyttjande av antikvariska källor — och därmed åsyftas fornyfynd och fasta fornlämningar — förekom emellertid ej förrän humanismen och renässansen satte sin prägel på vårt lands kultur. När man för första gången i svensk litteratur, i Olaus Petris på 1530-talet skrivna krönika, finner spår av ett antikvariskt betraktelsesätt, så kan detta härledas ur inflytande från tyska humanister. Olaus Petri omtalar högarna vid Gamla Uppsala och gravfälten på Björkö. Han vet berätta att fordom »hwar släkt hade sin eeghen ättahaga i sin boolstad, hwilka man än nw monga seer för öghonen». Han har läst och tolkat runstenarnas inskrifter. Han har klart för sig att de äldsta kyrkorna mestadels var byggda av trä och han skildrar Uppsala domkyrkas tidigaste byggnadshistoria. Han känner till de många fynden av anglosaxiska mynt från vikingatiden och drar därav slutsatsen att det har förekommit en livlig handel mellan Sverige och England, en synpunkt som mycket skiljer sig från Gustav Vasas, när han i ett brev 1547 om ett till honom insänt myntfynd skriver: »Szå är samme mynt j sig wäll gott, hwar[för] man ther mere thervtaff upfinne och bekomme motte». Även myntets fortgående försämring beaktas av Olaus Petri.

Vida mer betydelsefullt för fornforskningens utveckling i vårt land än Olaus Petris krönika, som ju befordrades till trycket först på 1800-talet, blev det kulturhistoriska verk som Sveriges siste katolske ärkebiskop Olaus Magnus författade i sin exil i Rom och som utkom 1555. Detta rikt illustrerade arbete »Historia de gentibus septentrionalibus» är i främsta rummet en etnologisk skildring av de nordiska folken men innehåller också en mängd uppgifter av mera direkt antikvarisk karaktär och utgör alltså en ovärderlig källa för forskningen. Här möter man också för första gången en klart uttalad maning till vård om våra fornminnen. I vignetten till ett kapitel om monument och resta stenar har författaren infogat en i runor tecknad latinsk inskrift: »antikua serua», bevara fornminnena.

Jämte den rationalistiska, man kanske redan kan säga arkeologiska linje,

som tar sig uttryck hos Olaus Petri och Olaus Magnus, fanns det en annan, en ideologisk linje som i hög grad befruktade svensk fornforskning, på gott och ont. Det var göticismen. Den framträder redan tidigt under medeltiden och får under 1500-talet sitt uttryck i den »Historia de omnibus gothorum sueonumque regibus» som författats av Johannes Magnus, bror och företrädare till Olaus Magnus, vilken sistnämnde utgav det märkliga verket i Rom 1554. Göticismens syfte var att anknyta Sveriges historia till goternas, varigenom man konstruerade fantastiska kungalängder ända tillbaka till Noak. Härigenom kunde man åt Sverige åstadkomma en fornhistoria så ärorik att få länder kunde tävla därmed. Göticismen blev i mycket bestämmande för den svenska fornforskningens utveckling. Som dess ryktbaraste produkt framstår Olaus Rudbecks gigantiska verk »Atland eller Manhem», vilket började utkomma 1672. Med uppbådande av sin tids hela lärdom och sin egen genialitet sökte han visa att Sverige var kulturens urhem. Härvid använde han sig i stor utsträckning också av fornlämningarnas och fornfyndens vittnesbörd och bidrog på så sätt att i högsta grad aktualisera och stimulera fornforskningen.

Olaus Magnus' maning att bevara fornminnena fann ej någon genklang hos Gustav Vasa. Tvärtom lät han bryta ner övergivna kloster för att utvinna byggnadsmaterial, och hans i flera omgångar företagna konfiskationer av kyrkliga klenoder är välbekanta. Men redan hos Johan III kommer en annan inställning till synes. Visserligen tvingas han av penningnöd till ett sådant fruktansvärt dåd som att låta nedsmälta Erik den heliges och Sankta Birgittas båda kostbara medeltida relikskrin, men å andra sidan föranstaltade han också om underhåll, förbättring eller rekonstruktion av medeltida byggnadsverk.

Tiden mognade nu märkvärdigt hastigt till en åtgärd, som var långt före sin tid i Europa. Gustav II Adolf hade som lärare tvenne betydande män, som förde honom in i göticismens tankegångar och som väckte hans livliga intresse för våra fornlämningar. Det var Johan Skytte och Johannes Bureus. Den senare hade redan 1599 fått i uppdrag av hertig Karl »at dragha kring om hela Rijket at afskrifva Runestenaar», ett uppdrag som sedermera utvidgades till »att opsökie alla gamble monumenter, som wåre förfäder, swänske och göther, i forntijden haffua opfunnedt». Han engagerade senare med sig ytterligare tvenne personer för dessa uppgifter, nämligen kyrkoherden i Fresta och Hammarby Martin Aschaneus och sin måg Johan Henrichsson (1651 adlad Axehjelm). Även dessa, åtminstone Aschaneus, torde ha erhållit kungligt uppdrag rörande antikvitetsarbetet. Kort tid innan Gustav II Adolf lämnade Sverige för att delta i tyska kriget, beslöt han skapa bestämdare former för antikvariernas verksamhet. Den 20 maj 1630 utfärdade han ett »*Memorial, effter hwilken H.K.M:t nådigest will, att dhe, som antagne üro att wara rijkzens antiquarij och häfdesökiare, sigh flijtelighen rätta skole*». Samma dag utfärdade konungen även fullmakt för

Aschaneus att vara antikvarie. Säkerligen har en sådan även blivit utställd för Axehjelm, ehuru den ej är bevarad. Däremot har det troligen ej ansetts behöfligt att förse Bureus med fullmakt; hans redan givna uppdrag har väl betraktats såsom överfört till den nya organisationen, inom vilken han blev den självskrivne ledaren. Från och med utfärdandet av denna instruktion hade Sverige erhållit ett statligt *riksantikvarieämbete*.

Beträffande 1630 års memorial må påpekas, att detta kännetecknas av en anmärkningsvärt stor bredd i fråga om de uppgifter som pålades antikvarierna, något som visserligen motsvarade intresseomfånget hos ett geni som Bureus men som å andra sidan från början omöjliggjorde ett fullföljande av programmet i dess helhet. Det må erinras om att en stor del av memorialets önskemål numera överförts till andra organ: riksarkivet, Nordiska museet, landsmåls- och folkminnesarkivet, ortnamnskommissionen, Sveriges geologiska undersökning etc. I stor utsträckning pågår alltjämt arbetet med de uppgifter som det märkvärdigt förutseende programmet skisserade. Det är dock samtidigt påfallande att av sådana monument, som numera kallas fasta fornlämningar, nämns uttryckligen endast runstenarna, uppenbarligen därför att de utgör litterära dokument — hela memorialet inriktar nämligen antikvariernas arbete mera på den litterära än på den antikvariska sidan av fornforskningen. Detta gäller också insamlingsarbetet, som huvudsakligen åsyftar uppteckningar. Föremålsinsamling har dock tydligen i viss utsträckning åsyftats. Redan i första punkten av memorialet blir antikvarierna ålagda att »allehanda gamle monumenter och saker . . . sambla» och enligt en följande punkt skall de »allehanda gammalt mynt . . . samka». Att ett samlande i museal mening här föresvävade konungen framgår av att han sex dagar senare, den 26 maj 1630, till Bureus överlämnade »utur konungens bokekammar» — alltså ur sin privata ägo — ett antal mynt och medaljer att förvaras uti »cronones cantzelij», d. v. s. riksarkivet. Där förenades konungens gåva med en samling av 360 mynt samt några sigillstampar, varibland den vackra riksklämman av silver från 1430-talet, alltjämt en prydnad för statens historiska museum, som i dessa föremål kan se sitt egentliga embryo. Till arkivet fördes också de föremål och handlingar, som de nya antikvarierna sammanbragte, av föremål till en början förmodligen endast runstavar och mynt.

För kulturminnesvård i vår tids mening saknades givetvis både personella och ekonomiska resurser. Vissa ansatser kan dock skönjas. Sålunda finns t. ex. från 1631 bevarat konceptet till ett brev, undertecknat av de tre antikvarierna, rörande uppresandet av kullfallna runstenar i Stockholms län. Det blev nog i verkligheten inte så mycket uträttat, trots stor och berömvärd ambition åtminstone hos Bureus och Aschaneus, men ett frö hade blivit sått, som visserligen inte hastigt växte upp, men det levde och grodde, och det får anses gott nog under den första kritiska tiden.

» Denna första period, under vilken man förspörjer mer famlande ansatser

än positiva arbetsresultat, fortsatte även under den gamle Bureus' närmaste efterföljare på posten som »antiquarius regni», såsom titeln nu lyder i fullmakterna. Alltjämt är tjänsten knuten till riksarkivet.

På 1660-talet gör sig emellertid en ny våg av antikvariskt intresse märkbar i Sverige, stimulerad genom förvärvet av isländska handskrifter och befordrad av den mäktige Magnus Gabriel de la Gardie. På hans initiativ, kanske efter hans diktamen, utfärdade förmyndarregeringen 1665 ett nytt memorial för antiquarius regni, vilket vittnar om betydande framsteg i fråga om uppfattningen av de antikvariska arbetsuppgifterna. Här kommer nu direkt vårdande synpunkter till tals. Sålunda heter det bl. a. att om antikvarien »några antiquiteter [= fornlämningar, byggnadsminnesmärken] öfverkommer, som finnes af wårdhslöso wara nedhbrutne och bortwreckte och lijkwehl werde wore, att dee repareras och underhållas, då skall han sådane uthj noga observation taga till att kunna Kgl. Maj:t der om een pertinent underrättelse gifwa».

Redan påföljande år, 1666, är regeringen beredd till nya betydelsefulla reformer. En fornminnesförordning utfärdas, den första i Sverige och därmed i Europa, och den antikvariska centralmyndigheten omorganiserar.

Vad först lagstiftningen beträffar, så fick den formen av ett »*Kongl. Mayst:s placat och påbudh om gamble monumenter och antiquiteter*». Här blir nu fastslaget »at ingen ehoo han är, skal effter thenne dagh, vnderstå sigh på någrehanda sätt at nederbryta eller föröda the borger, huus, fästen, skantzar eller steenkumbel, som ännu på een eller annan orth kunna wara tilfinnandes, ehuru ringa ock thess aflefwor wara måge, icke heller i någon måtto förspillla the stoder eller steenar, som medh någon runaskriffit kunne wara ritade, vthan them alldeeles orubbade på sine rätte forne ställen blifwa låta, tillijka medh alle stoore hoopburne jordhöggar och ättebakker». Men inte bara de förhistoriska fornlämningarna och ruinerna anammas »vthi Wår Konungzlige hägn och beskydd»; även medeltidens kyrkliga minnesmärken blir nu föremål för antikvarisk uppmärksamhet genom föreskriften »at alle kyrkior och clöster sampt theras tygh, redskap, prydnat på wägger och fönster, målningar eller hwariehanda innandöme, som något tänckwärdigt kunne innehålla, tillijka medh alle the dödas och afflidnas grafwar och graffstellen in vthi kyrkior eller vthe på kyrkiogårdarne, then wårdnat, frijd och säkerheet bevijsas må, som medh theras christelige instichtelser, bruuk och öffning enligt är». I detta plakat har lagts den fasta grund på vilken all senare svensk fornminneslagstiftning bygger.

Fornminnesvårdens omorganisation förde däremot in på ett sidospår, som fick en ganska kort varaktighet. På initiativ av Olaus Rudbeck, som var professor i Uppsala och som vid denna tid begynte sina vidlyftiga antikvariska forskningar, inrättades vid universitetet ett *antikvitetskollegium*, som enligt det kungliga stiftelsebrevet skulle ha till uppgift att framdraga »wår swenske och göthe nations gamla och märkelige bedriffter och åminnelser

täckn ifrån deras förälldrande och mörker åter uthi dags lius». Kollegiet skulle väl närmast fungera som ett slags forskningsakademi, men tack vare att det till sekreterare fick en person med stor driftighet och organisationsförmåga, Johan Hadorph, blev det där som fornminnesvårdens angelägenheter blev omhändertagna. Detta kunde ske så mycket mer naturligt, som den dåvarande antiquarius regni, Olaus Verelius, tillika var professor i Uppsala och ledamot av kollegiet. Hadorph lät också efter hand överföra de samlingar, som var underställda riksantikvarien, från riksarkivet i Stockholm till kollegiets lokaler i Gustavianum i Uppsala. Om Hadorph fått följa sina idéer under denna tid skulle han ha inrättat ett verkligt museum enligt tidens begrepp, ett »antikvitets hus» med två stora välvda rum, det ena för böcker och manuskript, det andra »till allehanda monumenters församblande». Sin förebild till detta projekt hade han hämtat i Köpenhamn, där han 1673 hade studerat »raritetscammaren, sådan som jag nu söker att opprätta». Under Hadorphs tid kom ett systematiskt insamlande av forn-saker till stånd. Det första föremålet av detta slag som tillfördes de statliga samlingarna var ett halvt bronsålderssvärd, funnet i Hällestads socken i Skåne; det hade 1670 överlämnats av fältmarskalken Erik Dahlberg. Hadorph personligen har förtjänsten av att en märklig skatt av medeltida kyrksilver, som kom i dagen vid Linköping 1676, räddades till statsamlingen, till vars främsta klenoder den alltjämt hör.

Snart nog tillkom även på Hadorphs initiativ en lagstiftning rörande hembudspflicht för fynd av antikvariskt värde, vilken skulle göra det lättare att bevaka insamlandet av sådana. År 1684 utfärdades nämligen ett »*Kongl. May:tz Placat angående allehanda gammalt hittemynt och fynd vthi guld, söloff, koppar och metallkäril sampt andra rare stycker, som myckit vppfinnes och vndandöllies*». Med stöd av urgammal germansk rättsuppfattning, som tar sig uttryck i de medeltida landskaps- och landslagarna, enligt vilka skattefynden är regale, påbjudes nu att »icke allenast gammalt mynt» utan även »söloff- gull- och koppar- sampt allehanda metall-käril och andre rare stycker, som fordom anten widh infallne feigdetijder eller andre vådelige händelser i jorden nidsatte äro at förwaras, men sedan antingen genom ägendernes dödzfäll eller aff hwariehanda annor orsak förgätne och i jorden quarstående lempnade warda», ofördröjligen skall hembjudas till Kronan, varvid Kronan tager två tredjedelar och en tredjedel behålles av hittaren. Dock förbehålles Kronan rätt att inlösa även hittarens tredjedel på det att »sådana gamble och loflige [= lofvärda, märkliga] ting til Fäderneslandetz heder så och för curiositet skull bijbehållne warda».

Under Hadorphs tid började även utgrävningar av fasta fornlämningar i vetenskapligt syfte att företagas. Av utomordentligt stor betydelse blev de »rannsakingar efter antikviteter» som under denna period — delvis på Hadorphs egen direkta uppmaning — utfördes av präster och befallningsmän över hela landet. Genom detta företag, en föregångare till vår tids

fornminnesinventering, inkom till den centrala myndigheten ett visserligen mycket ojämnt men grundläggande material för kännedomen om landets fornlämningsbestånd, som kompletterades genom Hadorphs talrika resor.

Antikvitetskollegiet såsom sådant har näppeligen gjort några större insatser för fornminnesvården. Det var väsentligen genom sin energiske sekreterare som det verkade. I och med att Hadorph 1676 flyttade till Stockholm och 1679 blev riksantikvarie även till namnet kom ansvaret för antikvitetsarbetet att återigen på ett naturligt sätt anknytas till detta ämbete. År 1692 ersattes antikvitetskollegiet med ett nytt ämbetsverk, antikviterarkivet, som förlades till Stockholm och till chef fick riksantikvarien eller antikvarien som titeln löd en tid framåt. Ämbetsverket blev ganska frukostigt organiserat med två assessorer, en translator, två skrivare, en ritare och en dräng. Härmed synes ett effektivt organ ha skapats för Hadorphs fortsatta verksamhet. Tyvärr fick han ej länge utnyttja det. Redan följande år avled han, 63 år gammal.

Den inventarieförteckning som upprättades över antikviterarkivets samlingar efter Hadorphs död — den första bevarade förteckningen över det blivande historiska museets föremålsbestånd — ger ett starkt intryck av dennes målmedvetna insamlingsarbete. Där fanns förhistoriska fornsaker från olika perioder, bl. a. fynd från Hadorphs egna grävningar i Svarta jorden på Björkö, vidare kyrkliga klenoder och profanföremål från medeltiden, lapptrummor, mynt och medaljer. Det var en samling som redan skulle ha tagit sig något ut om man haft lämpliga lokaler, men trots Hadorphs ivriga strävanden även för detta mål hade inga resultat uppnåtts. Antikviterarkivet hade åter blivit sammankopplat med riksarkivet och fått sina lokaler i gamla slottet, där föremålen och manuskripten »uthi ingen ordning hållas kunna eller flera tillsamlas för trängseln skull», skriver Hadorph 1691. Till råga på allt blev samlingen husvill genom den stora slottsbranden 1697 och fick sedan finna sig i ett provisorium, som varade i över 70 år. En lycka i olyckan var att inga av de dyrbara föremålen skadades eller förkom vid brandkatastrofen.

Hadorph fick i Johan Peringskiöld en utmärkt efterträdare, som fortsatte verksamheten enligt de riktlinjer den förre uppdragit, och i samma anda verkade även dennes son och efterföljare, den lovande Johan Fredrik Peringskiöld, som dock avled redan 1725 vid 35 års ålder. I och med att man nu kommer längre in på 1700-talet kan man förmärka, att den utilistiska tidsandan, väl också i förening med hopplösa lokalförhållanden och bristande driftighet hos antikvarierna, ledde till en stagnation i det antikvariska arbetet, som nära nog ändat med ämbetets fullständiga slopande. I en skrivelse 1775 utpekar regeringen som ett önskemål att tjänsten skulle indragas vid den dåvarande antikvariens, den framstående numismatikern Carl Reinhold Berchs avgång, och följande år klagar denne över att han är totalt ensam sedan han mistat båda assessorstjänsterna vid antikviterarkivet. Han hade dock några år dessförinnan fått uppleva den framgången att lokalprovisoriet

upphört och att han kunnat flytta in i bättre om också alltså mycket otillräckliga lokaler i slottets biblioteksflygel. Efter Berchs död 1777 blev emellertid hotet om antikvarietjänstens indragning ej verkställt. Han fick till efterträdare konungens handsekreterare G. J. Adlerbeth, och allt förblev vid det gamla, d. v. s. antikvitetsarbetet fortsatte i tämligen förflamade former.

Det är väl tänkbart, kanske sannolikt att riksantikvarietjänsten, som den nu åter kallas, slutligen dock hade försvunnit om icke Gustav III funnit den lämpad att medverka till realiserandet av en annan plan, som han hyste och som mognade till utförande 1786. Hans mor, Lovisa Ulrika, hade 1753 instiftat en litterär hovakademi, *vitterhetsakademien*. Kungen hade nu beslutit ersätta denna akademi, som så småningom kommit att föra en tynande tillvaro, med en egen skapelse, svenska akademien. Han ville dock icke helt avskaffa moderns akademi utan förvandlade denna till en antikvitets- och medaljakademi efter förebild av den franska »Académie des inscriptions et belles-lettres». Namnet ändrades samtidigt till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Konceptet till akademiens första statuter var författat och egenhändigt utskrivet av Gustav III. Med ett enkelt handgrepp skaffade han den ombildade akademien sekreterare, penningmedel, arbetsuppgifter och förankring i statsförvaltningen genom att göra den då nästan arbetslöse riksantikvariern till vitterhetsakademiens ständige sekreterare, placera antikvitetsarkivet under akademiens vård och överföra arkivets stat på akademien. I jämförelse med antikvitetsarkivet 1692 fick dock akademien en betydligt reducerad tjänstemannastab, nämligen riksantikvariern, som tillika skulle räknas som ledamot av akademien, och en amanuens. Till lokal åt akademien och samlingarna anvisades ett av tornrummen i det s. k. Kungshuset, numera Svea hovrätts hus på Riddarholmen, där samlingarna delvis fick kvarstå även sedan lokalerna 1792 överlätits till en annan statlig myndighet. Följande år, 1793, avsöndrades från vitterhetsakademien samlingens då viktigaste del, nämligen myntkabinettet, och införlivades med det 1792 grundade Kungl. museum, det blivande nationalmuseum. Myntkabinettet kvarstod dock under riksantikvariern, som i egenskap av dess chef erhöll titeln garde des médailles, en titel som medföljde riksantikvariern ända in på 1900-talet. År 1816 återfördes myntkabinettet emellertid till akademien.

För akademien fanns under denna period föga intresse till övers. »Denna stackars akademi är och förblifver såsom ett ljus under skäppan», skrev akademiens egen sekreterare 1790 föraktfullt till en vän. För sina sammanträden fick akademien till en början låna rum hos svenska akademien och sedan i andra växlande lokaliteter på slottet, provisorier som upphörde först 1847, då akademien och dess samlingar fick en egen våning högst upp i Ridderstolpeska huset, Skeppsbron 2, vilket numera är upplåtet åt televerket.

De under akademiens vård ställda samlingarna gick under tiden riskabla

öden till mötes. En eldsvåda härjade 1802 de lokaler i Kungshuset där samlingarna hade kvarblivit, och de räddades från undergång endast tack vare rådigt ingripande av akademiens amanuens Olof Sundel. När samma år den dåvarande riksantikvarien avled visade det sig att han efterlämnade myntkabinettet i kaotiska förhållanden, som det tog lång tid att bringa i ordning. Provisoriska förvaringar i olika utrymmen i slottet följde åter fram till 1830, då samlingarna överfördes till den södra halvrunda slottsflygeln vid yttre borggården.

Denna likgiltighet för samlingarna bottnade i att tiden över huvud taget var likgiltig för de nordiska antikviteterna. I akademiens första statuter var de ej ens upptagna såsom föremål för akademiens verksamhet, vilket ju är signifikativt med hänsyn till att antikvitetsarkivets anslag överfördes till akademiens stat. Visserligen talas det redan i statuternas begynnelse om antikviteterna. I statuternas 2 § heter det nämligen: »Historiens, antikviteters utforskande, medaillers och inscriptioners uttydande, uppfinnande samt författande, så på svenska språket som på latin, grekiska, fransyska och italienska, äro denna academiens göromål.» Men man skall inte föreställa sig att ordet antikviteter här hänför sig till de svenska antikviteterna — det är de klassiska antikviteterna som här åsyftas. Dessa hade kommit i centrum för den bildade världens intresse genom utgrävningarna i Pompeji och Herculaneum från 1700-talets mitt, och under Gustav III:s resa till Italien 1783—84, varvid konungen åtföljdes bl. a. av riksantikvarien Adlerbeth, gjordes inköp av antika konstverk, som var avsedda att lägga grunden till ett svenskt antikmuseum, detsamma som på konung Gustav VI Adolfs initiativ har återuppstått i slottets norra logårdsflygel. Att akademien skulle taga vård om antikvitetsarkivets mynt- och fornsaksamling utsåges i statuterna endast i förbigående i en bisats — karakteristiskt nog talas i detta av konungen under tecknade och författade dokument om det 1692 avskaffade antikvitetskollegiet i stället för om antikvitetsarkivet; så obskyrt hade dettas existens blivit. Bland de prisämnen, som akademien årligen angav för vetenskaplig eller litterär behandling, förekom aldrig något som kan hänföras till nordisk fornforskning i antikvarisk mening.

De första statuterna bestämde ledamöternas antal till femtio, varav fjorton hedersledamöter, tjugo svenska arbetande ledamöter och sexton utländska ledamöter. Vidare föreskrev statuterna att »academien kommer at underhålla brevexling med frånvarande lärde, så inrikes vistande i rikets provinser som utländske och främmande». Ur denna bestämmelse framkom efter hand en alltjämt bestående kategori av till akademien knutna personer, akademiens korrespondenter. Det första direkta valet av en sådan skedde redan 1787 utan stöd av statuterna men som en utväg ur en delikat situation. Akademien fick nämligen ett brev från en medlem av den franska systerakademien, markis de Pastoret, i vilket denne, under

åberopande av tvenne bifogade avhandlingar, anhöll att bli upptagen som medlem av akademien, ett som man tycker tämligen ogenerat tillväggångssätt. Akademien försattes också i bryderi och begärde hos svenska ambassadören upplysning »i hvad aktning och anseende M. de Pastoret är uti Paris ibland de lärde». Denne meddelade att han »n'est pas précisément de la première distinction», till följd varav akademien hemställde hos M. de Pastoret att »han ville åtaga sig att vara dess correspondent». Akademiens hävdatecknare Henrik Schück förmodar stillsamt att denne därmed var mindre belåten. Någon korrespondens mellan akademien och dess förste korrespondent kom veterligen aldrig till stånd, något som även framdeles vanligen kom att känneteckna förhållandet till korrespondenterna, vilka numera kan sägas utgöra en honorär klass. Dock märker man ifråga om utländska korrespondenter att de i stor utsträckning består av vetenskapsmän som ej kunnat rymmas inom det begränsade antalet utländska ledamöter.

Enligt statuterna skulle akademien sammanträda minst en gång i veckan och varje gång minst två timmar, utom under sommarmånaderna. Därjämte skulle akademien hålla två offentliga sammanträden, det ena den 24 juli, Lovisa Ulrikas födelsedag, då någon av ledamöterna skulle i bunden eller obunden form hedra stiftarinnans minne, det andra den 20 mars, den dag då akademien stiftades 1753 och återupplivades 1786; denna dag skulle akademien offentliggöra och utdela sina pris. Alla dessa bestämmelser blev endast i begränsad utsträckning åtlydda. De ordinarie sammanträdena måste ofta inställas på grund av ringa anslutning och de offentliga sammanträdena avhölls endast under en kortare följd av år. På grund av att akademien, såsom redan omtalats, 1792 miste sin sessionsal i Kungshuset och någon annan lämplig lokal ej stod till buds upphörde de offentliga sammanträdena från och med påföljande år. Först 1909 återupplivades högtidsdagen den 20 mars. Sammankomsten hölls i vetenskapsakademiens hörsal till och med år 1916. Åren 1918—22 användes för ändamålet läkarsällskapets lokal och från 1923 — med ett par undantag — ridarhussalen.

Man kan nog inte förneka att Adlerbeths karakteristik 1790 av »den stackars akademien» var träffande för en lång tid framåt, men hans spådom att så skulle förbliva slog inte in. Akademien och riksantikvarietjänsten gick en betydelsefull framtid till mötes. Att så skedde berodde på att intresset för de nordiska antikviteterna och den nordiska fornhistorien än en gång lyftes upp på en vågkam. Det var nyromantiken och Götiska förbundet som i främsta rummet medverkade till denna omsvängning.

Här är ej platsen att följa de underströmmar av romantik och göticism som trots allt levde kvar under upplysningstiden och som, befruktade av impulser särskilt från Danmark och England, förde fram till en ny uppskattning av forntidens dygder och medeltidens konst. De litterära ström-

ningarna födde ett behov av saklig kunskap om dessa avlägsna åldrar, och härigenom trädde den av vitterhetsakademien förvaltrade fornsakssamlingen liksom de förhistoriska och medeltida fornlämningarna och byggnadsminnesmärkena runt om i landet ånyo fram i blickfältet. Det 1811 grundade Götiska förbundets tidskrift *Iduna* blev ett språkrör för dessa intressen och kan sägas vara vår första arkeologiska tidskrift. Till en början såg det dock ut som om frukterna av denna återvagnade antikvariska känsla på grund av akademiens passivitet skulle gå riksantikvarien förbi. En av Götiska förbundets ledamöter, professor N. H. Sjöborg i Lund, blev 1814 av Kungl. Maj:t förordnad till antikvitetsintendent med uppgift att övervaka och utforska landets fornlämningar. Hans ställning var sådan, att han av en i kulturlivet så hemmastadd person som Lorenzo Hammarsköld på allvar kallades »Riks-antiqvarie». Han skulle visserligen enligt sin instruktion samarbeta med vitterhetsakademien, som han dock aldrig kom att tillhöra ens som korrespondent, men denna bestämmelse förefaller att ha varit föga mer än formell, och någon samarbetsvilja fanns inte på någotdera hållet. Om Sjöborg nu bedrivit sin verksamhet med skicklighet och omdöme så skulle fornminnesvårdens utveckling förmodligen tagit en annan riktning än vad fallet blev. Emellertid kom Sjöborgs arbete knappast att sätta andra spår än att han utgav några antikvariska avhandlingar av tämligen ojämnt värde och att han utbildade en elev, som skulle komma att bli den som definitivt inriktade riksantikvariens verksamhet enligt de riktlinjer som man kan säga fortfarande är giltiga. Hans namn var Johan Gustaf Liljegren och han blev amanuens hos akademien 1822 samt sekreterare och riksantikvarie 1826.

Liljegrens tjänstetid började med en lyckosam reform av fornminneslagstiftningen. Förtjänsten av att denna kom till stånd låg kanske mindre hos Liljegren än hos den nitiske förkämpen för de antikvariska intressena, expeditionschefen Jakob Adlerbeth, Götiska förbundets stiftare och son till den förre riksantikvarien, vilkens tjänst han för övrigt 1819 kunnat erhålla om han velat — han föredrog dock att inte vara bunden av den tröga akademiens huvudmannaskap. Det var emellertid från akademien som initiativet till en moderniserad lagstiftning kom, och i och med Liljegrens tillträde till sekreterarbefattningen märker man påtagligt ett nytt och positivt intresse hos akademien för fornfynd och fornlämningar. Av allt att döma var det Adlerbeth som utarbetat den »*förordning angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande*» som utfärdades den 28 april 1828.

Genom denna förordning blev vitterhetsakademien för första gången uttryckligen utpekad såsom ansvarig för kulturminnesvården i riket. Enligt förordningen skulle akademien besluta om fornlämningars borttagande och undersökning; akademien skulle också ha inseende över kyrkornas antikvariskt värdefulla inventarier. Denna akademiens ställning såsom landets högsta fornminnesvårdande myndighet infördes dock först 1890 i aka-

demens stadgar och står där fortfarande kvar i formuleringen av 1 §, där det heter att akademien skall »hava högsta tillsyn över landets fornlämningar», något som numera är en död bokstav sedan 1942 års fornminneslag överfört beslutanderätten i dessa frågor på riksantikvarien.

Fornminnesförordningen 1828 innehöll i övrigt en rad betydelsefulla nyheter. De lagskyddade fornlämningstyperna definierades i enlighet med den dåtida arkeologiska vetenskapens uppfattning; de ansågs utgöras av »ruiner, murar och lemningar efter gamla slott, borgar, kloster, kyrkor, capell och andra merkliga byggnader; vård- eller så kallade bautastenar och runstenar, jemte lemningar efter forntidens domaresäten, offerställen eller begravningsplatser; äfwensom ätthögar, griftrör, eller ock andre större eller mindre föremål, som till åminnelse af forntidens heliga bruk eller någon märklig historisk bedrift, person eller ort kunna bidraga». Vidare precisades de hembudspliktiga fornfynden till »gammalt mynt, eller äldre arbeten i guld, silfwer, koppar, metall, sten och trä, eller andre konststycken», vilket innebar att alla fornfynd, oberoende av material, var hembudspliktiga till staten, en betydande utvidgning i förhållande till vad som nu gäller; sedan 1873 är hembudsplikten principiellt inskränkt till föremål av guld, silver och koppar. Rörande de kyrkliga inventarierna infördes den bestämmelsen att de ej fick avyttras utan att dessförinnan ha hembjudits till staten i likhet med vad som gällde för fornfynd — underförstått för att införlivas med akademiens samlingar om de blev inlösta. Ett mycket viktigt påbud var att samtliga kyrkors inventarier skulle förtecknas före utgången av 1830 och ett exemplar av förteckningen insändas till akademien. Denna serie av inventarieförteckningar utgör alltjämt en snart sagt dagligen utnyttjad källa för den antikvariska forskningen.

Den nya fornminnesförordningens bestämmelser blev för Liljegren inga tomma ord. Han gav sig oförfärat i kast med de väldiga arbetsuppgifter som öppnade sig för riksantikvarien. Det stod emellertid klart för honom att han omöjligen från Stockholm kunde bevaka förekommande skadegörelser på fornlämningar eller bristande underhåll av byggnadsminnesmärken ute i landet, inte ens med tillhjälp av de talrika resor som han avsåg att företa och verkligen också i stor utsträckning genomförde. Han kom därför på den utmärkta tanken att anmoda intresserade personer i landets olika delar att fungera som »riksantikvariens ombud», d. v. s. såsom observatörer vilka skulle till riksantikvarien rapportera sina iakttagelser. Redan några månader efter det att den nya fornminnesförordningen utfärdats skickade Liljegren ut sina första kallelser till ombud, och de upptogs tydligen med sympati. Någon fullt utbyggd ombudsorganisation för hela riket hann Liljegren aldrig åstadkomma och planen fullföljdes icke av hans efterträdare, som kanske fann att ombuden var mera till besvär än nytta. Först 1906 återupptogs tanken, och ombudsorganisationen, som 1963 omfattade 516 personer, spelar på sina håll en betydelsefull roll i fornvårdsarbetet.

Även beträffande akademiens personal lyckades Liljegren åstadkomma en utökning. Vid hans tillträde till tjänsten hade akademien alltjämt endast en amanuens, för övrigt en för det antikvariska arbetet alldeles ointresserad person. År 1831 fick Liljegren besök av en tjugofemårig lundensisk vetenskapsman, Bror Emil Hildebrand, nybliven docent i numismatik. Liljegren insåg den unge mannens duglighet och lyckades följande år hos regeringen utverka ett arvode som möjliggjorde Hildebrands anställning hos akademien som andre amanuens med särskilt uppdrag att bearbeta myntsamlingen.

Liljegrens intresse för de från antikvitetsarkivet ärvda samlingarna tog sig även andra uttryck. Omedelbart efter det att han förordnats till riksantikvarie beslöt akademien om »den ordning som bör iakttagas då akademiens samlingar upptes för personer, hvilka önska dem i sitt hela eller till någon del bese eller begagna», varav framgår att man nu ämnar ställa materialet till forskningens tjänst. Snart därefter tog han itu med att omordna samlingarna så att de skulle bli mera lättillgängliga. Ett par år senare anskaffades skåp och montrar för de värdefullaste föremålen. Betecknande för vad som nu var i görningen är att akademien i sitt protokoll 1827 för första gången använder ordet *museum* som beteckning på sina samlingar. I de nya lokaler, om än knappast rymligare än de gamla, som Liljegren — enligt vad förut sagts — år 1830 lyckades erhålla i södra halv-runda slottsflygeln mitt emot högvakten, åstadkom han, senare under medverkan av Hildebrand, en uppställning som kan kallas museal även om den på oss säkerligen skulle ha gjort ett ganska amatörmässigt intryck. Samlingen kallas nu »Nordiska Antikvitets-Museum» och utökades under Liljegrens tid högst väsentligt med både flera privata samlingar och en »samling af prydnader, nipper, och smärre husgerådssaker af historisk märkvärdighet, fordom tillhöriga kongliga och furstliga personer»; den avlämnades från Kungl. räntekammaren där den förvarats bland rikets regalier.

Liljegren hade alltså haft förmågan att sätta både fornforskningen och museiväsendet i en jäsande utveckling, men han hade därvid inte räknat med sina egna begränsade krafter. Därtill kom att han också hade påtagit sig tjänsten som riksarkivarie; även såsom sådan gjorde sig hans ambition gällande i det att han 1829 utgav första delen av det alltjämt pågående verket *Svenskt diplomatarium*, en utgåva av våra medeltidsurkunder. Hans på många sätt självpåtagna arbetsuppgifter växte honom över huvudet och 1837 slutade han tragiskt sitt liv i en period av djup depression.

Bror Emil Hildebrand, som blev hans efterträdare, var endast 31 år gammal då han övertog det ansvarsfulla arvet efter Liljegren. Han var fylld av samma okuvliga ambition som denne men hade utom sin ungdom förmånen av att vara byggd av ett segare virke. Han skulle komma att genomföra allt det som Liljegren velat men ej förmått.

Den följande perioden till fram på 1900-talet kan i akademiens historia

betecknas som en period av först expansion, sedan konsolidering och slutligen stagnation. Lokalförhållandena förbättrades efter hand betydligt. Som redan nämnts kunde samlingarna 1847 överföras till översta våningen i Ridderstolpeska huset vid Skeppsbron, och redan samma år gjordes de för första gången regelbundet tillgängliga för allmänheten, varje onsdag 12—3. Här hade Hildebrand åstadkommit en vetenskapligt ordnad uppställning, vilket var mest märkbart i fråga om de förhistoriska samlingarna, som nu uppställts enligt det nya treperiodsystemet. Hildebrand fick också tillfredsställelsen att två decennier senare, 1866, visa sitt museum i vida rymligare och vackrare ehuru i hans ögon likväl otillräckliga lokaler, i den nya nationalmuseibyggnadens bottenvåning, där det sedan förblev, allt mera trångbott, till 1939. Här växte samlingarna ut till betydande dimensioner och kunde även utökas med så skrymmande föremål som altarskåp och annan kyrklig träskulptur, konstverk av ett slag som denna tid ute i bygderna betraktades som skräp och mångenstädes bokstavligen vräktes ut på sopbacken. Den enorma ökningen under Bror Emil Hildebrands tid framgår av att museets inventarieförteckning vid hans ämbetstillträde 1837 slutade med nummer 744 och vid hans avgång 1879 med nummer 6 478, varvid är att märka att många nummer innehåller ett flertal föremål; en exakt beräkning av föremålens antal skulle visa en ännu mycket större proportionell stegring än vad inventariets huvudnummer ger vid handen. Utvidgningen fortsatte sedan i accelererad takt. Ytterligare fyrtio år senare — 1918 — var det sista numret 16 198.

Betydelsefullare var dock att samlingarna nu började vetenskapligt bearbetas. Bror Emil Hildebrand hade ju själv av Liljegren anstälts i sådant syfte, och det glömde han aldrig. Under hela sin tjänstetid och därefter ända till sin död bearbetade han de numismatiska samlingarna, särskilt de anglosaxiska mynten, varav myntkabinettet äger den största samlingen i världen. Hans corpusverk över dessa mynt utgör än i dag grunden för varje bestämning av denna komplicerade myntgrupp. Det blev dock hans båda amanuenser och efterträdare, de geniala forskarna Hans Hildebrand, son till sin företrädare, och Oscar Montelius, som förde fram svensk arkeologisk vetenskap till en ledande europeisk ställning och därmed gjorde statens historiska museum, som det vid 1800-talets mitt började benämnas, till en institution med internationellt rykte.

Även arkeologiska *utgrävningar* började nu systematiskt bedrivas för att belysa de vetenskapliga problemen. För effektiviserande av den yttre kulturminnesvården tog akademien 1857 det viktiga steget att begära anslag till avlönande av tre antikvitetsintendenter, vilka under resor i landet skulle göra dels fullständiga förteckningar »över forntida minnesmärken», dels och framför allt »vaka över fornlämningarnas vård». Varken förteckningar eller skärpta lagstadganden skulle eljest kunna bereda monumenten nödig vård, framhöll man med all rätt. År 1861 erhöll akademien en av de begär-

da tjänsterna. Den bestod dock ej längre än till 1870. De växande uppgifterna inom museet gjorde att den efter tio år utbyttes mot en tjänst som andre amanuens. Till detta snöpliga slut på en god tanke bidrog säkerligen också att en viss motsättning inträdde mellan riksantikvarien och den siste antikvitetstendenten, Nils Gabriel Djurklou. Denne, som var godsägare i Närke, där han 1856 bildade landets första lokala fornminnesförening, betraktade sig mera som representant för provinsintressena än för centralmyndigheten och sökte såsom riksdagsman befrämja de förra på den senares bekostnad. Han lyckades också begränsa hembudspunkten av fornfynd till förmån för provinsmuseerna. Även den som helhjärtat vill stödja dessas utveckling torde numera inse att fornforskningens legitima intressen härigenom skadades.

Inrättandet av antikvitetstjänsten visar att medvetandet om *den yttre kulturminnesvårdens* särskilda villkor och behov nu började tränga i förgrunden. Om tjänsten fått bestå och verksamheten fått utveckla sig på ett naturligt och fruktbart sätt skulle förmodligen ett riksantikvarieämbete med inriktning på detta arbetsfält ha kommit till stånd långt tidigare än vad nu blev fallet.

Artur Hazelius' landsomfattande verksamhet och tillkomsten av Nordiska museet samt från och med 1856 av en rad provins- och lokala museer aktualiserade en sida av kulturminnesvården som dittills föga uppmärksammats, nämligen den som gäller den folkliga kulturen, vad som numera benämnes etnologiska företeelser. Man kan hysa en oreserverad beundran för Bror Emil Hildebrands mångsidiga och storartade gärning och likväl nödgas medge att hans förståelse för vad man kanske kan sammanfatta med det nutida ordet hembygdsrörelse var ganska ringa. Här skall ej försökas att ge en förklaring till detta förhållande; det skall blott konstateras. Det centrala ämbetsverkets förstärkning var för honom det väsentliga, och det lyckades honom att efter hand erhålla ytterligare fyra e.o. amanuensstjänster och en tecknare samt en amanuensstjänst avlönad med donationsmedel.

Att sistnämnda tjänst kunde tillkomma sammanhänger med att akademien under denna period nått det anseende och förtroende att betydande enskilda *donationer* tillfördes akademien. Den första donationen, som tillföll akademien, kan sägas vara av mera symbolisk än reell innebörd. Det var nämligen Götiska förbundet som, när det upplöstes 1844, överlämnade större delen av sitt arkiv och sina pekuniära tillgångar, 400 Rdr Bco, till akademien att användas till minne av förbundet. Med summan kunde givetvis inte mycket uträttas, och den har också fått växa ända till våra dagar, men det ligger en vacker tanke i att Götiska förbundet, som i så hög grad befordrat fornforskningens framväxt i vårt land, också var den första att med donationsmedel stödja akademien. De båda närmast följande donationerna gällde stipendier, som skulle utdelas av akademien. Därefter tillkom två stora donationsfonder, vilkas avkastning var avsedda att användas till

akademiens verksamhet. Tullförvaltaren C. W. Bergers donation på 290 000 kronor tillföll akademien 1883 och skulle användas »för historiska och antiqvariska ändamål». Denna då avsevärda summa gav akademien nya möjligheter. Två nämnder inrättades, ännu bestående, den historiska och den antikvariska, med uppgift att framlägga förslag till räntemedlens disposition, och nu igångsattes två stora urkundspublikationer, nämligen Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling samt Sveriges runinskrifter, båda alltså under fortsatt utgivning. Protokollssekreteraren E. G. Hjertberg, en intresserad myntsamlare som avled 1888, testamenterade till akademien nära 240 000 kronor. I enlighet med donators önskan inrättades med stöd av räntemedlen den ovan nämnda amanuensbefattningen, vars innehavare skulle bearbeta myntkabinettets samlingar. De alltmer pressande arbetsuppgifterna inom den yttre fornvården gjorde emellertid att myntkabinettet för flera decennier framåt blev undanskjutet och dess skatter vetenskapligt outnyttjade. Ytterligare ett flertal donationer, av vilka åtskilliga avsedda att förbrukas, har sedermera tillkommit. I allmänhet åsyftar dessa donationer att stödja det kulturminnesvårdande arbetet. Akademiens enskilda fonder uppgår f. n. till sammanlagt omkring 14 000 000 kronor.

Under Bror Emil Hildebrands tid blev fornminneslagstiftningen två gånger reviderad, nämligen 1867 och 1873, varvid hembudspliktens omfattning successivt minskades, först till föremål av guld, silver, koppar och brons, sedan enbart till guld, silver och koppar. Denna inskränkning i hembudsplikten skedde, såsom tidigare nämnts, till förmån för provinsmuseerna, som under senare hälften av 1800-talet växte fram i hela landet. I övrigt preciserades närmare definitionen av begreppet fast fornlämning, vilken undergick förnyad justering 1886. Tiden mognade nu så småningom också för en förnyelse av akademiens stadgar och för utfärdande av en instruktion för det ämbetsverk som efter hand hade utbildats under akademiens hägn. År 1890 utfärdade Kungl. Maj:t nya stadgar för akademien, vars uppgift enligt dessa var »att främja studiet av historien, arkeologien och numismatiken, med särskilt afseende på fäderneslandet», samt »att hafva högsta insyn öfver landets fornlämningar». Vidare inrättades ett förvaltningsutskott, varjämte antalet sammanträden minskades och valproceduren ordnades. Samtidigt fastställdes även ett reglemente för vården av akademiens samlingar, vilket, ehuru på de flesta punkter alldeles inadekvat, fortfarande är gällande.

En förbättring av ämbetsverkets organisation beslöts av 1909 års riksdag, varigenom tjänstemannastaben fr. o. m. 1910 kom att bestå av fyra antikvarier och avdelningsföreståndare (sten- och bronsåldersavdelningen, järnåldersavdelningen, avdelningen för medeltid och nyare tid samt myntkabinettet), åtta amanuenser, varav dock tre icke akademiskt utbildade, en tecknare, en bibliotekarie, en konservator och fyra biträden. Samtliga akademiskt utbildade tjänstemän arbetade såväl med museala uppgifter som med den yttre

fornvården, ehuru uppdragen naturligtvis i realiteten fördelades allt efter vederbörandes läggning och lämplighet; så t. ex. torde den dåvarande föreståndaren för myntkabinettet aldrig någonsin ha handlagt ett ärende rörande sin avdelning — han var helt upptagen av byggnadshistoriska undersökningar. Över huvud taget bestod det museala arbetet under senare delen av 1800-talet och långt in på 1900-talet enbart av mottagande och beskrivning av nyförvärv, som mestadels stuvades in i magasinerna, samt av forskningsarbete. Museisamlingarna stod i stort sett orörda såsom Bror Emil Hildebrand ställt upp dem till omkring 1920. Det var den yttre kulturminnesvården som nu allt mer och mer lade beslag på personalens tid och krafter.

Redan omkring sekelskiftet hade ett växande intresse för våra äldre byggnadsminnesmärken gjort sig märkbart. Det närdes av Skansen och dess avläggare ute i landet men också av den aktivitet, som utövades av vetenskapsmän, arkitekter, konstnärer och författare. Ett värtaligt uttryck för detta intresse gav konstakademien i en på initiativ av arkitekten Ferdinand Boberg tillkommen framställning till Kungl. Maj:t den 21 mars 1902 med krav på en utvidgad och förbättrad byggnadsminnesvård. Man kritiserade särskilt restaureringen av kyrkor och statliga minnesmärken enligt »stilens principer» och framhöll, att pieteten för landets minnesmärken syntes omfatta endast de äldsta delarna. I skrivelsen framfördes kravet, att varje period i en byggnads historia borde få komma till sin rätt vid en restaurering. En systematisk förteckning borde göras över alla mera värdefulla byggnadsminnen, oberoende av om de ägdes av staten, kommuner eller enskilda. Dessa skulle »förklaras för historiska monument och vara ställda under liknande skydd, som för närvarande är berätt åt rikets fornlämningar». I ett remissvar följande år, baserat på ett utlåtande av riksantikvarierna, ställde sig akademien avvisande både mot den framförda kritiken och mot de positiva förslagen, och aktionen ledde inte till något omedelbart resultat.

Det blev dock alltmera klart, att organisationen av fornvården och byggnadsminnesvården i vårt land var otillfredsställande. Sedan frågan motionsvägen upptagits av riksdagen 1911 tillsatte Kungl. Maj:t 1913 en kommitté med uppdrag att framlägga »förslag till omorganisation av fornminnesvården i riket och — — — stödjande av fornminnesmuseerna i landsorten», den s. k. *kulturminnesvårdsutredningen*. Ordförande blev den då nyutnämnde riksantikvarierna Bernhard Salin. Att denne tidigare varit chef för Nordiska museet och Skansen var säkerligen av betydelse för utredningen. När utredningen efter en rundlig tid år 1921 lade fram sitt betänkande, föreslog den en väsentlig omarbetning och utvidgning av fornminneslagens bestämmelser. Även kulturhistoriskt värdefulla, minst femtio år gamla byggnader skulle kunna innefattas i lagskyddet. Liksom tidigare konstakademien gjort, föreslog man en registrering av dessa minnesmärken. Utredningen ersatte det snäva ordet fornvård med det mera omfattande ordet kul-

turminnesvård, vilket alltsedan dess har fått hemul inte bara i dagligt tal utan även i lagspråket. Samtidigt som utredningen framlade sitt förslag till ny lag för kulturminnesvården och en organisationsplan för dess centrala myndighet — som gavs namnet riksantikvarieämbetet — föreslog den att provinsmuseerna skulle upprustas och få fackutbildad personal. Dessutom föreslog den inrättandet av ett antal nya tjänster för kulturminnesvården ute i landet, vilkas innehavare skulle kallas landsantikvarier. Tidpunkten för förslaget avgivande var dock ytterst ogynnsam ur statsfinansiell synpunkt, och utredningens önskemål förblev obeaktade av statsmakterna.

Kulturminnesvårdens och museets läge tedde sig nu tämligen tröstlöst. Lokalerna var otillräckliga, de magasinerade samlingarna befann sig i kaotisk ordning, personalen var fåtalig och dåligt avlönad. Som fallet varit vid några liknande situationer i ämbetsverkets växlingsrika historia kom räddningen genom att en energisk och för uppgiften lämpad person placerades på riksantikvarieposten.

När byggnadsrådet Sigurd Curman 1923 utnämndes till riksantikvarie hade han varit en av ledamöterna i kulturminnesvårdsutredningen, och det var också i enlighet med de tankegångar, vilka kom till uttryck i dess betänkande, som han önskade reformera sitt ämbetsverk. Hans första åtgärd blev att med departementschefens goda minne rationalisera de inre arbetsformerna. I stället för att varje avdelning skötte museiarbeten och fältarbeten efter kronologisk periodindelning, genomförde han en annan struktur, nämligen en uppdelning efter verksamhetens art: museiarbete och yttre kulturminnesvårdande arbete. Han genomförde regelbundna föredragningar för verkschefen, varvid museiärendena företrädades av en tjänsteman, fornminnesärendena av en och byggnadsminnesärendena av en. Därjämte fick han omedelbart en juristtjänst inrättad för administrativa ärenden. Det råder inte minsta tvivel om att han genom dessa åtgärder åstadkom större reda och effektivitet i arbetet. På detta sätt skapades grunden för en organisatorisk men ingalunda reell uppdelning av ämbetsverket i å ena sidan riksantikvarieämbetet och å andra sidan statens historiska museum. Denna organisation blev också formellt giltig i och med att 1938 en ny instruktion för ämbetsverket fastställdes. Nu inrättades en tjänst som museidirektör och chef för historiska museet. Tjänsten avskaffades 1954. Enligt *1938 års instruktion* inrättades antikvarie- och avdelningschefstjänster även för fornminnes- och byggnadsminnesavdelningarna varjämte ett antal andre-antikvarietjänster tillkom. Personalen upphörde nu även formellt att vara akademiens tjänstemän. Efter några år ändrades tjänstebenenämningarna för avdelningscheferna till förste antikvarie och för andreantikvarierna till antikvarie. Den administrativa tjänsten, som kallats sekreterare, blev sedermera förändrad till en byrådirektörstjänst. Vidare har bl. a. tillkommit nya tjänster som museilektor (1947), osteolog och runolog (den sistnämnda f. n. i form av personlig professur vid akademien). Den statsavlönade personalen, som

1939/40 utgjorde 71 personer, uppgår enligt personalstaten för 1964/65 till 127 personer. Till denna ökning kommer 20 personer, som sistnämnda år avlönades av akademiens enskilda medel eller av medel, som ställts till förfogande av statens humanistiska forskningsråd, 12 personer, som var permanent anställda i den s. k. uppdragsverksamheten samt omkring 120 tillfälligt anställda under sommaren för sysslande med inventerings- och uppdragsverksamhet. Akademien har härjämte i enstaka fall beviljat medel för anställning under kortare tider av fackarbetskrafter. Vidare har genom bidrag från Kungafonden, Wallenbergska stiftelsen etc. extra tjänstemän kunnat engageras för vetenskapliga specialundersökningar samt vid utställnings- eller publikationsverksamhet. Arkivarbetare, i några fall med vetenskaplig kompetens, har fått anställas; 1964 uppgick antalet till 21 personer. I och med att en allmän verksstadga utfärdades 1955 blev det nödvändigt att anpassa instruktionen efter dess bestämmelser. I den nya *instruktionen av 1957* utsades nu, i anslutning till den fornminneslag som under tiden tillkommit, att »riksantikvarieämbetet är central statsmyndighet för forn- och kulturminnesvården i riket».

En ny *lag om fornminnen* ersatte nämligen enligt beslut av statsmakterna 1942 fornminnesförordningen av år 1867. Härmed erhöll riksantikvarieämbetet i flera avseenden förbättrade möjligheter. Betydelsefullt var att skyddet för en fast fornlämning genom gränslinjebestämning kunde utsträckas också till ett lämpligt område kring fornlämningen. I fråga om hembudsplikten hade i förarbetena till den nya lagen diskuterats möjligheten både av en skärpning och en lindring av de gällande bestämmelserna. Resultatet blev att hembudspliktens omfattning blev oförändrad; dock tillkom motionsvägen, på initiativ från museet, den ändringen att icke blott föremål av guld, silver eller koppar är hembudspliktiga; även föremål som endast delvis är förfärdigade av nämnda material ävensom sådana av vad material de vara må som påträffas tillsammans med hembudspliktiga föremål skall hembjudas till inlösen, detta med hänsyn till betydelsen av att sammanhålla de slutna fyndkomplexen. Vidare fixeras åldern på vad som är hembudspliktigt; i 1867 års förordning talas om »forntida» föremål men nu bestämmes att hembudsplikten gäller föremål som är minst 100 år gamla. Genom fornminneslagstiftningen har skapats garanti för att praktiskt taget inga fornlämningar av vikt borttages utan sakkunnig undersökning. Dessa undersökningar har tjugudubblats från 1938 till 1963. Ett kontinuerligt samarbete med centrala statsmyndigheter som exempelvis byggnadsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och kartverket samt med länsstyrelser och kommunala myndigheter blev en följd av lagstiftningen. Detta förhållande fick snabbt sin verkan även inom den privata sektorn, hos enskilda markägare och företagare.

Till belysande av den vikt, som andra myndigheter fäste vid ämbetsverkets nya verksamhet, kan nämnas att efter 1942 det i tät följd kom fram-

ställningar om ämbetsverkets medverkan vid undervisning av eleverna vid skogshögskolan, av lantmäteriteknikerna vid lantmäteristyrelsen samt av vägmästare och tekniker vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Undervisningen i fornminneslära för lantmäterieleverna vid tekniska högskolan har pågått sedan 1911. Denna undervisning anses numera vara ett tjänsteåliggande av stor betydelse för kulturminnesvården. I ökad utsträckning har befattningshavare hos ämbetsverket anlitats som sakkunniga vid vattendomstolarna. En utvidgning av ämbetsåliggandena till att omfatta ej endast fornlämningars skydd utan även deras vård i egentlig mening har under de senare decennierna allt mer påtagligt trätt i förgrunden. Härvid har särskild uppmärksamhet måst ägnas åt den förut försummade markvården, ett studium som upptagits och inom ämbetsverket framgångsrikt bedrivits av K. A. Gustawsson, sedermera överantikvarie.

En viktig nyhet i 1942 års fornminneslag är att riksantikvariern har rätt att överlåta inlösningsrätten av fornfynd på annat museum. Detta sammanhänger med den livliga utveckling som provinsmuseerna genomgått under de senaste decennierna.

År 1927 tog akademien på riksantikvarierns förslag ett initiativ, som blev av stor betydelse för landets kulturminnesvård och museiväsen. När akademien i en skrivelse till Kungl. Maj:t den 5 april nämnda år yttrade sig angående ansökningar från ett antal olika musei-, hembygds- och fornminnesföreningar om anslag ur den s. k. lotterimedelsfonden, framhöll den, att man borde söka dra upp vissa riktlinjer och principer för dessa anslags fördelning. Det vore av vikt, att statens stödjande verksamhet i första hand begränsades till de större landsortsmuseerna. Anslagen borde i regel användas för två fixerade ändamål: uppförandet av ändamålsenliga, brandsäkra byggnader för museisamlingarna och skapandet av lönefonder till avlönande av fackutbildade, heltidsanställda tjänstemän, vilka helt skulle kunna ägna sig åt museets skötsel och därmed sammanhängande kulturminnesvårdande verksamhet. De skulle på så sätt också kunna bistå den centrala myndigheten, riksantikvariern och ämbetsverkets tjänstemän, och göra en betydelsefull insats inte bara för provinsmuseerna själva utan även för den allmänna, staten åvilande kulturminnesvården.

Kungl. Maj:t godtog den framlagda planen, och under det följande decenniet beviljades för den tiden betydande belopp — under de första fem åren cirka en miljon kronor årligen — av lotterimedel för de nämnda ändamålen. De flesta större museerna fick härigenom tillfredsställande, i flera fall mycket moderna lokaler och vetenskapligt högt kvalificerade tjänstemän. I många län hade museichefen också fått titeln av och funktionen som landsantikvarie. Mot slutet av 1930-talet hade vidare Stockholms stad organiserat en egen kulturminnesvård anknuten till ett kommunalt museum och med en stadsantikvarie i spetsen. Det var naturligt att dessa museer nu erhöi större möjligheter att förvärva hembudspliktiga fynd.

Landsantikvarieorganisationen fick 1955 en fastare form genom *kun- görelsen den 27 maj samma år (nr 317) angående statsbidrag till avlöningar inom landsantikvarieorganisationen*. Härigenom bestämdes, att det skall finnas en landsantikvarie i varje län och att dennes lön i princip med 90 procent skall utgå av statsmedel. Fr. o. m. den 1 juli 1962, då Stockholms län erhöll landsantikvarie, har samtliga län nu sådan befattningshavare. Amanuenser har anställts hos flertalet landsantikvarier. Landsantikvarierna har fått övertaga alltmer av det kulturvårdande arbetet på länsplanet och är riksantikvariens ställföreträdare inom sina distrikt. År 1959 inrättades vid riksantikvarieämbetet en befattning som överantikvarie med upp- gift att inom ämbetet dels öva tillsyn över landsantikvarieorganisationen, dels tillvarataga provinsmuseernas intressen och inför riksantikvarien fö- redraga ärenden rörande fördelningen av fornfynd m. m.

Samtidigt med den nya fornminneslagen utfärdades en särskild *lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader* i enskild ägo. Denna kate- gori av byggnadsminnesmärken, av vilka flera äger en rikshistorisk bety- delse, hade dittills, av hänsyn till den enskilda äganderätten, legat utanför de statliga myndigheternas räckvidd. Genom den nya lagen kunde även så- dana byggnader — dock endast efter ägarens medgivande — beläggas med ett slags servitut, som skulle möjliggöra ett framtida skydd för byggnaden. Lagstiftningen medförde att från dess tillkomst till dess den ersattes av nu gällande lag om byggnadsminnen över 160 fastigheter kom att förses med skyddsföreskrifter.

År 1961 ersattes 1942 års lag med en ny lag — *lagen den 9 december 1960 (nr 690) om byggnadsminnen* — som visserligen formellt ger riksantikva- rieämbetet större möjligheter men som ännu saknar de komplement i eko- nomiska och personella resurser, vilka är nödvändiga för att lagen skall kunna tillämpas med nödig effektivitet. Den har givit kulturminnesvår- den bättre möjligheter att skydda byggnader, som är synnerligen märkliga ur kulturhistorisk synpunkt eller bevarar minnet av historiska tilldragel- ser. En ny inventering av sådana byggnader pågår nu, och ett register hål- ler på att läggas upp.

Under loppet av de senaste trenne decennierna har tillkommit två arbets- uppgifter, vilka efter hand vuxit ut till en omfattning att de kommit att bilda tämligen självständiga och fristående sektioner inom ämbetsverket. Den ena är *fornminnesinventeringen* och den andra är *uppdagsverksam- heten*.

Arbetet med inventeringen av landets fasta fornlämningar, som kan sä- gas ha påbörjats redan under 1600-talet, har sedan dess bedrivits med högst växlande effektivitet. Genom riksdagsbeslut 1937 kom fr. o. m. påföljande år inventeringen att bli en omfattande uppgift. Rikets allmänna kartverk började då utarbeta en ny ekonomisk karta. Denna skulle även innehålla uppgifter om forn- och kulturminnen. Arbetet har sedan dess pågått i ökat

tempo. Den ekonomiska kartan är för markägare och exploatörer av synnerlig betydelse, då den är förstahandskälla även när det gäller att undersöka om forn- eller kulturminnen finns på mark, som berörs av planerade arbeten. Genom att kartan är tillgänglig för alla måste den förutsättas bli rådfrågad av varje exploatör, varför den indirekt har blivit ett viktigt medel att mot åverkan skydda fornlämningar, som är svåra att iaktta för lekmannen; vetskapen om att fast fornlämning finnes på mark där t. ex. grustäkt förekommer, är i regel en förutsättning för att exploatören skall kunna fällas till ansvar om han genom arbetet skadar fornlämningen.

Organiserandet av uppdragsverksamheten har tillfört ämbetsverket arbetskraft, som lönemässigt ej belastat statsbudgeten. Uppdragsverksamheten har i princip fått övertaga all kulturminnesvårdande verksamhet, som har samband med exploatering av mark, de stora sjöregleringsföretagen i Norrland, vägbyggnadsföretag etc. Det arbete, som utförts av hithörande personal och bekostats av exploatören, har varit av en omfattning, som icke skulle ha kunnat utföras av fornminnesavdelningens hela statligt avlönade personal även om samtliga tjänstemän kunnat avdelas för dessa uppgifter.

En särskild form av uppdragsverksamhet är den, som haft anknytning till de stora ny- och ombyggnadsföretagen i de äldre städerna. Vid sådana företag uppkommer frågor om undersökning före borttagande av rester från medeltida eller yngre bebyggelse (husgrunder etc.) och om åtgärder för skyddande av sådana hus som anses märkliga ur kulturminnesvårdens synpunkt. Dessa frågor måste klarläggas i samband med byggnadsföretagens planerande. I stället för att här insätta en permanent stab av tjänstemän har från fall till fall anställts undersökningspersonal. Kostnaderna har även här i princip fallit på exploatören och har i vissa fall uppgått till flera hundra tusen kronor.

Grävningsundersökningarna och andra forn- och kulturvårdsarbeten i en omfattning, som under 1930-talet ej kunnat förutses, har blivit en följd av de nu redovisade förhållandena. Men det ständigt ökade antalet undersökningar har också medfört i motsvarande grad ökade fyndleveranser till museet jämte därav föranledda vårdnadsproblem och frågor, som behöver vetenskapligt bearbetas.

Det utåt mest märkbara tecknet på ämbetsverkets åt alla hålla fortgående expansion under denna period torde, trots betydelsen av förändringarna i lagstiftning och administrativ struktur, ha varit tillkomsten av museets och ämbetsverkets nya lokaler. Redan Bror Emil Hildebrand hade ansett de åt akademien och dess samlingar anvisade lokalerna i nationalmuseumbyggnaden allt för knapp tillmäta, och under årens lopp hade sedermera en mångfald förslag framkommit om annan förläggning av museet, såsom till Nordiska museets närhet, Skeppsholmen, Strömsborg, Arvfurstens palats m. fl. Äntligen beslöt 1929 års riksdag att upplåta förutvarande positionsartilleriets byggnad och tomt till lokaler åt ämbetet och nybyggnad åt muse-

et. Tio år senare stod den nya museibygnaden färdig, lagom till den tidpunkt då samlingarna i stället för att utställas måste evakueras inför det begynnande världskriget. Tjänstelokalerna hade dock dessförinnan hunnit tagas i anspråk förutom till en del, som måste upplåtas åt militära myndigheter, av vilka några ännu då antikvarieutredningen började sitt arbete höll sig kvar i av ämbetsverket starkt åtrådda utrymmen.

För museets del medförde överflyttningen från nationalmuseibygnaden till de nya lokalerna vid Storgatan—Narvavägen samt samlingarnas plötsliga evakuering vid krigsutbrottet 1939 en mycket hård arbetsbelastning. De förut okända problem, som yppade sig i samband med samlingarnas skyddande för krigsfara, var ansvarsfyllda och svårbemästrade. Tjänstemännens verksamhet med att komma till rätta med de fruktansvärda eftersläpningarna i fråga om den enklaste uppordning av magasinerade och i stor utsträckning även ouppklarade fynd fick skjutas åt sidan för de dagsaktuella uppgifterna, vilka icke underlättades av att hela museibygnaden tillfälligt togs i anspråk för en militär beredskapsutställning benämnd Folk och försvar. Efter hand som krigsfaran syntes komma att gå vårt land förbi påbörjades emellertid en utställningsverksamhet som utmynnade först i färdigställande av myntkabinettets medaljsal (maj 1942) samt sedan i en provisorisk uppställning av hela museet, vilken öppnades för allmänheten den 17 april 1943. Genom sin okonventionella form kom denna utställning, som kallades 10 000 år i Sverige, att mycket uppmärksammas och uppskattas såväl som kritiseras. Den avlöstes sedan etappvis av permanenta anordningar, men alltjämt (1964) återstår omordning av sten- och bronsåldern samt samlingarna av medeltida textilier. Man är berättigad att säga att denna utställningsverksamhet kom att föra fram museet till en internationell rangplats i fråga om museiteknik under åren närmast efter kriget och att den inspirerat till efterbildningar på många håll i världen.

En särskild sal för tillfälliga utställningar möjliggjorde för museet att på ett mycket mera slående sätt än tillförne framvisa föremål ur egna magasin eller inlånade från kyrkor och provinsmuseer och härigenom belysa kulturhistoriska sammanhang eller problem som icke rymdes inom ramen för museets permanenta program. Denna högst betydelsefulla verksamhet hade i blygsam skala påbörjats redan 1916 och 1918 samt mera konsekvent från 1920-talet, då ett litet utrymme i stenålderssalen hade blivit reserverat för detta ändamål. Behovet av att klargöra för en större allmänhet vilka ovärderliga skatter vårt lands kyrkor besitter av äldre textilkonst hade föranlett museet att år 1929 ordna en stor och uppmärksam utställning i Liljevalchs konsthall, och för andra större utställningar hade museet 1930 och 1936 nödgats låna utrymme i nationalmusei konstavdelning. I och med inflyttningen i den nya byggnaden kunde denna verksamhet bedrivas mera planmässigt, även om brist på penningmedel och arbetskraft

gjorde att antalet utställningar måste begränsas till en å två om året. Som exempel på utställningar av större betydelse i den nya museibyggnaden kan nämnas Loheskatten 1937, Före Fidias 1941, Sveriges gamla värn och fästen 1942, Av krukmakarens lera 1946, Förslag till Uppsala domkyrkas restaurering 1947, Albertus Pictor 1949, Reliker och relikvarier från svenska kyrkor 1951, Från Bibelns land 1955, Internationell medaljkonst 1955, Folkungatid 1957, Arvet från Newton och Linné 1962, Från fångstman till stadsbo 1963 och Gyllene forntid 1964.

Den i det föregående i starkt sammandrag tecknade expansion, som kulturminnesvård och museiväsen genomgått sedan 1920-talet, har givetvis krävt ständigt ökade ekonomiska resurser. De å riksstaten anvisade anslagen har under denna period undergått en betydande stegring men ingalunda tillräcklig för att fylla de verkliga behoven. Stora donationer har också tillkommit såsom i det föregående nämnts, men icke heller de har alltid räckt till. Det har krävts ganska mycken uppfinningsförmåga hos ledningen för att uppleta och utnyttja de källor till ekonomiskt stöd som har funnits i form av anslagsutdelande fonder, stiftelser och dylikt. Ett vackert bevis på det förtroende som ämbetsverket nu åtnjöt hos allmänheten var den riksomfattande insamling som ägde rum för att hugfästa riksantikvarieämbetets 300-årsjubileum 1930. Den därigenom och med bidrag av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse samt av lotterimedel bildade Gustav Adolfs-fonden, som nu uppgår till närmare 800 000 kronor, förvaltas av akademien; avkastningen skall användas till de svenska kulturminnenas vård. I samband med den aktion för provinsmuseernas och kulturminnesvårdens upprustning, som ovan omtalats, framkom det att vissa s. k. överskottsmedel av den statliga lotteriverksamheten tämligen slumpartat brukade fördelas på de anslagssökande. Den dåvarande kronprinsen, alltid positivt inställd till att stödja humanistisk forskning, samt Sigurd Curman tog 1927 initiativ till ett förslag att dessa överskottsmedel skulle årligen överföras till vitterhetsakademien för att förvaltas som en fond, *humanistiska fonden*, vars avkastning skulle utdelas till understöd åt humanistisk forskning. Medlen skulle fördelas av en särskild nämnd, i vilken akademien skulle vara representerad. Kungl. Maj:t fattade samma år beslut i enlighet med dessa riktlinjer. Tilldelningen av överskottsmedel upphörde 1938, men anslag ur lotterimedelsfonden lämnades fortsättningsvis till 1947, då humanistiska fondens kapital uppgick till 7 953 263 kr. Fondens nämnd avlöstes 1959 av *statens humanistiska forskningsråd*, i vilket akademien är representerad; jämte särskilda statsanslag disponerar rådet även fondens avkastning.

Tillkomsten av humanistiska fonden skulle komma att på ett ingripande sätt påverka akademiens utveckling. När det visade sig att akademien skulle förvalta och ha inflytande på utdelningen av stora penningmedel till allmänt humanistiska ändamål, framträdde både inom och utom akademien ett önskemål att akademiens ämnesomfattning borde breddas, så att den

inom de humanistiska vetenskapsgrenarna skulle svara mot vad vetenskapsakademien är inom de naturvetenskapliga. Den tvekan, som gjorde sig gällande av den anledningen att akademiens äldre fonder tillkommit en akademi med mera begränsad målsättning, kunde elimineras genom att uppdelade akademien i två klasser, varav den ena, den historisk-antikvariska, skulle motsvara den gamla akademiens ämnesområde och för sin del skulle disponera över huvudparten av de äldre fonderna. Den andra klassen skulle upptaga de filologiska och filosofiska disciplinerna. Frågan löstes också i enlighet med dessa riktlinjer i de nya stadgar för akademien, som 1933 utfärdades av Kungl. Maj:t. Sedan dess har, såsom framgår av föregående skildring, akademiens direkta inflytande på ämbetsverkets ledning efterhand minskats och har genom 1957 års instruktion praktiskt taget upphört och överförs på akademiens förvaltningsutskott. Detta fungerar nu som ett slags styrelse för ämbetsverket och besluter om riksdagspetita och tillsättning av sådana tjänster som ej ankommer på Kungl. Maj:t eller på verkschefen att avgöra. Akademien in pleno besluter nu endast om svar på remisser, om medaljinskrifter, om införande av vetenskapliga avhandlingar i akademiens skriftserier och om akademiens enskilda stat.

Det sagda kan synas ge vid handen att akademien numera förlorat all reell betydelse och att medlemskapet i akademien endast innebär en hedersbetygelse åt förtjänta forskare. Så är emellertid ej fallet. Akademiens äldre uppgifter utom publikationsverksamheten har överförts på andra organ av den anledningen att akademien har blivit en allt för månghövdad och tungmanövrerad inrättning för att lämpa sig att vara en administrativ instans, men andra uppgifter har liksom av sig självt trätt i stället. Framför allt har akademien under de senare decennierna framträtt som sponsor för nya vetenskapliga företag och institutioner. Sålunda är det under akademiens formella ledning och med akademiens verksamma stöd som *östasiatiska museet* och *medelhavsmuseet* uppstått, varav det förstnämnda nu utvecklats sig så långt att det utgör en i praktiken självständig enhet. Men även företag av andra slag är förlagda under akademiens administration, såsom *Diplomatieverket*, *Sveriges runinskrifter*, *Sveriges kyrkor*, *Det medeltida Sverige*, varjämte akademien tillsätter representanter i ett stort antal vetenskapliga nämnder och styrelser.

TREDJE KAPITLET

Vitterhetsakademien

Sammansättning och verksamhet

I enlighet med sina stadgar skall vitterhetsakademien ha högst 50 arbetande ledamöter i ålder under 70 år, fördelade på en historisk-antikvarisk och en filosofisk-filologisk klass, vardera med högst 25 ledamöter. När en ledamot blivit 70 år gammal, kvarstår han visserligen i akademien med rösträtt, men hans plats som arbetande ledamot kan fyllas med en ny ledamot, om akademien så besluter. Nya ledamöter utses genom val, därvid enkel majoritet fordras. Vid val av arbetande ledamot kan var och en inom vederbörande klass föreslå lämplig kandidat, som på »områden tillhörande akademiens uppgift utvecklat förtjänstfull vetenskaplig verksamhet».

Akademiens uppgift är enligt stadgarna

»att främja studiet av historien, antikviteterna och övriga humanistiska vetenskaper;

att ha högsta tillsyn över landets fornlämningar samt över de statens samlingar, som äro eller varda åt akademiens vård anförtrodda; samt

att granska förslag till medaljer, som skola präglas å kungl. myntet, ävensom förslag till offentliga inskrifter».

Även om akademiens direkta ledning av ämbetsverket numera upphört, har givetvis sambandet mellan akademien och ämbetsverket influerat på valet av ledamöter. Man har dock alltid strävat efter en allsidig representation av forskare och vetenskapsmän ur de humanistiska disciplinerna. Att någon intresserad lekman eller donator invalts i akademien som arbetande ledamot har inte hänt sedan 1891.

Förutom de arbetande ledamöterna kan i akademien inväljas högst 10 hedersledamöter, högst 50 utländska ledamöter, fördelade med högst 25 på vardera klassen, samt ett obestämt antal svenska och utländska korrespondenter. Antalet korrespondenter uppgick 1964 till 45 svenskar och 18 utlänningar.

Hedersledamöterna har samma ställning som de arbetande ledamöterna och kan utses bland personer, »som genom insikter, uppoffringar eller annorledes» medverkat till »främjandet av akademiens ändamål». De utländska arbetande ledamöterna skall ha samma vetenskapliga kvalifikationer som de svenska ledamöterna. De äger delta i sammanträdena men saknar

rörsträtt. Korrespondenterna väljes bland sådana personer, »som inlagt förtjänster om de vetenskaper, med vilka akademien sysselsätter sig eller om de svenska fornminnenas bevarande». De utgör en rent honorär klass och får alltså ej deltaga i akademiens överläggningar och beslut.

Till preses och ordförande vid akademiens och förvaltningsutskottets sammanträden väljes årligen en av de svenska ledamöterna. Han är samtidigt ordförande i sin egen klass, medan den andra klassen årligen inom sig utser ordförande. Såsom förut påpekats är riksantikvarien i denna sin egenskap akademiens ständige sekreterare, en personalunion som bestått ända sedan 1786. Riksantikvarien är också självskriven sekreterare inom den historisk-antikvariska klassen, medan den andra klassen årligen inom sig utser en sekreterare. Utnämnes till riksantikvarie någon som icke redan förut är ledamot av akademien, intar han automatiskt första lediga plats i historisk-antikvariska klassen.

Akademiens verkställande organ är förvaltningsutskottet, vilket såsom tidigare nämnts sedan 1958 samtidigt fungerar som ett slags styrelse för ämbetsverket. Det består av preses, riksantikvarien, den särskilde klassordföranden samt tre av akademien för varje år valda ledamöter. Som protokollförare fungerar i regel chefen för ämbetsverkets administrativa och kamerala avdelning. Protokollen skall vara tillgängliga för akademiens ledamöter och riksdagens revisorer. Utom de åligganden för ämbetsverket, som tillkommer förvaltningsutskottet, skall det bl. a. uppgöra förslag till akademiens enskilda stat, ha inseeende över dess egendom, sluta avtal med boktryckare och utarbета förslag till akademiens utlåtanden med anledning av remisser.

Enligt stadgarna skall akademien sammanträda in pleno en gång i månaden utom under juli och augusti. Vid dessa sammanträden förekommer, förutom löpande ärenden och inval, i regel vetenskapliga föredrag, ofta inträdesföreläsningar av nyvalda ledamöter, samt kortare meddelanden av vetenskapligt intresse. Dessutom refereras vid dessa sammanträden till akademien för publicering inlämnade vetenskapliga arbeten, vilka på akademiens uppdrag granskats av någon ledamot.

På akademiens högtidsdag den 20 mars föredrages riksantikvariens årsberättelse och utdelas de pris, stipendier och belöningsmedaljer, som akademien förfogar över.

En stor del av akademiens arbetsuppgifter förberedes eller utföres av särskilda utskott och nämnder. Stadseenligt utses årligen inom historisk-antikvariska klassen en historisk och en antikvarisk nämnd, inom filosofisk-filologiska klassen en nämnd samt bland samtliga ledamöter en nämnd med två ledamöter för beredande av ärenden rörande offentliga inskrifter o. s. v. De tre förstnämnda skall behandla de vetenskapliga frågor och andra ärenden, som hänskjutes till dem av akademien, sekreteraren eller vederhörande klass. Huvudparten av dessa uppgifter gäller publiceringsfrågor.

För att förbereda val av hedersledamöter och korrespondenter samt utdelning av medaljer och jetonger utses årligen ett förtroenderåd, bestående av preses och fyra ledamöter samt med riksantikvarien som sekreterare.

Sedan gammalt utövar akademien en omfattande publiceringsverksamhet. F. n. redigeras och utgives serierna Handlingar (uppdelade i antikvariska, historiska och filosofisk-filologiska serierna), Antikvariskt, Historiskt och Filologiskt Arkiv, Monografier, Sveriges runinskrifter, Sveriges kyrkor, Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling, Fornvännen (tidskrift för svensk antikvarisk forskning), Nordisk numismatisk årsskrift, Historisk tidskrift, Akademiens årsbok, Samlingarnas tillväxt och Svenska fornminnesplatser. Vidare har akademien låtit trycka museivägledning, utställningskataloger och diverse enstaka publikationer såsom Från Norrlandsälvar och fjällsjöar, Lossen, Rannsakingar efter antikviteter, Excavations at Helgö och Medieval wooden sculpture in Sweden.

Ansvarig utgivare och redaktör för akademiens skrifter är riksantikvarien. För redigeringen av Fornvännen och Nordisk numismatisk årsskrift finns biträdande redaktörer. Övriga skrifter redigeras av en redaktionssekreterare, som även svarar för ekonomiska kalkyler rörande Fornvännen och Nordisk numismatisk årsskrift. Redaktörer och redaktionssekreterare är utsedda bland riksantikvarieämbetets tjänstemän, vilka härför erhåller särskilda arvoden. Arbetet förutsättes huvudsakligen utfört på fritid.

Tryckningskostnaderna för akademiens publikationer bestrides till en del av akademiens egna medel och anslag från olika stiftelser och fonder. De största anslagen lämnas dock av statens humanistiska forskningsråd. Akademien har även ett årligt anslag från forskningsrådet (f. n. 25 000 kronor) till utgivande av de vetenskapliga skriftserierna. Dessa medel användes huvudsakligen till de tre serierna Antikvariskt, Historiskt och Filologiskt Arkiv. Dessutom lämnar rådet tryckningsbidrag till tidskrifterna.

För svenskt deltagande i internationella vetenskapliga företag, som igångsatts eller ledes av t. ex. Union Académique Internationale eller UNESCO utser akademien representanter, liksom den föreslår eller väljer ledamöter i olika svenska statliga, kommunala eller enskilda styrelser, nämnder och stiftelser. Bland dessa kan nämnas statens humanistiska forskningsråd, humanistiska fondens ekonomidelegerade, armémusei nämnd, nämnden för svensk språkvård, postmuseets styrelse, rådet till skydd för Stockholms skönhet och Långmanska kulturfonden.

Akademien håller sina vanliga månadssammanträden i riksantikvarieämbetets ämbetsbyggnad i särskilt för ändamålet inredda lokaler. Högtids-sammanträdet den 20 mars brukar numera hållas på Riddarhuset.

Visserligen kan ämbetsverkets administrativa personal sägas utgöra akademiens kansli men det oaktat har akademien en egen personal för skötseln av de löpande göromålen. Anledningen härtill är att den statsavlönade personalen ej räcker till för fullgörande av de sysslor — huvudsakligen rent

statliga — det här gäller. Den av akademien avlönade kanslipersonalen utgöres av en kontorsskrivare, en deltidsanställd bokförare (kontorsskrivare vid riksantikvarieämbetet) samt ett biträde.

Akademiens fastigheter

Akademien har under årens lopp påtagit sig ansvaret för vård och förvaltning av ett stort antal viktiga kulturhistoriska minnesmärken runt om i landet. Detta har skett stundom för att möjliggöra omedelbara ingripanden med iståndsättnings- eller röjningsarbeten eller för att förhindra förstörelse, olämplig bebyggelse eller andra menliga åtgärder, stundom för att skapa ett framtida skydd av en omfattning och art, som det legat utanför enskilda personers och institutioners möjligheter att ge och stundom emedan den tidigare ägaren saknat resurser eller intresse att vårda egendomen.

Ifrågarande kulturminnesmärken utgöres dels av fasta fornlämningar i egentlig mening, såsom gravfält, enstaka storhögar och fornborgar samt ruiner efter kyrkor, kloster och borgar, dels av äldre byggnader såsom ödekyrkor och profanhus av skilda slag. Antalet dylika objekt uppgår f. n. till ett nittiotal, varav 22 är belägna i Visby. Vanligen äger akademien de fastigheter som har samband med ett kulturminnesmärke. I en del fall är akademien ej ägare till fastigheterna utan åt akademien har endast uppdragits att handha förvaltningen av desamma; det gäller här med ett undantag Kronan tillhöriga fastigheter. I samtliga dessa fall är det emellertid riksantikvarieämbetet som genom sin personal i praktiken fullgör de konkreta förvaltningsgöromålen alldeles såsom fallet är med de Kronan tillhöriga fastigheter beträffande vilka förvaltningen uppdragits direkt åt riksantikvarieämbetet.

I de fall då till ett kulturminnesmärke är anknutet ett komplex av fastigheter är äganderätten till fastighetskomplexet stundom delad mellan Kronan och akademien; vissa fastigheter ägs av Kronan, andra av akademien. Så är t. ex. fallet med Björkö och Glimmingehus. — De av akademien ägda fastigheterna har i vissa fall erhållits genom donationer av enskilda, i andra fall har de inköpts antingen för medel som donerats för ändamålet eller för akademiens fondmedel. I ett par fall har akademien erhållit tillstånd till förvärv genom expropriation.

Det första kulturminnesmärke, som ställdes under akademiens vård och förvaltning, var Södra Råda gamla kyrka, vilken av vederbörande församling 1859 såldes till Kronan, varefter den överlämnades till akademien att av denna förvaltas för Kronans räkning. Vården av Visby ruiner, som tidigare ålegat Visby stads hospital, överläts 1880 på akademien genom kungligt beslut. En märklig hållristning från bronsåldern vid Simrislund i Skåne hotades allvarligt 1898, varvid akademien ingrep och förvärvade ett område, inom vilket de viktigaste hållristningarna finns. Redan 1912 gjordes de första fastighetsförvärven på Björkö för Kronans räkning. Sedermera har ytter-

ligare markförvärv skett på Björkö såväl av Kronan som av akademien. Likaså har akademien genom ett antal fastighetsköp och ägoutbyten kunnat utöka skyddet för vissa viktiga fornminnesplatser, såsom Glimmingehus samt Uraniborg och Stjärneborg i Skåne, Norrgården på Adelsö och Gamla Uppsala i Uppland. Den ökade omvårdnaden om landets forn lämningar och byggnadsminnen, som ägt rum fr. o. m. 1930-talet, har medfört, att ett antal Kronan tillhöriga fastigheter med kulturhistoriska minnesmärken överförts från bl. a. domänstyrelsens till akademiens vård och förvaltning, såsom Månstorps gavlar i Skåne 1934, Vådersholm i Västergötland 1936, Alvastra klosterområde i Östergötland och »Helig Ottos kapell» på Öland 1937 samt de öländska gravfälten på Lopperstadstäkten 1946 och på Tävelsrumbstäkten 1949. Den intensifiering av naturskyddsåtgärder och markvårdsarbeten, som skett under de senaste två decennierna, har även resulterat i förvärv genom köp för akademiens eller Kronans räkning av stora fornborgsområden på Öland — Gråborg, Ismantorp och Bårby med tillhörande delar av kulturlandskapet — samt av gravfälten vid Ekornavallen i Västergötland och Vätteryd i Skåne. För att möjliggöra de vetenskapliga utgrävningarna på Helgö i Ekerö socken i Uppland har erforderliga områden förvärvats. Även ett stort antal byggnadsminnesmärken, vilka ansetts bäst kunna omhändertas av det allmänna, har genom donationer överlämnats i akademiens vård. Bland dem märks Glimmingehus förvärvat 1924, Falsterbohus i Skåne 1934, Utö hus i Uppland 1937, Tynnelsö hus i Södermanland 1940, Stjernerunds slott i Närke 1952, Skånellaholms slott i Uppland och fastigheten Villagatan 3 i Stockholm 1963. Mälsåkers slott i Södermanland överläts enligt gåvobrev av 1951 till Kronan men först 1956, sedan ekonomiska garantier för byggnadens underhåll skapats, bemyndigades riksantikvarieämbetet att å Kronans vägnar mottaga donationen. Väsentligen genom stöd av enskild donator har de senaste åren vissa fastigheter vid Stensjö i Döderhults socken i Småland kunnat förvärvas. Härigenom har större delen av den kulturhistoriskt märkliga Stensjö by tillförsäkrats skydd för framtiden.

Vården och förvaltningen av akademiens fastigheter omfattar — utöver de rent kamerala bestyren — bl. a. underhåll, reparationer, röjningsarbeten samt mark- och landskapsvård. Dessa arbeten utföres genom riksantikvarieämbetets försorg men är förenade med stora kostnader, vilka delvis bestritts av avkastningen från akademiens fondmedel och delvis av penningtillskott från enskilda givare, som hyst intresse för minnesmärkenas vård. I viss utsträckning har restaureringsarbeten utförts såsom statligt beredskapsarbete, i andra fall har riksantikvarieämbetet fått förfoga över vapenfria värnpliktiga såsom arbetskraft. Sålunda har skötseln av fornminnesområdet på Björkö sedan många år väsentligen baserats på arbete, utfört av dessa värnpliktiga. — Akademien har avlönat tillsyningsmän på bl. a. Björkö, Borg (Öland), Glimmingehus, Mälsåker och Stjernerund.

Det må här framhållas att ämbetet under de senaste åren nedlagt särskilt

stora kostnader för att iståndsätta Tynnelsö hus och Glimmingehus. En del ödekyrkor, såsom Araslöv i Skåne, Källa på Öland, Suntak i Västergötland och Enånger i Hälsingland, har också undergått omfattande reparationer. Visby ringmur och kyrkoruiner har sedan länge varit föremål för genomgripande underhålls- och restaureringsarbeten. Kostnaderna för murens restaurering har på senare år huvudsakligen bestritts av donationsmedel.

Fornminnesplatserna är praktiskt taget alltid — stundom mot avgift — tillgängliga för allmänheten, och genom ämbetets försorg sker visningar på flertalet platser, exempelvis i Gamla Uppsala, på Björkö och på Stjernerunds slott. Vägledningar och beskrivningar över de märkligaste minnesmärkena har utgivits av akademien.

Vid vissa minnesmärken är bostäder uthyrda eller kostnadsfritt upplåtna åt vaktpersonal. På en del områden bedrivs lantbruk eller skogsbruk.

Här nedan redovisas i en förteckning de fastigheter av kulturminneskaraktär, som äges av akademien, Kronan eller enskilt rättssubjekt.

Namn	Äges av akademien	Äges av Kronan el. enskilt rättssubjekt	Anm.
1) Ales stenar vid Käseberga, Valleberga socken, Skåne	1		Skeppssättning från järnåldern. Huvudsakligen expropriation.
2) Glimmingehus, Vallby socken, Skåne	1	1	Medeltidsborg. Vissa områden i anslutning till borgen äges av Kronan, andra av akademien.
3) Hällristning vid Simrislund, Simrishamn	1		Bronsåldersristning.
4) Kivilksgraven, Södra Mellby socken, Skåne	1		Bronsåldersröse.
5) Kungsstugan, Åhus köping, Skåne		1	1600-talshus. Inköpt av akademien för statsmedel.
6) Araslövs gamla kyrka, Färlövs socken, Skåne	1		Medeltida ödekyrka.
7) Vätteryds gravfält, Norra Mellby socken, Skåne	1		Järnåldersgravfält.
8) Fälsterbohus ruin, Falsterbo	1		Medeltida borgruin.
9) Månstorps gavlar, Västra Ingelstads socken, Skåne		1	Ruin av renässansborg. Förvaltas på uppdrag av domänstyrelsen.
10) Uråniborg och Stjärneborg på Ven, Landskrona	1		1500-talsanläggningar.
11) Tofta högar, Hovs socken, Skåne	1		Järnåldersgravfält.
12) Lugnarohögen, Hasslövs socken, Halland	1		Bronsåldersgrav.
13) Uleberg nedergård, Tossene socken, Bohuslän	1		Fornborg.
14) Inglinge hög, Östra Torsås socken, Småland	1	1	Järnåldersgravfält. Äges till en del av enskilt rättssubjekt.
15) Kronobergs slottsruin, Växjö		1	Överförd från domänstyrelsen till akademins förvaltning.
16) Dädesjö gamla kyrka, Småland		1	1200-talskyrka.
17) Stensjö by, Döderhults socken, Småland	1		Ålderdomlig bybebyggelse.

Namn	Äges av akademien	Äges av Kronan eller enskilt rättssubjekt	Anm.
18) Näs borgruin, Visingsö socken, Småland	1		Borgruin från medeltiden.
19) Seby gravfält, Segerstads socken, Öland		1	Järnåldersgravfält. Överfört från domänstyrelsens till akademiens förvaltning.
20) Bårby borg, Mörbylånga och Kastlösa socknar, Öland		1	Fornborg.
21) Gravfältet på Frösslunda och Sandbytäckerna, Stenåsa socken, Öland		1	Järnåldersgravfält. Överfört från domänstyrelsens till akademiens förvaltning.
22) Gravfältet på Tävelsrumstäkten, Torslunda socken, Öland		1	Järnåldersgravfält. Överfört från domänstyrelsens till akademiens förvaltning.
23) Gårdby gravfält, Gårdby socken, Öland		1	Överfört från domänstyrelsens till akademiens förvaltning.
24) Gråborg med S:t Knuts kapell, Algotsums socken, Öland	1		Fornborg och ruin av medeltida kapell.
25) Gravfältet på Lopperstadstäkten, Runstens socken, Öland		1	Järnåldersgravfält. Överfört från domänstyrelsens till akademiens förvaltning.
26) Ismantorps borg, Långlöts och Runstens socknar, Öland		1	Fornborg.
27) Källa gamla kyrka, Källa socken, Öland		1	Av Källa församling med äganderätt överlämnad till akademien såsom statens representant.
28) »Helig Ottos kapell», Högby socken, Öland		1	Borgruin från medeltiden.
29) Resmo källa, Resmo socken, Öland	1		Offerkälla.
30) Gettlinge gravfält, Södra Möckleby socken, Öland	1		Järnåldersgravfält. Förvärvat genom expropriation.
31) Parboäng, Ventlinge socken, Öland		1	Järnåldersgravfält. Förvaltas för kyrkorådets räkning.
32) Fastigheterna i Visby, Gotland	1	1	Stadsmuren, kyrkoruiner m. m. Sammanlagt 22 objekt, av vilka 18 tillhör Kronan och 4 akademien.
33) Rojrhage, Grötlingbo socken, Gotland	1		Järnåldersgravfält.
34) Visingsborgs slott, Visingsö socken, Småland		1	Ruin av 1600-talsslott.
35) Alvastra kloster, Västra Tollstads socken, Östergötland		1	Överfört från domänstyrelsens till akademiens förvaltning.
36) Stenåldersboplatsen i Dags mosse, Västra Tollstads socken, Östergötland		1	Pålbyggnad från stenåldern.
37) Rökstenen, Röks socken, Östergötland		1	Runsten från 800-talet.
38) Öjebro, Herrberga socken, Östergötland		1	Valvbro av sten från 1700-talet.
39) Risinge gamla kyrka, Risinge socken, Östergötland		1	Medeltidskyrka, mottagen för statens räkning av akademien från församlingen för vård och underhåll.
40) Rönö kungsgård, Rönö socken, Östergötland		1	Medeltida gårdsanläggning.
41) Vädersholm, Södra Vings socken, Västergötland		1	Ruin av medeltida borg. Överförd från domänstyrelsens till akademiens förvaltning.

Namn	Äges av akademien	Äges av Kronan el. enskilt rätts- subjekt	Anm.
42) Suntaks gamla kyrka, Suntaks socken, Västergötland	1		1100-talskyrka, överlämnad av Suntaks församling.
43) Ekornavallen, Hornborga socken, Västergötland	1		Fornlämningsområde.
44) Varnhems kloster, Varnhems socken, Västergötland	1	1	Klosterruin och museum. Akademien förvaltar ruinområdet för kyrkorådets räkning, äger viss annan jord.
45) Klostret Rytta-regården, Varnhems socken, Västergötland	1		Klosterlämningar från medeltiden.
46) Stjernsunds slott, Askersund, Närke	1		Slott, uppfört omkring år 1800.
47) Norrby gravfält på Sanna hed, Hallsbergs socken, Närke	1	1	Järnåldersgravfält. Akademien och Kronan äger olika delar av fornminnesområdet.
48) Aspa tingshög, Ludgo socken, Södermanland	1		Fornlämningsområde.
49) Mälsåkers slott, Ytterselö socken, Södermanland		1	1600-talsslott.
50) Tynnelsö slott, Överselö socken, Södermanland	1		Slott från medeltid och vasatid.
51) Gravfältet i Östa Sjihage, Ytterselö socken, Södermanland	1		Järnåldersgravfält.
52) Helgö, Ekerö socken, Uppland	1	1	Fornminnesområde med gårdsanläggningar från järnåldern. Akademien och Kronan äger olika delar av området.
53) Björkö, Adelsö socken, Uppland	1	1	Lämningar av staden Birka. Akademien och Kronan äger olika delar av området.
54) Alsnö hus samt Hovgårdens fornämningar, Adelsö socken, Uppland	1		Medeltida gårdsanläggning samt vikingatida gravfält.
55) Kungshögen och Engelska parken, Sollentuna köping, Uppland	1		Järnåldersgravfält.
56) Minnessten vid Krogörn, Markims socken, Uppland	1		Minnessten över gammal färdväg.
57) Mora stenar, Lagga socken, Uppland		1	Platsen för kungaval under medeltiden.
58) Gamla Uppsala, Uppsala	1	1	Kungshögar m. m. från järnåldern. Akademien och Kronan äger olika delar av området.
59) Skånellaholms slott, Skånella socken, Uppland	1		1600-talsslott.
60) Ottarshögen, Vendels socken, Uppland	1	1	Gravfält och kungshög från järnåldern. Akademien och Kronan äger olika delar av området.
61) Utö hus, Kungs-Husby socken, Uppland	1		Medeltidsbyggnad.
62) Tomt vid Badelunda fornlämningsområde, Västerås	1		
63) Åholmen, Rytterns socken, Västmanland		1	1700-talspark, av domänstyrelsen upplåten till riksantikvarieämbetet för skötsel.
64) Ströbohög, Köping	1		Järnåldersgravhög.

Namn	Äges av akademien	Äges av Kronan el. enskilt rättssubjekt	Anm.
65) Södra Råda gamla kyrka, Södra Råda socken, Värmland		1	Medeltida timmerkyrka.
66) Eda skans, Eda socken, Värmland		1	Försvarsanläggning från början av 1800-talet.
67) Trönö gamla kyrka, Trönö socken, Hälsingland		1	Medeltida stenkyrka.
68) Enångers gamla kyrka, Enångers socken, Hälsingland	1		Stenkyrka från 1400-talet, av församlingen donerad till riksantikvarieämbetet och akademien.
69) Villagatan 3, Stockholm	1		1800-talshus (byggnadsminne).

Utöver de i förteckningen angivna fastigheterna äger akademien såsom investeringsobjekt bostadsfastigheter i Stockholm, Sigtuna och Norrköping med ett taxeringsvärde av tillhoppa 4 745 000 kronor.

För den omedelbara skötseln av akademiens fastigheter anlitas — såsom ovan antytts — tillsyningsmän, borgvakter och portvakter, vilka är hel- eller deltidsanställda och åtnjuter arvode av akademiens enskilda medel.¹

Akademiens fonder

Akademien har — såsom tidigare anförts — sedan mitten av 1800-talet huvudsakligen genom donationer tillförts avsevärda penningmedel. Enligt donationsvillkoren skall dessa till övervägande del fonderas och den årliga avkastningen — eller den del därav som ej skall tillföras kapitalet — utnyttjas för de ändamål inom akademiens verksamhetsfält, som i de särskilda fallen närmare föreskrivits.

Här nedan följer förteckningar, som redovisar dels *fondernas ändamål* och dels *deras storlek* m. m.

Fondernas ändamål

H. Ahlbergs fond. »För vård och underhåll av fornlämningsområdet Ekornavallen i Västergötland.»

Antellska donationsfonden. »Att betjena de höga fosterländska syften hvilka Akademien afser att befrämja.»

Bergerska donationsfonden. »För historiska och antiqvariska ändamål.»

Beskowska donationsfonden. »Understöd åt någon ung, förtjent och obemedlad idkare af de lärdomsgrenar, som tillhör Akademiens verksamhet.»

Björnstjernska donationsfonden. »Uppmuntran och belöning till någon framstående eller lofvande författare inom de kunskapsgrenar som utgöra föremål för Akademiens verksamhet.»

¹ Endast i två fall (nr 24 och 53 i förteckningen) kommer utredningen att föreslå inrättande av statliga tjänster för denna personal.

- W. Blair Bruces fond.* »Till bekostande av arkeologiska forskningar eller grävningar på Gotland, företrädesvis i eller nära Visby.»
- Fritz Brusewitz' donationsfond.* »Att bekosta tillvaratagandet, undersökandet och bevarandet af fornminnen i Westergötland.»
(Fonden förvaltas av Älvsborgs läns södra hushållningssällskap.)
- Daniel Engelkes donationsfond.* »Att främja svensk humanistisk forskning på de områden, som falla inom nämnda akademis verksamhetsfär, tagen i dess vidaste bemärkelse.»
- Enskilda fonden.* »Till jetonger m. m. att utdelas till akademiens ledamöter vid dess sammankomster etc.»
- Gellerstedts fornminnesfond.* »Till ur vetenskaplig synpunkt planerade systematiska utgrävningar av förhistoriska fornlämningar i Sverige och därmed sammanhängande bearbetningar.»
- Eva Gillgårds donationsfond.* »Till vård och underhåll av kyrkliga inventarier av konst- och kulturhistoriskt värde, i första hand kyrkor i Norrköping, i andra hand i Östergötland, och i tredje hand i andra landskap.»
- Gustav Adolfs-fonden.* »Till åtgärder för vård och skydd av landets fasta kulturminnesmärken från alla tidsåldrar.»
- Gåvofonden.* »Till förmån för riksantikvarieämbetets och statens historiska museums anställningshavare.»
- Götiska förbundets donationsfond.* »Upprättandet och utgifvandet av en beskrivande förteckning över Kongl. Akademiens handskrifter, inhemska antiqviteter och dyrbarheter eller aftryckning af upplysande fornhandlingar eller befintliga redan utarbetade verk, som icke kunna bära sin tryckningskostnad m. m.»
- Hjertbergska donationsfonden.* »Till förmån för under Kongl. Akademiens vård ställda Kongl. Myntkabinettet och Statens Historiska Museum, på sätt Kongl. Akademien själf finner gott bestämma.»
- Humanistiska fonden.* »Till främjande av humanistisk forskning.»
- Bogislaw Klingspors donationsfond.* »Till arkeologisk forskning eller utgrävningar i Sverige.»
- Lars Lawskis fond.* »Till vård, d. v. s. konservering, underhåll och iståndsättning av 'svenska historiska byggnader' och 'svenska byggnadsverk av stort kulturhistoriskt värde', eller till inköp för Akademiens räkning av sådana byggnadsminnesmärken för den händelse så påfordras för att möjliggöra eller befrämja deras vård.»
- Jacob Letterstedts stipendiefond.* Stipendier för utrikes och inrikes studier inom historiens, litteraturens eller fornforskningens område. (Fonden förvaltas av vetenskapsakademien.)
- Erik Linds donation.* »Bidrag till bestridande av tryckningskostnader för därav förtjänta avhandlingar eller arbeten i nordisk språkforskning. Däri inbegripes även utgivande av gamla litteraturminnesmärken.»
- Loubatska donationsfonden.* »Pris för ett under de närmast förflutna 5 åren på svenska, norska eller danska tryckt, och af Akademien för godt befunnet arbete rörande Amerikas arkeologi, etnografi, historia eller numismatik.»
- Alfhild Lundins fond.* »Till inköp samt utgrävningar, konservering och vård av fornlämningar, bland annat gamla kyrkor.»
(Fonden förvaltas av särskild styrelse.)
- Oscar Montelii fond.* »Understöd eller pension åt extra ordinarie biträden vid Akademien eller de under dess vård ställda samlingar.»
»Ett pris, som hvart femte år å Akademiens högtidsdag tilldelas någon person

för ett förtjänstfullt arkeologiskt arbete, utgifvet från trycket under de närmast därförut förflutna fem åren.»

»För tryckning af något genom Akademien utgifvet arkeologiskt arbete.»

Oscar Montelius' minnesfond. »Utrikes resestipendier för förtjänta svenska idkare av den jämförande fornforskningen (förhistoria och medeltid).»

Rettigiska kulturstiftelsen. »Till främjande av det fosterländska kulturarbete, som ligger inom Akademiens verksamhetsområde.»

J. H. Scharps donationsmedel. »Till den historiska vetenskapens främjande, på sätt Akademien bäst finner.»

Bertha och Hilmer Selanders Ölandsfond. »Vård av förhistoriska fasta fornminnen på Öland.»

Erik Stensiös fond. »Till bevarande som kulturminnesmärke av vissa byggnader inom Stensjö by.»

Knut Stjernas minnesfond. »Understöd för undersökning eller för utgifvande af vetenskapligt arbete rörande förhistorisk arkeologi eller något därtill närgränsande forskningsområde inom annan vetenskap.»

(Fonden förvaltas av Uppsala universitet.)

Stjernerundsstiftelsen. »Till Stjernerunds slotts, övriga byggnaders, inventariers och parks underhåll och drift.»

Karl och Betty Warburgs donationsfond. »Prisbelöning åt det bästa arbete, som

Fondens benämning ¹	Överlämnad till akademien år	Donerat kapital kronor	Kapitalets bokförda värde 1/3 1964
Ahlbergs fond.....	1961	50 000	50 243
Antellska donationsfonden.....	1896	100 000	110 409
Bergerska ».....	1883	290 000	320 206
Beskowska ».....	1880	10 000	11 222
Björnstjernska ».....	1906	10 000	11 378
W. Blair Bruces fond.....	1907	20 000	22 175
Daniel Engelkes donationsfond.....	1931—33	1 484 169	1 474 901
Enskilda fonden.....	—	—	273 032
Gellerstedts fornminnesfond.....	1963	171 067	171 996
Gillgårds donationsfond.....	1963	102 341	111 764
Gustav Adolfsfonden.....	1930—36	621 072	790 742
Gåvofonden.....	—	—	26 712
Götiska förbundets donationsfond.....	1845	400 ²	4 517
Hjertbergiska donationsfonden.....	1889	239 671	278 759
Humanistiska fonden.....	1929—46	—	7 953 263
Bogislaw Klingspors donationsfond.....	1961	98 000	100 487
Lars Lawskis fond.....	1959	3 640 088	4 109 394
Erik Linds donation.....	1927, 1931	66 085	113 639
Loubatska donationsfonden.....	1889	20 000	22 490
Oscar Montelii fond.....	1913	50 000	84 762
Oscar Montelius' minnesfond.....	1925	9 103	14 209
Rettigiska kulturstiftelsen.....	1954—63	—	4 540 502
J. H. Scharps donationsmedel.....	1902	100 000	110 409
Bertha o. Hilmer Selanders Ölandsfond.....	1953	100 000	102 346
Erik Stensiös fond.....	1960—63	500 000	500 000
Stjernerundsstiftelsen.....	1953	660 000	692 047
Warburgska donationsfonden.....	1924	10 000	14 448
Summa			22 016 052

¹ Här redovisas endast de fonder, som förvaltas av akademien (jfr tabellen över fondernas ändamål).

² Rdr Bco.

under de tre föregående åren i Sverige utkommit i litteraturhistoria. Ingen i tjänst varande eller förutvarande professor i litteraturhistoria kan erhålla priset.» *Leonard och Ida Westmans fond.* »Att understödja vetenskapliga undersökningar av Östergötlands fornlämningar samt av minnesmärken från senare tid inom landskapet, vilka äro av kulturhistoriskt intresse.» (Fonden förvaltas av Östergötlands enskilda bank.)

I flertalet fall innehåller donationsbestämmelserna föreskrift om att viss del av den årliga avkastningen skall läggas till kapitalet.

Utöver de i tabellerna redovisade fonderna äger akademien ett antal mindre fonder, där ej blott avkastningen utan även det donerade kapitalbeloppet får förbrukas för ändamål som donator angivit. Det sammanlagda värdet av dessa fonder uppgår till 140 121 kronor.

Det samlade fondkapitalet uppgår således till 22 156 173 kronor. Om humanistiska fonden — som intar en särställning och närmare behandlas nedan — icke inräknas uppgår fondkapitalet till 14 202 910 kronor. Avkastningen utgjorde för tiden den 1 juli 1963 till den 30 juni 1964 för humanistiska fonden 333 977 kronor och för övriga fonder tillhopa 729 610 kronor. Värdet och — i förekommande fall — avkastningen av de till akademien donerade kulturminnesmärkena har icke inräknats i denna redovisning.

Akademiens fondmedel är placerade i obligationer och andra värdepapper samt i fastigheter. Den beräknade avkastningen fördelas budgetårsvis på olika kulturminnesvårdande ändamål under hänsynstagande till gällande donationsbestämmelser. Enligt föreskrift i fyra fall — humanistiska fonden, Lars Lawskis fond, Rettigska kulturstiftelsen och Erik Stensiös fond — skall särskild bokföring vara anordnad för dessa fonder. För övriga av akademien förvaltade fonder är bokföringen gemensam.

Humanistiska fonden bildades — såsom i annat sammanhang omnämnts — genom Kungl. Maj:ts beslut den 22 oktober 1927 av överskottsmedel från penninglotteriet. Räntheavkastningen skall användas till främjande av svensk humanistisk forskning. Enligt nu gällande reglemente för förvaltningen av fonden, fastställt av Kungl. Maj:t den 30 juni 1959, skall, sedan avdrag skett för förvaltningskostnader, avkastningen ställas till statens humanistiska forskningsråds förfogande. Fondkapitalets förvaltning omhänderhas av tre ekonomidelegerade, av vilka en är utsedd av Kungl. Maj:t och två av vitterhetsakademien.

Akademiens vetenskapliga företag

De av vitterhetsakademien i olika sammanhang igångsatta vetenskapliga företagen är i vissa fall omfattande och numera långt avancerade. I flera fall är företagen nära knutna till ämbetsverkets arbetsområde. Företagen finansieras till större delen av medel, som tillhandahålles av statens huma-

nistiska forskningsråd. I övrigt har medel tillskjutits ur akademiens fond-avkastning och av enskilda donatorer.

Av central betydelse för den humanistiska forskningen är urkundspubliceringen. Sveriges äldsta urkunder är runinskrifterna. När akademien på 1800-talet planerade en fullständig utgåva av *Sveriges runinskrifter* gällde det att fullfölja ett arbete, som igångsatts redan i början av 1600-talet. Akademien har fastställt normerna för arbetets utförande. Dessa innebär, att varje runinskrift skall tillfredsställande avbildas och förekommande text analyseras och tolkas. Av landets beräknade antal runinskrifter — 3 500 — har hittills mer än 2 600 redovisats i utkomna delar av publikationen. Detta publiceringsarbete intar en särställning så tillvida att det sedan år 1946 utföres av statsanställd personal. F. n. står för arbetets utförande till förfogande en professor i runologi (Sven B. F. Jansson) och en halvtidsanställd antikvarie. Statens humanistiska forskningsråd, som tidigare bidragit med medel såväl till avlöning av personal som till fältarbeten och tryckningskostnader, har numera icke några utgifter för verkets personal men väl för fältarbetena och tryckningen. Publiceringsverksamheten ledes av akademiens runverkskommitté men framför allt av Jansson, vilken tillika är kommitténs sekreterare.

Publiceringen av runinskrifterna beräknas vara i huvudsak avslutad om ett tiotal år.

Under 1880-talet igångsatte akademien en annan källpublikation av omfattande slag, nämligen rikskanslern *Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling*. Verket är uppdelat på två »avdelningar», den ena omfattande Axel Oxenstiernas skrifter och brev, den andra skrivelser och brev till Axel Oxenstierna. Publiceringen av den första avdelningen beräknas vara slutförd före 1970. Beträffande den andra avdelningen av verket är det f. n. ej möjligt att ange någon tidpunkt för arbetets avslutande. Arbetet har hittills finansierats genom humanistiska fonden och statens humanistiska forskningsråd.

Det störst anlagda verket, när det gäller källpublicering inom akademiens verksamhetsfält, är *Svenskt diplomatarium*. Arbetet härmed påbörjades på 1820-talet och har därefter till 1935 bedrivits delvis under ledning av riksarkivet. Sistnämnda år tillsatte akademien en kommitté för ledning av inventerings- och förteckningsarbetena rörande svenskt medeltida urkundsmaterial, den s. k. diplomatariekommittén, med riksarkivarien som självskrivnen ledamot och ordförande. Det arbete, som sålunda bedrivs, utgör en systematisk inventering och förteckning av alla urkunder rörande Sverige intill Gustav Vasas tid, givetvis med undantag för runinskrifter, vilkas publicering omhänderhas av runverkskommittén. Diplomatarieverket har sedan 1935 bedrivits med anslag först från humanistiska fonden, sedan från statens humanistiska forskningsråd. Det är ett arbete på lång sikt.

Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium, började utges 1912 på initia-

tiv och under ledning av Sigurd Curman och Johnny Roosval. Arbetet avser att »giva i enhetlig form utförda, rikt illustrerade vetenskapliga beskrivningar över Sveriges kyrkliga konst- och kulturminnen, sådana dessa bevarats i våra kyrkobyggnader och deras inventarier». — I vårt land finns omkring 3 000 kyrkor (ödekyrkor och ruiner inräknade). Hittills har omkring 500 behandlats.

År 1940 beslutade akademien att åtaga sig huvudmannskapet för verkets fortsatta utgivande. Anslag till verksamheten har erhållits från humanistiska fonden, senare från statens humanistiska forskningsråd.

År 1947 tillsatte akademien en kommitté med uppgift att leda arbetet på att insamla och bearbeta det medeltida namnmaterialet, dopnamn såväl som tillnamn. Syftet är att skapa en *ordbok över Sveriges medeltida personnamn*. Excerperingsarbetet är i huvudsak avslutat och utgivningen beräknas kräva en tid av femton år. Medel har hittills erhållits från humanistiska fonden och statens humanistiska forskningsråd.

År 1948 beslöt akademien att låta utarbета ett stort verk med titeln *Det medeltida Sverige*. Syftet är att skapa en praktiskt användbar och till sitt innehåll enhetlig handbok rörande Sveriges historiska geografi under medeltiden. Verket har hittills finansierats på samma sätt som ordboken över Sveriges medeltida personnamn (jfr ovan). — Arbetet beräknas kunna slutföras inom ett tiotal år.

För utgivande av en kritisk upplaga av den latinska texten till den heliga Birgittas uppenbarelser tillsatte akademien 1949 en särskild kommitté. *Revelationes sanctae Birgittae*, som originaltiteln lyder, anses vara det namnkunnigaste svenska litteraturverket från medeltiden. För såväl den inhemska som den internationella forskningen har det ansetts vara betydelsefullt att en vetenskaplig utgåva av uppenbarelserna färdigställs; den senaste utkom i München 1680. För verket har det varit svårt att erhålla och behålla kompetent arbetskraft. Om sådan står till förfogande — något som f. n. ej är fallet — beräknas arbetet kunna fullbordas på en tid av mellan fem och tio år. Hittills har erforderliga medel ställts till förfogande av statens humanistiska forskningsråd och syskonen Wesséns stiftelse.

Publicering och vetenskaplig bearbetning av källmaterial, som tillhört antikvitetsarkivet, har 1954 påbörjats genom akademiens försorg. En kommitté har tillsatts för ändamålet och avser att i första hand sörja för en vetenskapligt kommenterad utgåva av de *Rannsakingar efter antikviteter*, som inkommit till arkivet under 1600-talets senare hälft. Dessa Rannsakingar utgör resultatet av den vittomfattande inventeringen av våra fornminnen, som Johan Hadorph tog initiativet till på 1660-talet. — Medel till verksamheten har hittills ställts till förfogande av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse; tryckningen har dock bekostats av statens humanistiska

FJÄRDE KAPITLET

Ämbetsverkets nuvarande organisation och arbetsuppgifter

Verksamheten vid riksantikvarieämbetet och statens historiska museum regleras främst genom *instruktionen den 29 november 1957* enligt vilken riksantikvarieämbetet är central statsmyndighet för forn- och kulturminnesvården i riket och har att handlägga dithörande ärenden, som ej ankommer på annan statsmyndighet. Ämbetet är tillika tillsynsmyndighet över den alltmer betydelsefulla landsantikvarieorganisationen. Statens historiska museum har att, på sätt i särskilt *reglemente den 17 oktober 1890* är föreskrivet, »bevara minnet av kulturutvecklingen i landet».

Riksantikvarien är i denna sin egenskap sekreterare i vitterhetsakademien. Ämbetsverkets tjänstemän är skyldiga att på anfordran biträda riksantikvarien även i hans åligganden såsom ständigt sekreterare i akademien.

Till ämbetsverkets uppgifter hör

att vidtaga de åtgärder beträffande fornminnen, som föreskrives i lagen den 12 juni 1942 om fornminnen (t. ex. meddela tillstånd till borttagande av fornlämningar, sörja för vården av fasta fornlämningar och omgivande markområden samt omhänderta och fördela fornfynd);

att fullfölja arbetet med registreringen av landets fasta fornlämningar (»fornminnesinventering»);

att i samverkan med andra myndigheter ur kulturminnesvårdande synpunkt granska förslag till stads-, byggnads- m. fl. planer;

att vidtaga åtgärder jämlikt lagen den 12 maj 1917 om expropriation för bevarande av vissa kulturhistoriskt märkliga byggnader eller fornlämningar;

att vidtaga åtgärder jämlikt lagen den 9 december 1960 om byggnadsminnen (t. ex. förklara vissa kulturhistoriskt synnerligen märkliga byggnader för byggnadsminnen);

att vidtaga åtgärder jämlikt kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet (t. ex. granska förslag till restaurering av kyrkor och vissa profana byggnader samt övervaka arbetenas utförande);

att ta den befattning med byggnadsföretag å prästgård, som omförmäles i ecklesiastiska boställsordningen den 30 augusti 1932 och kungörelsen den 15 februari 1935 med bestämmelser angående tillämpningen av nämnda boställsordning;

att förvalta och vårda av vitterhetsakademien ägda eller åt denna eller riksantikvarieämbetet anförtrodda fastigheter av forn- eller byggnadsminneskaraktär;

att jämlikt kungörelsen den 11 december 1942 angående vården av vissa kyrkliga inventarier övervaka vården av sådana föremål;

att meddela tillstånd jämlikt kungörelsen den 6 maj 1927 angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål;

att jämlikt föreskrifter i reglementet den 17 oktober 1890 vårda de samlingar, som tillförts statens historiska museum och myntkabinettet, i förekommande fall vetenskapligt bearbeta och konservera föremål i samlingarna samt öva tillsyn över sådana till samlingarna hörande föremål, som utlånats eller deponerats hos annan institution;

att av därtill lämpade fornsaker och mynt åstadkomma en skådesamling att hållas tillgänglig för allmänheten samt att hålla övriga föremål tillgängliga för forskare;

att föra inventarium över statens historiska museums samlingar innehållande vetenskaplig beskrivning av föremålen;

att hålla i samlingarna ingående bibliotek och arkiv tillgängliga även för allmänheten;

att i tal och skrift sprida kunskap om landets kulturminnen;

att genom vetenskaplig och annan verksamhet bidra till att vidga kunskapen om gångna tider; samt

att förvalta vitterhetsakademiens fonder och övriga tillgångar ävensom i övrigt för akademiens räkning utföra de uppgifter, som riksantikvarien i sin egenskap av akademiens sekreterare anbefaller.

Ämbetsverket är organiserat med en riksantikvarie som chef samt elva avdelningar. Två avdelningar ingår i riksantikvarieämbetet, fyra bildar statens historiska museum och fem är gemensamma för hela ämbetsverket. Härtill kommer medelhavsmuseet.

Riksantikvarieämbetet omfattar avdelningen för kulturminnen från förhistorisk tid (*fornminnesavdelningen*) samt avdelningen för kulturminnen från medeltid och nyare tid (*byggnadsminnesavdelningen*). Statens historiska museum omfattar *avdelningen för sten- och bronsåldern, avdelningen för järnåldern, avdelningen för medeltid och nyare tid*¹ samt *myntkabinettet*. De gemensamma avdelningarna är *administrativa och kamerala avdelningen, avdelningen för bibliotek samt akt- och bildarkiv, tekniska avdelningen, pedagogiska avdelningen* (*»studieavdelningen»*) samt *avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen m. m.* Varje avdelning förestås av en avdelningschef. Tjänstbenämningen för dessa är inom riksantikvarieämbetet och inom statens historiska museum förste antikvarie. Vid de gemensamma avdelningarna benämnes avdelningscheferna byrådirektör respektive förste bibliotekarie, konservator, museilektor och överantikvarie.

Akademiens förvaltningsutskott fungerar som verksstyrelse i så måtto, att det utövar den enligt allmänna verksstadgan på ämbetsverket ankommande beslutanderätten såvitt avser anslagsäskanden avsedda att föreläggas riksdagen, tillsättande av ordinarie tjänst och av icke ordinarie tjänst i lägst lönegrad 24 å löneplan A samt åtal och disciplinär bestraffning.

Ämbetsverkets organisation framgår närmare av följande schema.

¹ Jämlikt Kungl. brev den 15 mars 1946 ang. samlingsområden för olika museer i Stockholm samlar avdelningen från nyare tid endast kyrklig konst.

Riksantikvarien

Fornminnes-avd.	Byggnadsminnes-avd.	Sten- och brons-ålders-avd.	Järn-ålders-avd.	Medeltids-avd.	Myntkabinettet	Administrativa o. kamerala avd.	Bibliotek och arkiv	Tekniska avd.	Pedagogiska avd.	Avd. för tillsyn över landsantikvarieorg.
-----------------	---------------------	-----------------------------	------------------	----------------	----------------	---------------------------------	---------------------	---------------	------------------	---

Beträffande den nuvarande personaluppsättningen mera i detalj hänvisas till tabellerna i 7 kap.

Fornminnesavdelningen handlägger ärenden rörande kulturminnen från förhistorisk tid, d. v. s. sådana minnesmärken som vanligen kallas fornminnen. Verksamheten brukar benämnas *yttre* i motsats till den museala, som benämnes *inre* kulturminnesvård. Verksamheten bedrivs — företrädesvis under sommarhalvåret — i stor utsträckning i form av fältarbeten och undersökningar i olika delar av landet.

De grundläggande bestämmelserna för avdelningens verksamhet återfinnes i fornminneslagen. Men även annan lagstiftning samt statsmakernas beslut 1937 om redovisning av landets fasta fornlämningar på den ekonomiska kartan har stor betydelse för verksamheten.

Enligt *fornminneslagen* får ingen utan tillstånd av riksantikvarien förändra, skada eller borttaga fast fornlämning. Sådana fornlämningar framträder i en mångfald olika former såsom gravhögar, gravrösen, domarringar, skeppssättningar, stenar och bergytor med inskrifter och bilder, svärdslipningsstenar, offergropar, offerkällor, lämningar av boplatser och arbetsplatser, färdvägar samt fasta naturföremål till vilka åldriga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna.

Bebyggelsecentra har i forna tider i stort sett varit koncentrerade till samma trakter som i våra dagar. På grund härav och till följd av den alltjämt i ökad takt fortskridande exploateringen av mark för bostadsändamål m. m. aktualiseras ständigt frågor om borttagande av fornlämningar och skydd för sådana. Härav föranledes ärenden om tillståndsprövning enligt fornminneslagen och åtgärder mot otillåten exploatering. — En verksamhet, som anknyter till nämnda frågor, är arbetet med vården av våra fornlämningar. Härvid är målsättningen ej endast att skydda minnesmärkena mot förstörelse genom djur, växtlighet, vittring etc. utan även att låta dem framstå i ett för den besökande allmänheten värdigt och lättillgängligt skick. I målsättningen ingår också att sprida kännedom om de fasta fornlämningarna.

En särskild grupp av tillståndsärenden är de, som sammanhänger med allehanda ingrepp i terrängen. Sådana föranledes av sjöregleringsföretag, kraftverks- och atomkraftverksanläggningar, framdragande av trafikleder

etc. I dessa fall skall i allmänhet kostnaderna för undersökningarna åvila byggherren, »företagaren» eller den det eljest är som svarar för företaget. Ämbetsverket åtager sig på dessa personers eller företags uppdrag att utföra de undersökningar som erfordras för att redovisa förekomsten av fasta fornlämningar, bebyggelse och kulturlandskap, kulturhistoriskt betydelsefulla näringar m. m. Det är denna verksamhet, som brukar benämnas *uppdraftsverksamheten*. Undersökningarna sker alltså utan kostnad för statsverket och till självkostnadspris för uppdragsgivaren. Arbetet utföres av arkeologer, kulturhistoriker och biträdespersonal, som kontraktsanställts av ämbetsverket. — Som central statsmyndighet för kulturminnesvården får riksantikvarieämbetet också sakkunniguppdrag jämlikt 14 kap. 5 § 2 mom. vattenlagen. Dessa uppdrag — som således ligger vid sidan om verksamheten enligt fornminneslagen — avser att utreda om kulturhistoriska intressen beröres av planerade vattenkraftsutbyggnader. Även dessa uppdrag omhänderhas av uppdragsverksamhetens personal och betalas av sökanden.

I vårt land finns ej något register över de lagskyddade fornlämningarna. Denna brist håller nu på att avhjälpas genom den systematiska inventeringsverksamhet som pågått sedan 1937 (*fornminnesinventeringen*). Då beslöts nämligen, att en ny ekonomisk karta över landet skulle utges och att jämväl de fasta fornlämningarna skulle markeras på denna. Den inventeringsverksamhet, som är nödvändig för ändamålet, sker i samma takt som arbetet med den ekonomiska kartan fortskrider. Av landets omkring 500 000 fasta fornlämningar är nu cirka 405 000 registrerade. Arbetet präglas av den nödvändiga uppdelningen mellan fältarbete under sommarhalvåret och redigeringsarbete under vinterhalvåret. Det register över fornlämningarna som sålunda växer fram, har en stor praktisk betydelse för riksantikvarieämbetet såsom vid handläggningen av planärenden av olika slag och vid prövningen av frågor angående tillstånd att borttaga fornlämning och angående rätt till grustäkt. För den enskilde markägaren och andra enskilda personer är markeringarna på den ekonomiska kartan en lättillgänglig och säker källa till information rörande fornlämningarna, vilket är av särskild betydelse vid exploatering av marken.

En speciell form av fornminnesinventering är den som avser våra runinskrifter. Sverige äger omkring 3 500 sådana, ett antal som är utan motstycke i något annat land. Arbetet syftar till att åstadkomma en fullständig förteckning jämte beskrivning av våra runinskrifter men är också förenat med vårdarbeten beträffande runstenarna — uppresning, lagning, imålning m. m. — Runinventeringen bedrivs i samarbete med den av akademien tillsatta runverkskommittén av professor Sven B. F. Jansson, kommitténs sekreterare.

Enligt instruktionen för ämbetsverket (17 §) bedrivs vid avdelningen forskningsverksamhet, visningsverksamhet för besökare av de fasta fornlämningarna och viss undervisningsverksamhet.

De arbetsuppgifter, som sålunda åvilar avdelningen, har med hänsyn till art och omfång föranlett en fördelning på olika arbetsenheter. I själva verket arbetar avdelningen på tre sådana enheter (sektioner), nämligen en för fornminnesärenden i allmänhet (tillståndsärenden, fornvård och information), en för fornminnesinventeringen (fältarbeten, redigerings- och publiceringsverksamhet samt specialkartering) och en för uppdragsverksamhet (undersökningar i samband med sjöregleringar, kraftverksanläggningar, väg-, plan- och grustagsärenden samt sakkunniguppdrag enligt vattenlagen).

Byggnadsminnesavdelningens arbete hänföres liksom fornminnesavdelningens till den yttre kulturminnesvården. Objekten för verksamheten tillhör medeltid och nyare tid.

Även denna verksamhet grundas till stor del på bestämmelserna i fornminneslagen. De fasta fornlämningar som här kommer i fråga är bl. a. stenkors och andra vårdar, som under medeltid och nyare tid blivit uppresta för andaktsövningar eller till minne av någon person eller tilldragelse, lämningar av bostäder, övergivna borgar, slott, kyrkor, kapell, kloster, kyrkogårdar, skansar, vallar, vallgravar och andra märkliga byggnader eller lämningar därav, lämningar av vårdkasar ävensom märkliga färdvägar, vägmärken, broar och likartade anläggningar från forna tider.

Den verksamhet som anknytes till fornminneslagen får ungefär samma karaktär som motsvarande verksamhet inom fornminnesavdelningen. Här är således fråga om tillståndsgivning i frågor om ändring eller borttagande av fornlämning, vård- och underhållsarbeten samt granskning av förslag till stads-, byggnads- m. fl. planer där fornlämningar eller andra minnesmärken kan tänkas vara berörda.

Författningarna med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet och rörande ekklesiastika boställen föranleder ett flertal ärenden. Dessa avser främst granskning av förslag till rivning, flyttning eller förändring av dels profana byggnader som står under förvaltning av staten, menighet eller allmän institution eller inrättning och är att betrakta som minnesmärken och dels kyrkor, kapell, gravkor, klockstaplar m. m. Granskningen sker i samråd med byggnadsstyrelsen och avser i första hand att tillvarataga de kulturhistoriska, historiska och konstnärliga värdena i byggnadsverken. Ärendena föranleder ofta noggranna byggnadshistoriska undersökningar och utredningar. — Likartade åtgärder förekommer i samband med förslag till ombyggnad eller förändring av prästgårdar. — Avdelningen övervakar också utförandet av de restaurerings- och andra förändringsarbeten som blivit godkända.

Inventarier i kyrkor och andra kyrkans hus får, enligt den förut omnämnda *kungörelsen den 11 november 1942 (nr 929) angående vården av vissa kyrkliga inventarier*, icke repareras, ändras, flyttas eller avföras ur

inventarieförteckning utan riksantikvariens samtycke. De föremål som här avses är av många olika slag såsom skrudar, kärl, krucifix, ljuskronor, vapen, votivskepp och klockor. Ärenden som föränledes av dessa bestämmelser handlägges å byggnadsminnesavdelningen. För ärenden som rör beståndet av äldre textilkonst finns särskild personal och en under avdelningen sorterande textilkonserveringsanstalt, som även omhändertar andra äldre textilier än sådana med kyrklig anknytning. Beträffande textilkonserveringsanstalten må nämnas, att denna har sitt ursprung i föreningen Pietas' textilkonserveringsateljé. Ämbetet och museet hade redan 1946 fått tillgång till en vetenskapligt utbildad kraft för tillsynen över såväl textilvården ute i landet som inom museet. För det manuella arbetet hade emellertid Pietas måst anlitas. För att bättre kunna tillgodose ämbetsverkets textilvårdande uppgifter beslöts 1949 att föreningens konserveringsateljé skulle förstärkas. Den utgör numera alltså ämbetsverkets textilkonserveringsanstalt.

Fr. o. m. den 1 januari 1961 har åt avdelningen anförtrotts de uppgifter som föränledes av *lagen om byggnadsminnen*, som då trädde i kraft. Enligt lagen må riksantikvarien förklara byggnad, som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig, för byggnadsminne. Bestämmelsen har föränlett en noggrann inventering av vårt bestånd av byggnader, som kan komma i fråga för byggnadsminnesförklaring. Antalet sådana byggnader torde väsentligt överstiga siffran 1 000. Byggnadsförklarande för byggnadsminne föränleder bl. a. fastställande av skyddsföreskrifter för byggnaden och övervakning av dessas efterlevande. Med jämna mellanrum (var 5:te år) skall en förteckning över byggnadsminnena utgivas av trycket genom riksantikvariens försorg.

Å avdelningen ankommer slutligen vissa uppgifter av mindre arbetskrävande art samt — liksom beträffande fornminnesavdelningen — forsknings-, undervisnings- och upplysningsverksamhet.

Avdelningen arbetar på två arbetsenheter (sektioner), nämligen en för allmänna ärenden, omfattande samtliga göromål utom textilgöromålen, och en för dessa göromål (den förut omnämnda textilkonserveringsanstalten).

De fyra avdelningarna vid statens historiska museum skiljer sig i fråga om arbetsuppgifter och arbetsmetoder ej så mycket från varandra. Avdelningarna fullgör sin i instruktionen givna uppgift att bevara minnet av kulturutvecklingen i landet genom att omhändertaga och vårda de föremål, som tillföres museet, genom att anordna utställningar och genom att vetenskapligt bearbeta det omhänderhavda materialet. Avdelningarnas benämning anger det samlingsområde var och en har. Sten- och bronsåldersavdelningen omhänderhar sålunda föremål alltifrån den tid då mänsklig bebyggelse börjat i vårt land fram till omkring 500 år före vår tidräknings början. Järnåldersavdelningen ansvarar för föremål som härrör från tiden från sist-

nämnda år till omkr. 1050. Avdelningen för medeltid och nyare tid omfattar medeltidskonst — i stort sett finns endast kyrklig sådan i behåll — och kyrklig konst från nyare tid samt profant kulturhistoriskt material från medeltiden. Myntkabinettets samlingsområde slutligen skiljer sig från de tre nyssnämnda avdelningarnas så tillvida att det är universellt, ehuru — av naturliga skäl — de svenska samlingarna överväger. Mynt, medaljer och sedlar samlas från alla tider och alla länder.

Museet tillföres nya objekt främst genom leveranser av fynd från de utgrävningar, som forn- och byggnadsminnesavdelningarna företager på olika platser i landet samt genom inlösen av hembudspliktiga fynd. I mindre omfattning sker accessionen genom gåvor till museet och genom inköp.

Omhändertagandet av de nya föremålen föranleder ett flertal åtgärder såsom katalogisering, preparering, fotografering, vetenskaplig bestämning — en ofta krävande och tidsödande procedur — beskrivning och konservering. Arbetet bedrivs i stor utsträckning i samarbete med forn- och byggnadsminnesavdelningarna, framför allt med den förstnämnda avdelningen. Alla fynd stannar ej inom museet. Genom s. k. *fyndfördelning* överlämnas numera en stor del av de inkomna fynden till provinsmuseerna att behållas av dessa antingen med äganderätt eller såsom deposition. Även dessa fynd måste dock i allmänhet bli föremål för nyssnämnda åtgärder, innan de överlämnas till provinsmuseerna. — Vården av de museala föremålen är ej avslutad i och med konserveringen utan ständig tillsyn och omkonservering tid efter annan är nödvändig.

Utställningsverksamheten bedrivs i två former, antingen såsom *permanent* eller såsom *tillfälliga* utställningar. De förstnämnda avser att ge besökaren en allsidigt upplysande bild av landets kulturutveckling fram till nyare tidens början i den mån detta låter sig göra med tillhjälp av museala metoder, av nyare tidens kyrkliga konst samt av myntutvecklingen och medaljkonsten. Hänsyn skall tagas ej blott till vetenskapliga synpunkter utan bl. a. även till estetiska, konstnärliga och pedagogiska krav. Uttrycket permanent är missvisande såtillvida, att en utställning aldrig får bli stillastående utan tid efter annan måste kompletteras med nya föremål och ändras efter de rön som framkommit vid nya forskningar. — De tillfälliga utställningarna, som vanligen är mycket arbetskrävande, anordnas för att celebrera en historisk tilldragelse, för att närmare belysa ett visst historiskt skeende, för att presentera betydelsefulla nya fynd och forskningsresultat o. dyl. Museet deltar också i tillfälliga utställningar utom Stockholm och även utom landet. — Utöver dessa för allmänheten tillgängliga utställningar brukar studiensamlingar iordningställas i första hand för de universitetsstuderandes behov. De studerande erhåller handledning i samband med att de beser dessa samlingar.

Forskning bedrivs inom museet huvudsakligen i anslutning till föremålsbeståndet. Museiavdelningarna deltar emellertid även i vissa yttre arbeten

— t. ex. vid grävningar — där personalens speciella expertis kan utnyttjas. De fyra museiavdelningarna arbetar var för sig utan någon uppdelning i sektioner.

Vad de för riksantikvarieämbetet och museet gemensamma avdelningarna beträffar må nämnas att den *administrativa och kamerala avdelningen* handlägger ärenden rörande ämbetsverkets medelsförvaltning, organisation och personal samt juridiska och administrativa ärenden, vilka ej tillhör annan avdelning. Avdelningen omhänderhar också motsvarande ärenden för akademien och dess vetenskapliga forskningsföretag, de sistnämnda i huvudsak finansierade av statens humanistiska forskningsråd, samt för medelhavsmuseet och laboratoriet för radioaktiv datering (det s. k. C 14-laboratoriet).

Avdelningen arbetar på två enheter (sektioner), nämligen en för administrativa och juridiska ärenden samt en för kamerala ärenden.

Den förstnämnda enhetens arbetsuppgifter är i huvudsak följande. Den fullgör en allmänt granskande, rådgivande och servicebetonad verksamhet i förhållande till de övriga enheterna inom verket, landsantikvarieorganisationen och akademiens företag. Härjämte handlägges vissa juridiskt betonade ärenden, vartill räknas bl. a. förande av verkets talan vid rättegångar, t. ex. vid expropriationer, slutande av avtal, förande av förhandlingar i olika frågor, upprättande av förslag till kontrakt, testamenten och gåvobrev samt utarbetande av yttranden i lagstiftningsfrågor. Vidare handlägges personalärenden, avseende såväl löneplansanställd och kontraktsanställd personal som personal vilken är mera tillfälligt knuten till ämbetsverket, t. ex. arbetare, städerskor och nattvakter. — Härtill kommer frågor, som sammanhänger med verkets administration. Hit hör i första hand organisationsfrågor, frågor om anslagsäskanden och om fördelning av anslag men även frågor om lokaler och materialinköp. Tjänstemännen medverkar även vid utarbetandet av skrivelser till Kungl. Maj:t, departement och andra myndigheter. Vidare omhänderhas här den administrativa förvaltningen av akademiens fastigheter. Slutligen sorterar under denna verksamhetsgren vissa för verket gemensamma organ och uppgifter såsom diariet, telefonväxeln, vaktexpeditionen, nattbevakningen, förrådet av grävningsutrustning och viss annan teknisk materiel samt kontorsmaterialförrådet.

Den kamerala enheten handhar bokföringen av statsmedel och av akademiens enskilda medel. För detta ändamål föres dagbok, huvudbok och reskontra för statsmedlen samt reskontra och specificerad huvudbok för akademimedlen. Varannan månad uppgöres kassarapporter. — Med ledning av reskontran för statsmedel kontrolleras att de maximerade statsanslagen icke överskrides. — Den kamerala verksamhetsgrenen ombesörjer också kassarörelsen, innefattande ut- och inbetalning av statsmedel, akademiens fondmedel, donationsmedel och medel från verkets uppdragsgivare. — Den

kamerala enheten upprättar slutligen förslag årligen till enskild stat för akademien.

Avdelningen för bibliotek samt akt- och bildarkiv är i första hand serviceorgan för tjänstemännen vid riksantikvarieämbetets och statens historiska museums vetenskapligt verksamma avdelningar och har i denna egenskap till uppgift att samla, bevara och tillhandahålla den litteratur respektive det akt- och bildmaterial, som dessa tjänstemän behöver för sitt arbete. Avdelningen skall emellertid också betjäna olika forskningsgrenar, i främsta rummet den arkeologiska, konsthistoriska, numismatiska och topografiska forskningen. Av detta skäl står bibliotek och arkiv öppna ej blott för akademiens ledamöter och personer som är knutna till dess vetenskapliga företag utan även för utomstående forskare och studerande, ja även för allmänheten. Därutöver idkas låne- och informationsverksamhet inom hela landet och i viss mån utomlands.

Bibliotekets bokbestånd hänför sig huvudsakligen till de ämnesområden, som har anknytning till verksamheten vid riksantikvarieämbetet och statens historiska museum. Bibliotekets bestånd upptar cirka 3 700 hyllmeter, vilket motsvarar inemot 125 000 volymer.

Vad arkivet angår må nämnas att *aktarkivet* innehåller dels ämbetsverkets och akademiens protokoll, föredragningslistor och tjänsteskrivelser samt rapporter och andra uppgifter rörande kulturminnen, byggnadshistoria m. m., dels en handskriftssamling, huvudsakligen tillkommen genom donationer och innehållande brevsamlingar, historiska och topografiska manuskript m. m. *Bildarkivets* material består huvudsakligen av fotokopior, negativ, skioptikonbilder, ritningar och kartblad. — Det antikvariska och topografiska materialet inom såväl akt- som bildarkiv är ordnat efter landskap och socknar. Det benämnes i 1890 års reglemente rörande vården av de under akademiens insende ställda samlingarna »det Antikvariskt-topografiska arkivet», vanligen förkortat ATA. Beteckningen utgör således ett fackmässigt, icke ett organisatoriskt begrepp.

Tekniska avdelningen omfattar en konserveringsanstalt och en fotateljé. Verksamheten är avsedd att täcka verkets eget behov men konserveringsanstalten har också kommit att fungera som ett centralt laboratorium för omhändertagande av kulturhistoriskt material från hela landet, i första hand fynd från grävningar.

Konserveringsanstalten ombesörjer konservering av museala föremål av metall, trä, läder, textil, sten m. m. Konserveringen utföres efter metoder, som anpassas särskilt efter varje föremåls typ, material och tillstånd. Den sker ibland föremålsvis. Dock bearbetas ofta en större grupp av föremål samtidigt. Verksamheten sker i intimt samarbete med i första hand museiavdelningarna. Understundom får den tekniska avdelningen medverka vid fältarbeten, t. ex. vid restaurering av runstenar, lagning av byggnadsde-

taljer och omhändertagande av ömtåligt arkeologiskt material. En viktig del av konserveringsverksamheten är analysering av det material som skall konserveras. Resultatet härav blir nämligen bestämmande för konserveringsmetoden. I anslutning till konserveringsverksamheten bedrivs en viss utbildning av blivande fackmän inom det konserveringstekniska området och information av arkeologer.

Fotoateljén utför fotografering dels för dokumentation av föremål, som skall konserveras — i regel såväl före som efter konserveringen — dels för publiceringsändamål och dels i begränsad utsträckning av beredskaps- och säkerhetsskäl (arkivfotografering). Ute på fältet utföres viss fotografering av t. ex. hållristningar, kyrkor och arkeologiska grävningplatser. Ateljén framkallar och kopierar också i stor utsträckning de fotografier som tjänstemän på andra avdelningar tar under sina fältarbeten.

Inom *pedagogiska avdelningen* — vanligen kallad studieavdelningen — bedrivs såsom huvuduppgift undervisning för skolbarn som klassvis besöker statens historiska museum. Verksamheten har formen av visning under sakkunnig ledning, lektioner i särskilt anordnade lektionssalar och — för att stimulera intresset hos barnen — tävlingar. Företrädesvis mottages barn från skolor i stockholmstrakten, men även skolor i landsorten är representerade. Avdelningen har att instruera de personer, vilka såsom tillfälliga visare anlitas för undervisningen, göra upp schema i anslutning till skolornas timplan samt hålla kontakt med skolmyndigheterna.

För vuxna besökare i museet bedrivs pedagogisk verksamhet genom anordnande av demonstrationer, föreläsningsserier och musikafnär. Härutöver tillhandahålles i informativt syfte tryckta vägledningar och kataloger. Avdelningen ombesörjer även upplysningsverksamhet för allmänheten rörande kulturminnesvården. Denna verksamhet har huvudsakligen formen av annonsering i dagspressen och affischering i samband med tillfälliga utställningar. I viss utsträckning distribueras också reklamaffischer, broschyrer och folders till turistbyråer och hotell m. fl.

Avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen m. m. är ett begrepp som kan betraktas som synonymt med tjänsten som överantikvarie vid riksantikvarieämbetet och statens historiska museum. Överantikvariern är nämligen — förutom ett e. o. kanslibiträde — avdelningens enda tjänsteman. — Avdelningens främsta uppgift är att övervaka, att landsantikvarierna företräder riksantikvariern på ett effektivt sätt och att enhetliga principer tillämpas av landsantikvarierna beträffande bedömningen av de olika kulturminnesvårdande frågorna. En livlig kontakt mellan avdelningen, å ena, samt landsantikvarierna och deras amanuenser, å andra sidan, måste därför upprätthållas. Men även med landsantikvariernas huvudmän skall kontakt hållas. Frågorna avser principerna för arbetets bedrivande, statsbidragens storlek och anställande av amanuenser. Ett gemensamt kontaktorgan för

huvudmännen är *landsantikvarieorganisationens samarbetsråd*. Inom avdelningen uträknas statsbidragen till landsantikvarierna, varefter uträkningarna överlämnas till administrativa och kamerala avdelningen för vidare åtgärder.

En annan arbetsuppgift som ankommer på den nu ifrågavarande avdelningen är inspektion av provins- och lokalmuseerna.

Avdelningen utövar dessutom tillsynen över de ombud, som riksantikvarien jämlikt *kungörelsen den 11 december 1942 (nr 926) med vissa bestämmelser angående tillämpning av fornminneslagen* har att utse. Dessa ombud har de senaste åren i antal varierat mellan 500 och 650.

Frågor om fördelning mellan statens historiska museum och andra museer av fornfynd (*fyndfördelningsärenden*) beredes och föredrages inför riksantikvarien av överantikvarien.

På grund av den speciella erfarenhet som samlats av förre överantikvarien K. A. Gustawsson, vilken avgick med pension den 29 februari 1964, har avdelningen till nämnda tidpunkt omhändertagit skötseln av dels vissa akademiens fastigheter, som förvärvats eller avsatts som kulturminnesområden, dels ett antal Kronan tillhöriga områden, som akademien och riksantikvarieämbetet förvaltar. Dessa uppgifter handhas alltjämt av Gustawsson mot särskild ersättning av akademien. Gustawsson har på grund av sin stora erfarenhet och erkända skicklighet såsom markvårdare även omhändertagit mark- och parkvårdsarbetena. Efter pensionsavgången är han rådgivare i dessa frågor, vilka numera delats upp mellan fornminnes- och byggnadsminnesavdelningarna.

Till ämbetsverket har slutligen sedan 1944 anknutits en personlig antikvariatjänst numera i lönegrad Ae 23 för teol. och fil. dr Toni Schmid med uppgift att genomgå, granska och tolka fragment av medeltida pergamenthandskrifter som senare använts för inbindning av arkivalier. Denna tjänst sorterar direkt under riksantikvarien. Verksamheten, som bedrivs i riksarkivets lokaler, står enligt överenskommelse under riksarkivariens inspektion.

Beträffande *ärendenas handläggning* må anföras, att riksantikvarien ensam äger besluta i de ärenden, i vilkas prövning han deltar, med undantag för anslagsärenden, avsedda att föreläggas riksdagen, ärenden angående tillsättande av ordinarie tjänst och av icke ordinarie tjänst i lägst lönegrad 24 å löneplan A samt åtal och disciplinär bestraffning, i vilka fall den å myndigheten enligt allmänna verksstadgan ankommande beslutanderätten utövas av akademiens förvaltningsutskott.

Då ärende avgöres i akademiens förvaltningsutskott sker det efter fördragning av riksantikvarien med undantag för dels juridiska, administrativa och kamerala ärenden, vilka föredrages av chefen för administrativa och kamerala avdelningen, en tjänsteman i byrådirektörs ställning, och dels

ärenden angående utlåning och deposition av föremål ur museets samlingar m. m., vilka föredrages av äldste avdelningschefen vid museet.

Ärenden, vilkas prövning ankommer på riksantikvarien, avgöres efter föredragning av vederbörande avdelningschef eller av särskilt förordnad föredragande. Föredrages ärende inför riksantikvarien av annan än vederbörande avdelningschef, brukar denne närvara. Samtliga av frågan berörda avdelningschefer kallas att närvara vid föredragningen av fyndfördelningsärenden.

Möjlighet föreligger enligt instruktionen (10 §) att delegera riksantikvariens beslutanderätt till underordnade befattningshavare. Formellt har denna möjlighet endast utnyttjats beträffande ärenden, hörande till den administrativa och kamerala avdelningen.

Några ord skall här också sägas om *landsantikvarieorganisationen*. Landsantikvariernas ställning regleras av *kungörelsen den 27 maj 1955 (nr 317) angående statsbidrag till avlöningar inom landsantikvarieorganisationen*.

I varje län finns en landsantikvarie, i regel med residensstaden som stationeringsort. Ett undantag utgör Älvsborgs län, där det finns två landsantikvarier, en i Vänersborg och en i Borås. I Stockholm fullgör stadsantikvarien i hufvudsak samma funktioner som åligger landsantikvarie, ehuru hans verksamhet ej regleras av nyssnämnda kungörelse. Ehuru formellt tillhörande respektive landsantikvariedistrikt sörjer Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Lund på liknande sätt själva för den lokala kulturminnesvården.

Till sitt biträde har landsantikvarierna i regel amanuenser. Så är f. n. fallet i 18 län. På Gotland har landsantikvarien i stället för amanuens till medhjälpare en antikvarie, avlönad med bidrag av statsmedel.

Samtliga landsantikvarier är anställda hos organisation med kulturminnesvårdande uppgifter, fornminnesförening, hembygdsförening, kulturminnesråd eller liknande. För dessa landsantikvariernas huvudmän skall finnas stadgar, fastställda av riksantikvarieämbetet och innehållande bl. a. bestämmelser om syfte, verksamhetsområde och styrelse. Huvudmannaorganisationen är med avseende å sin verksamhet underkastad inspektion av riksantikvarieämbetet.

Tillsättningsförfarandet beträffande landsantikvariebefattning regleras av nyssnämnda kungörelse den 27 maj 1955. Behörig till sådan befattning är den, som a) avlagt filosofie licentiatexamen i något av ämnena nordisk och jämförande fornkunskap, nordisk och jämförande folklivsforskning eller konsthistoria med konstteori; b) förvärvat kompetens i kulturminnesvård och musealt arbete vid de centrala kulturminnesvårdande institutionerna och provinsmuseerna; samt c) ådagalagt organisationsförmåga och allmän lämplighet för yrket. Då landsantikvariebefattning blir ledig skall huvudmannen kungöra ledigheten. Sökande skall inge sina ansökningshand-

lingar till huvudmannens styrelse, som har att efter ansökningstidens utgång överlämna handlingarna till riksantikvarieämbetet. Ämbetet prövar de sökandes behörighet och skall, om skäl därtill anses föreligga, på förslag till befattningen uppföra de tre sökande, som med hänsyn till såväl teoretiska som praktiska meriter finnes främst böra ifrågakomma. Härvid bör ämbetet i förekommande fall inhämta yttrande från Nordiska museets nämnd och chefen för nationalmuseum. Styrelsen för huvudmannaorganisationen utser sedan till innehavare av befattningen sökande, som förklarats behörig.

Statsbidrag till landsantikvarie utgår f. n. med 90 procent av lönen enligt löneklass 29 i statens löneplan A. Om amanuens finns hos landsantikvarien erhålles på motsvarande sätt bidrag till amanuensens avlöning med 90 procent av löneklass 19. Riksantikvarieämbetet utbetalar statsbidragen till huvudmännen.

Enligt 8 § förenämnda kungörelse den 27 maj 1955 skall landsantikvarien inom sitt verksamhetsområde vara riksantikvarieämbetets företrädare och inför ämbetet svara för kulturminnesvården inom området. På landsantikvarie skall därvid ankomma sådana uppgifter beträffande naturskyddet som avser skydd av kulturlandskapet. Han skall i nu nämnda verksamhet iaktta vad i lag och författning är särskilt stadgat samt följa de föreskrifter, som riksantikvarieämbetet utfärdar. Han skall också utföra de uppdrag, som ämbetet ålägger honom. Sålunda har han att upprätta beskrivningar av fasta fornminnen och andra kulturhistoriska minnesmärken, besiktiga dessa, tillse att de ej skadas eller förstöres och i förekommande fall göra anmälan till riksantikvarieämbetet. Han skall vidare föranstalta om erforderliga konserverings- och iståndsättningsarbeten på minnesmärken som skadats samt tillse att arbetena utföres i enlighet med riksantikvarieämbetets föreskrifter. Han skall slutligen vara kontaktman för riksantikvariens ombud.

Landsantikvarien har emellertid många andra arbetsuppgifter än dem som angivits i 1955 års kungörelse. Hit hör framför allt att vara chef för länsmuseum. Undantag härutinnan gäller för landsantikvarierna i Stockholms, Kristianstads och Malmöhus län, där länsmuseum saknas. Andra uppgifter av hithörande slag avser bl. a. turism, hemslöjd, folkbildning samt forskning rörande konst- och kulturhistoria företrädesvis med anknytning till länet. Landsantikvarien är vidare sekreterare och föredragande inom sin huvudmannaorganisation samt leder det administrativa och expeditionella arbetet inom denna. Slutligen fungerar han som konsult för den kulturminnesvårdande verksamheten i länet samt övervakar skötseln av lokala museer och hembygdsgårdar.

En viss särställning inom riksantikvarieämbetets organisation intages av *medelhavsmuseet*. En kort redogörelse för detta museum må avsluta detta kapitel.

Frågan om sammanförande av de i Stockholm befintliga arkeologiska sam-

lingarna från medelhavsområdet och främre orienten har behandlats av två statliga utredningar, dels av 1935 års *museisakkunniga* i ett år 1936 avgivet betänkande (SOU 1936: 44) och dels av Sigurd Curman i ett år 1951 avgivet betänkande med utredning och förslag angående *sammanförande och organisation av i Stockholm befintliga arkeologiska samlingar från medelhavsländerna, främre orienten och östasien* (SOU 1951: 55). I det senare betänkandet föreslogs att de i skilda lokaler i Stockholm förvarade arkeologiska samlingarna från medelhavsländerna och främre orienten skulle sammanföras till en enda museiinstitution, som skulle benämnas »Arkeologiska museet för medelhavsländerna och främre orienten» och ställas under vitterhetsakademiens överinseende. På grundval av förslaget beslöts vid 1954 års riksdag att ett museum med benämningen medelhavsmuseet skulle inrättas från och med den 1 juli 1954. Reglemente för museet fastställdes av Kungl. Maj:t den 4 juni 1954.

Medelhavsmuseet skall enligt reglementet omfatta samlingar av fornföremål, som belyser de antika kulturerna inom medelhavsländerna och orienten. Museet har två avdelningar, *den grekisk-romerska*, som omfattar föremål från det grekisk-romerska kulturområdet, dit även materialet från främre orienten är anslutet, och *den egyptiska*, som omfattar föremål belysande den gamla egyptiska kulturen. Härtill kommer bildarkiv och studiebibliotek.

Den omedelbara ledningen av museet utövas av en museiföreståndare, som tillika förestår en av museets avdelningar. Den avdelning, som icke står under museiföreståndarens ledning, förestås av en avdelningsföreståndare. Dessa två befattningshavare tillsättes av Kungl. Maj:t efter förslag av vitterhetsakademien. Övrig personal — fyra hel- och en halvtidsanställd befattningshavare — anställs av riksantikvarien på förslag av museiföreståndaren. Riksantikvarien äger att för personalen meddela närmare bestämmelser och ordningsregler.

Anslagsäskanden för museet avgives till Kungl. Maj:t av akademiens förvaltningsutskott.

Arbetsuppgifterna i samband med omhändertagande av föremål, utställningsverksamhet och forskning skiljer sig i princip ej från motsvarande göromål inom statens historiska museum. Det rutinmässiga konserveringsarbetet skötes delvis inom medelhavsmuseet och omfattar i stor utsträckning keramikkonservering men även konservering av annat material, särskilt bronsföremål.

För att komplettera arkivet fotograferas samlingarna successivt. Härvid utnyttjas den fotoateljé, som finns vid riksantikvarieämbetet och statens historiska museum.

Museets samlingar skall enligt reglementet hållas tillgängliga för allmänhet och forskare.

Museet har två permanenta utställningar, den egyptiska förlagd till gamla

riksbankshuset vid Järntorget i Stockholm och den grekisk-romerska, i vilken också främre orienten är representerad, provisoriskt förlagd till ett galleri i statens historiska museum.

Till utställningsverksamheten hör också tillfälliga utställningar, som ordnas antingen i de permanenta utställningslokalerna eller i statens historiska museums lokaler för tillfälliga utställningar.

Undervisning och annan pedagogisk verksamhet bedrivs för universitetsstudierande, skolklasser och andra studiegrupper.

FEMTE KAPITLET

Sociala aspekter på kulturminnesvården

Kännedomen om det egna landets historia och om de synliga bevisen på gångna generationers liv och arbete är av största betydelse för känslan av samhörighet inom ett folk. Under de senaste decennierna har prov givits på hur insikten härom har föranlett en nation eller ett samhälle till stora uppoffringar för att återställa och bevara sina nationella eller lokala minnesmärken. Här må endast erinras om att Polens fiender under det andra världskriget avsiktligt förstörde landets huvudstad och att av påträffade dokument framgår, att denna åtgärd skulle följas av ett systematiskt förstörande av alla kulturhistoriskt märkliga byggnader, som kunde tjäna som symboler eller samlingspunkter för den polska nationen.

Efter krigsslutet har det polska folket, med åsidosättande t. o. m. av vad bostadsbehovet krävde, återuppbyggt bl. a. hela gamla staden i Warszawa, i detalj överensstämmande med den förlorade bebyggelsen, och utan att arbetet kunnat anses tjäna ett direkt praktiskt syfte.

Vad sålunda åstadkommits av en nation har på andra håll, t. ex. i Lübeck, i motsvarande syfte åstadkommits av en stadsbefolkning. De kulturella minnesmärkena i det förstörda Lübeck har efter kriget på nytt rest sig ur ruinerna. Man har varit stolt över sitt förflutna och insett att förlusten av de synliga minnesmärkena därav kunde innebära risk för förlusten av stadens egenart och stadsbornas känsla av samhörighet.

Men även i vårt land, som stått vid sidan av detta århundrades krigiska förvecklingar, torde de flesta äga insikt om betydelsen av de synpunkter, som här berörts. För att nämna exempel från det lokala planet händer det ofta, att hembygdsföreningar, lokalföreningar av de stora folkrörelserna, andra sammanslutningar eller enskilda personer tar initiativ till restaurering av gamla märkliga byggnader, röjning kring ett forntida gravfält eller liknande. Det är vidare påtagligt hur medlemmarna av en kommun gärna anvisar medel till restaurering av församlingskyrkan utan att visa något egentligt intresse för att besöka den som gudstjänstlokal. Kyrkor och andra kulturminnesmärken är gemensam egendom. Envar, som bott på orten någon tid, känner till mer eller mindre om dess minnesmärken, visar dem, ofta icke utan stolthet, för främlingar och jämför dem med vad som finns att se på annat håll.

Med det sagda har utredningen velat belysa huru de kulturella minnes-

märkena är omistliga för oss såsom nation. De bidrar till att stärka hembygdskänslan, att hos alla svenskar ingjuta känslan av att tillhöra en enhet och att smälta ihop olika samhällsgrupper. De gemensamma insatserna från äldsta tider fram till nuet är den grund på vilken vi har att bygga vidare. Men de sociala aspekterna på kulturminnesvården kan också visa dess betydelse med avseende å mer dagsaktuella frågor.

Intresset för historien har särskilt under vår generation allt mer riktat in sig på den gren därav, som kallas kulturhistoria. Kulturminnesvården har som sin primära uppgift att bevara de materiella minnena av vår äldre kultur, d. v. s. de materiella minnen, som belyser vår kulturhistoria. Våra dagars kulturminnesvård har icke längre den isolerade ställning, som kännetecknade den äldre antikvariska verksamheten. Då kunde ämbetsverket och dess tjänstemän i stort sett själva välja sina arbetsuppgifter. Nu är de medarbetare i den riksomfattande samhällsömdaning, som för varje år blir alltmer markant. Till det yttre kännetecknas den av tätorternas expansion, vägväsendets utbyggnad, industrialiseringens fortgående och de tekniska hjälpmedlens förbättrande inom alla områden. I övrigt har ömdaningen visat sig i de sociala gränsernas utjämnande, ett ekonomiskt uppsving, som kommit envar tillgodo, och allmänbildningens höjande. Verkningarna av denna process berör direkt eller indirekt ämbetsverkets samtliga verksamhetsgrenar och ger arbetsuppgifterna avsevärt ökade dimensioner liksom i många fall större betydelse i samhället. Vid sidan av de uppgifter, som ämbetsverket sedan gammalt haft sig anförtrodda och till vilka initiativet i regel utgått från detta, ställer nu allmänhet och myndigheter krav på de kulturminnesvårdande organen, som ej kan lämnas obeaktade. Ett åsidosättande av dessa krav skulle i stor utsträckning kunna medföra ekonomiska förluster för såväl kommuner som enskilda. Här må endast som exempel anföras det ofta återkommande förhållandet, att ett vägbygge eller utbyggnaden av ett bostadsområde finnes beröra ett forntida gravfält eller annan fast fornlämning. Lagstiftningen förutsätter i sådant fall, att fornlämningen antingen skall efter utgrävning kunna tagas bort, att den skall lämnas orörd eller att särskilda åtgärder skall vidtagas för dess bevarande. Varje dröjsmål från ämbetsverkets sida med de undersökningar, som erfordras för ärendets bedömning, kan förorsaka kostnader eller medföra försening för vägbyggnadsföretaget eller fastighetsägaren med därav följande risk för att den kontinuerliga sysselsättningen rubbas. Och här måste hållas i minnet, att vissa av våra tätast befolkade landsdelar redan under förhistorisk tid utgjort centra för bebyggelsen och därför i dag är mycket rika på fornlämningar.

Det ökade behovet av för exploatering välbelägen mark, svårigheterna rent ekonomiskt för enskilda att underhålla äldre monumentala byggnadsverk, särskilt sedan dessa i stor utsträckning förlorat sin karaktär av bostäder, samt de ständigt fortgående vittringsprocesserna, som gjort sig

gällande även på kulturminnen från nyare tid, har medfört att de kulturminnesvårdande myndigheterna allt oftare fått träda emellan för att med sin sakkunskap, genom ekonomiskt stöd eller med utnyttjande av de möjligheter lagen ger, rädda kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Den ökade verksamheten på den yttre kulturminnesvårdens område, som således blivit en följd av samhällsomdaningen, har dragit med sig en ständigt stegrad tillströmning av fynd till museerna. Statens historiska museum är den institution, genom vilken flertalet sådana fynd skall passera och där en stor del av dem blir kvar. Museet har blivit en plats, där ej blott vuxna utan kanske framför allt barn och ungdom får en klar och koncentrerad åskådningsundervisning rörande de förhållanden, under vilka våra förfäder under äldre tider levde och verkade, och därmed också bibringas känslan av samhörighet med det förflutna. Motsvarande kan i viss mån sägas om Nordiska museet och flera provinsmuseer. Statens historiska museum har samtidigt blivit en viktig central för våra universitetsstudierande och vetenskapsmän inom det historisk-antikvariska området.

Den utveckling, som antytts, har medfört att kulturminnesvården, såväl den yttre som den inre, numera måste ses även ur sociala aspekter. Detta är ett förhållande som bör tillmätas den största betydelse.

Trots att två världskrig satt sin prägel på detta århundrade, måste hållas i minnet, att de allmänt humanistiska strävandena i form av social verksamhet och mellanfolkligt samarbete m. m. aldrig tidigare haft en sådan bredd som nu. Detta måste ses mot bakgrunden av bildningens utbredande i världen och bildningsnivåns höjande i de gamla kulturländerna.

I vårt eget land kan bildningen, om man ser den i betydelsen skolutbildning, åskådliggöras med följande siffror. I allmänbildande gymnasium studerade under höstterminen 1938 12 958, 1948 18 290 och 1961 62 954 personer. 1936 blev folkskolan i princip sjukklassig och exempelvis i Stockholm åttaklassig. Vi har nu den nioåriga skolan. Om man mäter bildningsnivån genom att se hur många elever som efter folkskolan gått över till folkhögskolor eller liknande eller hur många studenter, som fortsatt sin utbildning vid universiteten, visar siffrorna samma tendens till ökning. Vid universiteten och de fria högskolorna var antalet studenter under höstterminen 1938 9 701 och 1961 29 168.

En av förutsättningarna för bildningsnivåns höjande har varit välståndsökningen i landet. Här må endast erinras om att värdet av disponibel inkomst per invånare i landet utgjorde 1946 2 052 kronor och 1961 3 187 kronor. (Beloppen avser av konjunkturinstitutet beräknat värde för disponibel inkomst, deflaterad med levnadskostnadsindex utan direkta skatter och sociala förmåner, fr. o. m. 1955 framskrivet med konsumentprisindex).

Hand i hand med inkomstförbättringen har gått strävandena att öka fritiden. 1919 tillkom lagen om 48-timmars arbetsvecka. Så kom lagen 1957 om 45-timmars vecka, införd under en 3-årsperiod. Inom räckhåll ligger nu 40-

timmarsveckan. I allt större utsträckning blir lördagarna arbetsfria. — Parallellt med minskningen av arbetstiden går utvecklingen i fråga om semestern. 1938 lagfästes semestern om 12 arbetsdagar per år för anställda med minst ett års anställning. Lagstiftningen utvecklades 1951 med treveckorssemestern och 1963 fattades beslut om fyra veckors semester. Förutom för de anställda torde tid i mera fria former stå till förfogande för företagare, pensionärer och personer inom fria yrken.

Det moderna samhället med sitt mångförgrenade arbetsliv och sin högt uppdrivna arbetstakt ställer stora krav på människorna. Arbetsinsatsen har, såsom nyss framhållits, blivit mer begränsad tidsmässigt och bättre betald men pressar samtidigt hårdare den enskilda människan. Detta medför uttröttningsbehov av miljöombyte och av intressen att odla under fritiden. Under ledigheten, såväl veckohelger som semestrar, vill man finna omväxling och upplevelser utöver det vanliga. En förbättrad hälsa är bl. a. följden av det friluftsliv, som är innehållet i många semester. En ökad trivsel ligger i den möjlighet till vidgat privatliv, som fritiden erbjuder. Ett ökat bildningsvärde ligger ofta i den semesterfärd eller söndagsutflykt, som för en mängd svenskar är den naturliga formen för fritidens användning.

En stark tendens har varit, att färderna alltmer företages med egna motorfordon. Vi har per 1 000 innevånare i dag omkring 150 registrerade personbilar i landet mot 36 1950 och 17 1936. Härtill kommer motorcyklar och mopeder. Den bilande familjen i den egna bilen är numera den vanligaste enheten inom turistlivet i Sverige. Och vårt eget land är alltjämt det dominerande fritidslandet för svenskarna. Enligt en under ledning av professor Gunnar Arpi vid handelshögskolan i Stockholm företagen undersökning av semestervanorna tillbringas 80 procent av semestertiden i sommar-Sverige, 10 procent har tagits ut i vintersemester och 10 procent i form av färder utomlands.

Vad bestämmer då färdväg och rese mål under semester och utflykter? Förutom möjligheterna till friluftsliv, bad, fiske och annan sport drar sevärdheterna till sig de stora resandeströmmarna. Man vågar antaga, att de flesta fritidsresor, såväl i samband med semester som vid kortare ledighet, planeras med tanke på att nå ett visst färdmål eller besöka en sevärd plats.

1960 utgav Svenska turistföreningen boken »Tusen sevärdheter i Sverige». Urvalet ger en antydning om vad Sverige har att ge resenärerna. Varje landskap har fått sin översiktliga skildring och alla landets städer har ansetts vara sevärd. Därefter återstår de 1 000 speciella sevärdheterna, som i själva verket är 1 057 och fördelar sig på följande sätt. Först kommer 179 olika orter — utom städerna — som ansetts sevärd just som samhällen. Den största gruppen därefter omfattar kulturminnesmärken i form av 270 kyrkor samt 231 slott och herrgårdar. Enbart dessa utgör således ungefär hälften av sevärdheterna. Här efter kommer 129 fornminnesmärken. Slutligen representerar 52 industrier det moderna arbetslivet.

Nu kan visserligen invändas, att resandeströmmen i praktiken mer dras till de nöjesbetonade attraktionerna i stället för de nämnda sevärdheterna. En viss ledning vid bedömandet av vad folk vill se får man dock av besöksfrekvensen vid våra forn- och kulturminnesmärken. Fornminnesplatsen Gamla Uppsala besökes nu årligen av inemot 300 000 personer, 1939 var antalet obetydligt. Ismantorps borg och Gråborg, två fornminnesplatser på Öland med förhållandevis otillgängligt läge, besökes årligen vardera av omkring 20 000 personer. Besökarantalet på dessa platser var för 25 år sedan ringa eller intet. Fornminnesplatsen Björkö i Mälaren, vilken numera är ganska svårtillgänglig, besöktes 1951 av 20 000, 1955 av 23 000, 1956 av 26 000 och 1960 av 30 000 personer. Glimmingehus slott besöktes 1961 av 26 000 personer. Alla dessa platser står under vitterhetsakademiens vård och har iordningställt för mottagande av besökare. Akademien har under sin direkta vård ett 90-tal kulturminnesmärken, alla dock ännu långt ifrån färdigställda i det skick som akademien och riksantikvarieämbetet helst velat ordna det men av brist på medel ej varit i stånd att förverkliga. Här åsyftas bl. a. ofullständiga eller icke påbörjade restaureringsarbeten samt avsaknaden av parkeringsplatser och kaffestugor. Likväl kan antagas, att dessa platser tillhopa årligen besökes av 500 000—600 000 personer.

Samhällets utveckling sådan den ovan tecknats har inneburit bildningsnivåns höjande, fritidens förlängning, kommunikationsmedlens förbättring och stärkande av de ekonomiska möjligheterna för alla och envar. Dessa förhållanden har dels gjort det lättare för allmänheten att förstå innebörden av kulturutvecklingen från äldsta tider fram till dagens samhälle och dels förbättrat möjligheterna att besöka minnesmärken och museer.

Besökssiffror, uppskattande uttalanden i pressen och andra omständigheter pekar på att man i vida kretsar hyser intresse för våra kulturminnen. De yttre kulturminnena har blivit omtyckta utflyktsmål och rastplatser. Statens historiska museum och lokala kulturhistoriska museer har blivit av skolungdom och äldre alltmer besökta, ett förhållande som dock ej kan sägas innebära att besökssiffrorna vid museerna är tillfredsställande, tvärtom.

Av det nu sagda vågar man likväl dra ganska bestämda slutsatser rörande betydelsen av allmänhetens intresse för de materiella minnena av vår kultur.

Intresset som sådant är ofta uttryck för ett bildningssökande, som tillfredsställes åskådningssmässigt och som kan ge upphov till självstudier inom flera områden, allmän historia, kulturhistoria, etnologi, hembygds-kunskap etc. Ur folkbildningssynpunkt måste således kulturminnesvården tillmätas betydelse.

De kulturella minnesmärkena för de enskilda medborgarna till resmål, som visar nya skönhetsvärden, andra miljöer och landskapstyper. Avkoppling, omväxling i det dagliga livet, kontakt med naturen följer härav. Sam-

tidigt kan fritiden få det innehåll, som de flesta vill ge den men ej alla lyckas med på egen hand.

Indirekt har vi fått möjlighet att se vårt land som en del av hela den västerländska kulturgemenskapen och fått impulser till en vidgad humanistisk inställning. Detta förhållande har bidragit till att skapa förståelse för folk inom andra kulturkretsar och att öka våra insatser till förmån för dem som ännu ej nått den kulturella och sociala standard på vilken vi lever.

Välskötta fornminnesområden, byggnadsminnesmärken och museer är ur sociala aspekter en värdefull tillgång och samhället får i detta hänseende ej försumma att tillfredsställa dagens behov och att förbereda sig på att möta morgondagens.

Med det ovan anförda har utredningen velat visa, att kulturminnesvården ej är något självändamål, ej en specialitet uppskattad av ett fåtal intresserade och ej heller ett ämne huvudsakligen av vetenskapligt intresse. Kulturminnesvården har betydelse för och omfattas med intresse av mycket stora skikt inom det svenska folket av i dag. Detta förhållande är värdefullt, och kulturminnesvården måste tillgodoses med en ökad ekonomisk insats från statsmakternas sida i form av en utbyggd organisation för de kulturminnesvårdande myndigheterna och tillräckliga anslag för ett kontinuerligt underhåll av våra minnesmärken.

SJÄTTE KAPITLET

Det nuvarande arbetsläget

Insikten om betydelsen av att våra kulturminnen vårdas har numera spritt sig till allt vidare kretsar inom vårt folk. Detta förhållande har bl. a. tagit sig uttryck i det lagstiftningsarbete som markeras av 1942 års lag om fornminnen och den år 1960 antagna lagen om byggnadsminnen. Vad den nya lagstiftningen kommit att betyda för riksantikvarieämbetet såväl i form av nya arbetsuppgifter inom kulturminnesvårdens olika fält som med avseende på möjligheterna att tillvarata de kulturminnesvårdande intressena har utredningen sökt belysa i ett tidigare avsnitt av detta betänkande. Här må endast erinras om att tiden efter andra världskriget även för vårt lands del kommit att medföra en kanske aldrig tidigare sedd utveckling inom åtskilliga områden. En mängd nya tätorter har tillkommit, gamla tätorter har sanerats eller byggts ut, vägar av skilda slag har anlagts samt sjöar, älvar och andra vattendrag har gjorts till föremål för omfattande regleringsåtgärder. Allt detta har naturligtvis utsatt ett mycket stort antal kulturminnen för risken att bli spolierade. Som nyss nämnts har en författningsmässig grund skapats för att rida spärr mot en utveckling, som innebär en skövling av våra omistliga kulturminnen. Men lagarnas tillämpning och tillvaratagandet av de möjligheter som lagstiftningen ger kräver — förutom de erforderliga ekonomiska resurserna — jämväl tillgång till en effektiv och på lämpligt sätt avvägd och dimensionerad verksam organisation. I detta avseende har kulturminnesvården — trots de organisatoriska förbättringar och personalökningar som skett på senare år och trots anskaffandet av arbetsbesparande hjälpmedel — kommit att bli allvarligt eftersatt.

Vad den ökade verksamheten betytt rent siffermässigt är svårt att åskådliggöra. Om här nämnes att antalet diarieförda ärenden från 1938 till 1963 ökat från 4 927 till 8 253 per år, blir den siffermässiga jämförelsen i hög grad missvisande ifråga om arbetsbördans ökning. Sedan mitten av 1950-talet har nämligen nytillkomna ärenden, som haft anknytning till tidigare diariefört ärende, vanligen påförts samma nummer som detta. Vidare har i stor utsträckning ärenden, bl. a. sådana som haft karaktären av uppdrag, t. ex. för textilkonserveringen, endast diarieförts på vederbörande avdelning. Härtill kommer att ärendena för varje år tenderat att bli allt mer omfattande. Så har t. ex. några under 1950-talet inkomna ärenden berörande sjöregleringsföretag vart för sig haft en omfattning, som kanske nästan kan

sågas motsvara arbetsbördan av under ett enda år på 1930-talet inkomna ärenden. Kraven på noggrannhet i de vetenskapliga undersökningarna har vuxit i en takt som icke svarar mot arbetsbesparingen genom tekniska förbättringar.

Dessa förhållanden har resulterat i en för hela kulturminnesvården synnerligen besvärande eftersläpning ifråga om arbetsuppgifternas fullgörande och starkt begränsat möjligheterna till initiativ från den centrala myndighetens sida i många för verksamheten betydelsefulla frågor. Som exempel på eftersatta arbetsuppgifter må nämnas det vetenskapliga arbetet inom vissa avsnitt av ämbetsverkets arbetsområden, skötseln av museets löpande katalogiseringsärenden och kontrollen av föremålets konservering, det betydelsefulla agerandet på riks- och landsdelsplanet i olika frågor om skydd för kulturhistoriskt värdefulla miljöer samt skyldigheten att utöva tillsyn över provins- och lokalmuseer, som åtnjutit bidrag av statsmedel.

Huvudorsaken till den rådande eftersläpningen ligger otvivelaktigt i de otillräckliga resurserna. Men även den otidsenliga formen för ledningen av ämbetsverket utgör måhända ett bidrag till en del av förekommande bristfälligheter. Hur värdefullt samarbetet med vitterhetsakademien än må vara, kan det inte förnekas, att en akademi knappast är det mest idealiska organet att medverka i ledningen av ett verk av den storlek det här gäller, ej ens om akademien i detta avseende handlar genom ett utskott. Arrangemanget med ett lärt samfund såsom styrelse för ett statligt ämbetsverk torde ur praktisk synpunkt vara mindre lämpligt.

Även om det får betraktas som betydelsefullt att vetenskaplig forskning i viss utsträckning bedrivs vid ämbetsverket, är dock verket ingalunda i första hand att anse såsom en forskningsinstitution. Vad ämbetsverket primärt har att göra är att sörja för vården av våra kulturminnen och att sprida kunskap om dessa bland så många medborgare av vårt folk som möjligt. Det torde finnas goda förutsättningar att genom ett så fantasieggande ämne som fornkunskap väcka ett fördjupat intresse för vår kultur hos många människor. Men i så fall är det uppenbarligen nödvändigt att det kulturminnesvårdande arbetet delvis får en annan inriktning eller att tyngdpunkten åtminstone något förskjutes till förmån för en mera utåtriktad verksamhet.

För att detta skall kunna ske i ett läge, då arbetsuppgifterna tenderar att kraftigt öka, krävs det naturligtvis inte bara ökade resurser utan även en sådan fördelning av arbetsuppgifterna mellan verkets befattningshavare att mesta möjliga går att få ut av verksamheten.

Arbetsanhopningen har redan då det gäller verkschefen medfört kännbara olägenheter. Riksantikvarien bör uppenbarligen vara i stånd att på ett verksamt sätt leda utvecklingen inom verkets hela område med beaktande av de nya målsättningar som kan bli uppställda och att spela en mycket aktiv roll, då det gäller att hävda kulturminnesvårdens intressen. I dagens läge syns han ej alltid vara i stånd att med tillräcklig effektivitet göra detta.

Icke minst viktigt är att landsantikvarierna kan påräkna riksantikvariens stöd i många av sina problem. Men viktigast är kanske att riksantikvarien får bättre möjligheter att hos den stora allmänheten skapa intresse för kulturminnesvårdens mål och medel. Till den ändan måste det vara en viktig uppgift för honom att stå i intim kontakt med de institutioner och organisationer, som i detta avseende är av betydelse. Som det nu är synes riksantikvariens insatser i allt för hög grad vara begränsade till rutinmässig handläggning av förekommande ärenden.

Vad så beträffar förhållandena på de olika avdelningarna har naturligtvis arbetsanhopningen även där kommit att medföra kännbara påfrestningar. Att personalen ej hinner med sina arbetsuppgifter i full utsträckning synes uppenbart. Så är t. ex. förhållandet med markvårdsarbetet, vilket i våra dagar fordrar en särskild insats, då den gamla brukningsformen med bete och slätter, som i stor utsträckning inneburit en automatisk vård av fornminnesområdena, nu försvunnit. Denna vårduppgift kan i längden ej försummas, eftersom växtligheten så småningom bryter sönder eller på annat sätt förstör våra forn- och kulturminnen.

Men även andra betydelsefulla områden kännetecknas av bristande aktivitet, bottnande i otillräckliga resurser. Så är t. ex. fallet i följande avseenden.

Då det gäller att bevara och vårda byggnadsminnen i privat ägo måste oftast personlig påverkan av ägarna ske. Att uppnå personliga kontakter med dessa är en ofta lika tidsödande som grannliga uppgift. Samtidigt måste denna verksamhet med hänsyn till den snabba samhällsutvecklingen ske utan dröjsmål. Numera söker man rädda enskilda byggnader icke genom att flytta dem till friluftsmuseer eller liknande utan genom att bevara dem på deras ursprungliga plats. Åtskilliga kulturhistoriskt värdefulla byggnader, som kunnat pryda sin plats i dagens samhälle och även kunnat göras i viss mån nyttiga som bostäder, har gått till spillo. Men möjligheten att genom kontakter med fastighetsägarna söka påverka dem i deras skötsel av byggnadsminnena är i nuvarande arbetsläge inte stor. Det är beklagligt, ty här rör det sig om en verksamhet som skulle kunna bli av stor betydelse för kulturminnesvården.

Ingenstans i landet förlöper utvecklingen så snabbt som i städerna. Initiativ från ämbetsverkets sida för att bevara kulturhistoriskt värdefulla miljöer har härvidlag bort tagas i långt större utsträckning än som skett. Nu har endast sporadiska stödåtgärder kunnat sättas in. De räddningsåtgärder som vidtagits har emellertid visat sig röna stor uppskattning hos befolkningen.

Den nya lagen om byggnadsminnen är knappast i och för sig ägnad att utgöra ett verksamt skydd för våra kulturhistoriskt märkliga byggnader. För att lagen skall få någon som helst praktisk betydelse, är det absolut nödvändigt att vissa resurser ställes till förfogande; detta gäller inte minst perso-

nella resurser. Den nu pågående snabba utvecklingen av samhället medför att t. o. m. byggnader, som ej är mer än 50 år gamla, kan bedömas vara bärare av historiska värden, som bör bevaras. Det beräknas, att inemot 1 000 byggnader i hela landet under de närmaste åren kommer att bli förklarade för byggnadsminnen samt att antalet successivt kommer att stiga. Som jämförelse kan nämnas, att Danmark har 2 300 och Norge 1 500 registrerade byggnadsminnen. Trots att lagen varit i kraft allt sedan ingången av 1961, finns vid riksantikvarieämbetet ännu inte en enda med statsmedel avlönad tjänsteman med uppgift att handlägga de göromål, som den nya lagen pålagt riksantikvarieämbetet. Detta är naturligtvis en allvarlig brist.

Övervakningen av värden av våra kyrkliga inventarier har blivit ett problem som ej kunnat lösas. På 1800-talet och ännu i början av detta århundrade löpte de kyrkliga inventarierna, t. ex. medeltida träskulpturer, risk att gå till spillo genom direkt vanvård. Man förvarade inventarierna på vindar och i bodar. Numera har i de flesta fall de kyrkliga kommunerna själva tagit hand om sina kulturminnen och ställt upp dem i kyrkan eller i sakristian. Här är de emellertid utsatta för en annan fara, nämligen att skadas genom den alltför torra värmen, som alstras av nutidens uppvärmningsanordningar. Ofta är man i församlingarna ovetande om dessa risker. Det ökade intresset för antikviteter har medfört att flera hundra år gamla och mycket ömtåliga textilier kommit i bruk. Även här är en förbättrad övervakning och rådgivning från ämbetets sida nödvändig. En systematisk inventering av dylika vårduppgifter i våra kyrkor har länge varit önskvärd men ej medhunnits.

Värden av kyrkornas kalkmålningar kräver särskild uppmärksamhet. Olämpliga uppvärmningssystem och konserveringsmetoder har i vissa fall åstadkommit skador som nu börjar komma i dagen. Här kräves ingående undersökningar, experiment och teknisk forskning. Endast i enstaka fall har ämbetsverket kunnat engagera sig i dessa problem.

Den intensiva byggnadsverksamheten i våra städer berör ofta de gamla stadskärnorna. Här påträffas ej sällan omfattande kulturlager med byggnadslämningar och lösa fynd ända från tidig medeltid. F. n. följes sådana grävningar — i den mån kulturhistorisk övervakning över huvud taget är möjlig med hänsyn till tillgången på personal — av vederbörande landsantikvarie, stundom med hjälp av en anställd platskontrollant. För ämbetsverket är det en angelägen uppgift att här kunna lämna lands- och stadsantikvarierna ett effektivare bistånd än vad som hittills varit möjligt. Vidare är det önskvärt att på detta område kunna samla eller sammanställa gjorda erfarenheter, och detta även med tanke på att i förväg kunna presentera något så när hållbara kostnadskalkyler till tjänst för dem det åligger att bekosta de arkeologiska undersökningarna. Som helhet gäller, att denna verksamhetsgren är i hög grad eftersatt och måste effektiviseras.

De lokala hembygdsföreningarnas samlingar av byggnader och föremål

är eller kommer i vart fall att bli ett stort problem för vår kulturminnesvård. De har i allmänhet tillkommit på initiativ av entusiastiska ordsbor. Hopbringandet av samlingarna ligger ofta rätt långt tillbaka i tiden. Efter förebild av de stora friluftsmuseerna har man från olika håll i en socken eller ett härad till en ny plats flyttat ett antal äldre byggnader, vilka sedan fyllts med etnologiska samlingar. För att hembygdsföreningarna skall kunna vårda dessa samlingar är de inte endast beroende av medlemmarnas offervilja och energi utan även av riksantikvarieämbetets aktiva stöd. Med nuvarande resurser är ämbetsverket knappast i stånd att på ett mer verksamt sätt bistå hembygdsföreningarna i den omfattning som är önskvärd. Över huvud taget är det angeläget att riksantikvarieämbetet kontinuerligt kan följa hembygdsföreningarnas verksamhet, åtminstone i stort. Härvidlag bör ämbetsverket låta sig angeläget vara att via landsantikvarierna göra sig underrättat om den lokala situationen.

Vården av vitterhetsakademiens och riksantikvarieämbetets egna kulturminnesmärken gör det nödvändigt att dessa med viss regelbundenhet inspekteras. Detta har hittills ej medhunnits i erforderlig utsträckning. Målsättningen bör vara att på bestämd tid årligen inspektion sker av varje särskilt minnesmärke. Då antalet minnesmärken av nu ifrågavarande slag f. n. är ganska stort och alltjämt växer säger det sig självt att den inspektionsverksamhet som här åsyftas är av betydande omfattning.

Majoriteten av landets ruiner av kyrkor, kloster och borgar äges eller förvaltats icke av akademien eller ämbetet utan av andra rättssubjekt. Riksantikvarieämbetet bär dock i sista hand ansvaret för att dessa minnesmärken bevaras åt framtiden och vårdas. Antalet dylika monument är f. n. svårt att överblicka. Uppgiften att hålla dessa anläggningar vid makt är angelägen icke minst med tanke på den ökade turismen i vår tid. Allmänheten besöker dessa minnesmärken i en utsträckning som aldrig förr och bör kunna kräva, att platserna befinner sig i ett värdigt skick. F. n. medger ej de förefintliga resurserna att ämbetet på ett nöjaktigt sätt kan svara för uppsikten över dessa minnesmärken.

Den i accelererad och numera högt upptriven takt pågående fornminnesinventeringen har inneburit att markägare och exploatörer i långt större utsträckning än tidigare vänder sig till riksantikvarieämbetet med förfrågningar i skilda av inventeringen föranledda spörsmål. Det är uppenbart, att besvarandet av alla dessa stundom komplicerade frågor innebär en stor belastning för tjänstemännen men det är angeläget att tjänstemännen verkligen kan stå till tjänst i detta avseende; det är här fråga om en serviceuppgift jämförlig med den som domarpersonalen på ett domsagokansli har att ombesörja gentemot den rättssökande allmänheten. Själva inventeringsarbetet kan f. ö. endast hjälpligt hålla jämna steg med utgivningen av den ekonomiska kartan. Krafterna får f. n. ansträngas till det yttersta för att inventeringsarbetet skall kunna fortgå planenligt.

Vad museet beträffar må anmärkas att utställningar ej kunnat anordnas i önskad omfattning därför att resurser saknats för att förbereda utställningarna. Samma gäller förhållandet med annan pedagogisk verksamhet. Systematisering och katalogisering av magasinerade samlingskomplex har ej kunnat ske av brist på erforderlig personal. Även arbetet med aktualisering och utbyggnad av museets studiesamlingar är starkt eftersatt. Utställningsdeltagande i internationella sammanhang har måst minskas till ett minimum; över huvud taget har det internationella samarbetet kommit att bli särskilt lidande av personalbristen; museipersonalens tid och krafter tas allt för mycket i anspråk för den i och för sig nödvändiga bearbetningen av den starkt stigande strömmen av inkomna fynd. Genom att tjänstemännen uppslukas av rutingörsmål har man haft svårt att hinna tillgodogöra sig andra länders erfarenheter och framsteg på hithörande områden.

Även de rent administrativa göromålen har fått en omfattning, som blivit svår att bemästra. Den kamerala verksamheten medhinner endast bristfälligt, bl. a. på grund av uppdragsverksamhetens starkt ökade ansvällning. Verksamheten vid bibliotek och arkiv kan endast nödortfött fullföljas. Särskilt har personalbristen gjort att arkivets uppordnande eftersatts; bilder och handlingar har sålunda ej alltid kunnat inordnas i arkivet varför de ofta blivit svårtillgängliga för forskare och tjänstemän. Detta tillstånd har medfört att avdelningarna börjat lägga upp egna arkiv, vilket naturligtvis är ägnat att skapa oreda och splittring i arkivförhållandena; det självpåtagna arbetet med uppläggande av egna arkiv går dessutom i viss mån ut över annat, mera angeläget arbete. — Den tekniska verksamheten, vilken här såsom på så många andra områden fått en alltmer ökad tyngd och betydelse, lider förutom av personalbrist även av brist på modern apparatur. — Inom ett annat viktigt område, nämligen upplysningsverksamheten, har på långt när ej allt kunnat utföras, som i dagens av reklam och propaganda präglade samhälle är nödvändigt. Just upplysningsverksamheten måste numera tillmätas en alldeles särskild vikt. Kulturminnesvården ter sig i själva verket som delvis meningslös, om inte verksamheten kombineras med spridande av kunskap om vad som uträttas inom kulturminnesvårdens ram. Men medel saknas såväl till upplysningsverksamhet i form av reklam och propaganda som till anställande av på reklamens område kunnig personal.

Den ovan lämnade skildringen gör ej anspråk på att innefatta en uttömmande uppräkninng av otillräckligheten i de resurser, som står till förfogande för den högsta statliga kulturminnesvårdande verksamheten av idag. I de följande kapitlen kommer ytterligare exempel att lämnas till belysning härav.

Här må endast tilläggas att såsom en följd av det nuvarande arbetsläget arbetsbördan för verkets tjänstemän blivit i tyngsta laget. Men arbetsbördan är inte bara tung. För de många högt kvalificerade tjänstemännen måste det kännas i hög grad otillfredsställande att de trots anhopningen av trängan-

de och viktiga ämbetsåligganden nödgas i så stor utsträckning syssla med göromål, som ligger långt under deras kvalifikationer. Detta är en följd av att ej heller biträdeskadern är rätt dimensionerad och att denna personal ej utrustats med behörighet att på eget ansvar handlägga en del även rätt kvalificerade sysslor, vilka med fördel torde kunna överlämnas till biträdena.

Beträffande personalens löneställning må till sist framhållas att denna uppenbarligen inte är i nivå med löneställningen hos jämförbara yrkesgrupper. Detta har medfört att rekryteringen till ämbetsverket ej alltid varit så lätt att upprätthålla och att verket haft svårt att hålla kvar kompetent arbetskraft.

SJUNDE KAPITLET

Ämbetsverkets framtida organisation och verksamhet

Förslagets grundtankar

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår är vitterhetsakademien samt riksantikvarieämbetet och statens historiska museum de främsta företrädarna för den svenska kulturminnesvården. Den ledande ställning, som ämbetsverket i sin helhet i detta hänseende intar, är icke enbart historiskt betingad. För ett gammalt kultursamhälle som det svenska är det naturligt, att ansvaret för vården av våra kulturminnen ytterst vilar på samhället, i första hand på staten men i viss mån även på kommunerna. Enligt utredningens mening bör huvudmannaskapet för kulturminnesvården även framgent tillkomma staten. Att staten i nu angivna hänseende företrädes av riksantikvarieämbetet och statens historiska museum — och endast av detta ämbetsverk — framstår i sin tur såsom tämligen självklart.

Om alltså frågan om statens huvudmannaskap för kulturminnesvården står höjd över all diskussion, utgör spørsmålet om arten och omfattningen av de statliga kulturminnesvårdande insatserna en mera svårbedömbär fråga. Spørsmålet är här som så ofta eljest en avvägningsfråga mellan å ena sidan hur långt våra ambitioner på kulturminnesvårdens fält bör sträcka sig och å andra sidan vad dagens svenska samhälle rimligen bör kosta på sig i fråga om kulturminnesvårdande insatser. Från ett fattigsamhälle har Sverige inom loppet av knappt ett sekel utvecklats till en välfärdsstat, i vilken särskilt på senare år intresset för insatser på kulturlivets skiftande områden starkt ökat. Denna omständighet — i förening med den ökade folkbildningen — får sägas utgöra ett gott utgångsläge även då det gäller väsentliga förbättringar på kulturminnesvårdens område.

Det är uppenbart att ett kulturland som Sverige icke kan undandraga sig att sörja för vården av de kulturminnen, som på skilda platser i landet bär vittne om det svenska kultursamhällets uppkomst och utveckling. Denna uppgift inkluderar givetvis även själva tillvaratagandet av de föremål, som är av mera väsentlig betydelse i sammanhanget, liksom även bedrivande av forskning och spridande av kunskap om våra kulturminnen. Sverige är rikt på kulturminnen, både i stad och på landsbygd. Det är ett riksintresse att åtminstone de kulturminnen, vilka kan sägas ha karaktären av omistliga,

icke spolieras eller får förfalla utan underkastas den aktiva vård av sakkunniga instanser och funktionärer, som är nödvändig för att deras bestånd för all framtid skall säkras. Dessa kulturminnen bör också i lämplig utsträckning hållas tillgängliga, i museer och under bar himmel, för den intresserade allmänhet som det är de kulturminnesvårdande organens uppgift att tjäna.

Vad nu sagts innebär såtillvida en begränsning att självfallet icke allt vad som är gammalt och i någon mån kulturhistoriskt märkligt bör bli föremål för statens kulturminnesvårdande åtgärder. Ännu en begränsning ligger i det förhållande att staten icke kan ekonomiskt bispringa kulturminnesvården i all den omfattning, som i och för sig är önskvärd. Statens insatser måste med nödvändighet bli blygsamma, sedda i relation till det rådande behovet av kulturminnesvårdande åtgärder. På staten kan rimligen icke ställas kravet att t. ex. svara för restaureringar och den framtida vården av *alla* våra byggnadsminnen. Den alldeles övervägande delen av kostnaderna för vården av landets kulturminnesmärken — och härvidlag tänkes i första hand på byggnadsminnena — måste otvivelaktigt bäras av andra än staten, d. v. s. av de enskilda ägarna, fysiska eller juridiska personer, liksom man naturligtvis kan förvänta att kommunerna här har möjlighet att spela en gagnelig roll; staden Ystad må tjäna som ett lysande exempel på vad kommunala insatser härvidlag kan åstadkomma.

Av staten kan emellertid begäras att den — utöver direkta penninganslag — ställer ett effektivt verksamt organ till förfogande för kulturminnesvården. Ett sådant organ har vi f. n. i riksantikvarieämbetet, låt vara att ämbetsverket i dagens läge knappast kan anses fullt ut motsvara kraven. Av vad förut sagts följer att riksantikvarieämbetets verksamhet i första hand bör vara av övervakande karaktär. Det är m. a. o. riksantikvarieämbetets sak att utmärka vilka objekt som har karaktären av omistliga kulturminnen samt att stå enskilda och institutioner till tjänst med råd och anvisningar om föremålens vård och skötsel. Denna beskrivning av verkets ämnesområde är naturligtvis ytterst summarisk men den anger dock att ämbetsverket till sin allmänna karaktär mera är ett serviceorgan än ett förvaltande ämbetsverk.

Om det alltså får bedömas såsom tämligen uteslutet att staten skulle påtaga sig det fulla ekonomiska ansvaret för kulturminnesvårdens bedrivande i stort — vilket uppenbarligen skulle medföra ofantliga kostnader och vilket för övrigt inte ens ifrågasatts — synes det ej orealistiskt att tänka sig att statsmakterna skulle vara benägna att i större utsträckning än hittills vilja bidra till en utbyggnad och förstärkning av organisationen för den statliga kulturminnesvården. En förutsättning härför måste dock vara att en sådan utbyggnad kan förutses få till följd att den kulturminnesvårdande verksamheten kan bedrivas mera aktivt och rationellt. Utbyggnaden får alltså ej stanna vid enbart en ansvällning av förvaltningsapparaten; åt

själva verksamheten måste också ges en delvis annan prägel. Vidare är det av vikt, att ämbetsverket får ställningen av centralt topporgan för hela kulturminnesvården. Denna kan näppeligen få full effekt, om verksamheten är splittrad genom att flera centrala organ agerar på i huvudsak samma eller angränsande områden.

Beträffande den nuvarande verksamheten vid riksantikvarieämbetet och statens historiska museum torde måhända kunna göras gällande att den är i visst avseende exklusiv, nämligen i den mån den är inriktad på att tillgodose en grupp av specialister och intresserade lekmän. Att i ämbetets verksamhet forskning skall bedrivas som ett naturligt led i anslutning till övriga ämbetsåligganden, framstår såsom rimligt. Detta förhållande synes dock ej böra hindra, att ämbetsverket vänder sig även till en bredare allmänhet. För kulturminnesvårdens företrädare och funktionärer bör det rimligen vara eftersträvansvärt att hos så många samhällsmedlemmar som möjligt väcka eller vidga intresset för vår kulturutveckling och våra kulturminnen. För att detta skall kunna ske är det nödvändigt att verksamheten får en ännu mera utåtriktad prägel. Det är framför allt på förändringar i detta hänseende, som strävandena att reformera verksamheten synes böra inriktas. På snart sagt varje verksamhetsområde, där man velat fånga allmänhetens intresse, har reklam och propaganda tagits till hjälp. Det är självklart att även ett gammalt och traditionsrikt ämbetsverk som riksantikvarieämbetet i sin verksamhet skall betjäna sig av dessa moderna hjälpmedel — såsom ock i princip redan f. n. sker inom ramen för de begränsade personella och ekonomiska resurser som står till buds.

Reklam och propaganda på kulturminnesvårdens område måste ges formen av en intensiv och slagkraftig upplysningsverksamhet om våra kulturminnen, om statens och enskildas kulturminnesvårdande insatser, om vad som finnes att beskåda på ort och ställe och om vad som ställs ut i skåp och montrar. Reklam och propaganda betyder också att upplysningsverksamheten får ske i nya, mindre konventionella former än hittills. Reklam- och propagandaverksamheten kan naturligtvis tänkas bedriven på olika vägar men det säger sig självt, att radio, television och press utgör de verksamaste medierna för spridande av kunskap om svenskt kulturliv. De stora folkkrörelserna och turismens organisationer träder här också i blickpunkten, liksom universitet och skolor. Icke minst synes den kulturminnesvårdande upplysningsverksamheten böra inriktas på turismen. Förlängd semester och kortare arbetstid i förening med höjd levnadsstandard har gjort svenskarna till ett i hög grad resande folk. Folk ställer i stor utsträckning färden till platser, som ur kulturhistorisk synpunkt är märkliga. Det torde icke vara en fåfång förhoppning att tillströmningen än mer skall öka, såvida på ett effektivt och slående sätt kunskap sprides om var dessa platser är belägna och arrangemangen på platsen är goda, både ur kulturhistorisk synpunkt och ur ren trevnadssynpunkt.

Propagandan synes emellertid icke böra begränsas till vårt eget land. På olika sätt söker man i Sverige locka utländska turister till sig. För oss i Sverige bör det ligga nära till hands att i utlandet bedriva turistpropaganda under hänvisning även till vad vi har att erbjuda i form av kulturhistoriskt märkliga sevärdheter. Visserligen bör det icke ankomma på riksantikvarieämbetet att självt bedriva någon egentlig turistpropaganda, men ämbetsverket bör låta sig angeläget vara att stå i nära och fortlöpande kontakt med de myndigheter och organisationer, som sysslar med verksamhet av det slag det här gäller.

Vad nu sagts om vidgad upplysningsverksamhet har endast framdragits som exempel på hur en mera utåtriktad verksamhet kan tänkas taga form. Det är uppenbart, att även andra former för utåtriktad verksamhet låter sig praktisera. Även då det gäller den inre kulturminnesvården — den museala verksamheten — synes åtskilligt vara att göra. Besöksfrekvensen vid statens historiska museum är låg, och samma torde vara förhållandet vid åtskilliga av provinsmuseerna. Att genom intensifierad upplysningsverksamhet öka besökssiffrorna torde ej vara uteslutet, särskilt om upplysningsverksamheten kombineras med andra åtgärder, ägnade att stimulera intresset. Man kan här tänka sig anordnandet i större utsträckning än hittills av specialutställningar i liten skala, gärna i anknytning till någon aktuell händelse eller person, anlåtande av namnkunniga och skickliga föredragshållare samt anordnande av konserter i anslutning till visning eller föredrag jämte åtskilligt annat av lockande beskaffenhet. Mycket är här, liksom annorstädes, avhängigt ej enbart av de ekonomiska resurserna utan även av den fantasi, varmed man skrider till verket.

Över huvud taget måste utfallet av en mera utåtriktad verksamhet bli beroende av förmågan och viljan hos de personer, vilka får till uppgift att leda verksamheten. Vid uppbyggandet av ämbetsverkets framtida organisation ligger det följaktligen stor vikt uppå att till innehavare av de befattningar, på vilka ankommer verksamhet av mera utåtriktad slag, utses personer som verkligen är skickade för denna svåra uppgift. Reklam- och propagandaverksamheten bör inom ämbetsverket handhas av fackutbildad personal av hög kvalitet. Men icke minst måste på högsta ledningen ställas kravet att kunna länka in verksamheten i de delvis nya banor som i det föregående skisserats.

Med den argumentation, som nu förts, avses ingalunda att förringa betydelsen av ämbetsverkets mera traditionella verksamhet. Tanken är att ämbetet liksom hittills skall vara inriktat på tillvaratagande och vård av kulturminnen, liksom naturligtvis även på forskning inom ramen för den ordinarie verksamheten. Det bör emellertid understrykas att aktiviteten i dessa hänseenden bör koncentreras till vad som verkligen är väsentligt för kulturminnesvården. En alltför stor splittring på många intresseområden kan icke vara till gagn för själva saken. Företag av mera vittomfattande

karaktär bör t. ex. icke igångsättas utan att desamma sanktionerats av verksledningen. De ekonomiska och personella resurserna måste med nödvändighet vara begränsade, ganska kraftigt t. o. m., och därför är det av vikt att förefintliga resurser sätts in på de områden, som av verksledningen bedömes vara mest angelägna.

Det ligger i sakens natur, att antikvarieutredningen icke är i stånd att draga upp några mera i detalj gående riktlinjer för verksamhetens bedrivande med hänsyn till vad som är att bedöma såsom angeläget och vad som icke är det. Utredningen får stanna vid de allmänna uttalanden, som nu gjorts om önskvärdheten av koncentration i verksamheten. På en driftig och uppslagsrik verksledning får däremot ankomma att söka förverkliga dessa intentioner.

Såsom framgår av vad hittills anförts lägger utredningen ett stort ansvar just på själva verksledningen då det gäller verksamhetens bedrivande i stort. De förslag utredningen i det följande framlägger har utformats med beaktande härav. På olika sätt har utredningen sökt åvägabringa dels att verkschefen skall kunna agera på ett vida större fält än för närvarande dels att han i det interna arbetet får praktisk möjlighet att åtminstone i stort leda detta arbete.

Vad gäller formerna för den mera utåtriktade verksamhet, vid vilken utredningen fäster så stor vikt, må redan här nämnas att utredningen förordar tillskapandet av en rådgivande nämnd, ställd till verksledningens förfogande. I denna nämnd avses skola ingå representanter för de stora folk rörelserna, turismen, radion och televisionen, pressen och de speciella organ, vilka kan tänkas ha anknytning till kulturminnesvården. Nämndens uppgift avses skola vara att tjäna verksledningen såsom forum för uppslag och initiativ till åtgärder för kulturminnesvårdens stärkande och breddning syftande bl. a. till att åt kulturminnesvården ge en mera framträdande plats i svenskt kulturliv.

Speciell vikt tillmäter utredningen sitt i det följande framlagda förslag att ämbetsverket skall utrustas med ett särskilt informationskontor med huvudsaklig uppgift att svara för den PR-verksamhet utredningen anser vara av betydelse för spridande av kunskap om ämbetsverkets initiativ och åtgöranden inom ramen för sin utåtriktade verksamhet. Ett dylikt kontor synes även kunna få betydelse för spridande av kännedom om ett sådant verk som Sveriges kyrkor och liknande företag. Utredningen finner det beklagligt att ett så högklassigt verk som Sveriges kyrkor i stort sett förblivit okänt utanför fackmannakretsar. Just genom reklam och propaganda skulle Sveriges kyrkor kunna bli känt för en större allmänhet och även vinna en långt större avsättning än som f. n. är fallet.

Med vad nu anförts har utredningen endast velat markera att även om utredningen icke förordar några mera genomgripande förändringar i fråga om den organisation, som f. n. gäller för riksantikvarieämbetet och statens

historiska museum, ämbetsverket dock för framtiden måste präglas av en strävan att ge medborgarna i gemen ett större utbyte av den verksamhet, som ämbetsverket bedriver. Blott om så sker, kan det vara försvarligt att föreslå statsverket att åtaga sig ökade kostnader för en utbyggnad och förstärkning av ämbetsverket.

Det må i detta sammanhang påpekas, att en intensifiering av den kulturminnesvårdande verksamheten rimligen bör få till följd att kulturminnesvården i ökad utsträckning kommer att tillföras medel från enskilda och organisationer i form av donationer och anslag. För dylika penningmedel är vitterhetsakademien den naturliga mottagaren.

Vad vitterhetsakademien beträffar har utredningen funnit det oriktigt att akademiens fondmedel — såsom nu i viss utsträckning sker — användes till bestridande av kostnader för löner till tjänstemän vid riksantikvarieämbetet. I det följande har utredningen därför förordat att lönekostnaderna för framtiden skall över hela linjen bäras av statsverket. Detta får till följd att vitterhetsakademiens fondmedel i fortsättningen kan komma kulturminnesvården mera direkt till godo, och att anspråken på staten kan i motsvarande mån minskas. Staten bör å sin sida ha full insyn i akademiens ekonomiska angelägenheter, innebärande att akademiens räkenskaper finnes tillgängliga för att regering och riksdag skall få kännedom om hur donationsvillkoren uppfylles och hur akademiens inkomster i detalj disponeras. En sådan insyn är nödvändig för att statsmakterna skall få bästa underlag för bedömningen av hur de statliga anslagen till kulturminnesvården bör avvägas. Tydligt bör akademien icke med egna medel kunna igångsätta nya vetenskapliga företag eller anställa ny personal och därigenom förorsaka statsverket ökade kostnader. Riksantikvarieämbetets resurser i fråga om personal, tjänster och lokaler synes i förhållande till akademien böra begränsas till de verksamhetsområden, som utan varje tvekan faller inom ramen för verkets ämbetsåligganden.

Allmänt om ämbetsverkets uppgifter

Riksantikvarieämbetet har en organisation, som i sina huvuddrag efter hand genomfördes från mitten av 1920-talet. Den kännetecknas främst av att ledningen är delad mellan vitterhetsakademiens förvaltningsutskott, vilket i vissa avseenden fungerar som ett slags verksstyrelse, och riksantikvarien, vilken är verkschef och under vilken sorterar icke mindre än tolv sidoordnade avdelningar, medelhavsmuseet inräknat.

Inom ramen för denna organisation har de personella resurserna sedan 1938, då för ämbetsverket utfärdades en instruktion som i stort sett överensstämmer med den nu gällande, ungefär fördubblats på grund av arbetsuppgifternas successiva tillväxt. Personalkaderns ökning, som endast delvis kommit att belasta ämbetsverkets statsanslag, har dock ej varit tillräcklig.

Arbetsvolymen har nämligen — såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår — under samma tid ökat i betydligt större utsträckning än som svarar mot personalförstärkningen. Redan under 1940-talet diskuterades möjligheten av en omorganisation och för ett 10-tal år sedan fördes en sådan tanke på tal i samband med att verket (d. v. s. akademien) framförde sina anslagsäskanden hos Kungl. Maj:t. De mest påtagliga bristerna avhjälpes genom partiella reformer, t. ex. inrättandet av den pedagogiska avdelningen, avdelningen för tillsynen över landsantikvarieorganisationen och sektionen för fornminnesavdelningens uppdragsverksamhet. Att organisationen trots de brister, som vidlådit densamma, likväl i stort sett fungerat tillfredsställande, ger otvivelaktigt vid handen att den i sina huvuddrag varit från början utformad på ett ändamålsenligt sätt. Det framstår emellertid såsom uppenbart, att utvecklingen under det senaste decenniet för en organisation, som redan i början av 1950-talet ansågs behöva förstärkas och moderniseras, medfört starka påfrestningar i skilda avseenden.

Det har i den föregående redogörelsen påvisats, att arbetsuppgifterna — även med en koncentration av verksamheten till vad som verkligt är väsentligt för kulturminnesvården — jämväl under det närmaste decenniet av allt att döma kommer att kraftigt öka och detta sannolikt i en accelererad takt. På grund härav och då det enligt utredningens mening får anses ådagalagt, att riksantikvarieämbetet redan i dagens läge arbetar med otillräckliga personalresurser, framstår det som ofrånkomligt att verket måste tillföras ett antal nya tjänster. Det synes dock icke tillfyllest med enbart en kvantitativ förstärkning av ämbetsverket. Under senare år har — icke minst på grund av arbetsbördans tyngd — avsevärda svårigheter yppats att erhålla och behålla kompetent personal inom de akademiskt utbildade arbetsgrupperna. En ytterligare anledning till dessa rekryteringssvårigheter bottnar otvivelaktigt däri att lönerna för den personal det här gäller släpat efter i förhållande till andra yrkesgrupper. För kulturminnesvården är det naturligtvis också av vikt att den förhållandevis lilla kår, som är verksam på detta arbetsfält, är högt kvalificerad. Vad nu sagts gör det angeläget att vid uppbyggnaden av verkets framtida organisation lönesättningen blir sådan, att dessa önskemål blir tillgodosedda. En upprustning i kvalitativt hänseende får givetvis till följd att den kvantitativa utbyggnaden i viss mån kan hållas tillbaka.

För en framgångsrik verksamhet är det ej endast av betydelse, att det finns tillräckligt med funktionärer och att dessa är kompetenta för sina uppgifter. Av vikt är också att verksamheten bedrivs på ett rationellt sätt. I detta avseende må framhållas att den akademiskt utbildade personalen bör användas endast för uppgifter, för vilka den har utbildning. F. n. förekommer — såsom tidigare antytts — att denna personal i betydande utsträckning nödgas syssla med göromål, som är av tämligen enkel och rutinmässig beskaffenhet. I den mån nya tjänster på biträdesplanet inrättas, kommer väl

dylikt sysslande från akademikerpersonalens sida att minska eller helt upphöra. Det är emellertid angeläget, att biträdespersonalen blir så rustad, att även rätt ansvarsfulla uppgifter kan anförtros denna personalgrupp. För att nå därhän — d. v. s. till ett överförande i största möjliga omfattning av arbetsuppgifter från akademikerpersonalen till biträdespersonalen, vilket i sin tur förutsätter en förstärkning av den sistnämnda personalgruppen — är det nödvändigt med en höjning av lönenivån även för en betydande del av biträdespersonalen.

Verksstyrelsen

I 2 och 3 kap. har redogjorts för hur vitterhetsakademien och de rent statliga kulturminnesvårdande organen varit fast knutna till varandra. Alltsedan Gustav III år 1786 återupplivat vitterhetsakademien, har inom denna samlats de bästa krafter landet haft att tillgå i fråga om historisk-antikvarisk sakkunskap. Ända fram till den i 2 kap. omnämnda fortgående omgestaltningen av ämbetsverket under förra delen av 1900-talet måste det därför ha framstått som naturligt, att huvudmannskapet för ämbetsverket tillkommit akademien. Annorlunda kom förhållandena att te sig fr. o. m. 1938, då riksantikvarieämbetet och statens historiska museum till sin organisation kom att framstå som ett modernt ämbetsverk med en personal-kader, som innefattade specialister inom verkets skilda arbetsfält, och med en utbyggd egen administration. I fråga om den praktiska kulturminnesvårdande och den därtill anslutande museala verksamheten har ämbetsverket kommit att successivt övertaga flera av akademiens funktioner på dessa områden. Det huvudmannskap akademien in pleno utövat för ämbetsverket har också befunnits föråldrat, något som på det sättet återspeglat sig i förhållandet mellan akademien och verket, att huvudmannskapet i praktiken helt överflyttats på akademiens förvaltningsutskott. Detta skedde dock först 1958 genom en då företagen ändring i akademiens stadgar. Såsom i annat sammanhang anförts utövas den beslutanderätt som enligt allmänna verksstadgan ankommer på myndigheten numera av förvaltningsutskottet såvitt avser anslagsäskanden, avsedda att föreläggas riksdagen, tillsättning av ordinarie tjänst och av icke ordinarie tjänst i lägst lönegrad 24 å löneplan A samt åtal och disciplinär bestraffning.

Beträffande akademiens befattning in pleno med ämbetsverket återstår nu allenast den allmänt formulerade föreskriften i 1 § akademiens stadgar, att den skall »hava högsta tillsynen över landets fornlämningar samt över de statens samlingar, som äro eller varda åt akademiens vård anförtrodda». Denna tillsynsskyldighet återspeglar sig i praktiken i att akademien, jämlikt särskild föreskrift i 20 § reglementet för samlingarnas vård, »låter åtminstone vart tredje år företaga inventering av samlingarna eller del därav». De samlingar som avses är — såsom i annat sammanhang nämnts

— de vilka förvaras i statens historiska museum med myntkabinettet, antikvarisk-topografiska arkivet samt biblioteket.

Om sålunda akademiens huvudmannaskap in pleno i praktiken numera saknar större betydelse, utövar den indirekt ett stort inflytande genom befogenheten att välja ledamöter i förvaltningsutskottet. Anordningen med utskottet såsom i viss mån styrelse för ett ämbetsverk torde vara tämligen unik inom svensk statsförvaltning.

Ämbetsverket är såsom nämnts sedan 1938 utbyggt med en tjänstemannastab, som har sådan sakkunskap inom verkets hela arbetsfält, att det saknas anledning att härutinnan falla tillbaka på akademien. Akademiens förvaltningsutskott måste, med hänsyn till att endast akademiledamöter kan inväljas i utskottet, komma att rekryteras ur en begränsad krets av personer. Akademien förnyar sig själv utan kontroll av statsmakterna. Dessa omständigheter har fört med sig att i dagens läge även utskottets befattning med ämbetsverkets angelägenheter kommit att framstå såsom föga tidsenlig.

Vad nu sagts får emellertid icke föranleda till slutsatsen att det rådande nära sambandet mellan akademien och ämbetsverket icke skulle innebära ett positivt arrangemang. Tvärtom kan det göras gällande, att anordningen varit till mycket stor fördel för båda institutionerna. Främst är det dock naturligtvis den svenska kulturminnesvården, som kunnat draga nytta härav. Utredningen får till belysning av detta förhållande anföra följande.

Akademien äger — huvudsakligen genom donationer från enskilda personer — fonder vilkas årliga avkastning kan beräknas uppgå till betydligt över 700 000 kronor, varvid humanistiska fonden ej medräknats. För fonderna har närmare redogjorts i 3 kap. Dispositionen av avkastningen har redovisats genom tabell vilken såsom bilaga fogas till detta betänkande (Bil. A). Såsom framgår av tabellen kommer avkastningen till största delen de statliga uppgifter till godo, vilka ligger inom ämbetsverkets arbetsfält. Det är enligt utredningens mening uppenbart, att ämbetsverkets kulturminnesvårdande verksamhet, om dessa medel ej stått till förfogande, hade måst avsevärt begränsas och att stora kulturella värden i så fall skulle ha gått till spillo. Den del av avkastningen, som icke direkt kommit kulturminnesvården tillgodo, har disponerats för avlöning till vetenskapliga och administrativa befattningar vid ämbetsverket, till bedrivande av vetenskaplig, internationell samverkan samt till bekostande av vissa utgifter för akademiens sammanträden, expenser och administration. Akademiens fondkapital ökas årligen med betydande belopp. 1950 utgjorde den bokförda kapitalbehållningen 3 239 353 kronor, 1962 9 194 686 kronor och 1964 13 952 910 kronor. Men icke endast genom donationer, avsedda att fonderas, tillföres akademien privata medel. Genom akademiens förmedling eller genom dess auktoritet erhåller kulturminnesvården ofta medel, avsedda att förbrukas för aktuella uppgifter inom kulturminnesvården. Från enskilda personer och inrättningar överlämnades sålunda till akademien

1960	497 326: 80	kronor
1961	575 174: 96	»
1962	699 314: 71	»
1963	711 799: —	»

I beloppen har ej inräknats anslag från statens humanistiska forskningsråd och lotterimedel. Utöver dessa gåvor bidrog åtskilliga enskilda personer, företag, sammanslutningar och kommuner till restaureringsföretag och liknande med belopp, som av givaren utbetalats direkt till materialleverantör eller arbetspersonal och således ej passerat akademiens kassa. Dessa gåvor torde sammanlagt uppgå till 150 000—200 000 kronor årligen. Man torde kunna utgå ifrån att dessa av enskilda personer tillskjutna medel till största delen skulle ha uteblivit, om vederbörande varit hänvisad att lämna beloppen direkt till en statlig myndighets kassa eller till en sammanslutning, som saknar den förankring i vetenskap och tradition som akademien besitter. Det är också påtagligt, huru det intresse för kulturminnesvården, som visat sig i form av ekonomiska bidrag, tenderar att öka. Ett resonemang motsvarande det som här förts angående donationer av penningmedel, kan också anses äga giltighet beträffande de fastigheter av forn- eller kulturminneskaraktär, som överlämnats till akademien och för vilka redogjorts i 3 kap.

Slutligen måste akademien genom sin vetenskapliga auktoritet såväl inom som utom landet anses ge den statliga kulturminnesvården ett stöd, som är betydligt starkare än det kunnat vara, om banden mellan akademien och ämbetsverket varit svagare eller helt avklippta.

Men också akademien åtnjuter såsom nämnts vissa förmåner av sambandet med ämbetsverket. Verkets tjänstemän är enligt instruktionen skyldiga att biträda riksantikvarien i hans åligganden som akademiens sekreterare. En följd härav är att ämbetsverkets tjänstemän ombesörjer kansli- och kamerala göromål för akademiens räkning. Ämbetsverket tillhandahåller också sakkunskap inom sitt verksamhetsfält i den mån akademien har behov därav. Slutligen åtnjuter akademien förmånen av att utan kostnad få disponera lokaler i statsverkets fastighet m. m. Till akademiens förfogande står m. a. o. ämbetsverkets alla vetenskapliga och administrativa resurser.

Mot bakgrunden av det sagda är det uppenbart att det nära, förtroendefulla och i skilda former manifesterade samarbetet mellan akademien och ämbetsverket varit för den svenska kulturminnesvården synnerligen fruktbarande. Enligt utredningens mening bör det därför icke komma i fråga att nu bryta detta samband. Kulturminnesvården bör även framgent komma i åtnjutande av det ekonomiska stödet från akademien och de kulturminnesvårdande organen få tillgodogöra sig de tjänster i olika avseenden, som akademien kan erbjuda.

Här skulle den invändningen kunna göras, att de flesta av de donationer över vilka akademien förfogar, är förbundna med sådana villkor, att avkastningen under alla förhållanden måste komma kulturminnesvården till godo.

Donationsbestämmelserna är emellertid med få undantag så allmänt formulerade, att akademien har full frihet att utnyttja avkastningen t. ex. till igångsättande av forskningsföretag, som i och för sig väsentliga likväl vid en bedömning av statliga myndigheter kunde komma i andra hand inför mera aktuella uppgifter.

Akademien åter skulle om sambandet bibehållas allttjämt åtnjuta de väsentliga förmåner som ovan redovisats. Detta innebär för akademiens del att ämbetsverket allttjämt kommer att fungera som akademiens kansli; behovet av avlönad personal för nu ifrågavarande ändamål bör emellertid framdeles helt tillgodoses genom ämbetsverket. Till kansligöromålen räknas då även uppgörande av förslag till akademiens enskilda stat, medelsplaceringar, fond- och fastighetsförvaltning. Vidare skulle den redaktionella delen av akademiens publikationsverksamhet ombesörjas av verkets personal. — Självfallet kommer akademien allttjämt att ha viktiga intressen att bevaka inom kulturminnesvården, särskilt genom ändamålsbestämmelserna i fråga om många av dess fastigheter och fonder. Det får förutsättas, att akademien även kommer att såsom hittills anlitas såsom remissinstans bl. a. i kulturella och vetenskapliga frågor.

Genom att sålunda bibehålla sambandet mellan akademien och ämbetet skulle en fråga av invecklad beskaffenhet få sin naturliga lösning. De av akademien omhändertagna fastigheterna utgöres i huvudsak av kulturminnesmärken. Fastigheterna äges — såsom redovisats i 3 kap. — av antingen Kronan eller akademien. I flera fall äges ett och samma minnesmärke till olika delar av Kronan och akademien. I den mån akademien ej är ägare och fastigheterna således äges av Kronan, är förvaltningen i regel uppdragen åt akademien. Det må här inskjutas att i en del fall förvaltningen av kronofastigheterna anförtrots åt ämbetsverket och icke åt akademien och i andra fall åt detta och akademien gemensamt. I samtliga fall *handhaves* dock förvaltningen — då ju såsom nämnts ämbetsverkets tjänstemän står till akademiens förfogande — av riksantikvarieämbetet. Med hänsyn till de invecklade äganderätts- och administrationsförhållandena måste en enhetlig förvaltning vara anordnad, och med hänsyn till fastigheternas karaktär av kulturminnesmärken är det naturligt — och även mest rationellt — att förvaltningen omhänderhas av ämbetsverket.

Om det sålunda är ett viktigt intresse, att sambandet mellan akademien och ämbetsverket även i fortsättningen upprätthålles, är därmed ej sagt, att de rent yttre formerna för den gemensamma verksamheten i alla stycken bör bli bestående. Det är naturligtvis angeläget, att denna verksamhet sker i former, som bäst gagnar den gemensamma saken. Vad som åsyftas är icke några ingripande organisatoriska reformer utan endast en anpassning av organisationen till vad som eljest är gängse inom modern svensk statsförvaltning.

Utredningen förordar i enlighet härmed att ämbetsverket ställes under

ledning av en verksstyrelse med riksantikvarien såsom ordförande. Verksstyrelsen avses skola ersätta akademien i dess ställning som delvis överordnad instans till ämbetsverket. Genom en sådan operation aktualiseras emellertid spörsmålet, hur framdeles sambandet mellan akademien och ämbetet skall manifesteras.

Vid sidan av akademiens förvaltningsutskott upprätthålles förbindelsen mellan akademien och ämbetsverket av riksantikvarien. Denne förenar med sin ställning som verkschef ledamotskapet och det ständiga sekreterarskapet i akademien, ledamotskapet i dess förvaltningsutskott och sekreterarskapet i dess historisk-antikvariska klass.

Genom sin centrala position hos bägge parter har riksantikvarien god möjlighet att på ett ändamålsenligt sätt samordna akademiens verksamhet med ämbetsverkets, allt till kulturminnesvårdens fromma. I detta förhållande ligger enligt utredningens mening ett värde, som bör bevaras. Det råder emellertid intet tvivel om att riksantikvarien icke minst genom sin dubbla funktion som verkschef och sekreterare hos akademien fått ikläda sig en orimligt stor arbetsbörda. Även om verkschefsskapet med dess mångskiftande krav på befattningens innehavare — varom mera skall talas nedan — får anses ta största delen av riksantikvariens tid i anspråk, är sekreterarskapet likväl krävande. Enligt 12 § akademiens stadgar åligger det sekreteraren

»att emottaga till akademien inkommande handlingar samt att i akademien föredraga dem såväl som övriga förekommande ärenden;

att utfärda kallelse till akademiens, dess klassers och förvaltningsutskotts sammanträden;

att föra protokollet vid akademiens sammanträden;

att upprätta, kontrasignera och avsända akademiens utgående skrivelser samt ombesörja såväl akademiens brevväxling som dess registratur;

att ombesörja verkställandet av akademiens beslut;

att före den 1 april till justitiekanslersämbetet avlämna förteckning över de ärenden, vilka inkommit till akademien under det sistförflutna året eller tidigare men icke blivit slutligt handlagda senast en månad före den dag förteckningen senast skall avlämnas, ämbetet obetaget att på framställning av akademien medgiva annan tid och ordning för fullgörandet av uppgiftsskyldigheten;

att under sin vård och tillsyn hava akademiens handlingar och övriga tillhörigheter; samt

att i övrigt ägna omsorg åt de ärenden, som höra till akademiens verksamhet.»

Beteckningen sekreterare är enligt utredningens mening icke alldeles adekvat i betraktande av att de i 12 § uppräknade göromålen av kanslimässig natur, d. v. s. utfärdande av kallelser, uppsättande av protokoll och skrivelser, ombesörjande av brevväxling och registratur, verkställande av beslut och avlämnande av uppgifter till justitiekanslersämbetet, i själva verket icke omhänderhas av riksantikvarien utan av chefen för ämbetsverkets administrativa och kamerala avdelning, som här fungerar — låt vara i riksantikvariens namn — som akademiens sekreterare och som till sitt biträde har

en av akademien avlönad kontorsskrivare. Riksantikvariens huvudsakliga uppgift såsom akademiens sekreterare är att jämte preses företråda akademien utåt, något som har anknytning även till det internationella samarbetet; han har vidare tillsynen över olika forskningsföretag och över de under akademiens vård ställda samlingarna samt är föredragande vid akademisammanträdena. Hans ställning är m. a. o. mera framträdande än den en sekreterare numera i allmänhet intager. Utredningen förordar därför, att riksantikvarien fortsättningsvis får ställningen av akademiens direktör, en lösning som givetvis icke bör rubba den ställning som tillkommer preses. Det må påpekas att kombinationen preses — direktör icke saknar motsvarighet på andra håll inom svenskt akademiväsen (jfr ingenjörsvetenskapsakademien).

Omfattningen av de göromål, som bör åvila riksantikvarien i hans egenkap av akademiens direktör, synes böra fixeras på följande sätt.

De i 12 § stadgarna omförmälda göromålen bör i fortsättningen uppdelas mellan direktören, en av akademien bland dess ledamöter utsedd sekreterare och chefen för den blivande administrativa byrån. Direktören föreslås skola föredraga alla viktiga ärenden, som har anknytning till kulturminnesvården och det därtill anslutande museiväsendet samt övervaka verkställigheten av beslut i dessa frågor. Han skall främja särskilt sådana frågor, som har gemensamt intresse för akademien och ämbetsverket. Den av akademi-ledamöterna utsedde sekreteraren avses skola föredraga ärenden av intern natur för akademien (val, representation, tillsyn över de akademiens tillhörigheter, som ej förvaltas av ämbetsverket m. m.). Chefen för administrativa byrån tänkes skola föra akademiens protokoll, ombesörja verkställigheten av dess beslut samt svara för övriga göromål av kanslimässig natur. Detta arrangemang — som här endast i mycket grova drag beskrivits — innebär en särskild lättnad för riksantikvarien-direktören såtillvida, att han ej nödvändigt måste närvara vid samtliga akademiens sammanträden.

Sekreterarskapet i historisk-antikvariska klassen synes utan olägenhet kunna överflyttas till en av klassen särskilt utsedd ledamot.

Genom inrättandet av en verksstyrelse kommer förvaltningsutskottets betydelse uppenbarligen att starkt reduceras. Detta utskotts viktigare uppgifter kommer ju att överflyttas på verksstyrelsen. Fördenskull synes det emellertid ej påkallat att förvaltningsutskottet avskaffas. Akademien torde alltjämt kunna ha behov av ett dylikt organ. Det torde emellertid böra ankomma på akademien själv att pröva huruvida utskottet skall bibehållas och i så fall bestämma utskottets verksamhetsområde och formerna för dess fortsatta arbete.

Riksantikvarien utnämnes f. n. enligt 18 § i ämbetets instruktion efter anmälan av akademien. Eftersom riksantikvarien enligt förslaget automatiskt skall vara akademiens direktör och ledamot, bör akademien även framgent vara oförhindrad att inkomma med förslag till ny riksantikvarie.

Det torde kunna göras gällande, att riksantikvariern genom de föreslagna förändringarna i fråga om verksstyrelsen kommer att i högre grad än hittills framstå som en statsmakternas företrädare i akademien. Då akademiens fondavkastning till sin huvuddel på grund av innehålllet i förekommande donationsbestämmelser är ställd till ämbetsverkets förfogande för dess forn- och kulturminnesvårdande uppgifter, bör akademien å sin sida få insyn och ett visst medinflytande i verksstyrelsen. Detta synes lämpligen kunna ske genom att akademien bland sina ledamöter får utse ett par representanter att ingå såsom ledamöter i verksstyrelsen. Med hänsyn till att verksstyrelsen härigenom skulle få en starkt vetenskaplig auktoritet vill utredningen föreslå att två akademiledamöter ingår i denna. Genom den föreslagna anordningen åsyftas att åstadkomma sådan balans mellan akademien och ämbetet, att båda parter alltjämt framträder som likvärdiga företrädare för kulturminnesvården. Arrangemanget är vidare ägnat att understryka fortvaron av ett nära samband mellan akademien och ämbetet. Det må här erinras om, att en sådan anordning icke är exempellös. Sålunda utser akademien sedan länge vissa ledamöter i bl. a. statens humanistiska forskningsråd och i armémusei nämnd.

Vad härefter angår frågorna om riksantikvariens ställning och arbetsuppgifter i hans egenskap av verkschef samt om verksstyrelsens sammansättning i dess helhet må följande anföras.

Riksantikvariens arbetsbörda såsom verkschef har helt naturligt ökat i takt med den successiva utbyggnaden av ämbetsverket. Chefskapet för detta medför uppgifter av två skilda slag, dels den utåtriktade kulturminnesvårdande verksamheten dels den interna, d. v. s. ledningen av ämbetsverket såsom sådant.

Riksantikvariens ställning såsom landets främste företrädare för kulturminnesvården och det därtill anslutande museiväsendet gör det angeläget, att hans krafter i betydande omfattning tages i anspråk för upplysnings- och propagandaverksamhet på riksplenet. Han måste taga initiativ till och befordra kontakter mellan ämbetsverket och andra myndigheter, institutioner och privata sammanslutningar, som i sin verksamhet sysslar med kulturminnesvårdsfrågor. En betydelsefull uppgift är att fortlöpande förrätta inspektion av landets mera värdefulla kulturminnen, en arbetsuppgift som med nuvarande organisation och personalresurser icke planmässigt kunnat fullgöras. Han måste knyta och upprätthålla förbindelser, som kan leda till att fonder, företag och enskilda personer genom donationer eller praktisk medverkan stöder kulturminnesvården. Han måste ställa sig till förfogande för överläggningar samt fungera som ledamot av styrelser, nämnder och kommittéer, vilkas arbete mer eller mindre direkt är av vikt för kulturminnesvården. Icke minst viktigt är att han övar tillsyn över landsantikvarieorganisationen; landsantikvarierna har en svår och ömtålig ställning ute i länen och de är otvivelaktigt i starkt behov av ett verksamt stöd från riks-

antikvariens sida. För riksantikvariern bör det följaktligen vara en angelägen uppgift att hos landsantikvariernas huvudmän vinna gehör för betydelsen av en aktiv kulturminnesvård på lokalplanet. I den mån landsantikvarierna lider brist på erforderliga medel, blir det riksantikvariens sak att bringa dem hjälp genom att stödja deras anspråk hos huvudmännen. — Riksantikvariern har alltid framstått som statsförvaltningens ledande företrädare för landets kulturminnesvård och därtill anslutande museiväsen. Att framträda i denna egenskap är i våra dagar särskilt krävande, emedan uppgifterna berör områden där framgången i hög grad är beroende av möjligheten att dels samordna de statliga och enskilda resurser, som står till förfogande, dels åstadkomma en allmännare positiv medverkan från kommunalt och enskilt håll. Det säger sig självt — mot bakgrunden av det nu sagda — att mycket stora personliga krav måste ställas på innehavaren av ämbetet. Mycket kommer otvivelaktigt an på att riksantikvariern personligen har förmåga att hos man och menig väcka entusiasm och intresse för uppgiften att rädda och bevara våra forn- och byggnadsminnen. Några krav på rent formella meriter på innehavaren av befattningen som riksantikvarie synes sålunda ej behöva uppställas; en dugande administrativ kraft med intresse för kulturminnesvård skulle följaktligen kunna tänkas komma ifråga för befattningen.

Riksantikvariens centrala ställning som kulturminnesvårdens högste företrädare fordrar också hans insatser i internationella sammanhang. Hans medverkan förutsättes sålunda vid kongresser inom och utom landet; särskilt inom det nordiska kulturminnesvårdande samarbetet spelar de olika ländernas riksantikvarier stor roll.

För lösande och befordrande av forskningsuppgifter på kulturminnesvårdens och det kulturhistoriska museiväsendets område förutsättes aktiva insatser från riksantikvariens sida, ofta aktualiserade av undersöknings-, vårdnads-, inventerings- och insamlingsarbeten. Det är därför av stor betydelse, att han icke hindras av en mångfald andra mera sekundärt betonade göromål att taga del av problemställningarna i tillräcklig grad för att i samråd med universitet, vetenskapliga nämnder, vitterhetsakademien m. fl. kunna befrämja forskningsarbetet.

Vad så den interna verksamheten, chefskapet för ämbetsverket som sådant jämte den viktiga tillsynen över landsantikvarieorganisationen beträffar, är denna i och för sig numera synnerligen krävande. Det må här endast erinras om att personalstyrkan, landsantikvarierna oräknade, nu uppgår till mer än 160 personer. Härtill kommer extra personal under sommarhalvåret med omkring 120 personer samt ombudsorganisationen med omkring 500 personer, fördelade på olika orter i landet. Ämbetsverket arbetar på tolv sidordnade avdelningar, medelhavsmuseet inräknat. Avdelningarnas verksamhet spänner över så skilda arbetsområden som yttre minnesvård, museiväsen, tekniskt-naturvetenskapliga konserveringsuppgifter, fastighetsför-

valtning, kassaväsen och undervisning. Det ligger utom möjligheternas gräns, att riksantikvarien kan vara fackman inom alla eller ens ett flertal av dessa arbetsfält. Såsom tidigare berörts, är arbetsuppgifternas vikt och avdelningschefernas organisatoriska ställning icke sådan, att delegation av rätten att avgöra ärenden kunnat ske i någon större utsträckning. Riksantikvarien har till följd härav kommit att bli en funktionär, som måst syssla med allt — stort som smått — inom verkets (och även akademiens) ämnesområde. Med den stora utveckling, som verksamheten under senare år fått, är detta naturligtvis en orimlighet. Hans ställning bör vara sådan att tyngdpunkten i hans arbete läggs dels på den utåtriktade, propaganderande, upplysande och pedagogiska verksamheten, dels på den verkligt essentiella, interna administrationen. Från småsysslande med i och för sig intressanta men tidskrävande rutinärenden bör han vara befriad.

Under hänsynstagande till vad sålunda anförts har utredningen funnit, att riksantikvariens arbetsbörda i hans egenskap av verkschef måste lättas, i avsikt att bereda honom bättre möjligheter att ägna sig åt verksamheten i stort. Hans nuvarande arbete såsom verkschef bör i väsentlig mån överflyttas på honom underordnade tjänstemän. Delegering bör eftersträvas allt efter ärendenas beskaffenhet ända ned till biträdesplanet. Detta förutsätter i sin tur en högt kvalificerad tjänstemannakår, icke minst i administrativt hänseende. Utredningen finner det synnerligen angeläget att personalen vid riksantikvarieämbetet, både den akademiskt utbildade och den på biträdesplanet, i största utsträckning beredes möjlighet att taga del i den fortbildning av statstjänstemän, som sedan några år bedrivs i civildepartementets regi. Vad den akademiskt utbildade personalen beträffar förtjänar påpekas att, hur skicklig densamma än är på olika vetenskapliga områden, den dock ofta är tämligen obevandrad ifråga om den svenska statsförvaltningens arbetsformer och om de grundläggande rättsregler som gäller på området. Detta är en allvarlig brist för ett verk med en stor personaluppställning och där verksamheten med nödvändighet måste inrymma både frågor angående enskild persons rätt och en mängd arbetsuppgifter av renodlat administrativ karaktär.

Målsättningen för den framtida organisationen bör alltså vara: ökat ansvar för den enskilde tjänstemannen, avlastning från de kvalificerade befattningshavarna av okvalificerade arbetsuppgifter, koncentration och förenkling vid göromålens handläggning.

Vad nu sagts förutsätter att på riksantikvarien och övriga ledande befattningshavare inom verket måste ställas kravet även på administrativ skicklighet. Till ledande befattningar inom verket bör företrädesvis utses personer, vilka jämväl besitter erfarenhet från förvaltning och vilka äger en dokumenterad förmåga att leda och organisera arbetet inom en större arbetsenhet. Enbart goda vetenskapliga meriter är m. a. o. icke tillfyllest.

För att riksantikvarien verkligen skall komma i det läge som ovan angi-

vits föreslår utredningen att närmast under riksantikvariens inrättas ett par befattningar av mera kvalificerad art, vilkas innehavare skall vara chefer var och en för sin huvudavdelning. Den ena avdelningen föreslås skola avse den yttre kulturminnesvården och den andra den inre kulturminnesvården, d. v. s. motsvara den del av verket, som f. n. utgöres av statens historiska museum. Dessa båda avdelningschefer jämte chefen för administrativa byrån föreslås skola tillhöra verksstyrelsen. Det får förutsättas, att den sistnämnda befattningshavaren jämväl äger intresse för kulturminnesvården.

Även om de uppgifter, som åvilar ämbetsverket, till övervägande del har vetenskaplig karaktär med huvudsaklig inriktning på olika specialområden inom den historisk-antikvariska ämnesgruppen, är kulturminnesvården som helhet betraktad i hög grad i behov av förankring hos den stora allmänheten. Utredningen har fördenskull funnit det önskvärt och lämpligt att till verksstyrelsen knyta även en lekman. Enligt utredningens mening bör denne utses av Kungl. Maj:t på sex år och utan särskilt nomineringsförfarande.

Verksstyrelsen skulle alltså komma att bestå av riksantikvariens och sex ledamöter, nämligen de båda cheferna för verkets huvudavdelningar, chefen för administrativa byrån, två representanter för akademien och en lekmannarepresentant. Chefen för medelhavsmuseet föreslås skola adjungeras i styrelsen, då dennes närvaro kan antagas vara av betydelse för behandlingen av ärenden rörande museet.

Slutligen vill utredningen uttala, att styrelsen bör fatta beslut allenast i ärenden av större vikt eller av principiell innebörd. Övriga ärenden bör avgöras av verkschefen.

I syfte att kunna förverkliga de inledningsvis berörda intentionerna att förläna verksamheten en mera utåtriktad prägel och för att ämbetsverket skall erhålla en mera solid förankring hos stora kretsar av vårt folk förordas att till riksantikvariens förfogande ställes en rådgivande nämnd, vari skall ingå företrädare för myndigheter och organisationer med anknytning till kulturminnesvården. I denna nämnd bör således ingå utöver representanter för tidigare nämnda verksamhetsgrenar¹ företrädare för landsantikvarierna (jämte stadsantikvariens i Stockholm) och dessas huvudmän, hembygdsrörelsen, kommunerna, naturvårdsorganisationerna och idrottsrörelsen — för att nämna några exempel. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att efter hörande av verksstyrelsen utse ledamöterna i nämnden. Antalet ledamöter i nämnden bör icke fixeras till något en gång för alla bestämt tal utan Kungl. Maj:t bör i detta hänseende ha fria händer och handla efter vad som är lämpligt.

Minst en gång i kvartalet bör riksantikvariens kalla nämnden till sammanträde. Det är naturligtvis icke nödvändigt att nämnden alla gånger sammanträder i sin helhet; riksantikvariens bör kunna begränsa antalet medlemmar som skall kallas att närvara med hänsyn till arten av de frågor som skall

¹ Jämför sid. 84.

behandlas. Vid sammanträdena avses riksantikvarien skola med nämndens ledamöter diskutera förslag till åtgärder för aktivisering av den kulturminnesvårdande verksamheten, anordnande av utställningar, föredragsserier, utgivande av publikationer, formerna för propaganda och reklam; nämndens centrala uppgift blir m. a. o. att vara ett forum där — förutom riksantikvarien — den kulturhistoriskt intresserade allmänheten får tillfälle att genom nämndledamöterna föra fram och diskutera olika uppslag för att väcka till liv ett mera allmänt och fördjupat intresse för våra kulturminnen. Genom att nämnden ges en för ändamålet lämpad sammansättning bör den också kunna vara riksantikvarien behjälplig att övervaka att inga väsentliga kulturhistoriska värden går till spillo och att ingripande sker, därest sådana värden hotas. Inte minst torde kommunernas och pressens representanter i nämnden härvidlag kunna lämna verksamma bidrag. Nämndens uppgift bör följaktligen vara att noga följa utvecklingen på de skilda områden, där nämnden är företräd.

Vid nämndens sammanträden bör naturligtvis även verkets avdelningschefer äga närvara. Att chefen för det nyinrättade informationskontoret bör deltaga i sammanträdena säger sig självt; vid sidan av den rådgivande nämnden avses detta kontor skola bli det främsta instrumentet för förverkligandet av tanken på en popularisering av den kulturminnesvårdande verksamheten. Det blir icke minst informationskontorets sak att bearbeta och förverkliga många av de uppslag, som kommit fram i nämnden. Informationskontoret bör också underställa nämnden övriga förslag som framkommit till åtgärder för spridande av ökad kännedom om våra kulturminnen och metoderna härför.

Ämbetsverkets nuvarande namn, riksantikvarieämbetet och statens historiska museum, är uppenbart otympligt och inkluderar ej medelhavsmuseet. Utredningen har funnit det självklart att ett kort och bekvämt namn måste föreslås, vilket på ett naturligt sätt begreppsmässigt kan täcka de olika verksamhetsgrenar som inneslutes i ämbetsverket. Utredningen har i första hand övervägt, huruvida namnet riksantikvarieämbetet skulle kunna användas för hela verket. Detta namn uppstod omkring mitten av 1920-talet som gemensam benämning på de båda avdelningar, fornminnesavdelningen och byggnadsminnesavdelningen, vilka då utbröts ur statens historiska museum i syfte att sköta den yttre kulturminnesvården. Dessa båda avdelningar skall enligt utredningens förslag — varom närmare redogörelse kommer att lämnas längre fram i detta kapitel — alltjämt bestå och bilda en organisatorisk enhet med behov av en gemensam benämning. Det skulle under sådana omständigheter endast bli förvirrande om denna benämning samtidigt skulle beteckna hela ämbetsverket inklusive de båda museerna. Därtill kommer att ett museum knappast kan kallas ett ämbete samt att medelhavsmuseet svårigen låter sig inpassas under ett namn som åsyftar rikets, nämligen det svenska rikets antikviteter. Det kan också med ett visst

fog sägas vara mindre tilltalande att låta museet såsom den äldre beståndsdelen av verket liksom uppslukas av och försvinna i det senare tillkomna ämbetet. Båda måste utåt vart och ett ha sin egen fysiologi och sitt eget namn. Utredningen vill därför förorda återupptagandet av den benämning på den centrala antikvariska myndigheten, som under tiden 1666—1692 var den officiella, nämligen antikvitetskollegium. Sistnämnda år ersattes detta namn av det mindre adekvata antikvitetsarkivet. Utredningen föreslår alltså att ämbetsverket benämnas *antikvitetskollegiet*.

Indelning i arbetsenheter m. m.

Då utredningen i det föregående förordat att under riksantikvarien inrättas ett par chefsbefattningar av mera kvalificerat slag för att avlasta riksantikvarien från stora delar av hans arbetsbörda har utredningen ansett dessa befattningars inrättande vara förestavat även av andra viktiga omständigheter. Ämbetsverket består ju f. n. av två huvudenheter, »ämbetet» och museet. Båda saknar, vilket ter sig anmärkningsvärt, sin egen chefsämbetsman. Riksantikvarien är visserligen chef för både »ämbetet» och museet, men det har tidigare påvisats, att det ligger utom möjligheternas ram att riksantikvarien skall — såsom nuvarande organisationsform faktiskt förutsätter — kunna ensam och på ett verksamt sätt leda båda enheterna i detalj. Detta gäller naturligtvis i än högre grad efter den expansion av de bägge verksamhetsgrenarna som den snabba samhällsutvecklingen torde medföra. Som av den tidigare redogörelsen framgår fanns till för endast ett tiotal år sedan en befattning såsom chef för museet. Under museidirektören sorterade de olika museiavdelningarnas chefer men själv var museidirektören underställd riksantikvarien.

Enligt utredningens mening var anordningen med en museidirektör i och för sig riktig. Denna uppfattning har vunnit bekräftelse av vad utredningen erfarit vid samtal med ledande befattningshavare — tidigare och nuvarande — inom verket. Att befattningen på sin tid avskaffades kan icke tagas till intäkt för slutsatsen att det skulle vara obefogat att ånyo föreslå inrättande av en motsvarande tjänst. Det skall icke förnekas att anordningen med en museidirektör fungerade otillfredsställande. Ur rent organisatorisk synpunkt torde den dock icke ha givit anledning till befogad kritik.

Museet motsvaras i utredningens förevarande förslag av avdelningen för inre kulturminnesvård. Avdelningschefens uppgift bör vara att under riksantikvarien utöva den omedelbara ledningen av avdelningen (museet), utgöra en samordnande faktor de olika underavdelningarna emellan och företräda avdelningen utåt. Avdelningen med sina museala samlingar kan i viss mån sägas utgöra ämbetsverkets ansikte utåt, och det är även därför av vikt, att avdelningen får en sådan ledning att den verkligt blir vad den bör vara: en vetenskapligt högtstående och samtidigt pedagogiskt inriktad aktiv institution, vilken lockar allmänheten att bese och studera samlingarna och som

kan ge envar impulser till att skaffa sig närmare kännedom om den svenska historien och framför allt vår kulturutveckling. Tyvärr är det nog så att statens historiska museum icke är tillräckligt känt bland allmänheten. Detta är anmärkningsvärt särskilt som museet innehållsmässigt och på grund av sitt centrala läge i huvudstaden samt med hänsyn till sin monumental, tidsenliga byggnad rimligtvis borde äga en stor attraktionskraft. Besökssiffrorna är likväl förhållandevis låga. Mot bakgrunden av dessa omständigheter vill utredningen starkt understryka behovet av en aktivisering av den mot allmänheten riktade museala verksamheten. Tillfälliga utställningar bör anordnas i större utsträckning än hittills; nytt material bör bearbetas och i dessa utställningar i möjligaste mån exponeras. En driftig och uppslagsrik ledare för avdelningen skulle otvivelaktigt betyda mycket för att ge denna en mera central ställning i svenskt kulturliv. Vad nu sagts rimmar väl med de synpunkter, som i det föregående angivits såsom förslagets grundtankar.

Det är med hänsyn till det sagda tydligt att på chefen för avdelningen för inre kulturminnesvård måste ställas krav på kvalifikationer av alldeles speciellt slag. Det räcker icke med enbart vetenskapliga meriter. Hans centrala uppgift blir att efter verksstyrelsens och riksantikvariens anvisningar söka länka in verksamheten i de delvis nya banor, som i det föregående beskrivits och att verkligen leda arbetet på hela avdelningen. Icke minst viktigt är att vederbörande förmår etablera goda relationer ej bara till sina underställda medarbetare utan även till den stora krets av institutioner och enskilda, på vilken verksamheten förutsättes skola i hög grad inriktas. I detta sammanhang må ej förglömmas att även med en särskild chef för avdelningen för inre kulturminnesvård avdelningens arbete i stort likväl avses skola ledas av riksantikvariern.

Vad nu sagts om »museisidan» äger i stort sett motsvarande tillämpning jämväl vad gäller »ämbetssidan». Likaväl som den inre kulturminnesvården, representerad av museet, måste aktiviseras och få en sådan organisatorisk grundval, att de i det föregående angivna strävandena kan fullföljas, lika väl måste den yttre kulturminnesvården, företrädd av ämbetet, inriktas på åtgöranden, som medför en intensifiering av verksamheten. — I annat sammanhang har påtalats att verkets resurser är otillräckliga, icke blott för att i olika hänseenden fylla dagens anspråk utan även — och naturligtvis i än högre grad — för att bära den ytterligare belastning, som mer och mer börjat göra sig gällande. Vad utredningen i detta sammanhang särskilt har i åtanke är den nya byggnadsminnes- och naturvårdslagstiftningen samt konsekvenserna av fideikommissens avveckling. Lagen om byggnadsminnen trädde i kraft den 1 januari 1961 och innebär, om den icke skall stanna vid tomma ord, att samhället här måste göra en verklig insats för att våra byggnadsminnen skall få det skydd deras kulturhistoriska värde kräver. Den ytterst blygsamma omfattning, i vilken lagen hittills varit verksam, är så gott som helt avhängig av medel och tjänster, som ställts till förfogande från

privat håll (särskilt Kungafonden och Lawskifonden). Man kan tycka att en sådan ordning icke är staten värdig. Då det gäller att överse verkets organisation framstår det följaktligen som särskilt angeläget att organisationen får en sådan utformning att de nya uppgifter lagen pålägger ämbetet verkligen kan fullgöras i enlighet med lagstiftarnas intentioner. Även då det gäller fornminnena motiverar situationen en organisatorisk förstärkning. På annat ställe i detta betänkande har belägg lämnats för att den nuvarande fornminnesavdelningen icke är på tillfyllestgörande sätt rustad för att fullgöra sina för den yttre kulturminnesvården betydelsefulla åligganden.

Vad nu i korthet anförts utgör enligt utredningens mening ytterligare motiv för att under riksantikvariens inrättas en befattning, vilkens innehavare skall fungera som chef för den verksamhet, vartill den yttre kulturminnesvården hör. Denna befattningshavare kan sägas utgöra en pendang till chefen för avdelningen för inre kulturminnesvård. På motsvarande sätt som denne skall han avlasta riksantikvariens från och svara för den omedelbara ledningen av underavdelningarna på ämbetsvidan. Utredningen anser sig ha skäl räkna med att genom ett sådant arrangemang de önskemål som ovan summariskt uppställts vad gäller bedrivandet av den yttre kulturminnesvården skall bli tillgodosedda.

Cheferna för de nu angivna båda huvudavdelningarna föreslås skola erhålla tjänstebenanmningen *överantikvarie*.

Den organisation utredningen tänkt sig skulle alltså få följande utseende: Ledningen utgöres av ett kollegium på sju personer (riksantikvariens, överantikvarierna, chefen för administrativa byrån, två akademiledamöter och en av Kungl. Maj:t utsedd person). Verkschef är riksantikvariens. Till verksamledningens förfogande ställes den rådgivande nämnden, sammansatt på sätt ovan angivits. Liksom hittills kommer ämbetsverket att bestå av två huvudenheter, en för den yttre kulturminnesvården, det nuvarande riksantikvarieämbetet, och en för den inre, motsvarande statens historiska museum. Vid sidan om dessa båda huvudavdelningar tänkes skola gruppera sig vissa för ämbetsverket gemensamma arbetsenheter, nämligen biblioteket (med arkivet), tekniska laboratoriet och informationskontoret. I verket måste också en administrativ (och kameral) byrå ingå, betjänande hela verket vartill kommer medelhavsmuseet, vilket föreslås skola alltjämt vara anknutet till ämbetsverket, ehuru med bibehållande av en viss särställning.

Det må i detta sammanhang påpekas att vid den uppbyggnad av ämbetsverket som nu skisserats den nuvarande befattningen som överantikvarie bortfaller. Tjänsten inrättades för blott några år sedan (1959) efter det att befattningen som museidirektör indragits. De göromål, som f. n. hänför sig till befattningen som överantikvarie, avser huvudsakligen tillsynen över landsantikvarieorganisationen, viss administration och fyndfördelning. Tillsynen över landsantikvarieorganisationen samt fyndfördelningsärendena föreslås i det följande skola överflyttas till avdelningen för yttre kultur-

minnesvård. För dessa ärenden bör avdelningschefen erhålla biträde av en tjänsteman i antikvarieställning. De viktigaste hithörande ärendena avses dock i högre grad än f. n. skola handläggas av riksantikvariens själv. En sådan ordning rimmar väl med utredningens tidigare tillkännagivna uppfattning, att en av riksantikvariens viktigaste funktioner bör vara att ägna sig åt kulturminnesvården i stort. Mellan riksantikvariens, å ena, samt landsantikvarierna, deras huvudmän och andra representativa företrädare för ortsbefolkningen, å andra sidan, bör ett närmare samarbete äga rum än det som hittills varit möjligt att etablera. Övriga på överantikvariens nu ankommande göromål bör fördelas på enheter eller tjänstemän, hos vilka ärendena med hänsyn till sin art naturligt hör hemma. Utredningen återkommer till detta ämne i detaljmotiveringen.

Vad lönesättningen beträffar anser utredningen det ligga i sakens natur att riksantikvariens — med hänsyn till verkets nya organisatoriska struktur och storlek — jämföras med generaldirektör och placeras i lönegrad B 6. Överantikvarierna, vilka med fog synes kunna jämföras med byggnadsstyrelsens byggnadsråd, torde få hänföras till lönegrad B 3. Även med hänsyn till arten av ämbetsverkets arbetsuppgifter synes denna lönesättning väl underbyggd. På innehavarna av befattningarna som överantikvarie bör i vetenskapligt hänseende ställas höga krav. Det har tidigare framhållits att därjämte måste fordras att vederbörande besitter en avsevärd organisatorisk och administrativ skicklighet samt förmåga till gott samarbete med verkets övriga befattningshavare. En lönesättning sådan som den nu föreslagna får dessutom den betydelsen att den torde vara väl ägnad att underlätta rekryteringen till den antikvariska banan. Den dåliga lönesättning som f. n. råder har otvivelaktigt inneburit ett svårt handicap för verksamheten vid ämbetsverket. Goda krafter har lämnat banan, jämförelser med bättre betalda, likartade befattningar på närliggande håll (t. ex. hos byggnadsstyrelsen) har skapat missnöje och olust. Betecknande är att medan t. ex. chefen för byggnadsminnesavdelningen f. n. är placerad i lönegrad A 27, chefen för byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå är placerad i lönegrad B 3.

Den nu skisserade organisationen överensstämmer i sina huvuddrag med den organisation av ämbetsverket, som f. n. är gällande. Enligt vad utredningen erfarit har denna organisation i stort sett fungerat tillfredsställande. Bristerna i nuvarande organisation hänför sig främst till de förhållanden, som föranlett utredningen att föreslå tillskapandet av en verksstyrelse, förstärkande av riksantikvariens ställning och inrättandet av de båda befattningarna som överantikvarie. Det har därför framstått som naturligt för utredningen att i första hand söka komma till rätta med dessa brister men samtidigt så litet som möjligt göra ingrepp i den nuvarande organisationen. Andra brister bottnar i otillräckliga personella och ekonomiska resurser. Utredningen återkommer i det följande till de förslag, som sist angivna missförhållanden föranleder.

Den omständigheten att ämbetsverket enligt utredningens förslag kommer att utgöras av två delvis artskilda enheter rymmer måhända faran att dessa enheter blir alltför isolerade i förhållande till varandra. Det bör naturligtvis i stället förhålla sig så att ett nära och livligt samarbete äger rum mellan de båda huvudavdelningarna. Utredningen vill understryka vikten av att ett sådant samarbete, som redan nu existerar, även i fortsättningen förekommer och detta i allt mer ökad utsträckning. En utveckling i motsatt riktning — mot en markerad avgränsning — öppnar perspektivet att de båda huvudavdelningarna så fjärmå från varandra att krav en dag reses på att de organisatoriskt helt skiljes åt. Sådana krav har i verkligheten stundom framförts i diskussioner under hand. Utredningen anser att en sådan utveckling vore olycklig för alla berörda parter och avvisar bestämt varje tanke härpå. Redan ur rent administrativ synpunkt har man svårt att föreställa sig hur två fristående ämbetsverk, ett riksantikvarieämbete och ett museum, skulle kunna existera vid sidan av varandra med skilda hjälporgan såsom bibliotek, arkiv, konserveringsanstalt, studieavdelning och administrativ avdelning. Icke minst genom införandet av de nya beteckningarna för de båda huvudavdelningarna — »yttre» och »inre» kulturminnesvård — har utredningen velat markera att avdelningarna står i ett lika naturligt som oupplösligt samband med varandra. Här berörda förhållande har medfört att utredningen allvarligt övervägt möjligheten att låta organisationen av de båda huvudavdelningarna få en annan struktur än den mot vilken den hittills förda argumenteringen syftar. Det förhåller sig ju så att ämbetsverkets arbetsuppgifter i kronologiskt hänseende omfattar två huvudepoker, den förhistoriska epoken och den historiska epoken. Detta medför att tjänstemännens akademiska utbildning baseras väsentligen på två olika universitetsämnen, nordisk arkeologi och konsthistoria (varvid bortses från de inslag av andra ämnen såsom numismatik, historia, etnologi etc. som i olika sammanhang kan vara behövliga). Ärenden som kräver förhistorisk respektive historisk utbildning förekommer å båda avdelningarna. Den yttre kulturminnesvårdens fornminnesavdelning liksom museets sten- och bronsålders- samt järnåldersavdelningar kräver förhistoriskt utbildade tjänstemän medan byggnadsminnesavdelningen såväl som museets medeltidsavdelning och myntkabinettet kräver historiskt utbildade sådana.

Därtill kommer att själva objekten för de ärenden som handläggas av de olika avdelningarna i en icke ringa utsträckning är desamma. Fynden från utgrävningar som utförts genom fornminnesavdelningens försorg skall under alla omständigheter granskas av museets sakkunniga tjänstemän och ofta införlivas med museets samlingar. Ärenden rörande kyrkors inventarier, särskilt den medeltida träskulpturen, som handläggs av byggnadsminnesavdelningen, kan ofta mest sakkunnigt bedömas av tjänstemän på museets medeltidsavdelning. Detta har medfört att museets tjänstemän i stor utsträckning engagerats för uppgifter i den yttre kulturminnesvården. Så-

lunda har tjänstemän vid museets järnåldersavdelning utfört de märkliga grävningarna på Helgö, som bedrivits i fornminnesavdelningens regi, och en på studiet av cistercienserarkitekturen i Sverige specialiserad tjänsteman på museets medeltidsavdelning har på anmodan av byggnadsminnesavdelningen utfört grävningar och konserveringsarbeten i Alvastra kloster och undersökningar av Nydala klosterkyrka såsom förberedelse till dess restaurering, medan å andra sidan tjänstemän vid riksantikvarieämbetets båda avdelningar flera gånger lett eller medverkat i utställningar i museet. Exemplen på sådant nödvändigt samarbete skulle kunna mångfaldigas.

Det kan mot denna bakgrund synas naturligt om ämbetsverkets organisation i stället för att delas med hänsyn till arbetsuppgifternas karaktär av att gälla den »yttre» eller »inre» kulturminnesvården blev uppdelad efter ärendenas karaktär av »historiska» eller »förhistoriska», d. v. s. att man skulle sammanslå de avdelningar inom ämbetsverket och museet som har samma tidsskede till föremål för sin verksamhet. Ämbetsverkets båda huvudavdelningar skulle då bli å ena sidan en förhistorisk avdelning omfattande det nuvarande riksantikvarieämbetets fornminnesavdelning och museets sten- och brons- samt järnåldersavdelningar, samt å andra sidan en historisk avdelning omfattande det nuvarande riksantikvarieämbetets byggnadsminnesavdelning och museets medeltidsavdelning och myntkabinett. Var och en av de båda huvudavdelningarna skulle alltså innefatta såväl fältarbeten som museala arbeten, dock inom vardera enheten med samma gränser mellan de olika avdelningarna som hittills. I spetsen för vardera enheten skulle stå en överantikvarie som skulle vara fackman inom det förhistoriska respektive historiska området.

En organisation av här skisserat slag skulle medföra flera fördelar.

När utredningen likväl icke ansett sig kunna förorda detta alternativ, beror det främst på att en sådan lösning skulle innebära ett mycket radikalt ingrepp i nuvarande organisation, vilken — som förut framhållits — visat sig i stort sett fungera tillfredsställande. Ett samarbete av det slag som utredningen finner eftersträvansvärt förekommer redan i viss ehuru ej tillräcklig utsträckning och bör kunna ytterligare utbyggas inom den av utredningen enligt ovan föreslagna organisationen. Utredningen vill här framhålla önskvärdheten av att tjänstemännen icke allt för hårt bindes till vissa uppgifter inom sina avdelningar utan i någon utsträckning får cirkulera mellan huvudavdelningarna. En större rörlighet inom verket bör enligt utredningens mening instruktionsvis inskräpas. Till utredningens ställningstagande till det skisserade alternativet har även bidragit den meningen att museet såsom sådant icke får löpa risken att utplånas såsom enhet utan tvärtom bör beredas större möjlighet att bestå i den kulturintresserade allmänhetens medvetande. Det måste även anses viktigt att de båda underavdelningarna inom avdelningen för yttre kulturminnesvård (nuvarande fornminnes- och byggnadsminnesavdelningarna) ställes under en gemensam ledning så att

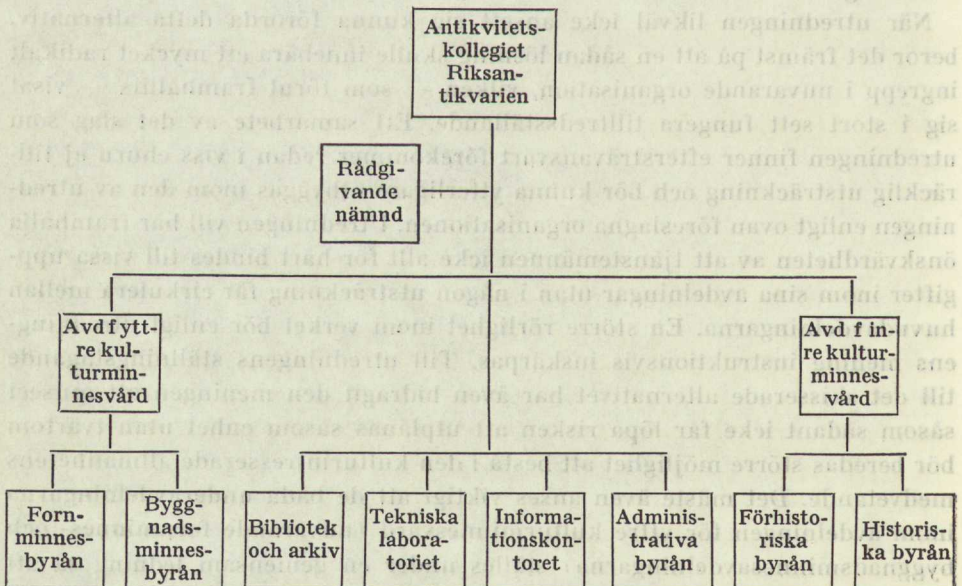

det finns garanti för att för dessa verksamhetsgrenar likartade frågor, t. ex. om borttagande av fasta fornlämningar eller återställande av skadade sådana, blir principiellt likartat bedömda. Det är även möjligt att det av utredningen övervägda men ej accepterade alternativet i längden om än ej omedelbart skulle kunna bli mer personalkrävande. Kanske skulle även arbetsfördelningen bli mer oklar och problematisk.

Det önskemål om tjänstemännens större rörlighet inom verket, som utredningen här har uttalat, gäller naturligtvis icke chefstjänstemännen. För befordran till lediga befattningar inom verket synes emellertid böra uppställas kravet på mångsidig erfarenhet inom ämbetsverkets hela verksamhetsområde, häri inbegripet även landsantikvarieorganisationen. Lika naturligt som det är att en tjänsteman inom ämbetsverket övergår till landsantikvarieorganisationen, lika nära till hands liggande bör det vara att en landsantikvarie eller amanuens hos sådan söker sig till ämbetsverket. Då det gäller att besätta överantikvariebefattningarna, bör självfallet landsantikvarierna kunna vara med i konkurrensen. Lönesättningen har i utredningens förslag så utformats att en sådan utveckling mycket väl låter sig tänka.

I viss utsträckning har utredningen förordat att tjänster uppflyttas i högre lönegrad. Detta bör enligt utredningens mening ej få leda till att de nuvarande innehavarna av motsvarande tjänster automatiskt flyttas upp i de högre tjänsterna. Dessa bör — i den mån de icke tillsättes av Kungl. Maj:t — i vanlig ordning ledigförklaras och tillsättas med dem vilka ifråga om förtjänst och skicklighet bedömes ligga främst i konkurrensen.

Utredningens förslag till organisationen i stort av ämbetsverket framgår av nedanstående organisationsschema.

Såsom ovan nämnts och som framgår av schemat bygger förslaget i huvudsak på de nuvarande organisationsenheterna riksantikvarieämbetet och statens historiska museum. Av de gemensamma avdelningarna har den som nu handlägger landsantikvarieärendena i enlighet med vad tidigare anförts slopats.

Då i den fortsatta framställningen på åtskilliga ställen i själva texten och i tabeller och schemata talas om att olika grupper av ärenden skall handläggas av speciella »sektioner», innebär detta icke tillskapandet av några nya organisatoriska arbetsenheter inom ämbetsverket med en särskild chef för varje sektion. Benämningen sektion har använts huvudsakligen för att få till stånd en mera systematisk indelning av den mångfald av ärenden, som handlägges av ämbetsverket, och för att ge överskådlighet åt innehållet i detta betänkande. Ordet är alltså att fatta som en arbetsteknisk term.

En redogörelse för de arbetsuppgifter som ankommer på de nuvarande avdelningarna har lämnats i 4 kap. I den mån sådana arbetsuppgifter överflyttats till enheter inom den föreslagna nya organisationen, lämnas i detaljmotiveringen endast summariska redogörelser för uppgifterna. För nyttillkomna eller förändrade arbetsuppgifter lämnas en fylligare redogörelse. För all verksamhet lämnas upplysningar till ledning för personalberäkningen.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i administrativ ordning utfärda en ny instruktion för ämbetsverket.

Innan utredningen övergår till att mera i detalj redovisa sina olika förslag må här slutligen uppmärksammas ämbetsverkets förhållande till vissa andra verk och inrättningar med museala eller kulturminnesvårdande uppgifter. Genom museiväsendets spontana framväxt och utveckling i Sverige under senare delen av 1800-talet blev den museala verksamheten till en början — som naturligt är — ganska vildvuxen. Räddningsarbetet trängde på och sökte sin form och sina organ och prövade sig fram på olika vägar. Det kunde därför ej undgås att museernas samlingsområden skar in i varandra och att detta ibland förde till slitningar eller konkurrens. Nordiska museets tillkomst och insamlingsverksamhet, avsedd att belysa högre ståndskulturen, inkräktade på en sektor där historiska museet sedan gammalt hade ett betydande föremålsbestånd, som dock snart överträffades av det nya museets. Detta sistnämndas stora insatser i fråga om allmogekulturen föranledde riksantikvarien att igångsätta försvarsåtgärder för att även här hävda sina rättigheter. Även historiska museets förhållande till provinsmuseerna blev efter hand känsligt. Dessa fann det många gånger bittert att jämlikt fornminneslagen nödgas avstå märkliga fynd från sin landsända till det som man tyckte rika och gynnade museet i huvudstaden. Oklara var även gränserna för vad som av medeltida konst borde tillhöra nationalmuseets och historiska museets intresseområden.

Under loppet av 1900-talet har emellertid alla dessa svårigheter lösts i en

atmosfär av helhjärtat samförstånd. Ett uttryck för detta — och icke för ett nödtvunget reglerande ingrepp utifrån — finner man i Kungl. Maj:ts brev till vitterhetsakademien den 1 oktober 1919 angående det inbördes förhållandet mellan statens historiska museum, nationalmusei konstavdelning, livrustkammaren och Nordiska museet. I enlighet härmed har efter hand ömsesidiga depositioner av stor omfattning företagits. Dessa har tillfört historiska museet ett betydande bestånd av kyrklig konst, särskilt från nyare tiden, medan Nordiska museet och livrustkammaren fått mottaga dyrbara konsthantverksföremål och andra sällsynta museala objekt i utbyte. Även beträffande föremålsgrupper, som icke reglerats genom det kungliga brevet, har utan svårighet överenskommelser träffats museerna emellan. Sålunda har nationalmuseum i myntkabinettet deponerat en vacker samling medaljkonst. Därjämte har också regleringar förekommit i förhållande till andra institutioner i syfte att motverka konkurrens mellan offentliga samlingar. Den mest betydande transaktionen av detta slag torde ha varit riksbankens överlåtelse av hela sin mycket stora mynt- och sedelsamling till myntkabinettet.

Vad beträffar förhållandet till provinsmuseerna har även där en stabilisering inträtt, beroende på flera samverkande faktorer. I historiska museet hade en viss »mättnad» uppstått, detta icke så att förstå att ett museum någonsin blir färdigt, men när beståndet av genomsnittsföremål blivit så stort att en vetenskaplig bearbetning kan byggas på dem föreligger icke hos museet samma trängande behov av att fylla luckor. Vidare inträdde före mitten av 1900-talet den situationen att alla provinsmuseer hade erhållit vetenskapligt kvalificerade föreståndare, i flera fall också amanuenser. Härigenom kunde dessa museer anförtros att förvärva, med äganderätt eller såsom deposition, även mycket dyrbara och märkliga föremål samt omfattande fyndkomplex från provinsen i fråga i och för vetenskaplig bearbetning och eventuell utställning. Från dessa föreståndares sida kunde centralmuseet å andra sidan påräkna — och erhöll också — en full förståelse för sina berättigade krav på komplettering i viktiga fall av sina samlingar, som måste utbyggas så att de kan utgöra en forskningscentral för hela riket. Slutligen kan konstateras att även för provinsmuseerna en viss grad av »mättnad» inträtt, så att det numera kan visa sig att ett provinsmuseum avvisar att mottaga intressanta fynd som erbjudes. Detsamma gäller förhållandet till det kommunalägda Stockholms stadsmuseum, som erhåller tillstånd att förvärva praktiskt taget alla enligt lagen till staten hembudspflichtiga fynd från Stockholm. Till och med ett i publicitetshänseende så värdefullt fynd som Loheskatten deponerades i stadsmuseet sedan det inlösts av staten.

Om sålunda förhållandet mellan historiska museet och de till sin verksamhet närgränsande museerna inte ger anledning till några som helst bekymmer, kan däremot förhållandet till de kyrkliga myndigheterna stundom

te sig något oklara. Museet innehåller ju en rik skatt av kyrklig konst, särskilt från medeltiden. Dessa konstverk och konsthantverksprodukter, som ger museet en mycket framskjuten ställning i den internationella museivärlden, har vanligen räddats till museet från vanvård eller undergång under en period som saknade förståelse för medeltidskonstens uttryckssätt. Numera, då en omsvängning i fråga om detta ägt rum främst genom museimännens och kulturminnesvårdarnas propaganda, kommer ofta de kyrkliga myndigheterna med krav på att återfå vad de gärna vill beteckna som sin egendom även om föremålet blivit sålt eller bortskänkt. Det är givet att sådana framställningar vanligen kan stödjas med känsloskäl, och de har ofta kunnat villfaras, men det ligger i sakens natur att museets tillmötesgående icke kan få en sådan omfattning att museets standard sänks så att det ej längre kan tjäna sitt ändamål såsom vetenskapligt centralinstitut och bildningshärd för allmänheten. Denna beklagliga motsatsställning har ibland fört till öppna konflikter. Då ärenden av detta slag underställts Kungl. Maj:ts prövning — i ett fall även dragits inför konstitutionsutskottet — har det emellertid visat sig att museets berättigade intressen blivit tillvaratagna.

På den yttre kulturminnesvårdens område är det framför allt beträffande kyrkorestaureringarna som ämbetsverkets arbete är mycket intimt sammanflätat med verksamheten hos en annan kulturminnesvårdande myndighet, nämligen byggnadsstyrelsen. Utredningen får anledning att i det följande återkomma till detta ämne.

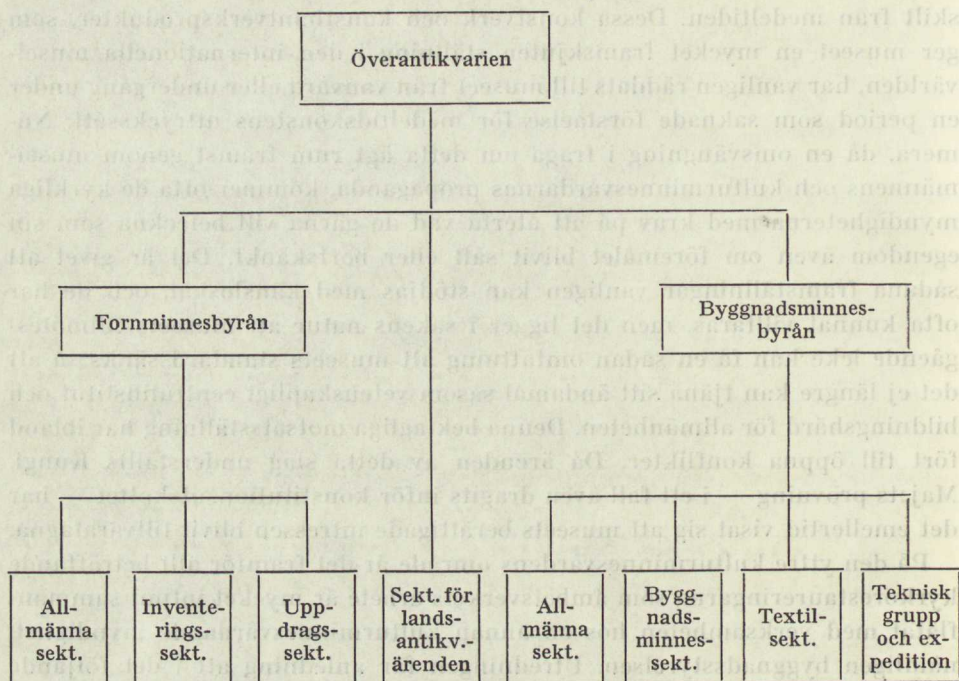
Avdelningen för yttre kulturminnesvård (Kulturminnesavdelningen)

Den organisation utredningen föreslår för denna avdelning i fullt utbyggt skick framgår av omstående schema.

Utredningens förslag innebär sålunda, att avdelningen under sin chef (den ene av överantikvarierna) organiseras på två byråer, en för forn- och en för byggnadsminnesvård (fornminnesbyrån respektive byggnadsminnesbyrån) samt en självständig sektion för landsantikvarieärenden. De två byråerna föreslås skola stå under ledning av var sin byråchef i B 1; tjänsteställningen får anses motiverad icke minst med hänsyn till kraven på fackkunskaper samt förmåga att leda och organisera den mångskiftande verksamheten inom byråerna. Sektionen för landsantikvarieärenden avses skola stå under avdelningschefens (överantikvariens) direkta ledning. Den nuvarande överantikvarietjänsten i Bo 1 blir alltså överflödigt och föreslås bli indragen. Den allmänna uppsikten över landsantikvarieorganisationen tänkes dock skola utövas av riksantikvariens själv. Överantikvariens uppgift blir att svara för den mera rutinmässiga tillsynen och handledningen av landsantikvarierna. Förslaget i denna del syftar till att markera den stora betydelsen av landsantikvarieorganisationen och att åstadkomma en förstärkning av landsantikvariernas ställning.

Kulturminnesavdelningen

Arbetsuppgifter

Under kulturminnesavdelningen avses bli sammanförda alla ärenden, som f. n. ankommer på riksantikvarieämbetets fornminnes- och byggnadsminnesavdelningar. Till avdelningen kommer vidare — som nyss anförts — att hänföras huvudparten av de ärenden, som nu handlägges av den till personalomfånget lilla avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen.

Om sistnämnda ärenden må anföras följande:

Landsantikvarierna, som är ämbetsverkets lokala organ i de olika länen, har många och skiftande uppgifter. Beträffande de arbetsuppgifter de utför för ämbetsverkets räkning må här endast hänvisas till framställningen i 4 kap. Övervägande antalet av landsantikvariernas arbetsuppgifter har anknytning till verksamheten inom nuvarande forn- och byggnadsminnesavdelningarna, varför förfrågningar från landsantikvariernas sida lättast besvaras och handledning av dessa bäst sker genom de befattningshavare där, som har fackkunskap i de förekommande ärendena. Den viktigaste ärendegruppen, som ej har anknytning till ifrågakvarande avdelningar är den, som rör föreståndarskapet för respektive museala samlingar, där viss kontakt med statens historiska museum förekommer.

Den nuvarande avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen har hitintills som chef haft den lönemässigt högst avlönade avdelnings-

chefen inom ämbetsverket — överantikvarien i lönegrad Bo 1 — medan avdelningen bestått av den utan jämförelse minsta personalen, nämligen överantikvarien själv och ett e. o. kanslibitråde. Den nuvarande överantikvariens löneställning har framför allt motiverats med att landsantikvarierna i vissa fall åtnjutit lön enligt lönegrad B 1 samt att överantikvarien haft att föra förhandlingar med tjänstemän i bl. a. länsstyrelserna, som innehaft samma eller högre lönegrad.

Utredningen föreslår att tillsynen över landsantikvarieorganisationen i fortsättningen utövas i första hand av riksantikvarien själv — detta främst av den anledningen, att särskild auktoritet erfordras för handläggningen av hithörande frågor — och i andra hand av chefen för den nya kulturminnesavdelningen (den ene av de båda nya överantikvarierna) med biträde av honom underställd personal. Markvårdsärendena, som f. n. omhänderhas av förre överantikvarien K. A. Gustawsson, bör ankomma på fornminnesbyrån, enär ärenden rörande vården av kulturlandskapet till största delen har anknytning till förhistoriska fornminnesplatser. — Administrativa ärenden och ärenden om statsbidrag m. m. berörande landsantikvarieorganisationen bör helt överföras till administrativa byrån. Detsamma är förhållandet med ärenden rörande den ekonomiska förvaltningen av akademiens fastigheter. Överinseendet över fornminnesplatser och kulturhistoriska minnesmärkens skötsel skall dock åvila kulturminnesavdelningen, närmast fornminnesbyråns allmänna sektion och byggnadsminnessektionen.

Chefen för den föreslagna nya avdelningen för yttre kulturminnesvård (överantikvarien) får till arbetsuppgifter utöver ledamötskapet i verkstyrelsen och nyss nämnda befattning med landsantikvarieorganisationen att under riksantikvarien i första hand samordna och leda hela den yttre kulturminnesvårdande verksamheten inom ämbetsverket. Härigenom får denna verksamhet en enhetlig ledning. Avgörandet av flertalet interna ärenden inom detta område bör av riksantikvarien kunna överlämnas till överantikvarien. Denne avses vidare skola omhänderha de yttre kontakter ute i länen och på särskilda platser, som icke är av den vikt att riksantikvarien själv bör omhänderha dem. Slutligen bör överantikvarien själv omhänderha den grannliga uppgiften att föredraga ärenden om fördelning mellan olika museer av fornfynd, de s. k. fyndfördelningsärendena.

Erfarenheten har visat att för att kunna påverka miljöfrågorna eller eljest medverka till utvecklingen inom området för den yttre kulturminnesvården det så gott som alltid är nödvändigt att ämbetsverket tar egna initiativ. Om så sker och åtgärder vidtages i god tid är det lättare att påverka ärendena i positiv riktning. Det är därför angeläget, att avdelningens verksamhet i högre grad präglas av initiativ än vad som med hittillsvarande personaltillgång och organisation varit möjligt.

Det fortsatta intensiva arbetet på vägnätets utbyggnad, på utbyggnad av industri- och bostadsområden samt på sanering av rikets tätorter kom-

mer att beröra ett stort antal kulturminnesmärken. För att göra det möjligt för avdelningen att bemästra de arbetsuppgifter, som föreligger och för vilka personaltillgången befunnits otillräcklig, kommer utredningen att föreslå vissa personalökningar. Dessa kommer främst att söka tillgodose behovet av tekniska medhjälpare samt av biträdespersonal för rutinbetonade göromål och kontorsarbete. Såsom tidigare framhållits är det angeläget att från den akademiskt utbildade personalen avlastas arbetsuppgifter, som lika väl kan ombesörjas av biträdespersonal.

Den s. k. uppdragsverksamheten, varom talats i 4 kap., föreslås erhålla en mindre, fast kader av statsanställda e. o. befattningshavare i ledande ställning och ett större efter behovet från tid till annan avpassat antal kontraktsanställda befattningshavare med arvode högst enligt lönegrad A 21. Lönekostnaderna för samtliga befattningshavare inom denna verksamhetsgren avses bli täckta genom medel, som inflyter från uppdragsgivarna.

Inventeringen av landets fasta fornlämningar (»fornminnesinventeringen») beräknas pågå så långt framåt som f. n. kan överblickas. Efter slutförandet av det nu under arbete varande ekonomiska kartverket kan behovet av inventerare komma att nedgå. Ett visst antal av de tjänster, som erfordras för dessa göromål, bör därför endast uppföras på e. o. stat.

Nya tjänster erfordras även till följd av de arbetsuppgifter, som förändras av den nya byggnadsminneslagen. Denna lag trädde i kraft den 1 januari 1961 och kan väntas medföra att i sinom tid mer än tusentalet ur kulturminnesvårdens synpunkt värdefulla byggnader kommer att förklaras för byggnadsminnen. Härigenom har vissa garantier skapats för dessa byggnaders bevarande för framtiden.

Ett villkor för att den mångskiftande verksamheten vid avdelningen skall kunna ledas av dess chef är, att en långtgående delegering av arbetsuppgifter och ansvar kan ske till underlydande tjänstemän. Den löpande verksamheten tänkes i stort sett kunna anförtros åt tjänstemän i olika grader, alltefter ärendenas mer eller mindre invecklade beskaffenhet. Verksamhetens art synes icke lägga hinder i vägen för en sådan delegering, under förutsättning att tillräckligt kvalificerade och erfarna tjänstemän finnes att tillgå.

Fornminnesbyrån

Arbetsuppgifter

Byrån föreslås skola överta de uppgifter, som åvilar den nuvarande forminnesavdelningen samt därutöver markvårdsärendena och sådana ärenden berörande landsantikvarierna, som har anknytning till fornvården och som handlagts i samråd med avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen.

Här nedan skall lämnas en mer ingående redovisning av de viktigaste av de uppgifter, som enligt utredningens mening bör läggas på fornminnesbyrån.

Frågor anknyttande till fornminneslagen utgör den viktigaste och mest omfattande ärendegruppen. Som exempel på hithörande och närbesläktade ärenden kan nämnas:

- ärenden rörande tillstånd till fornlämningars borttagande;
- utfärdande av fullmakter för undersökningar;
- planärenden av olika slag;
- lantmäteriärenden;
- grustäktsärenden;
- ärenden rörande kraftledning och teleanläggningar;
- vattenrättsärenden;
- ärenden, som faller under den s. k. uppdragsverksamheten;
- ärenden rörande vård av fornminnesplatser med därtill anslutande mark och rörande kulturlandskapets vård samt visningsverksamhet på fornminnesplatserna;
- fornminnesinventering;
- runinventering;
- utställningsverksamhet;
- utbildning och undervisning;
- forskningsuppgifter; samt
- utländska kontakter.

Framställningen här nedan följer i huvudsak detta schema.

Ärenden angående tillståndsprövning enligt fornminneslagen och överenskommelser med markägare aktualiseras oftast i samband med planeringsverksamhet, vägbyggnader, grustäkter, sjöregleringsföretag och lantmäteriförrättningar. Ärendena sammanhänger således i hög grad med utbyggnaden av det moderna samhället. Enligt 1 § fornminneslagen får fasta fornlämningar ej utgrävas, rubbas, överhöljas eller eljest genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändras eller skadas eller borttagas utan riksantikvariens medgivande. Såsom i annat sammanhang framhållits står ofta mycket stora ekonomiska värden på spel, då frågor om borttagande av fornlämning avgöres. Om t. ex. ett gravfält ligger i vägen för en planerad väg, uppkommer frågan om gravfältet skall spolieras eller om vägen skall dragas vid sidan av detta. Ett beslut i den senare riktningen kan betyda en avsevärt större ekonomisk insats från vägbyggarens sida. Ett annat exempel är att en exploatör av ett bostadsområde har kommit till kanten av en fornminnesplats. Även här uppkommer frågan om fornlämningarnas ställning. Skall de borttagas, måste arkeologisk undersökning först ske. Ju långsammare undersökningen bedrivs desto längre tid kan maskiner och arbetare nödgas bli överksamma med därav följande ekonomiska konsekvenser. Ett ytterligare exempel på fornlämningarnas betydelse ur ekonomisk synpunkt är hur nära en fornlämning exploateringen av mark skall tillåtas eller m. a. o. var gränsen för det skyddade fornläm-

ningsområdet skall dragas. Denna fråga blir ofta aktuell i samband med t. ex. grustäkter och fritidsbebyggelse.

Numera lämnas i stor utsträckning tillstånd att borttaga fornlämningar men många sådana är likväl att bedöma som omistliga. De riktlinjer, efter vilka ärendena prövas, måste vara enhetliga för hela landet.

I alla hithörande typer av ärenden krävs ofta tidsödande kontakter med myndigheter och tjänstemän — såsom länsstyrelser, länsarkitektkontor, vägdirektörer, lantmätare och kommuner — samt med enskilda personer och företag. Ärendena föranleder utredningar, remisser, överläggningar eller kontrollåtgärder och alltsomoftast även undersökning på platsen, kartering och grävning. Samarbete med landsantikvarierna är av stor betydelse och decentralisering av utrednings- och undersökningsarbetet bör eftersträvas. Landsantikvarierna bör visserligen i ökad utsträckning få avge yttranden i frågor om tillstånd att borttaga fornlämning och företaga grävningar och undersökningar, men även om så sker kräver fornminneslagen att avgörandet i frågor om tillstånd, förbud etc. träffas av riksantikvarierna. Enhetlighet i bedömningsfrågorna måste som nyss nämnts föreligga och det finns ej någon anledning att i fråga om beslutanderätten kräva en lagändring.

Vad nu sagts gäller i huvudsak även det omfattande granskningsarbete, som byrån avses skola utföra beträffande planärenden av olika slag, lantmäteriärenden, grustäktsärenden, ärenden rörande kraftledning och teleanläggningar samt vattenrättsärenden. Som exempel kan nämnas frågor i vad mån ett upprättat förslag till stadsplan berör fornlämningar och om planförfattaren tagit tillbörlig hänsyn till fornlämningar inom planområdet. Dessa kan komma att förstöras vid exploateringen, men de kan också genom lämpliga stadsplanebestämmelser skyddas och bli till glädje för ortens innebyggare. Givetvis gör sig även här de ekonomiska frågorna gällande i betydande grad. Markägarnas rättigheter och skyldigheter blir av stor betydelse. — Lantmäteriärendena innefattar granskning ur antikvarisk synpunkt av protokoll över avstyckningsförrättningar eller förslag till avstyckningar. En distriktslantmätare har t. ex. med utgångspunkt från den ekonomiska kartan funnit, att ett markområde, som önskas avstyckat till tomt, tangerar eller innesluter en fornlämning. Med hänsyn till det servitutsliknande skydd en fornlämning åtnjuter, kan här viktiga gränslägningsfrågor uppkomma eller anledning föreligga att avstyrka avstyckning. Ett annat exempel är granskningen av planer för framdragande av vägar och kraftledning ur synpunkten att anläggningarna ej får skada fornminnen. Slutligen kan som exempel nämnas granskningen av militära övningsplaner. Även här är det givetvis fråga om att skydda fornlämningar inom övningsområdet. — Byrån kommer att taga befattning med dessa typer av ärenden liksom hittills i regel genom remiss från vederbörande myndighet men ofta även efter eget initiativ.

Det må framhållas, att genom denna granskningsverksamhet det blir möjligt att på ett tidigt stadium effektivt tillvarata kulturminnesvårdens intressen. Samarbetet med andra berörda myndigheter och organisationer bör än mer utvecklas, detta icke minst för åstadkommande av en större förståelse för de viktiga intressen riksantikvarieämbetet företräder.

Till belysande av omfattningen av vissa hithörande ärenden må här lämnas följande sifferuppgifter.

År	Plan	Lant- måteri	Grus- täkt	Väg	El-ledn. och dylikt	Forn- vård	Gräns- linje	Summa
1945.....	24	26	44	14	9	12	2	131
1950.....	122	48	31	24	26	26	12	289
1955.....	106	57	61	57	29	40	17	367
1960.....	191	75	87	142	94	50	21	660

Siffrorna ger klart belägg för att den nu beskrivna verksamheten i allt större utsträckning kommit att belasta personalen på den nuvarande fornminnesavdelningen.

Expansionen inom ifrågavarande arbetsfält under 1950-talet var till en början i mycket hög grad beroende av sjöregleringsföretag och kraftverksbyggen. Vid sidan härav tillkom omfattande undersökningar, som föranleddes av det allt intensivare utbyggandet av vägnät och bostadsområden. Sjöregleringsföretagen nådde sin största omfattning omkring 1960 och har nu stabiliserats på en något lägre nivå. Väg- och bostadsbyggandet ökar alltjämt i omfattning.

Av tillgängliga uppgifter framgår att — beträffande allmänna eller större enskilda arbetsföretag — ett arbetsprogram av en omfattning motsvarande det nuvarande kan överblickas fram till omkring 1980.

De synnerligen omfattande kulturhistoriska fältundersökningarna i samband med dessa företag kommer således att vara en mycket stor arbetsuppgift för den nya fornminnesbyrån. Undersökningarna har hittills åvilat dels fornminnesavdelningens fasta personal och dels personal inom den s. k. uppdragsverksamheten, en arbetsenhet, som skapats vid sidan om den statliga organisationen men som f. n. är ställd under fornminnesavdelningens ledning. Huruvida en undersökning skall utföras genom uppdragsverksamheten har avgjorts, då ämbetsverket jämlikt 6 § fornminneslagen prövat skäligheten av ansökan om rätt att borttaga fornlämning. Om av ärendet framgått, att kostnaden jämlikt 9 § fornminneslagen bör åvila företaget, har ärendet överförs till uppdragsverksamheten, som utför undersökningen. I flertalet övriga fall handlägges ärendet av avdelningens fasta personal. I åtskilliga fall av såväl uppdragsärenden som övriga undersökningsärenden har fullmakt att leda undersökningarna lämnats professorerna i nordisk och jämförande fornkunskap vid universiteten, landsantikvarierna,

cheferna vid större stadsmuseer eller i något enstaka undantagsfall annan kompetent person.

Större undersökningar framtvings till övervägande del av vägbyggen, husbyggnadsverksamhet, industrianläggningar, sjöregleringar och kraftverksbyggen. Det är här i regel fråga om objekt av rikskaraktär. Varken landsantikvarierna eller den nuvarande fornminnesavdelningens fast anställda personal har haft möjlighet att utföra dessa undersökningar vid sidan av de övriga uppgifter, som ålegat dem. Antalet och omfattningen av sådana undersökningar har ökat för varje år. Med hänsyn till uppdragens växlande art och omfattning är det omöjligt att enbart av uppdragens antal bilda sig en uppfattning om verksamhetens storlek. Ett uppdrag kan t. ex. omfatta fyra hela fältarbetsår. I nedanstående tabell har redovisats antalet undersökningsobjekt per år. De större objekten har angivits inom parentes. Med större avses här undersökningar av stora sammanhängande områden eller utgrävning av boplatssområden eller gravfält med minst 30 anläggningar.

1945 4 (1) Dessa siffror är något missvisande då vissa mindre undersökningar
1950 9 (1) icke har kunnat redovisas på grund av avsaknad av sammanställningar för dessa år.
1955 27 (4)
1960 61 (9)
1961 56 (10)
1962 60 (9)

Uppdragsverksamhetens utveckling belyses även av nedanstående tabell över anlitad extra arbetskraft. Siffrorna för extra arkeologer och etnologer är ungefärliga. I dessa siffror ingår även sådan extra arbetskraft, som har deltagit i fältundersökningar bekostade genom donationsmedel.

	1945	1950	1955	1960	1961	1962	1963
Antikvarie.....	—	1 fr.o.m. 1 juni	1	1	1	1	1
Amanuenser.....	—	—	—	2	2	3	3
Skriv- och ritpersonal....	—	—	—	2	2—3	3	3
Fotografer.....	—	—	—	2	2	1—2	1—2
Extra arkeologer och etnologer för fältarbeten, angivna i arbetsveckor...	20	25	100	750	700	600	600

Såsom central statlig myndighet för kulturminnesvården erhåller ämbetsverket numera också uppdrag att — utöver vad som åligger det enligt fornminneslagen — jämlikt 14 kap. 5 § 2 mom. vattenlagen som sakkunnig utreda i vad mån kulturhistoriska intressen beröres av planerade vattenkraftutbyggnader. Även dessa utredningar omhänderhas f. n. av uppdragsverksamheten.

Det utredningsarbete, som uppdragsverksamheten sålunda utför, kan

sägas vara ett kulturminnesvårdande räddningsarbete. Det består av en allmän kulturhistorisk inventering, vilken avser att redovisa bl. a. fasta fornlämningar, byggnadsminnen, bebyggelse och kulturlandskap, kulturhistoriskt betydelsefulla näringar, seder och bruk samt folktro.

En betydande del av uppdragsverksamheten är förlagd till Norrland. Fornlämningar förekommer där utefter så gott som alla sjöar och vattendrag. Inom älvarnas källområden förekommer fornlämningar i en omfattning, som kan jämföras med många sydliga områden i landet. — En uppämning av ett vatten innebär nästan alltid att fornlämningarna kommer under vatten och ofta utplånas hela bygder såsom t. ex. vid Ransaren i Vilhelmina. Vid sidan om fornminnesinventeringen är undersökningarna i Norrland de största systematiska undersökningar ämbetet utför.

Exempel på undersökningar i samband med byggnadsverksamhet utgör Vällingbyområdet, där över 300 fornlämningar undersöktes, och Årstafältet, där 500 undersöktes. Då Järvafältet i sinom tid friställes för bebyggelse, kommer med all sannolikhet ännu mer omfattande utgrävningar att erfordras.

Kostnaderna för uppdragsverksamheten har såsom tidigare antytts bestritts av vederbörande intressenter till självkostnadspris (jfr 9 § fornminneslagen).

Den kraftiga ökningen av fornvårdsärendena är karakteristisk för arbetet sedan några år tillbaka. Genom kulturlandskapets snabba förvandling och omdaning har fornminnesvården kommit att få helt andra uppgifter än tidigare. Som i 5 kap. framhållits, kan allmänheten numera ha rätt att ställa större krav på det skick i vilket våra fornminnen presenteras än tidigare.

Landet beräknas ha ungefär 500 000 fasta fornlämningar, till allra största delen härrörande från förhistorisk tid. Fornminnesbyrån skall i princip ha ansvaret för vården av dessa fornlämningar. Icke mer än ett ringa fåtal av dessa anses befinna sig i ett ur vårdsnadssynpunkt tillfredsställande skick. Det är givet att en kontinuerlig omvårdnad endast kan ägnas ett antal mera framträdande och av allmänheten ofta besökta fornlämningar och att den stora massan fornlämningar måste lämnas utan tillsyn. Ofta uppstår dock av ena eller andra orsaken behov av att iordningställa ett fornminnesområde, t. ex. på grund av att skadegörelse blivit anmäld eller därför att man på orten blivit intresserad av att göra fornlämningen till ett minnesmärke för bygden. Ämbetet har då förpliktelse att ge anvisningar och övervaka de arbeten som skall utföras eller låta utföra dem i egen regi. Denna förpliktelse står självfallet i överensstämmelse med ämbetsverkets uppgift att åstadkomma allt större förståelse för fornlämningarnas karaktär av minnesmärken och kunskapskällor och även att öppna allmänhetens ögon för deras värde såsom vackra och för vårt land säregna inslag i landskapsbilden.

Direkt och från år till år fortgående skötsel måste ägnas i första hand

det 30-tal av vitterhetsakademien ägda och de av akademien eller riksantikvarieämbetet för Kronans räkning förvaltade fornminnesplatserna samt vissa andra märkliga fornlämningsområden i allmän eller enskild ägo, t. ex. hällristningsområdet vid Nämforsen i Medelpad samt gravfälten vid Högom invid Sundsvall, Badelunda i Västmanland, Dimbo i Västergötland, Replösa i Småland och Karaby backar i Skåne. Arbetena består främst i röjningar, »uppskyltning» och ordnande av parkeringsplatser. Arbetena bekostas med anslagsmedel å riksstaten, bidrag från kommuner och enskilda eller därigenom att arbetsmarknadsstyrelsen ställer personal till förfogande.

Som i det föregående berörts, har den svenska landskapsbilden förändrats mycket under de senaste hundra åren. De stora slätter- och betesmarkerna, som satte sin prägel på det gamla kulturlandskapet, har i stor utsträckning fått växa igen. De flesta forn lämningarna ligger i marker, som sedan urminnes tid varit slätterängar eller beteshagar. Forn lämningarna har numera genom förändring av brukningsmetoderna vanligen fått en växtlighet, som döljer och skadar dem. Fornminnesvården står inför en stor uppgift att återvinna den ursprungliga landskapsbilden, där forn lämningarna ligger, och dessutom hindra att forn lämningarna skadas. Ämbetsverkets fornvårdsarbete började i slutet av 1920-talet och har därefter i hög grad intensifierats. Markvårdsärendena avses som tidigare nämnts bli helt omhändertagna av fornminnesbyrån. Markvården kräver en avsevärd arbetsinsats, särskilt i form av tidsödande resor till olika minnesmärken för den akademiskt utbildade arbetskraft, som har denna om hand. Här kommer emellertid att finnas avsevärda uppgifter för en befattningshavare med praktisk-teknisk utbildning i trädgårdsskötsel och skogsvård. Det samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen, som äger rum i avseende å fornminnesvård och markvård, måste ytterligare utvecklas.

Ett permanent statligt organ för naturvården, *statens naturvårdsnämnd*, har inrättats 1963. I dess arbete har kulturminnesvården inkopplats på det sätt att riksantikvarien äger närvara i nämnden, då ärende som har samband med forn- eller kulturminnesvården behandlas. Ansvaret för det regionala markvårdsarbetet åvilar länsstyrelserna, varvid förutsatts att dessa därvid bör erhålla medverkan av de lokalorgan, som har speciell kompetens beträffande vissa grenar av markvårdsarbetet eller som vid fullgörandet av sina uppgifter kommer i kontakt med markvårdsfrågorna. Bland de viktigaste av dessa är naturligtvis landsantikvarierna, vilka i de flesta län ingår såsom ledamöter i de naturvårdsråd, som i naturvårdsarbetet står till länsstyrelsens förfogande (jfr prop. nr 71/1963 sid. 114). Ett omfattande samarbete får förutsättas äga rum mellan antikvitetskollegiet och naturvårdsnämnden. Kulturlandskapets vård, som sedan lång tid varit föremål för riksantikvarieämbetets intresse och åtgärder, måste såsom ett naturvårdsproblem också ligga inom den statliga naturvårdens arbetsfält.

Den direkta kontakten med det naturvårdande centralorganet torde från ämbetsverkets sida komma att upprätthållas av kulturminnesavdelningen och inom denna främst av fornminnesbyrån.

Utredningen har genom besök på skilda platser i landet fått ett starkt intryck av betydelsen av att kulturlandskapet ägnas stor uppmärksamhet. Detta är — trots tillvaron av naturvårdsnämnden — en viktig arbetsuppgift för antikvitetskollegiet.

På flera fornminnesplatser har åtgärder vidtagits för att kunna taga emot den besökande allmänheten. År 1959 besöktes sju kända fornminnesplatser, nämligen Björkö i Mälaren, Gamla Uppsala, Gråborg och Ismantorps borg på Öland, Ekornavallen i Västergötland, Lugnaro i Halland och Kivik i Skåne av tillhoppa cirka 400 000 personer. På alla dessa platser finns anordningar för allmänheten och i viss utsträckning förekommer även regelbundna visningar. Det finns alltså en mycket betydande grupp människor, som besöker våra kulturminnesplatser ute i landet och på detta sätt erhåller kännedom om vår tidigare historia och om de fornlämningar som kännetecknar det svenska kulturlandskapet. Allmänheten äger i allmänhet fritt tillträde till fornminnesplatserna. Undantagen utgöres av sådana, där av olika skäl särskild vakt måste vara tillstädes vid visning, t. ex. Kiviksgraven. Den visningsverksamhet varom här är fråga måste utvidgas för att motsvara de ökade krav allmänheten ställer. Vidare måste arrangemangen i anslutning till fornminnesplatserna — parkeringsplatser, skyltar med orienterande text etc. — avsevärt förbättras.

Just visningen av fornminnesplatserna och möjligheten för allmänheten att besöka dessa platser framstår för utredningen som ett av huvudändamålen med den yttre kulturminnesvårdande verksamheten. På fornminnesbyrån tänkes ankomma ansvaret för att fornminnesplatserna är i lämplig utsträckning tillgängliga för besök och visning samt att arrangemangen på platsen är ändamålsenliga och trevliga. När utredningen i det följande föreslår personalförstärkningar och kvalitativ upprustning sker detta icke minst mot bakgrunden av att allmänheten skall få ökat utbyte av den kulturminnesvårdande verksamhet, som bedrivs av ämbetsverket.

Av de ovan nämnda fornminnesplatserna är Björkö i Mälaren den största och ur många synpunkter den intressantaste. Den besökes i stor utsträckning av allmänheten, som äger fritt tillträde. Även utländska turister har visat sitt intresse för platsen. Till en början förvaltades Björkö av både vitterhetsakademien och domänstyrelsen. År 1937 inköpte akademien tre för området betydelsefulla holmar. Efter beslut av 1938 års riksdag lades hela egendomen under akademiens förvaltning. Från denna tid har den nuvarande fornminnesavdelningen skött egendomen i ämbetsverkets regi. Under åren 1934—1943 uppförde akademien ett flertal ekonomibyggnader samt reparerade och förbättrade befintliga fastigheter. För att nöjaktigt kunna sköta detta stora område inköpte akademien vidare 1944 fastigheten Mellan-

gården med mangårdsbyggnad och ekonomibygnader. 1960—61 utfördes omfattande reparationer och ombyggnader av husbeståndet.

Den fornminnesvård, som bedrevs på Björkö fram till 1930-talet, var i huvudsak av passiv natur. 1931 igångsattes gallring och röjning inom fornminnesområdet. Alltsedan dess har årligen omfattande underhålls- och förbättringsarbeten utförts. Skötseln av området kräver mycken arbetskraft. Akademien har därför sedan flera år erhållit vapenfria värnpliktiga för ändamålet. Arbetet på ön ledes av en förman, avlönad av akademien, liksom den jordbruksarbetare förmannen har som medhjälpare. Förmannen är arbetsledare för omkring 15 vapenfria värnpliktiga. Egendomen omfattar 165 hektar. Ungefär 35 hektar brukas som åker. I övrigt utgöres egendomen till största delen av ängs- och hagmarker. Dessa sköts efter speciella principer i syfte att bibehålla det gamla kulturlandskapet. Områdena utnyttjas som slåtter- och betesmarker för 300—400 får.

En annan fornminnesplats av ungefär samma karaktär som Björkö är Ölands största fornborg, Gråborg. Den ligger vid gården Borg i Algutsrums socken i ett lövskogsbälte och omgives på en del håll av våtmarker. Under åren 1945—1962 köpte akademien den mark där borgen och den medeltida S:t Knuts kapellruin är belägna samt de två gårdarna därintill. Förvärven möjliggjordes genom donationer. Jordbruket omfattar nu (hösten 1964) 40 hektar. Det är av förenklad typ och bedrivs för att återställa och bevara en karakteristisk del av kulturlandskapet kring borgen. För detta ändamål finnes även en ganska stor fårstam på fastigheten. En tillsyningsman, avlönad av akademiens fondmedel, sköter jordbruket och har även till åliggande att efter speciella principer sköta ängsområdena på Borg och tillse själva borganläggningen och kapellruinen. Utöver dessa åligganden utför han efter anvisningar även vårdarbeten på andra fornlämningsområden på Öland, nämligen Ismantorps borg, Bårby borg, Seby och Gettlinge gravfält m. fl. Tillsyningsmannen anställer erforderlig arbetskraft för vilket ändamål akademien ställer medel till förfogande. Fornminnesplatserna på Björkö och Öland visar hur man genom en kontinuerlig markvård kan återställa och bevara en del av den gamla landskapsbilden och därigenom göra en insats även för naturvården.

En mycket stor arbetsuppgift för den nuvarande fornminnesavdelningen är den s. k. fornminnesinventeringen, en arbetsuppgift, som föreslås i fortsättningen skola åvila fornminnesbyrån. Inventeringsarbetet har med växlande intensitet periodvis pågått sedan 1600-talet men först sedan 1930-talet kommit att bedrivas systematiskt och med en större arbetsinsats. Syftet med inventeringen har varit att åstadkomma ett centralt register över landets fasta fornlämningsupptagande dessas belägenhet, utsträckning och art, *fornlämningsregistret*. Registret har en trefaldig uppgift. Främst skall det utgöra en för vetenskapligt bruk avsedd källa till kunskap om vårt fornlämningsbestånd. Betydelsen härav visar sig vid forskningar av

olika slag, t. ex. bebyggelsehistoriska undersökningar. Vidare har registret en praktisk-ekonomisk betydelse av stora mått. Genom att fornlämningar är skyddade enligt lag kan de sägas belasta den fastighet på vilken de ligger såsom ett servitut. Detta har betydelse vid all markexploatering. Markägaren måste anses ha ett berättigat intresse att utan större besvär kunna få kännedom om och i vad mån hans fastighet innehåller fornlämningar. Ur denna synpunkt är ett tillförlitligt register i dag viktigare än någonsin. Slutligen utgör registret grunden för fornminnesvården. Det ger nämligen de fornvårdande myndigheterna dels kunskap om var fornlämningar finns dels möjlighet att kontrollera om en fornlämning skadats eller borttagits.

Inventeringsverksamheten bygger på omfattande fältarbeten. Den bedrivs efter två huvudlinjer, nämligen genom snabbdokumentation och genom fullständig dokumentation.

Snabbdokumentationen omfattar rekognoscering samt fornlämningsbeskrivning i fråga om fornlämningarnas läge och utsträckning. Denna inventeringsverksamhet bildar underlaget för det ovannämnda fornlämningsregistret och för fornlämningsredovisningen på officiella kartor (ekonomisk och topografisk karta). Den fullständiga dokumentationen omfattar fotografering och specialkartering (vanligen i skala 1:500) samt detaljbeskrivning av de enskilda anläggningarnas utseende och tillstånd. Denna form av dokumentation är önskvärd beträffande hela vårt fornlämningsbestånd men kan av ekonomiska skäl ej komma till utförande annat än i begränsad omfattning. Den är emellertid nödvändig bl. a. då gränslinjebestämning enligt 3 § fornminneslagen finnes erforderlig och för att möjliggöra fortlöpande kontroll av fornlämningsområde som är utsatt för risk att skadas t. ex. därigenom att körslor utföres över området. Behovet av fullständig dokumentation kan f. n. beräknas utgöra ett 50-tal fall per år. Den fullständiga dokumentationen faller visserligen inom ramen för fornminnesinventeringens verksamhet, d. v. s. arbetet utföres av fornminnesinventeringens personal, men det är tydligt att denna dokumentation har sin största betydelse för det egentliga fornvårdsarbetet.

Fornminnesinventeringen kom att få sin nuvarande stora omfattning genom riksdagsbeslut år 1937 om samarbete mellan riksantikvarieämbetet och rikets allmänna kartverk beträffande den ekonomiska kartan över Sverige. Genom detta beslut ålades riksantikvarieämbetet att lämna rikets allmänna kartverk erforderliga uppgifter om forn- och kulturminnen för redovisning på kartan och att utföra sitt arbete så snabbt att kartarbetet kan fullföljas planenligt. Den arbetsgrupp, som benämnes fornminnesinventeringen och som organiserats inom den nuvarande fornminnesavdelningen, har att svara härför, och behovet av personal för detta inventeringsarbete är beroende av den takt med vilken kartarbetet fortgår. Den ekonomiska kartan är för markägare, olika slag av myndigheter och markexploatörer

ett praktiskt taget nödvändigt instrument för att snabbt kunna orientera sig rörande bl. a. fornlämningar.

Rikets allmänna kartverk har uppgjort ett långtidsprogram för 1960-, 1970- och 1980-talens kartläggningsarbeten för Ekonomisk karta över Sverige och för Topografisk karta över Sverige. Den sistnämnda började utgivas regelbundet 1954 och ersätter den tidigare generalstabskartan.

Enligt uppgift från rikets allmänna kartverk beräknas en ökad arbetstakt möjliggöra färdigställandet av landets ekonomiska kartläggning till 1980. Produktionskapaciteten avses så småningom öka från i medeltal 9 kartblad i skala 1 : 10 000 per vecka till 11 sådana kartblad per vecka.

Sedan den ekonomiska kartläggningen slutförts, kommer rikets allmänna kartverk att ställas inför ett mycket stort å jourhållningsproblem. Arbetet med den ekonomiska kartan är således ej slutfört 1980.

Fältarbetet för den ekonomiska och den topografiska kartan har inom rikets allmänna kartverk samordnats på så sätt att samma konceptkarta användes och fältrekognosceringen sker samtidigt för båda kartorna. På grund härav har utgivningstakten jämväl för den topografiska kartan ökat. Beträffande den topografiska kartan kan nämnas följande. Arbetsuppgifterna för framställande av denna karta är bl. a. att redovisa märkliga fornlämningar och kulturhistoriskt märkliga byggnader. Detta urval är betydelsefullt, då topografiska kartan tjänar som underlag för andra kartor, såsom turistkartor och bilkartor, där skilda trakters sevärdheter ofta framhävs. Arbetet blir ej särskilt betungande så länge utgivningen sker parallellt med utgivandet av den ekonomiska kartan. Arbetsuppgifterna kommer dock att bli mer omfattande beroende på att den topografiska kartläggningen utsträcker till områden, bl. a. fjälltrakterna, för vilka ekonomisk karta ej kommer att upprättas men där på grund av befintliga lapska boplatser m. m. markering på den topografiska kartan erfordras.

Mot bakgrunden av det sagda framstår det klart vilken stor betydelse fornminnesinventeringen har såsom underlag för den ekonomiska och den topografiska kartan. Här är fråga om ett arbete, som måste bedrivas med grundlighet och i en takt som håller jämna steg med kartarbetet.

En speciell art av inventeringsverksamhet är runinventeringen. Sverige är det land, som äger världens rikaste bestånd av runinskrifter, cirka 3 500. Arbetet med inventering och publicering av dessa ledes av akademiens runverkskommitté och professorn Sven B. F. Jansson, som tillika är kommitténs sekreterare. Som medhjälpare har han en antikvarie med en personlig halvtidstjänst (fil. lic. Elisabeth Svärdström). Publiceringen av detta arbete beräknas vara slutförd vid den tid, då dessa båda befattningshavare uppnår pensionsåldern, nämligen om ett tiotal år. Nya runinskrifter påträffas emellertid alltjämt, varför vård, tolkning och publicering allt framgent blir aktuella.

Runinventeringen bör — likom fornminnesinventeringen — hänföras till den nya fornminnesbyråns verksamhetsområde.

I samband med de stora arbeten, som fornminnesavdelningen bedrivit på olika platser i landet, har det uppstått ett behov av att genom utställningar visa delar av denna verksamhet för allmänheten. Sålunda har avdelningen under senare år ordnat en rad utställningar från arbetet i samband med sjöregleringar och utgrävningar; vidare har utställningar anordnats i anslutning till fornminnesavdelningens arbete med vården av det svenska kulturlandskapet och iordningställandet av fornlämningsgrupper, som t. ex. hållristningar. Tre utställningar har under åren 1957—1963 sännts runt i landet till icke mindre än 26 platser. De har varit väl besökta. Utställningarna har visats även i Oslo och i Bergen. Vidare har mindre utställningar anordnats på grävningplatser. Så har särskilt varit fallet i Norrland. Även dessa har väckt uppmärksamhet.

Denna utställningsverksamhet har givit så goda resultat och måste anses vara så värdefull såsom kunskapskälla för allmänheten, att utredningen funnit det motiverat att den får fortsätta och ytterligare utvecklas. Detta ställningstagande ligger ju helt i linje med vad utredningen tidigare gång på gång framhållit, nämligen angelägenheten av att den kulturminnesvårdande verksamheten blir mera utåtriktad. Allmänheten har otvivelaktigt ett berättigat krav på att vad den genom skatter och avgifter bidrager med till kulturminnesvården skall ge utbyte i form av ökad insyn i den kulturminnesvårdande verksamheten. Det blir en viktig uppgift för det nya informationskontoret att här biträda fornminnesbyrån med reklam och propaganda för utställningar och visningar ute på grävningplatserna. För allmänheten måste det vara av stort intresse att kunna följa arbetet på ort och ställe, kanske än mera lockande än att beskåda samlingarna i museernas montrar.

Vid den nya byrån avses liksom hittills vid fornminnesavdelningen skola bedrivas viss utbildning av personal, anställd inom verket och hos landsantikvarierna. Det är här fråga om fackkunskaper, som ligger utanför universitetsutbildningen. Utbildningen sker i form av kurser i fornminnesinventering för därtill avsedda befattningshavare, i kartläggning för personal, som har behov av att kunna kartera, och i grävningsteknik för grävningssledare. Vidare bör självfallet för all personal meddelas information rörande den moderna kulturminnesvårdens lagstiftning, syften och principer.

Vid den nuvarande avdelningen anställd personal ombesörjer — i regel utom tjänsten — föreläsningssyftande verksamhet i fornminneslära och därtill anknytande landskapsvård dels vid tekniska högskolan för blivande lantmätare och dels vid lantmäteristyrelsen för lantmäteritekniker. Vidare medverkar avdelningen vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsens kurser i vägpla-

nering och vid skogshögskolans utbildning av jägmästare. Genom att kontakt tidigt vinnes med representanter för verksamhetsgrenar, som har anknytning till kulturminnesvårdande arbete, kan på längre sikt förväntas en ökad förståelse för kulturminnesvårdens mål och medel bland ingenjörer, arkitekter, lantmätare och andra tekniker, som i sin verksamhet tangerar eller ingriper i kulturminnesvårdens arbetsområde. Härigenom ernås den fördelen att de ifrågavarande tjänstemannakategorierna i sin tjänsteutövning måhända tar större hänsyn till kulturminnesvårdande synpunkter. Utredningen håller bestämt före, att denna verksamhet icke kan undvaras. Verksamheten avses i fortsättningen bli en uppgift för fornminnesbyrån.

Beträffande undervisningen för studerande vid Stockholms universitet må hänvisas till framställningen i 10 kap.

Den nuvarande fornminnesavdelningens vetenskapligt utbildade tjänstemän bör enligt nu gällande verksinstruktion bedriva vetenskaplig forskning. En sådan är av central betydelse för den arkeologiska och kulturhistoriska verksamheten. Som exempel på angelägna forskningsuppgifter inom avdelningens liksom inom den nya fornminnesbyråns verksamhetsfält må nämnas publicerandet av det centrala fornlämningsregistret och utgivandet av en översikt över Sveriges fornlämningar, publicering av materialet från de stora fältundersökningarna och de bebyggelsehistoriska forskningarna, utarbetandet av redogörelser för olika slag av fornlämningar, t. ex. hållristningarna. Denna del av avdelningens uppgifter har hittills varit klart eftersatt, ett missförhållande som måste avhjälpas.

Det har tidigare poängterats såsom angeläget att verksamheten på förevarande område får en mera utåtriktad prägel. Detta får emellertid ej tolkas på så sätt, att utredningen undervärderar forskningens betydelse; att forskning inom ramen för ämbetsverkets givna ämnesområde är en viktig uppgift för verkets akademiskt utbildade tjänstemän synes icke behöva särskilt understrykas. Betingelserna för forskningsverksamheten kommer enligt utredningens förslag att avsevärt förbättras i så måtto att den akademiskt utbildade personalen genom en utbyggnad av biträdeskadern avlastas från allehanda rutingörsmål och i motsvarande mån kan ägna sig åt forskning och andra mera väsentliga sysslor.

Slutligen må nämnas att det synes nödvändigt, att de som sysslar med kulturminnesvård liksom hittills får möjlighet att taga del av betydelsefulla nyheter från utlandet och följa tendenserna i den allmänna, mera världsomspännande utvecklingen inom området. Organisationen bör följaktligen dimensioneras och utformas så — och detta gäller såväl fornmin-

nesbyrån som vissa andra arbetsenheter inom verket — att detta i praktiken låter sig göra.

Organisationsförslag

Om den nuvarande fornminnesavdelningens organisation finns icke några föreskrifter i instruktionen för verket eller annorstädes. Avdelningens verksamhet har emellertid av naturliga skäl uppdelats på arbetsgrupper. Vid den centrala av dessa, kallad »*allmänna arbeten*», har handlagts samtliga ärenden med undantag för sådana som rör förnminnes- och runinventeringen samt de stora undersökningsarbetena. Inventeringen har — såsom utgörande en mycket speciell uppgift — bildat en särskild arbetsgrupp, den förut omnämnda *fornminnesinventeringen*. Runinventeringen har som nyss nämnts letts av akademien. De större undersökningarna, föranledda främst av sjöregleringsföretagen, motorvägbyggena etc. har principiellt ej skilt sig från övriga undersökningsarbeten enligt fornminneslagen. Som ovan framhållits har emellertid det förhållandet, att kostnaden för ett arbete ansetts böra åvila exploatören, medfört att den statliga arbetskraften ej utan vidare ansetts böra ställas till förfogande, i all synnerhet som den ej heller varit tillräcklig för uppgifterna. Dessa större undersökningsarbeten har därför sammanförts under en arbetsgrupp, som gått under benämningen »*uppdragsverksamheten*». Kostnaderna för dit knuten personal m. m. har som nämnts bestritts av vederbörande intressenter till självkostnadspris. Medel till verksamhetens bedrivande har förskotterats av akademien och uttagits av uppdragsgivaren dels i en delräkning efter avslutat fältarbete, och dels i en sluträkning i samband med överlämnandet av skriftlig redogörelse över undersökningarna. Den 1 december 1960 uppgick de förskotterade medlen till 525 000 kronor, den 1 december 1962 till 400 000 kronor och den 1 december 1963 till 555 000 kronor.

Fördelningen av göromålen på de tre arbetsgrupperna: allmänna arbeten, fornminnesinventeringen och uppdragsverksamheten finner utredningen ändamålsenlig och lämpad även för den föreslagna nya byrån. Sedan akademiens runverkskommitté avslutat sin verksamhet, vilket som nämnts beräknas ske om ett tiotal år, avses all runologisk verksamhet bli hänförd till byrån.

Fornminnesbyrån föreslås sålunda komma att utgöras av följande »*sektioner*», nämligen: allmänna sektionen, inventeringssektionen och uppdragssektionen.

Personalförslag

Den personal, som f. n. står till fornminnesavdelningens förfogande, framgår av följande schema:

Den nuvarande forminnesavdelningen

1 fant		Ao 27			
↓					
Allmänna arbeten		Inventeringen		Uppdragsverksamheten ³	
1 ant	Ao 23	1 ant	Ao 23	1 ant	A 26
4 » ¹	Ae 23	4 »	Ae 23	3 am	A 17—21
½ » ²	Ae 23	3 am	Af 17—Ae 21	2—3 arb.-led. i	
1 knt	Ao 9	1 klb	Ae 7	fältet	A 15—17
1 ritb	Ao 7	1 ritb	Ao 7	1 fotogr	A 16
1 kritb	Af 4—Ae 7	1 kritb	Af 4—Ae 7	1 kritb	A 4—7
1 klb	Ae 7			2 ktb	A 7
½ ktb	Af 2—Ae 5	Sommartid 50—70 inven-		Sommartid 40—60 anst. för	
2 förm	Arvode ⁵	teringsass. för fältarbetet ⁴		fältarbeten m. m., akademi-	
				ker, folkskollärare o. dyl.	

¹ En tjänst skall hållas obesatt så länge S. B. F. Jansson innehar å övergångsstat personlig professur i runologi.

² Runolog, personlig halvtidstjänst för Elisabeth Svärdström.

³ Samtliga kontraktsanställda, vilkas lön ej belastar statsverket.

⁴ Avlönade från sakanslag.

⁵ Avlönade av akademien.

Totalt antal tjänstemän = 35 (därav 1 vakant, ½ personlig och 11 avlönade av inkomster från uppdrag).

Utredningen föreslår följande personaluppsättning för den nya byrån:

Forminnesbyrån

1 bch		Bo 1			
↓					
Allmänna sektionen		Inventeringssektionen		Uppdragssektionen ³	
1 fant	Ao 27	1 fant	Ao 25	1 fant	Ae 27
1 » ¹	Ao 25	5 ant	Ao 23	2 ant	Ae 23
3 ant	Ao 23	2 »	Ae 23	Erforderligt antal befatt-	
½ » ²	Ae 23	1 ing	Ae 19	ningshavare i högst lgr A 21	
1 ing	Ao 19	1 kls	Ao 11		
1 markyk	Ae 19	1 klb	Ao 7	Sommartid erforderligt antal	
1 kls	Ao 11	2 kritb	Af 4—Ae 7	assistenter för fältarbe-	
2 fförm	Ao 9			ten.	
1 knt	Ao 9	Sommartid erforderligt antal			
2 klb	Ao 7	inventeringsassistenter.			
2 kritb	Af 4—Ae 7				

¹ Tjänsten hålles obesatt så länge S. B. F. Jansson innehar personlig tjänst som professor i runologi.

² Personlig halvtidstjänst för Elisabeth Svärdström.

³ Statsverket gottgöres kostnaden för samtliga till sektionen hörande tjänster genom inkomstmedel från uppdragen.

Totalt antal tjänstemän: 32 ½ (därav 1 vakant, ½ personlig och 3 utan lönekostnad för statsverket; kontraktsanställd personal på uppdragssektionen har i detta schema ej medräknats).

Innebörden av förslaget är följande:

Byråns chef uppflyttas från fant i Ao 27 till bch i Bo 1.

Allmänna sektionen

Uppflyttningar

1 ant	Ao 23	till fant	Ao 27
1 »	Ae 23	» »	Ao 25 ¹
1 knt	Ao 9	» kls	Ao 11
½ ktb	Af 2—Ae 5	» ½ klb	Ao 7
(3 ant	Ae 23	ordinariesättes)	

Nya tjänster

1 ing	Ao 19
1 markvk	Ae 19
2 fförm	Ao 9 ²
1 knt	Ao 9
½ klb	Ao 7

¹ Hålles vakant så länge S.B.F. Jansson innehar personlig tjänst som professor i runologi.

² Arvoden till motsvarande personal bestrides nu av akademien med dess enskilda medel.

Inventeringssektionen

Uppflyttningar

1 ant	Ao 23	till fant	Ao 25
1 am	Af 17—Ae 21	» ant	Ao 23
2 am	Af 17—Ae 21	» »	Ae 23
(4 ant	Ae 23	och 1 klb	ordinariesättes)

Nya tjänster

1 ing	Ae 19
1 kls	Ao 11

Uppdragssektionen

Nya tjänster

1 fant	Ae 27
2 ant	Ae 23

Tjänsterna i uppdragssektionen kommer ej att medföra lönekostnad för statsverket.

Verksamheten inom den nuvarande fornminnesavdelningens arbetsområde har successivt kraftigt ökat i omfång. Såsom utredningen anser framgå av den lämnade redogörelsen för arbetsuppgifterna, framstår det som uppenbart, att nuvarande personaluppsättning ej är tillfyllest vare sig för de arbetsuppgifter, vilka redan nu belastar tjänstemännen eller — än mind-

re — med tanke på den intensifiering av verksamheten som åsyftas. Detta framträder så mycket klarare mot bakgrunden av den förut angivna målsättningen att det nu gäller att ge kulturminnesvården en mer framträdande plats i nutida samhällsliv. Verksamheten inom fornminnesvården har också, såsom en följd av samhällsutvecklingen, blivit alltmera betydelsefull och har härigenom lagt ett allt större ansvar på tjänstemännen. De föreslagna lönegradsuppflyttningarna motiveras också av sistnämnda förhållanden och av fornminnesbyråns i jämförelse med den nuvarande fornminnesavdelningen ökade betydelse inom den nya verksamheten. Även en jämförelse med löneutvecklingen inom andra områden med akademiskt (humanistiskt) utbildad personal, t. ex. inom undervisningen på det högre stadiet, motiverar löneförbättringar för stora grupper av verkets tjänstemän. Ett underläge i förhållande till bättre avlönade personalgrupper på likartade arbetsfält kan eljest medföra rekryteringssvårigheter, vartill tecken redan klart visat sig. Dessa synpunkter gäller ej blott nu ifrågavarande byrå utan jämväl övriga arbetsenheter med humanistiskt utbildad personal.

Beträffande de tre i fornminnesbyrån ingående sektionerna må följande särskilda motiveringar anföras.

Allmänna sektionen

För de arbetsuppgifter, som hittills ankommit på denna arbetsgrupp, har följande akademiskt utbildade personal stått till förfogande, nämligen

1945	2½
1950	2½
1955	3
1960	4
1964	4

Förutom akademikertjänsterna finns f. n. 4½ biträdestjänster och 2 förmanstjänster.

Av akademikerna har äldste antikvarien varit avdelningschefens ställföreträdare och jämte handläggningen av de löpande ärenden, som ankommit på honom, har han även varit ledare för inventeringsverksamheten.

Biträdespersonalen har fört de kronologiska och topografiska registren över inkomna ärenden. Vidare har förts kontinuerliga anteckningar rörande akademiens fornminnesplatser avseende kostnader för underhåll, löner till vakterna, försäljning av entrébiljetter m. m. Inkomna räkningar från bl. a. uppdragsverksamheten samt reseräkningar har förhandsgranskats. Även uppdragsverksamhetens räkningar har passerat allmänna sektionen. Antalet räkningar inkomna under sommarmånaderna har de senaste åren varierat mellan 250 och 300. Anmälningar om besök (framför allt grupper) på Björkö har noterats, ciceroner anskaffats och entrébiljetter tillhandahållits. Bland övriga göromål kan nämnas förande av förteckning över belastningen på avdelningens anslag.

Antalet dagar, då den akademiskt utbildade personalen på sektionen varit stadd på tjänsteresa, utgjorde 1963 263. Detta innebär med hänsynstagande till semestrar och helgdagar lågt räknat, att en befattningshavare hela året befunnit sig på tjänsteresa.

Utredningen föreslår icke någon ökning av den akademiskt utbildade personalen (4 personer) men förutsätter, att byråchefen huvudsakligen kommer att ägna sig åt sektionen. Utredningen har funnit att vissa arbetsuppgifter bör överflyttas från akademikerpersonal till biträdespersonal.

Den antikvariska verksamhet, som sammanhänger med landets bestånd av runinskrifter, väntas undergå viss förändring, sedan akademiens runverkskommitté publicerat Sveriges runinskrifter, varom tidigare talats. Verket beräknas vara slutfört om ett tiotal år. För runologiska arbeten kommer även därefter att krävas en kvalificerad kraft. Med hänsyn till att denna tjänst kan förväntas innehavas av den ende statsanställda specialisten i landet inom runologien, bör den placeras i lägst lönegrad A 25. Tjänsten bör få tillsättas först efter professor Janssons avgång. Den runologiska verksamheten bör framdeles helt knytas till sektionen.

Detaljfördelningen av arbetsuppgifter inom sektionen bör lösas internt av verket. Utredningen utgår emellertid från att antikvarien i Ao 27 huvudsakligen skall handlägga förekommande remisser från länsstyrelser och andra myndigheter. — Fornvårdsärendena m. m. fördelas på övriga antikvarier.

Med ärendena angående tillståndsprovning enligt fornminneslagen och fornvårdsärenden sammanhänger såsom ovan nämnts en omfattande karterings- och undersökningsverksamhet, som under det sista decenniet i stor utsträckning tagit tjänstemännens tid i anspråk. Det gäller här främst specialkarteringar, som erfordras för bedömning vid tillståndsgivningar enligt fornminneslagen. Dessa specialkartor — som ej har samband med de stora ekonomiska och topografiska kartverken — utföres i skala 1 : 500. Genom den tekniska utvecklingen även inom den arkeologiska undersökningsverksamheten är det erforderligt, att man i betydligt större utsträckning än hittills använder sig av tekniskt utbildad arbetskraft för ifrågavarande arbetsuppgift. Som exempel kan nämnas bortförande av jordmassor vid utgrävningar, där tekniker bör vara mest skickade att såväl göra kostnadsberäkningar som omhändera arbetsledningen för den grovarbetskraft som anlitas. Den tekniker, som utredningen på nu anförda skäl föreslår skola ingå i sektionen, bör med tjänstebestämmelsen ingenjör placeras i lönegrad Ao 19.

För skötseln av fornminnesplatserna på Björkö med angränsande områden och på Öland har akademien hittills ställt medel till förfogande för avlöning av två anställda — en på varje plats. Enligt utredningens bestämda mening bör akademien endast svara för sådana lönekostnader, som hänföra sig till akademiens egen verksamhet. Förhållandet bör följaktligen regleras

på så sätt att statsverket övertager kostnaderna för tillsynen genom inrättandet av de två föreslagna förste förmanstjänsterna, placerade i lönegrad Ao 9. Här är alltså fråga om överflyttning av kostnaderna från akademien till statsverket.

För den så betydelsefulla markvården har utredningen funnit det erforderligt med en särskild befattningshavare såsom biträde på detta område och föreslår inrättande av en tjänst som markvårdskonsulent med kvalifikationer närmast motsvarande dem som fordras för trädgårdskonsulenter men med kunskaper även på det skogliga området. Befattningshavaren avses skola handha huvuddelen av den praktiska tillämpningen av markvårdsprinciperna och handledandet av markägare, arrendatorer och tillsynsmän runt om i landet. Konsulenten kan förväntas spara in avsevärd tid, som eljest måste sättas till av dyrbarare arbetskraft i form av utredningar, resor och undervisning m. m. Den föreslagna befattningen föreslås placerad i lönegrad Ae 19.

Ingenjören, konsulenten och de två kartritningsbiträdena — vilka redan f. n. finns — avses inom sektionen bilda en teknisk grupp, som bör kunna användas inom kulturminnesavdelningens hela verksamhetsfält allt efter behov. Konsulenten bör således även kunna biträda byggnadsminnesbyrån vid markvårdsärenden.

År 1958 erhöll fornminnesavdelningen en halvtidstjänst som kontorsbiträde. Därefter har utökning av kontorspersonalen ej skett. Förstärkningen har visat sig otillräcklig och extra arbetskraft har måst anlitas för det löpande arbetet. Trots detta har förekommit en eftersläpning på det sätt att arbetet med avförande av ärenden ur föredragningslistorna legat efter ett halvår. Vidare har bl. a. utskrivning av beslut blivit alltför länge fördröjd. Anhopningen av arbetsuppgifter är besvärande särskilt under sommarhalvåret. — Antikvarierna har icke kunnat erhålla biträdeshjälp med rutingöröml utan har själva måst utföra sådana sysslor med eftersättande av angelägnare arbetsuppgifter. Med hänsyn till behovet av kontorspersonal föreslår utredningen följande kontorstjänster för sektionen: 1 kansliskrivare i A 11, 1 kontorist i A 9 och 2 kanslibiträden i A 7. Förslaget innebär uppflyttning av den nuvarande kontoristtjänsten till en kansliskrivartjänst och $\frac{1}{2}$ kontorsbiträde till $\frac{1}{2}$ kanslibiträde samt förstärkning med 1 kontoristtjänst och $\frac{1}{2}$ kanslibiträde.

Arbetsfördelningen mellan dessa, som i sina detaljer måste bli en intern fråga, avses i sina huvuddrag bli följande.

Kansliskrivaren skall vara byråns registrator och föra de kronologiska och topografiska registren över inkomna ärenden. Tjänstemannen skall därvid självständigt kunna referera ärendenas behandling och vid föredragning fattade beslut. Vidare skall kansliskrivaren vara expeditionshavande i vissa ärenden, besvara förfrågningar, komplettera inkomna ärenden med äldre akter samt bevaka remisser.

Kontoristen avses skola dels biträda kansliskrivaren samt handha rese- och andra inkommande räkningar, föra anteckningar rörande fornminnesplatser avseende kostnader för deras underhåll, vakternas löner, entrébiljetter m. m. och dels biträda antikvarierna med kvalificerade rutingöromål. Det arbete med räkningar m. m., som utföres för uppdragsverksamheten, överflyttas till uppdragssektionen och belastar således ej den personal, vars avlöning bekostas av statsmedel.

Såväl kansliskrivaren som kontoristen skall i största möjliga utsträckning övertaga arbetsuppgifter som f. n. måste fullgöras av akademiskt utbildad arbetskraft. Här kan nämnas upprättande av olika slag av förteckningar och sammanställningar samt enklare redogörelser etc.

Inventeringssektionen

Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering har såsom nämnts att hålla kartverkets takt vid fältrekognoseringen för utgivandet av de ekonomiska och topografiska kartorna. Inventeringen arbetar med fast anställda tjänstemän, vilka var och en under sommarhalvåret svarar för ett inventeringsdistrikt och där fungerar som platsledare för ett antal under 2—3 månader anställda assistenter. Dessa utför det egentliga rekognosceringsarbetet.

Med hänsyn till regelbundenheten från år till år i arbetet med fornminnesinventeringen är det möjligt att göra en noggrann personalberäkning för tiden fram till 1980, något som ej låter sig göra beträffande övriga enheter inom ämbetsverket.

Med rådande ovisshet om kartframställningen efter år 1980 — då fråga blir huruvida en ny eller en reviderad karta skall upprättas — kan några pålitliga beräkningar ej göras för de insatser, som då kommer att krävas av inventeringssektionen. Behovet av tjänstemän vid fornminnesinventeringen kommer emellertid att bestå, enär samtliga fornlämningsplatser även vid en revidering måste besökas för kontroll att forn lämningarna finns kvar m. m. Det är f. ö. känt att den nuvarande kartan i vissa stycken redan är ganska föråldrad.

Beträffande inventeringsverksamheten må vidare nämnas att under åren 1939—1960 en tjänsteman på fornminnesavdelningens »sektion för allmänna arbeten» var helt knuten till inventeringsarbetet. Härutöver fanns under åren 1939—1946 enbart arvodister. 1947 inrättades de första fasta tjänsterna i form av 4 e. o. fältarkeologtjänster i dåvarande lönegrad 18 (prop. 1: VIII 1947, sid. 106). År 1949 tillkom ytterligare 2 dylika tjänster. Med anledning av en av vitterhetsakademien sistnämnda år i petita gjord framställning om inrättande av ytterligare ett antal e. o. tjänster för inventeringen anförde vederbörande departementschef, sannolikt med hänsyn till kartverkets dåvarande kortsiktiga program, i 1950 års statsverksproposition att en viss sparsamhet borde iakttagas, då det gällde att inrätta nya e. o. tjänster för en så speciell och relativt kortvarig arbetsuppgift som in-

ventering för den ekonomiska kartan. Departementschefen ställde sig följaktligen avvisande till akademiens önskemål.

Inventeringsarbetet ledes såsom tidigare nämnts f. n. av äldste antikvarien å fornminnesavdelningen. I övrigt står såsom framgår av tabellen på sid. 124 följande personal till förfogande för inventeringen, nämligen 5 antikvarier i A 23 och 3 amanuenser samt såsom biträden 1 kanslibitråde och 2 ritbiträden. Under två arbetsmånader under sommaren — i vissa fall något längre — anställes 50—70 inventeringsassistenter, d. v. s. vanligen yngre akademiker, seminarister eller folkskollärare, för fältarbetet. Av antikvarierna och amanuenserna har tidigare (före 1959) samtliga åtta men de senaste åren endast sju, jämte ett par av de tillfälligt anställda assistenterna med tidigare erfarenhet av inventeringsarbete (filosofie kandidater), varit placerade som platsledare under cirka 7 månader. De har då envar haft ett 10-tal assistenter till sitt förfogande. Assistenterna åtnjuter arvode med högst 15 kronor om dagen allt efter erfarenhet jämte traktamente och reseersättning enligt allmänna resereglementet. En antikvarie — jfr ovan — har alltsedan 1959 under hela året varit sysselsatt med »byråarbete». Härmed förstås samordningen av fältarbetet, som enligt sakens natur under fältarbetssäsongen är mycket rörligt med upprepade förflyttningar av personal, det fortlöpande samarbetet med kartverket, föredragningar för avdelningschefen, utväljande av märkliga fornlämningar för topografiska kartan och sammanställning av turistkartor, uppgörande av årsberättelser för fornminnesinventeringen, sammanställande landskapsvis av inventeringsresultatet, verkställande av utredningar om skilda traktors fornlämningsbestånd m. m. Under tid då fältarbete ej pågår utför platsledarna byrå- och redigeringsarbete samt förbereder verksamheten för nästa säsong.

En fullständig fornminnesinventering måste som förut nämnts omfatta uppläggandet av ett register över fornlämningarna (fornlämningsregistret) och publicerande av detta så att det blir tillgängligt för myndigheter och enskilda. Detta byråarbete har ej varit möjligt att fullfölja på grund av fältarbetets snabba takt. Den eftersläpning, som föreligger i detta hänseende, bör kunna kompenseras genom anställande för begränsad tid av extra arbetskraft.

I viss omfattning tas de till ämbetet fast knutna inventeringstjänstemännen i bruk för till inventeringen angränsande och därmed närbesläktade uppgifter, och det ligger i sakens natur att dessa tjänstemän måste stå i nära kontakt med verksamheten i stort på hela fornminnesbyrån.

Arbetsvolymen är f. n. sådan att vissa uppgifter måst åsidosättas. Som exempel härpå må nämnas uppgifterna att publicera inventeringen i takt med utgivandet av den ekonomiska kartan, att upprätta och vidmakthålla behövliga sakkataloger, att stå allmänheten till tjänst i den utsträckning denna med fog kan sägas ha rätt att fordra och att vetenskapligt bearbeta det märkliga primärmaterialet. I sistnämnda hänseende anser utredningen

att vissa vetenskapliga uppgifter bör kunna utföras med stöd av särskilda anslag, t. ex. från humanistiska forskningsrådet.

11 Fornminnesinventeringen är i nuvarande läge så gott som helt bunden vid samarbetet med kartverket. En av statsmakterna beslutad ökning av kartverkets utgivningstakt måste därför automatiskt medföra en ökning av fornminnesinventeringens resurser.

12 Arbetskraftsbehovet för inventeringsverksamheten kan beräknas till 10 antikvarier eller andra akademiskt utbildade tjänstemän. Emellertid synes en förstärkning i form av teknisk biträdespersonal kunna tillåta att antalet fast anställda akademiker stannar vid oförändrat 8 tjänstemän. Ledningen av arbetet föreslås flyttad från den nuvarande »sektionen för allmänna arbeten» och avses i fortsättningen skola utövas av byråchefen. Även den främste av antikvarierna på inventeringssektionen (förste antikvarien) måste vara beredd att tjänstgöra som platsledare under fältarbetstiden, t. ex. vid sjukdomsfall bland platsledarna. Ifrågavarande tjänstemans huvuduppgifter blir eljest att svara för samarbetet med kartverket samt att under byråchefen planera och leda inventeringsverksamheten. Härutöver skall han svara för specialkarteringen, vilken verksamhet bör bedrivas i den utsträckning, som anses nödvändig. — Inventeringsdistrikten får förutsättas bli något större än vad f. n. är fallet. Möjligheten att likväl medhinna arbetet bör enligt utredningens mening säkerställas genom förbättringar på i huvudsak två områden.

13 Det ena gäller den tekniska verksamheten. En teknikertjänst — ingenjör i Ae 19 — föreslås inrättad. Kompetenskraven bör här vara desamma som för lantmäteritekniker, d. v. s. realexamen och lantmäterikurs eller motsvarande utbildning. Innehavaren av tjänsten avses huvudsakligen skola anlitas för karterings- och inmättningsarbeten i likhet med vad som sker vid lantmäteriet och kartverket. Ingenjören bör för dessa uppgifter i stor utsträckning ersätta antikvarierna, som ju från början ej utbildats för dessa mera rutinbetonade göromål. Inmättningsarbetena är otvivelaktigt så som de nu utföres tidsödande och den nya anordningen kan beräknas medföra snabbare och säkrare arbetsresultat. Osäkerheten f. n. sammanhänger med att inventeringsassistenterna ej alltid är så rutinerade eller tekniskt bevandrade. Den föreslagna nya teknikern kan under fältarbetstiden flyttas mellan distrikten och stå till förfogande på platser, där hans särskilda utbildning bäst kan utnyttjas.

14 Det andra området där förbättringar kan ske gäller assistenterna. Dessa har hittills endast i undantagsfall kunnat beklädas med självständigt ansvar. Undantagen har utgjorts av akademiker, som förskaffat sig viss erfarenhet av inventeringsarbetet under några somrar. Utredningen anser, att åt dylika assistenter bör, eventuellt efter någon tids vikariatstjänstgöring å inventeringssektionen, i mån av behov kunna anförtros uppdrag som biträdande platsledare eller ledare för delar av inventeringsdistrikt. En så-

dan ordning förutsätter, att arvodena för dessa assistenter höjes och utredningen föreslår mot bakgrunden härav att arvodena till dessa tillfälliga funktionärer utgår med 50 procents förhöjning av eljest utgående arvoden. Uppdrag av nu ifrågavarande slag bör vara lämpliga för dem som aspirerar på fast anställning hos ämbetsverket eller avser att söka sig till landsantikvarieorganisationen. Genom höjda arvoden jämte en vidgad teoretisk utbildning av assistenterna torde assistenttjänstgöringen bli mer attraktiv för den ungdom, som hysar håg för den antikvariska banan.

Två tjänster som kartritningsbiträde bör alltså finnas.

Kontorsarbetet föreslås omhändervardas av en kansliskrivare (nyinrättad tjänst) och ett kanslibitråde. Kansliskrivarens arbetsuppgift blir i första hand att verkställa excerperingar. Det är av stort värde för platsledarna att erhålla uppgift om vad som tidigare är känt om fornlämningsbeståndet i de områden, som skall rekognosceras. Dyliga uppgifter står att få i samlingsverk rörande fornlämningar, redogörelser, artiklar och uppsatser i arkeologiska ämnen och rörande hembygds-kunskap samt i register och arkiv. Det arbete, som krävs för dessa sammanställningar, är tidsödande och ställer stora krav på vederbörande tjänsteman. Det bör utföras under vinterhalvåret. Kansliskrivaren skall vidare sysselsättas med registreringsgöromål m. m. Kanslibiträdets tjänsten föreslås bli ordinariesatt. Kanslibiträdet erfordras för de löpande renskrivningsgöromålen och övrigt kontorsarbete.

Vad ovan föreslagits innebär sålunda följande personaluppsättning vid sektionen: 1 tjänst som förste antikvarie i A 25, 7 tjänster som antikvarie i A 23, 1 tjänst som ingenjör i A 19, 1 tjänst som kansliskrivare i A 11, 1 tjänst som kanslibitråde i A 7 och 2 tjänster som kartritningsbiträde i reglerad befordringsgång. De akademiskt utbildade tjänstemännens antal blir således oförändrat men med vissa förbättringar i löneställningen. Biträdestjänsternas antal ökas med två, ingenjörstjänsten och en kansliskrivartjänst.

Uppdragssektionen

Utredningen har funnit, att uppdragsverksamheten är på ett ändamålsenligt sätt organiserad men föreslår beträffande finansieringen att statsverket i stället för akademien förskotterar erforderliga medel.

Som ledare för uppdragsverksamheten, som under 1940-talet helt omhändertogs av fornminnesavdelningens fast anställda tjänstemän, har ämbetsverket sedan 1950 en för helår kontraktsanställd arbetskraft, numera avlönad med arvode motsvarande lönegrad A 26. Härjämte har under 1950- och 1960-talen följande personal tillkommit, nämligen 3 amanuenser med arvode enligt reglerad befordringsgång, 1 fotograf, 3 kontors- och ritbiträden. Slutligen har huvudsakligen under sommartid 40—60 personer tillfälligt anställts, huvudsakligen akademiker, folkskollärare etc., därav 2—3

arbetsledare för fältarbeten med arvode enligt 15—17 lönegraderna på löneplan A.

Det har visat sig synnerligen svårt att erhålla kompetent arkeologisk arbetskraft till uppdragsverksamheten. Anledningen synes ha varit dels den otryggare anställningsform, som kontraktsanställning i detta fall erbjuder, dels den jämförelsevis låga ersättningen, dels de fysiska påfrestningar, för vilka personalen utsattes i denna mycket rörliga verksamhet. En svårighet vid urvalet av lämpliga personer har också varit, att av befattningshavarna måste krävas ej endast god vetenskaplig och praktisk utbildning utan även organisatorisk och administrativ förmåga, en kombination, som visat sig ganska svår att påträffa.

Mot bakgrunden av vad nu anförts och då uppdragsverksamheten enligt vad tidigare framhållits kan komma att pågå under ytterligare många år förordar utredningen att ett antal antikvarietjänster på e. o. stat inrättas vid uppdragssektionen. Det torde i detta hänseende vara tillfyllest med en förste antikvarie i Ae 27 och två antikvarier i Ae 23. Dessa fasta tjänster bör dock endast utgöra en stomme. Behovet i övrigt av arbetskraft bör liksom hittills tillgodoses genom kontraktsanställning av olika slags funktionärer såsom tekniska assistenter, fotografer och kontorspersonal. Arvodet till dessa befattningshavare bör bestämmas att ej i något fall överstiga lönen i lönegrad 21 å löneplan A.

Arbetsfördelningen mellan de fast anställda befattningshavarna bör bli sådan att förste antikvarien får att under byråchefen leda och organisera verksamheten varjämte han får tänkas ägna sina krafter huvudsakligen åt de större företagen. Som hans medhjälpare i dessa företag tänkes den ene av antikvarierna skola anlitas. Den andre antikvarien bör företrädesvis ägna sig åt de mindre företagen, i första hand de som sammanhänger med vägbyggen och grustäkter.

Kostnaderna för uppdragsverksamheten kommer ej att belasta statskassan utan avses få bäras av dem för vilkas räkning verksamheten bedrives (jfr 9 § fornminneslagen). Ämbetsverket avses visserligen skola ur sitt avlöningsanslag betala ut lönen till uppdragsverksamhetens e. o. tjänstemän men bör sedan ha att gottgöra statsverket dessa kostnader genom att av inflytande medel från uppdragsgivarna leverera in motsvarande belopp. Beträffande övriga befattningshavare tänkes lönen i den mån så behövs utgå av de av staten förskotterade medlen. Förskotten återgäldas av ämbetsverket av de medel, som i efterhand flyter in från uppdragsgivarna. Jämväl beräknade avgifter för pensionering uttages av uppdragsgivarna och inlevereras.

Byggnadsminnesbyrån

Arbetsuppgifter

Arbetsuppgifterna för den föreslagna byggnadsminnesbyrån avses i huvudsak bli desamma som för den nuvarande byggnadsminnesavdelningen. Här-

vid bör dock anmärkas att de uppgifter, som föranletts av den nya byggnadsminneslagstiftningen, vilken trädde i kraft 1961, hittills inte medfört statsanslag till någon personal, varför verksamheten icke kunnat uppbyggas på sätt som varit önskvärt. Grupperna av ärenden är fler än på den föreslagna fornminnesbyrån. Några av grupperna är å andra sidan av relativt ringa omfattning.

Här skall nu lämnas en mera ingående redogörelse för de viktigaste av de arbetsuppgifter, som föreslås skola åvila byggnadsminnesbyrån.

I stort kan göromålen indelas i tre grupper, en för allmänna ärenden, en för ärenden enligt lagen om byggnadsminnen och en för textilärenden.

Allmänna ärenden

Till denna grupp hänföres de ärenden, som har anknytning till byggnadsminnesvården — dock ej i den mån denna sammanhänger med byggnadsminneslagen — och där samarbetet med byggnadsstyrelsen i viss utsträckning är karakteristiskt för arbetet. Hit hör även de frågor, som berör fornminneslagen och som icke hänför sig till objekt från förhistorisk tid. Beträffande ärenden, som hänför sig till fornminneslagen, förekommer en undersökningsverksamhet, liknande den som f. n. bedrivs på fornminnesavdelningen vid prövning av framställningar om borttagande av forn lämningar och liknande frågor — en form av uppdragsverksamhet m. a. o. Vidare hänföres till denna ärendegrupp vården av kyrkliga inventarier. Slutligen hänföres hit ett flertal göromål, berörande frågor om bidrag ur lotterimedelsfonden, om utförsel av äldre kulturföremål, om undervisning m. m.

Beträffande den författningsmässiga grundvalen för handläggningen av huvuddelen av de ärenden som nu nämnts må följande anföras.

Fornminneslagen äger betydelse även för åtskilliga minnen från medeltid och nyare tid. Enligt 2 § skyddas sålunda bl. a. stenkors och andra vårdar som upprests för andaktsövningar eller till minne av någon person, lämningar av övergivna boplatser, borgar, slott, kyrkor, kapell och skansar, lämningar av vårdkasar samt broar och fasta naturföremål till vilka åldriga bruk är knutna. Riksantikvariern äger enligt 5 § låta undersöka, iståndsätta och inhägna fast forn lämning ävensom å därtill hörande mark verkställa röjning eller vidtaga åtgärd, som prövas erforderlig för forn lämningens skydd och vård.

Enligt *kungörelsen den 26 november 1920 (nr 744) med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet* har riksantikvariern att i samarbete med byggnadsstyrelsen vidtaga åtgärder i olika hänseenden. I 16 § nämnda kungörelse stadgas bl. a. att byggnader, som står under statens eller menighets eller allmän institutions eller inrättnings förvaltning, omsorgsfullt bör vårdas och underhållas. Anträffas i sådan byggnad anordning eller lämning

av kulturhistoriskt intresse, skall enligt 17 § byggnadsstyrelsen gemensamt med riksantikvarien vidtaga de åtgärder som påkallas. Enligt 18 § skall byggnadsstyrelsen och riksantikvarien gemensamt utfärda närmare föreskrifter och anvisningar rörande vården av sådana byggnadsverk av nyss nämnt slag, som på grund av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde är att betrakta som minnesmärken (byggnadsminnesmärken). Kungl. Maj:t äger enligt 20 § bestämma att byggnadsverk, som tillhör staten eller står under statsmyndighets eller statsinstitutions omedelbara inseende, skall åtnjuta särskild därför lämpad omvårdnad. Tillbyggnad, förändring eller reparation av sådant byggnadsminnesmärke eller dess inredning får ej ske utan tillstånd av Kungl. Maj:t om det är fråga om åtgärd jämförlig med nybyggnad och i övriga fall av byggnadsstyrelsen efter samråd med riksantikvarien. Beträffande kyrka och kapell för allmän gudstjänst skall jämlikt 32 § byggnadsstyrelsen, då fråga är om åtgärd av betydelse ur antikvarisk eller historisk synpunkt, samråda med riksantikvarieämbetet. Om de två myndigheterna därvid stannar i olika meningar, skall frågan hänskjutas till Kungl. Maj:t. — Jämlikt *kungörelsen den 18 oktober 1963 (nr 540) om begravningsplatser och gravar m. m.* (begravningskungörelsen) skall byggnadsstyrelsen i ärenden angående anläggning eller utvidgning av begravningsplats m. m. då det är fråga om åtgärd av betydelse ur antikvarisk eller historisk synvinkel samråda med riksantikvarieämbetet. Om dessa myndigheter stannar i olika meningar, skall frågan hänskjutas till Kungl. Maj:t.

Enligt *ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400)* och *kungörelsen den 15 februari 1935 (nr 19) med bestämmelser angående tillämpningen av ecklesiastik boställsordning* skall beträffande byggnadsföretag å prästgård i tillämpliga delar iakttagas de bestämmelser i 16 och 17 § 1920 års kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet, för vilka nyss redogjorts. Beträffande byggnadsföretag å redan förefintlig prästgård skall i vissa fall vederbörande landsantikvarie höras.

Beträffande de arbetsuppgifter som har anknytning till fornminneslagen bör här endast nämnas att beträffande frågan om vården av vägmärken och äldre broar samarbete regelbundet äger rum med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna.

Till följd av bestämmelser i *byggnadslagen* och *byggnadsstadgan* påkallas i förekommande fall riksantikvarieämbetets ställningstagande i frågor som gäller förslag till upprättande eller ändring av general-, stads- och byggnadsplaner eller rivning av kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller förändring av miljöer. Samråd äger i sådana fall normalt rum med byggnadsstyrelsens planbyrå och dess kulturhistoriska byrå. Ärendena kompliceras av att lagstiftningen ger ringa stöd för en verksamhet, som är inriktad på att förhindra att kulturhistoriskt värdefulla miljöer förvanskas eller förstöres. Det är därför nödvändigt att genom intensiv upplysningsverksamhet söka vinna kommunala myndigheters och enskilda personers

förståelse för kulturminnesvårdens synpunkter och få dem att medverka till sådana lösningar, som är kulturhistoriskt godtagbara.

Beträffande den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse som samlats till hembygdsmuseer och hembygdsgårdar — det är här ofta fråga om byggnader som flyttats från sin ursprungsplats — gäller att i den mån bidrag av lotterimedel utgått till hembygdsföreningarnas verksamhet, denna enligt beslut av Kungl. Maj:t är underkastad inspektion av riksantikvarien. Antalet hembygdsföreningar är flera hundra. Byggnadernas antal uppgår till några tusen. Även om övervakningen av hur denna egendom vårdas huvudsakligen utföres av landsantikvarierna, kvarstår likväl en arbetsuppgift, som dock hittills på grund av brist på personal har måst eftersättas. Genom riksantikvariens friställande från bestyret med allehanda rutinärenden räknar utredningen emellertid med att han skall kunna utvidga sin inspektionsverksamhet på detta område och att denna verksamhet skall kunna bedrivas i full omfattning. Denna inspektionsverksamhet bör naturligtvis ske inom ramen för byggnadsminnesbyråns verksamhet.

Beträffande den verksamhet, varom i det närmast föregående talats — byggnadsminnesvård i vidsträckt bemärkelse — gäller att handläggningen schematiskt kan uppdelas i tre skilda moment: granskning, tillsyn och konkret vård.

Härom må anföras följande.

Förslag till reparations- och underhållsarbeten på kyrkor och statliga byggnadsminnesmärken etc., vilka förslag upprättats av respektive ägare eller förvaltande myndighet och i författningsenlig ordning underställts byggnadsstyrelsens och riksantikvarieämbetets prövning, blir först föremål för *granskning*. Samarbetet med byggnadsstyrelsen tillgår i allmänhet så att till styrelsen inkomna förslag remitteras till riksantikvarieämbetet för yttrande. Ärendena föranleder mer eller mindre vidlyftiga utredningar, ofta förenade med resor för syn och överläggning på platsen av representant för riksantikvarieämbetet. Syn på platsen sker så gott som undantagslöst också vid behandlingen av stadsplaneärenden eller andra ärenden, som berör byggnader och miljöer i tätorterna. I åtskilliga fall sker granskningen dock av vederbörande landsantikvarie. Efter företagen utredning avger riksantikvarieämbetet yttrande till byggnadsstyrelsen, varefter styrelsen meddelar beslut.

Till belysande av omfattningen av hithörande arbetsuppgifter må nämnas beträffande antalet tänkbara objekt för den nu ifrågavarande granskningsverksamheten, att landet har omkring 2 500 äldre församlingskyrkor och cirka 300 statliga byggnadsminnesmärken, medan övriga profanhus av kulturhistoriskt värde kan räknas i tiotusental. Härtill kommer stads- och byggnadsplanerna.

Antalet granskningsärenden av förevarande art var under 1963 cirka 400 stycken.

Som exempel på vad riksantikvarieämbetet under senare år uträttat inom detta område må nämnas de omfattande undersökningarna av Gripsholms, Vadstena, Mörby och Göksholms slott, Växjö och Västerås domkyrkor, kyrkorna i Halltorp, Hossmo och Stenåsa samt slutligen Vadstena nunnekloster.

Sedan planer på förändring av enstaka byggnader eller hela miljöer blivit prövade av riksantikvarien och godkända samt arbeten på platsen igångsatta, måste liksom hittills ske en *tillsyn* (ur antikvarisk synpunkt) av dessa arbeten. Härunder skall erforderliga byggnadshistoriska undersökningar göras och de anvisningar och råd lämnas, som är påkallade ur kulturhistorisk synpunkt. Särskilt omfattande blir uppgiften, då arbetena gäller kyrkor och byggnader av framstående värde eller då arbetena utföres med statsbidrag.

Antalet tillsynsärenden av hithörande slag utgjorde år 1963 cirka 200. Mycket ofta är tillsynen tidskrävande och fordrar långvarig vistelse på arbetsplatserna. I sådana fall måste ofta speciell arbetskraft anlitas.

Det tredje här aktuella arbetsmomentet — *konkret vård* — hänför sig framför allt till de fasta fornlämningarna från historisk tid, d. v. s. från medeltid och nyare tid. I de allra flesta fall ankommer det här på riksantikvarieämbetet att ta initiativ till samt upprätta förslag till formerna för vård och underhåll av dylika fornlämningar och slutligen att ombesörja att arbetena blir verkställda. Undantag utgör vägmärken samt äldre broar, vilka alltjämt är trafikerade. Dessa vårdas av respektive vägförvaltningar i samråd med riksantikvarieämbetet. Antalet ärenden berörande broar och vägmärken utgjorde 1963 cirka 35 stycken.

I detta sammanhang må inskjutas att riksantikvarieämbetet i flera fall stöder restaureringen av historiskt viktiga församlingskyrkor, vilkas underhåll församlingen icke ensam förmår bestrida. Så har under senare år skett beträffande Skånella, Lau, Nydala och Lillkyrka kyrkor. Det säger sig självt att i dessa fall restaureringsarbetet måste följas på ett alldeles särskilt ingående sätt från riksantikvarieämbetets sida.

Antalet fasta fornlämningar från medeltid och nyare tid utgör flera tiotusental. I dem ingår ett betydande antal av vårt lands mest betydelsefulla kulturminnesmärken. De medel, som för budgetåret 1963/64 stått till riksantikvarieämbetets förfogande för vård och underhåll av dels ifrågavarande fornlämningar — inklusive de minnesmärken av hithörande slag, som är ställda direkt under vitterhetsakademiens eller riksantikvarieämbetets vård och förvaltning — och dels i bruk varande församlingskyrkor av kulturhistoriskt värde, vilka vederbörande församling ej mäktat vårda, utgjorde 236 000 kronor i statsanslag och 468 000 kronor av akademiens fondmedel. För budgetåret 1964/65 uppgår motsvarande belopp till 236 000 kronor respektive 446 000 kronor.

Inledningsvis har under detta avsnitt antytts, att viss s. k. *uppdragsverksamhet* även förekommer inom ramen för byggnadsminnesvården. För den nya byggnadsminnesbyrån blir alltså en uppgift att vid förefallande behov verkställa de vetenskapliga undersökningar av fasta fornlämningar från historisk tid, äldre kyrkor och historiska byggnader, som kan bli aktuella i samband med restaureringsarbeten eller schaktning för nybyggnader i stadsområden, som varit bebyggda i århundraden. Här är således fråga om dels ärenden, där 6 § fornminneslagen kräver riksantikvariens tillstånd till borttagande eller ändring av fornlämning, och dels ärenden avseende arbeten på byggnader, som ej utgör fasta fornlämningar i lagens mening men där företagaren måste förutsättas såväl ha intresse av att byggnaden vetenskapligt undersökes som vara beredd att tillskjuta erforderliga medel för ändamålet. Fråga är m. a. o. om en verksamhet, där kostnaderna bör stanna på den enskilde företagaren.

Tillstånd till borttagande av fast fornlämning lämnas — såsom redan nämnts i samband med behandlingen av fornminnesbyrån — numera relativt ofta. Som villkor föreskrives dock alltid bl. a. att en fullständig arkeologisk undersökning av området skall göras. Arbetena är i regel på en gång både tidskrävande och brådskande. Det gäller att icke fördröja arbetsföretaget mer än vad som är oundgängligen nödvändigt.

De flesta arkeologiska undersökningarna av det slag varom här är fråga är dock icke av det mera vittomfattande slaget. Vid praktiskt taget varje restaureringsföretag på kyrkor och äldre byggnader är det nödvändigt att viss undersökning sker. I allmänhet är dessa undersökningar ej mera tidskrävande än att de kan genomföras i samband med ett eller ett par dagslånga besök på arbetsplatsen. Undersökningar av detta slag är emellertid ganska talrika. Det framstår som rimligt, att ämbetsverkets tjänstemän, såsom hittills skett, utan ersättning tillhandahåller sin sakkunskap i dessa fall. Det har förutsatts att dessa smärre undersökningar skall kunna ombesörjas genom den nya byråns försorg, varvid biträde av respektive landsantikvarie får antagas ofta förekomma.

Här skall vidare beröras de arbetsuppgifter, som har anknytning till »lösa föremål».

Beträffande kyrkliga inventarier regleras vårdnadsskyldigheten av *kungörelsen den 11 december 1942 (nr 929) angående vården av vissa kyrkliga inventarier*. Enligt kungörelsens 1 § avses här en mängd olika föremål såsom skrudar, rökelsekar, kärl, brev, böcker, altartavlor, krucifix, dopfuntar, vapensköldar, sorgfanor och kyrkklockor. I varje församling skall enligt 2 § finnas en förteckning över ifrågavarande slag av föremål. Föremål må ej avföras ur förteckningen utan riksantikvariens samtycke. Riksantikvariens äger enligt 3 § låta verkställa besiktning av föremålen. Dessa må enligt 4 § ej utan riksantikvariens samtycke repareras eller förändras

eller flyttas från byggnad eller kyrkogård till vilken de av gammalt hör. Är föremålet utsatt för överhängande fara att skadas äger riksantikvarien efter samråd med biskopen omhändertaga detsamma. Beträffande skyldigheten att vårda kyrkans lösa egendom i domkyrkoförsamling stadgas i *kyrkolagen*.

Ansvaret för vården av lös egendom av konst- och kulturhistoriskt värde tillhörig kyrka åvilar jämlikt 2 § nyssnämnda kungörelse vederbörande kyrkoherde och kyrkvårdar. Uppkommer fråga om konservering eller istandsättning av dylikt föremål i en kyrka, har vederbörande pastorsämbete jämlikt 4 § nyssnämnda kungörelse att hos riksantikvarieämbetet ansöka om tillstånd till arbetets utförande. Därvid måste namnet uppges på den person eller det företag, åt vilket man önskar anförtro uppdraget. Förslag till behövliga åtgärder upprättas och insändes till ämbetsverket för granskning och prövning ur teknisk och kulturhistorisk synpunkt. I vissa fall måste inkomna ansökningar avslås, enär föreslagna åtgärder måste anses olämpliga ur de synpunkter ämbetet har att beakta.

Nu angiven ordning för ämbetsverkets befattning med kyrkliga inventarier tillämpas även då det gäller restaurering av vägg- och valvmålningar i kyrkorna, dock att i dylika fall enligt 5 § nyssnämnda kungörelse samråd med byggnadsstyrelsen måste ske. Då fråga är om orgelrestaureringar samt omgjutning eller reparation av kyrkklockor brukar ämbetsverket mot särskilt arvode konsultera speciell sakkunskap utom verket.

Sedan tillstånd meddelats för utförande av restaurering eller konservering av kyrka tillhörigt föremål, är det ofta nödvändigt att någon tjänsteman vid ämbetsverket genom erforderligt antal besök på arbetsplatsen övervakar arbetets utförande. Då det här gäller en kategori av föremål, som genom sin ålder och beskaffenhet i allmänhet äger ett särskilt framträdande kulturhistoriskt värde, inses lätt, att en effektiv kontroll av det sätt, varpå föremålen behandlas och vårdas, är av den allra största vikt. Antalet utfärdade konserveringstillstånd med åtföljande kontrollarbeten utgjorde 1963 cirka 125 stycken.

Bristen på personal har medfört, att riksantikvarieämbetet i allmänhet endast medhunnit att kontrollera aktuella konserveringsarbeten. Erfarenheten har visat, att detta ej är tillräckligt. De för föremålen närmast ansvariga — kyrkoherdar och kyrkvårdar — saknar i allmänhet tillräckliga kunskaper för att kunna bedöma, när behov av restaurering eller konservering av ett föremål föreligger. Ämbetsverket behöver här taga initiativ till en förbättrad inventarienvård. Detta kräver systematiska inspektioner i kyrkorna genom personal från riksantikvarieämbetet. Framför allt föreligger ett sådant behov beträffande medeltida skulpturer samt textilier. Sådana inspektioner har med gott resultat skett av kyrkor inom vissa delar av Västerås och Linköpings stift för medel, som ställts till förfogande genom en privat donation.

För att ge en uppfattning om de ifrågavarande arbetsuppgifternas omfattning må nämnas att antalet medeltida kyrkliga skulpturverk i polykromerat trä i vårt land kan beräknas uppgå till flera tusen — häri inräknat även de ej fåtaliga stora altarskåpen — medan de medeltida kyrkliga textilierna kan uppskattas till cirka 500. Medräknas textila föremål från nyare tid uppgår sammanlagda antalet till uppskattningsvis 5 000.

Rörande den »konkreta vården» av de kyrkliga inventarierna må påpekas att i enstaka fall, då ekonomiska förutsättningar saknats för en församling att själv ombesörja vården, riksantikvarieämbetet åtagit sig uppgiften eller i varje fall lämnat vissa bidrag för detta ändamål.

Beträffande vården av sådana föremål i staten tillhöriga profanhus får av 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet anses följa, att riksantikvarieämbetet bör ägna uppmärksamhet även häråt. Vad angår inventarier och fast inredning i profanhus i enskild ägo har ämbetet på grund av den allmänna bestämmelsen i 2 § instruktionen för ämbetsverket — enligt vilken riksantikvarieämbetet är central statsmyndighet för forn- och kulturminnesvården i riket och har att handlägga dithörande ärenden, som ej ankommer på annan statlig myndighet — ansett sig skyldigt att biträda med råd och anvisningar.

Enligt *kungörelsen den 6 maj 1927 (nr 129) angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål* prövar riksantikvarieämbetet frågor om tillstånd till sådan utförsel. De föremål, som här avses, är bl. a. möbler och husgeråd av trä, byggnader och byggnadsdelar samt väggur. Vid ärendenas beredande samrådes i allmänhet med Nordiska museet. Antalet ärenden utgjorde 1963 18 stycken. — Det må här tilläggas att enligt ett av tillkallad utredningsman den 25 maj 1964 framlagt betänkande (SOU 1964: 22) med förslag till förordning om förbud i vissa fall mot utförsel från riket av kulturföremål, avsedd att ersätta 1927 års kungörelse, det skall ankomma på riksantikvarieämbetet att beträffande mer än 100 år gamla föremål av person- eller kulturhistoriskt intresse pröva huruvida föremålet må utföras. Förslaget, som f. n. är föremål för Kungl. Maj:ts prövning, torde icke komma att nämnvärt påverka arbetsbördan inom ämbetsverket.

Ärendena rörande tilldelning av lotterimedel avseende kulturminnesvården remitteras till ämbetsverket och handlägges huvudsakligen av personalen på nuvarande byggnadsminnesavdelningen. Ärendena gäller skiftande kulturminnesfrågor, från bidrag till bevarande eller iståndsättande av en enstaka byggnad till bidrag avseende uppförande av större eller mindre museibyggnader. I samband med de utredningar, som dessa ärenden föramleder, brukar i många fall samråd ske med Nordiska museet. Antalet sådana remisser utgjorde 1963 19 stycken.

Det får anses betydelsefullt, att viss utbildningsverksamhet bedrivs i anslutning till den byggnadsminnesvårdande verksamheten. Det utbild-

ningsarbete, som här avses, gäller spridande av närmare kunskap om förekomsten och värden av de kulturminnesmärken, som blir objekt för den nya byråns verksamhet. Utbildningsarbetet, som hittills på grund av tidsbrist blivit eftersatt, bör bedrivas på samma sätt som i motsvarande syfte föreslås ske vid fornminnesbyrån. Här gäller således att skola dels akademiker, som ämnar söka sig in på denna gren av kulturminnesvården, inom sådana områden där universitetsutbildning ej förekommer och dels vissa yrkesgrupper utom ämbetsverket. Till sistnämnda verksamhet hänföres den utbildning som bedrivs för blivande präster rörande värden av kyrkobyggnader och kyrkliga inventarier, vidare för studerande vid de tekniska högskolorna i frågor, som rör byggnadsminnesvård. Även denna utbildningsverksamhet är av stor betydelse och bör utvidgas så snart personalförhållandena medger det. Någon gång har förekommit viss utbildningsverksamhet beträffande kyrkovaktmästare. För denna yrkesgrupp bör enligt utredningens mening genom byggnadsminnesbyråns försorg kunna utarbetas en handbok rörande värden av kyrkobyggnader och kyrkliga inventarier.

Det är självklart, att information gent emot allmänheten i frågor som rör våra yttre kulturminnen är av största betydelse. Här avses ej endast framställande av lämpliga vägledningar för besökare på de mera betydelsefulla platserna, utan även affischering, visning, föredrag och uppgörande av planer för undervisning av skolbarn. Det blir emellertid främst en uppgift för det nya informationskontoret att handha denna viktiga verksamhet.

Ärenden enligt lagen om byggnadsminnen

Vid årsskiftet 1960—1961 upphörde lagen den 12 juni 1942 om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader att gälla och trädde *lagen den 9 december 1960 (nr 690) om byggnadsminnen* i kraft. Det ålåg riksantikvarieämbetet att före utgången av 1962 ha tagit ställning till vilka enligt den äldre lagen registrerade byggnader, som bör förklaras för byggnadsminnen enligt den nya. Inom ämbetet ankom det på byggnadsminnesavdelningen att fullgöra denna uppgift.

Enligt den nya lagen må riksantikvarien förklara byggnad, som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig, för byggnadsminne. Lagen äger dock ej tillämpning på statliga byggnader och kyrkor. — Lagens innehåll nödvändiggör en noggrann och synnerligen tidskrävande inventering av landets bestånd av byggnader, som i detta sammanhang kan komma ifråga. Såväl inventeringen som framförallt urvalet kräver inte bara stora kunskaper utan även mer än vanlig kringsyn och gott omdöme.

Då en byggnad skall förklaras för byggnadsminne är i regel följande arbetsmoment aktuella: underhandlingar med byggnadens ägare, meddelande till vederbörande inskrivningsdomare om att fråga väckts om byggnadens

förklarande för byggnadsminne, samråd med byggnadsnämnden i orten och i många fall också med byggnadsstyrelsen och Nordiska museet; samråd bör, då så kräves, även äga rum med andra myndigheter och sammanslutningar, vilkas verksamhet angår kulturminnesvård; underhandlingar med ägaren om eventuella ersättningsanspråk och i samband därmed — om frivillig överenskommelse icke kan nås — frågans anhängiggörande vid expropriationsdomstol; överläggningar med ägaren om innehållet i de skyddsföreskrifter genom vilka skall anges, i vilka delar byggnaden icke må ändras samt i vilka hänseenden och på vad sätt ägaren har att sörja för vårdnaden av byggnaden; dokumentering av byggnaden och dess tillstånd vid byggnadens förklarande för byggnadsminne genom uppmätning, fotografering och beskrivning samt i förekommande fall uppmätning av kringliggande område; i en del fall kan det vara nödvändigt att utföra forskning om byggnadens tillkomst och senare historia. Efter ovan angivna förberedelser har ämbetet att meddela beslut i ärendet och fastställa skyddsföreskrifter samt att underrätta bl. a. ägaren och inskrivningsdomaren om beslutet; vid överklagande av ämbetets beslut kan ytterligare utredningar komma att krävas. Beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne skall innehålla skälen för beslutet och vara åtföljt av besvärshänvisning. Det förutsättes, att chefen för administrativa byrån granskar utformningen av besluten. Det rör sig ju här om viktiga juridiska frågor.

Sedan beslut meddelats om byggnads förklarande för byggnadsminne och skyddsföreskrifter utfärdats, åvilas i huvudsak följande uppgifter ämbetet, nämligen införande av byggnadsminnet i ett särskilt register över byggnadsminnen, vilket bör utges av trycket minst vart femte år; med jämna mellanrum återkommande inspektioner för kontroll av skyddsföreskrifternas efterlevnad; åtgärder för beivrande av överträdelser; prövning av ärenden rörande reparationer, ändringar och ekonomiska bidrag samt av ärenden rörande hävande av beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne under vissa i lagen angivna förutsättningar; kulturhistorisk kontroll i samband med arbeten på byggnadsminnen.

Hur många anläggningar, som kan komma att bli förklarade för byggnadsminnen, kan f. n. icke med säkerhet uppskattas. Det torde dock icke ligga någon överdrift i antagandet, att antalet byggnadsminnen kan komma att ligga betydligt över 1 000. Antalet kommer emellertid efterhand att successivt stiga. Här må ånyo erinras om att i Danmark f. n. finns 2 300 och i Norge cirka 1 500 registrerade byggnadsminnen. Det torde vara uppenbart, att de berörda arbetsuppgifterna icke kan lösas med den personal, som f. n. står till förfogande. Som tidigare nämnts har den nya lagstiftningen ännu så länge icke medfört någon häremot svarande personalförstärkning av ämbetsverket. Hittills har inventeringsarbeten igångsatts och förberedande kontakter tagits med olika berörda parter. En någorlunda tillfredsställande överblick av den kategori byggnader det här gäller kan med nuvarande per-

sonalresurser endast långsamt vinnas. Under den närmaste tiden kan lagen ej komma i tillämpning annat än beträffande vissa enstaka byggnader.

En speciell arbetsuppgift för byggnadsminnesbyrån kommer liksom hittills att gälla vården av vitterhetsakademiens fastigheter med karaktär av fasta fornlämningar eller byggnadsminnesmärken. Bland dessa återfinnes några av landets i sitt slag främsta monument, bl. a. Visby kyrkoruiner och ringmur, Södra Råda, Dädesjö, Källa och Risinge ödekyrkor, Alvastra och Varnhems klosterruiner, Kronobergs slottsruin samt Glimmingehus borg. Dessa monument måste hållas tillgängliga för allmänheten och därför kunna presenteras i ett värdigt skick.

Rörande arbetsuppgiften att vårda akademiens fastigheter må i övrigt följande anföras.

Fastigheternas antal är f. n. 33, därav 9 kyrkor. Det bör anmärkas, att fastigheterna i Visby, som redovisats såsom en enhet, förutom den medeltida ringmuren utgöres av 10 stora kyrkoruiner och 12 andra fastigheter.

Uppgiften att vårda akademiens fastigheter omfattar allmän tillsyn, ombesörjande av reparations- och underhållsarbeten, anordnande av visningar för allmänheten jämte åtskilligt annat. I allmänhet har den nuvarande byggnadsminnesavdelningen sört för att tryckta vägledningarna finns att tillgå till tjänst för besökaren. I viss, ej obetydlig mån kommer dessa uppgifter enligt utredningens förslag att framdeles övertagas av det föreslagna informationskontoret. Samarbete i dessa frågor måste dock äga rum mellan byggnadsminnesbyrån och informationskontoret.

Textilärenden

Det bestånd av äldre textilkonst, som bevarats i Sverige, framför allt i kyrkorna, är delvis unikt och i sin helhet av stor vetenskaplig betydelse icke blott ur svensk utan även ur internationell synpunkt. Detsamma gäller de mera sällsynta arkeologiska textilynden. Vården av detta material ävensom den vetenskapliga bearbetningen av detsamma är därför en synnerligen angelägen arbetsuppgift, särskilt som det ofta gäller direkta räddningsåtgärder. Dessa arbetsuppgifter fordrar mångsidighet och mycket speciella kunskaper och dessutom stor praktisk erfarenhet.

F. n. är det den till byggnadsminnesavdelningen anknutna textilkonserveringsanstalten, som omhänderhar textilkonserveringen. Anstaltens uppgift är såväl teknisk som vetenskaplig. I förstnämnda hänseende skall den dels biträda vid bevarandet av statens historiska museums eget bestånd av textilier, dels utan särskild ersättning utföra arbete under omkring 4 000 arbetstimmar årligen för konservering av föremål ur statens samling av troféer — vilken omhänderhas av armémuseum — och dels, principiellt mot ersättning, lämna konserveringshjälp beträffande främst landets kyrkliga textilier. Sistnämnda åliggande sammanhänger med bestämmelserna

i den förut omnämnda *kungörelsen den 11 december 1942 (nr 929) angående vården av vissa kyrkliga inventarier*.

Utöver det rent konserveringstekniska arbetet bör enligt instruktionen för ämbetsverket den vetenskapligt utbildade personalen bedriva konsthistorisk och arkeologisk forskning i anknytning till den praktiska verksamheten samt i tal och skrift vidga kunskapen om gångna tiders textilkonst. En omfattande forskning och viss publikations- och föreläsningsverksamhet har också bedrivits såväl på det konsthistoriska som på det konserveringstekniska området.

Då kunskaperna om äldre textilier och sättet för deras vård i allmänhet är ringa och t. o. m. hos dem som genom sin vetenskapliga utbildning fostrats att omhänderha vården av gamla kulturföremål inte alltid är särskilt djupgående, skall här med några ord beröras detta ämne. Flera omständigheter bidrar till att förorsaka textiliernas förslitning och sönderfall. Textilier, som länge varit i bruk, t. ex. i samband med gudstjänster, blir hårt slitna och med tiden ytterst sköra. Självfallet måste man inskränka eller helt slopa deras vidare användning. Var gränsen går för ett fortsatt slitage, är ofta svårt för en oinitierad att avgöra. Textilerna tål vidare ej att exponeras eller förvaras i dagsljus, ej heller tål de fukt. Framgångsrik omvårdnad av föremålen kräver såväl vetenskapliga och tekniska som praktiska insikter. Framför allt gäller detta de kyrkliga textilierna.

Vårt land har en ovanligt rik kyrklig textilskatt, till större delen förvarad i kyrkorna, men i någon mån även överförd till museerna. Uppmärksamheten har genom några få framstående konsthistorikers och museimäns insatser blivit fäst på dessa textilier, och metoder för deras konservering och bevarande har utexperimenterats, vilket gjort Sverige till ett föregångsland på detta område.

I det föregående har framhållits, att den nuvarande byggnadsminnesavdelningens personal i anslutning till sin verksamhet har att ombesörja även vissa forskningsuppgifter. I samband med restaureringar av kyrkor och andra byggnader måste sålunda byggnadshistoriska undersökningar verkställas. Vidare skall i samband med schaktningar för gator och hus i gamla stadspartier och andra tätorter arkeologiska undersökningar utföras. Slutligen kräver även andra grenar av verksamheten, att forskning bedrivs. Här må främst nämnas vården av kalkmålningar, kyrkliga lösa inventarier och orglar. Forskningsuppgifterna måste bli väsentliga även för den nya byrån.

Självfallet är det en angelägen uppgift att tillse, att det sålunda insamlade vetenskapliga materialet i rimlig omfattning publiceras.

Byggnadsminnesbyråns befattningshavare måste liksom fornminnesbyråns upprätthålla livliga förbindelser med kolleger inom de övriga nordiska länderna. En likartad och delvis gemensam historisk bakgrund gör att de

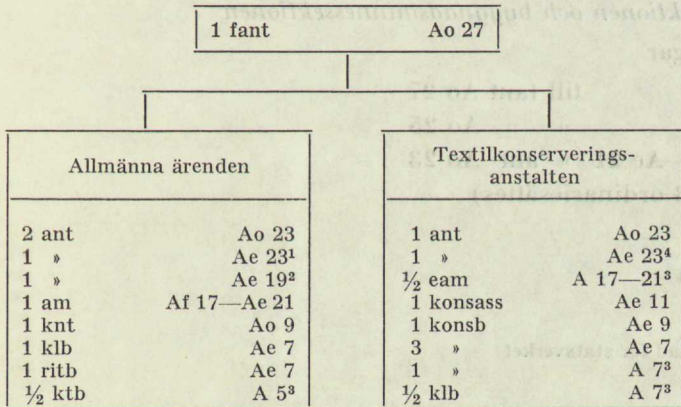
erfarenheter inom kulturminnesvården, som samlats inom ett vart av de nordiska länderna ofta har sin betydelse även för grannländerna. Ett livligt utbyte av besök förekommer också, särskilt med Norge och Finland. Även med kolleger i övriga europeiska länder upprätthålles värdefulla kontakter, vilka det är av intresse att vidmakthålla.

Nuvarande organisation och arbetskraft

I likhet med vad fallet är beträffande den nuvarande fornminnesavdelningen finns f. n. inte någon fastställd organisationsplan för byggnadsminnesavdelningen. Den enda verksamhetsgren, som här på ett naturligt sätt avskilt sig från den övriga verksamheten, är textilkonserveringsanstalten. Alla övriga ärenden har under avdelningschefens direkta ledning sammanförts under beteckningen allmänna ärenden. Hit hänföres ärenden av mångskiftande slag. För de ärenden, som har anknytning till den nya byggnadsminneslagen — vilka är av en förhållandevis stor omfattning — har med hänsyn till bristen på personal icke kunnat bildas en särskild arbetsenhet. Ej heller för ärenden av uppdragskaraktär har någon särskild befattningshavare kunnat avdelas, utan man har huvudsakligen fått lita till tillfälliga medhjälpare.

Avdelningens organisation budgetåret 1964/65 framgår av nedanstående schema.

Den nuvarande byggnadsminnesavdelningen

¹ Gemensam för riksantikvarieämbetet och museet; f. n. placerad å byggnadsminnesavdelningen.

² Personlig tjänst för K. I. Anderson.

³ Avlönad av tillgängliga medel.

⁴ Tjänsten gemensam för hela verket men f. n. placerad på textilkonserveringen.

Totalt antal tjänstemän: 18½ (därav 2½ avlönade av tillgängliga medel).

Personalförslag

Utredningen föreslår följande personaluppsättning för den nya byrån.

Byggnadsminnesbyrån

1 bch		Bo 1					
Allmänna sektionen		Byggnadsminnessektionen		Textilsektionen		Teknisk grupp och expedition	
1 fant	Ao 27	1 fant	Ao 25	1 fant	Ao 25	1 ing	Ao 19 ³
2 ant	Ao 23	1 ing	Ao 19	1 ant	Ao 23	1 kls	Ao 11
1 »	Ae 23 ¹			1 konsass	Ao 11	4 klb	Ao 7
Erforderligt antal befattningshavare i högst Igr A 21 ²				2 konsb	Ao 9	2 kritb	Af4—Ae 7
				Erforderligt antal befattningshavare i högst Igr A 21 ²			

¹ Statsverket gottgöres kostnaden för denna tjänst genom inkomstmedel från uppdrag.

² Befattningshavarna anställs för uppdragsverksamhet och i den mån inflytande ersättningar så medger.

³ Tjänsten hålles vakant så länge K. I. Anderson innehar personlig antikvarietjänst.

Totalt antal tjänster: 20 (därav 1 utan kostnad för statsverket).

Utredningens förslag innebär uppflyttning, nyinrättande respektive indragning av följande statliga tjänster.

Byråns chef uppflyttas från fant i Ao 27 till bch i Bo 1.

Allmänna sektionen och byggnadsminnessektionen

Uppflyttningar

1 ant Ao 23 till fant Ao 27

1 » Ao 23 » » Ao 25

1 am Af 17—Ae 21 » ant Ao 23

(1 ant Ae 23 ordinariesättes)

Ny tjänst

1 ant Ae 23¹

1 ing Ao 19

¹ Utan kostnad för statsverket.

Textilsektionen

Uppflyttningar

1 ant Ao 23 till fant Ao 25

1 konsb Ae 7 » konsb Ao 9

(1 ant Ae 23 ordinariesättes)

Indragningar

2 konsb Ae 7

(samtliga av tillgängliga medel avlönade tjänster)

Teknisk grupp och expedition

Uppflyttningar

1 knt Ao 9 till kls Ao 11

Nya tjänster

1 ing Ao 19¹

3 klb Ao 7

1 kritb. Af 4—Ae 7

¹ Tjänsten vakant så länge K. I. Anderson innehar personlig antikvarietjänst.

Verksamheten inom den nuvarande byggnadsminnesavdelningen har successivt ökat i omfång, ehuru kanske ej så snabbt som inom fornminnesavdelningen.

Byggnadsminnesavdelningen fick — såsom tidigare framhållits — fr. o. m. 1961 en ny betydande arbetsuppgift genom ikraftträdandet av den nya byggnadsminneslagen. För denna uppgift har personalökning ej erhållits. Med hänsyn härtill, till ökningen inom gruppen allmänna ärenden och till nödvändigheten av att göromål, som hittills måst lämnas åsido, kommer till utförande, har utredningen funnit det nödvändigt att i viss utsträckning öka personalkadern. För att göra denna ökning ekonomiskt mindre kännbar för statsverket har utredningen undersökt möjligheterna att låta vissa kostnader stanna på enskilda. Till förslag härutinnan avser utredningen återkomma i det följande. — Beträffande de lönegradsuppflyttningar som föreslagits hänvisas till vad i motsvarande frågor anförts beträffande fornminnesbyrån.

Beträffande byråchefen på den nya byggnadsminnesbyrån utgår utredningen ifrån, att denne måste dela sin arbetsinsats tämligen lika mellan byråns olika uppgifter. Hans möjlighet att överblicka och samordna verksamheten får ej beskäras genom ett permanent engagemang inom en viss sektion. Betydelsen härav framstår klart t. ex. i det fall att ett företag innefattar såväl planfrågor som vårdnadsproblem rörande byggnader och inventarier, textilier inbegripna. Ärenden, som byråchefen själv tänkes handlägga, är exempelvis viktigare remisser och utlåtanden samt mera komplicerade förhandlingar med myndigheter och enskilda, bl. a. rörande byggnadsminnen och därmed sammanhängande spörsmål.

Utredningen har funnit, att inom byggnadsminnesbyrån bör bildas tre arbetsgrupper, *sektioner*, nämligen en för allmänna ärenden, en för byggnadsminnen och vården av akademiens och Kronans fastigheter av byggnadsminneskaraktär samt en för ärenden rörande textilier. Vidare bör huvuddelen av de tekniska göromålen sammanföras till en arbetsenhet och samtliga expeditionella göromål och kontorsgöromål till en. Dessa sistnämnda båda enheter (tekniska gruppen och expeditionen) har i det ovan intagna schemat upptagits tillsammans.

Allmänna sektionen samt den tekniska gruppen och expeditionen

De arbetsuppgifter, som föreslås bli lagda på den allmänna sektionen, är samtliga de göromål, vilka redovisats för den nuvarande byggnadsminnesavdelningen med undantag av dels ärenden rörande byggnadsminneslagen och dess tillämpning samt ärenden rörande vården och förvaltningen av akademiens och Kronans fastigheter av byggnadsminneskaraktär dels ock textila ärenden. Den vetenskapliga verksamheten fördelas givetvis på envar av sektionens akademiskt utbildade befattningshavare efter vars och ens speciella kompetens.

För de arbetsuppgifter, som sålunda föreslås ankomma på denna sektion, har hittills — innehavaren av den personliga antikvarietjänsten inräknad — följande akademiskt utbildade personal stått till förfogande nämligen:

1950	4
1955	4
1960	5
1964	5

Förutom akademikertjänsterna finns f. n. 3½ biträdestjänster. Av akademikerna är 3 placerade i lönegrad A 23 (därav en gemensam för riksantikvarieämbetet och museet men placerad på nuvarande byggnadsminnesavdelningen) och en som amanuens i befodringsgången. Härtill kommer en antikvarietjänst i Ae 19 (personlig tjänst för K. I. Anderson, vilken utan att ha avlagt akademisk examen likväl sysselsättes med dels göromål, som normalt kräver dylik examen, dels göromål som har teknisk anknytning). Biträdestjänsterna utgöres av en kontorist i Ao 9, ett kansli- och ett ritbiträde, bägge i Ae 7, samt ett av tillgängliga medel avlönat halvtidsanställt kontorsbiträde.

Såsom nyss nämnts står på den nuvarande arbetsgruppen (»sektionen») för allmänna ärenden till förfogande fyra antikvarier och en amanuens (jfr tabellen på sid. 145). Av dessa är två av antikvarierna (båda i A 23) och amanuensen helt sysselsatta med ärenden avsedda att handläggas inom den nya allmänna sektionen. Dessa tre föreslås skola hänföras till denna sektion för att omhänderha i huvudsak sina nuvarande arbetsuppgifter. Amanuentjänsten höjes samtidigt till en antikvarietjänst och en antikvarie i A 23 till förste antikvarie i A 25. Bland nyssnämnda arbetsuppgifter ingår jämväl ledningen av byråns uppdragsverksamhet varom hänvisas till den fortsatta framställningen. Den tredje av de till den nuvarande arbetsgruppen hörande antikvarierna i A 23 måste f. n. ägna större delen av sin arbetstid åt ärenden rörande den nya byggnadsminneslagen. Huvudparten av dessa ärenden har t. o. m. första halvåret 1963 bestritts av en med enskilda medel avlönad arvodesanställd amanuens. Särskilda medel för uppgiftens fullgörande står nu ej längre till förfogande. Enär dessa ärenden samt ären-

den angående förvaltningen av akademiens och Kronans fastigheter med karaktär av fasta fornlämningar från medeltid och nyare tid och av byggnadsminneskaraktär föreslås skola handläggas av den nya byggnadsminnessektionen kan ifrågavarande antikvarietjänst överföras dit. Beträffande den återstående antikvarietjänsten — den personliga antikvarietjänsten i Ae 19 — må anmärkas, att innehavaren sedan flera år nästan uteslutande varit sysselsatt med ett speciellt arbetsprojekt — restaureringen av Vadstena kloster — och således endast i mindre grad kan deltaga i det löpande arbetet. Antalet akademiskt utbildade befattningshavare för de på sektionen kvarstående uppgifterna blir — om man bortser från den sistnämnda — alltså endast tre.

Vid redogörelsen på sid. 138 för verksamheten i samband med större byggnadsföretag, främst sådana som sammanhänger med saneringar inom äldre städer och samhällen, har framhållits, att det också här är fråga om ett slags uppdragsverksamhet, där kostnaden ytterst bör stanna på den enskilde företagaren (jämför vad tidigare sagts om fornminnesbyråns uppdragsverksamhet). För denna verksamhet krävs tillgång på fackutbildad personal, som under längre, sammanhängande tid kan vistas på arbetsplatsen.

Endast i undantagsfall händer det att städerna genom egna, musealt utbildade tjänstemän är i stånd att genomföra detta slags undersökningar. Sådana undantag utgör bl. a. Stockholm, Lund och Landskrona. I de allra flesta fall har riksantikvarieämbetet fått lov att ingripa för att tillgodose det viktiga samhällsintresse, som ligger i att det betydelsefulla historiska primärmaterial, som finns dolt i murverk eller under mark, icke undanträges forskningen. Det har i regel måst ske genom anställande av tillfällig arbetskraft, för vars avlönande anslag lämnats av respektive arbetsföretag.

Med de resurser, som hittills stått till buds, har det likväl ej varit möjligt att på ett tillfredsställande sätt driva verksamheten. Bl. a. föreligger alltid stora svårigheter att med kort varsel anskaffa lämpliga platskontrollanter. Alltför ofta har ämbetsverket därför nödgats finna sig i att omfattande partier av fyndrika kulturlager bortschaktats utan undersökning eller att betydelsefulla lämningar av äldre skeden i en byggnad utplånats utan att bli dokumenterade. Tyvärr har det på grund av personalbrist även i de fall, där ämbetsverket haft tillfälle att föranstalta om undersökningar, icke alltid varit möjligt att driva dessa med den smidighet och snabbhet som är nödvändig för att byggnadsarbetena icke i onödan skall försenas och fördyras.

Utredningen finner att en fast anställd tjänsteman, utbildad för ovan antydda verksamhet, bör finnas inom byrån. De relaterade missförhållandena skulle då i huvudsak kunna avhjälpas. Undersökningarna skulle kunna bedrivas mera planmässigt och utföras snabbare och effektivare. Sannolikt

skulle man härigenom också kunna komma tillrätta med den tyvärr på sina håll existerande obenägenheten att till ämbetet förhandsanmäla arbeten av denna art, en underlåtenhet, som ej sällan medfört att värdefulla källor till våra städers historia gått förlorade.

Den sålunda föreslagna befattningshavaren skulle alltså förestå en uppdragsverksamhet av det slag, som sedan länge funnits inom den nuvarande fornminnesavdelningen och icke behöva föranleda några utgifter för statsverket. Han föreslås placerad i lönegrad Ae 23 med tjänstebenämningen antikvarie.

I den mån uppdragsverksamheten behöver ytterligare personal får den avlönas av medel som inflyter som en följd av verksamheten. Dylik personal bör anställas med kontrakt med arvode högst motsvarande lönegrad A 21.

Utredningen har övertvägt huruvida denna uppdragsverksamhet, i likhet med vad fallet tänkes bli inom fornminnesbyrån, bör bilda en egen sektion eller anslutas till den allmänna sektionen inom byggnadsminnesbyrån. Med hänsyn till att verksamheten torde komma att bli av förhållandevis ringa omfattning har utredningen funnit det sistnämnda alternativet vara att föredraga. Antikvarien för uppdragsverksamheten bör dock närmast sortera under byråchefen.

Beträffande förskotteringen av kostnaderna för uppdragsverksamheten bör samma gälla som för uppdragsverksamheten på fornminnessidan.

Utredningen har med beaktande av tidigare redovisade uppgifter om mängden och arten av de göromål, vilkas handläggning avses skola ankomma på byggnadsminnesbyrån, funnit att en förstärkning av den biträdande personalen är ofrånkomlig för verksamhetens bedrivande. Denna förstärkning bör främst läggas på det tekniska planet.

Innan frågan om denna förstärkning närmare behandlas, skall här anföras något om de speciella problem, som arbetsfördelningen mellan de akademiskt utbildade tjänstemännen vid sektionen erbjuder.

Som framgår av redogörelsen för sektionens arbetsuppgifter är dessa mångskiftande, och möjligheterna att helt behärska dem är för befattningshavarna i stor utsträckning beroende av vilken speciell vetenskaplig utbildning vederbörande befattningshavare besitter och vilken praktisk erfarenhet han förskaffat sig. Det inses lätt, att t. ex. kännedomen om äldre kulturföremål, som önskas exporterade, är ganska fjärran från kunskapen om vård av ruiner. Uppdelningen av göromålen inom sektionen måste därför vid varje tidpunkt bli beroende av den specialkunskap, som de olika tjänstemännen besitter. Det kan ej heller göras gällande, att en viss grupp av hithörande ärenden är i princip svårare än de ärenden, som tillhör en annan grupp. Här måste ytterst byråchefens kapacitet bli av utslagsgivande betydelse. I huvudsak bör enligt utredningens mening granskningsupp-

gifterna beträffande såväl stads- och byggnadsplaner m. m. som förslag till restaureringar av kyrkor och byggnadsminnesmärken omhänderhas av den främste antikvarien, den i Ao 27. Vårdnadsärenden bör handläggas av en antikvarie och ärenden angående inventarier av en annan. Samarbeta förutsättes givetvis äga rum med den expertis som inom de aktuella områdena finnes på avdelningen för inre kulturminnesvård.

De tre nu nämnda antikvarierna föreslås alltså placerade en i Ao 27 och två i Ao 23. Med hänsyn till att den allmänna sektionen är den centrala inom byrån, bör antikvarien i Ao 27 normalt komma att fungera som ställföreträdare för byråchefen. Som tidigare nämnts skall till sektionen även vara knuten en antikvarie i Ae 23, nämligen den antikvarie, vilken avses skola förestå uppdragsverksamheten inom byrån.

Den omfattande undersökningsverksamhet, som sammanhänger med byggnadsminnesmärkenas vård och underhåll, har de senaste åren aktualiserat kravet på biträde av tekniskt utbildad personal inom verket. Denna personal bör dels lämna tekniska råd och anvisningar beträffande utförande av vårdnadsarbeten på t. ex. ruiner och andra byggnader, dels utföra sådana uppmätningar, som blir en följd av arbetena och som erfordras främst för att dokumentera gjorda iakttagelser. För ifrågavarande arbete har sektionen behov av en tjänsteman med lägre ingenjörutbildning eller liknande. Denne tjänsteman bör härjämte kunna utföra beräkningar i samband med förekommande fältarbeten och därvid tjänstgöra som arbetsledare på samma sätt som angivits beträffande motsvarande tjänstemän på fornminnesbyråns allmänna sektion. I mån av behov och för det fall att han kan undvaras på allmänna sektionen — vilket dock knappast förefaller sannolikt — bör han kunna sysselsättas inom uppdragsverksamheten, som därvid får ersätta statsverket den del av lönen, som motsvarar utnyttjandet. Av det skälet att den tekniska personalen bör stå till förfogande för all teknisk verksamhet inom byrån, har utredningen funnit det mest rationellt att denna personal ej inrangeras i någon av sektionerna utan — såsom tidigare påpekats — bildar en fristående grupp direkt underställd byråchefen.

Utredningen föreslår på grund av vad nu anförts att en tjänst som tekniker i lönegrad Ao 19 med tjänstebenenämningen ingenjör inrättas för de tekniska göromål, som har anknytning till den allmänna sektionen. Denna befattning bör dock hållas vakant så länge K. I. Anderson innehar personlig tjänst som antikvarie i Ae 19 vid ämbetsverket.

I stor utsträckning får allmänna sektionen förutsättas ha behov av fotografering av minnesmärken, framför allt fasta sådana men även inventarier. Orsaken härtill är dels behovet att vid ärendenas avgörande kunna göra jämförelser mellan skilda minnesmärken och dels angelägenheten av att i förekommande fall kunna utan syn på platsen bedöma och avgöra ärendena. Liksom hittills måste fotografering i stor utsträckning utföras av antikva-

rierna själva. I vissa fall bör privata yrkesfotografer anlitas. Fotograferingsbehovet har genom tillkomsten av den nya lagen om byggnadsminnen kommit att öka. Det fotoarkiv, som kan skapas och som bör förvaras inom ATA, har givetvis även ett stort värde för det vetenskapliga forskningsarbetet.

Utredningen föreslår emellertid icke någon särskild tjänst som fotograf för byrån men förutsätter att viss fotografering för dennas räkning skall utföras av personal inom det för verket gemensamma tekniska laboratoriet.

Den ritbiträdestjänst, som nu finnes, är otillräcklig för arbetsuppgifterna. Bitrådet är sålunda sedan lång tid tillbaka nästan uteslutande sysselsatt med arbeten för ett speciellt arbetsobjekt, restaureringen av Vadstena kloster. Ritarbeten har därför fått utföras med icke statsanställd arbetskraft. Ytterligare en ritbiträdestjänst i Af 4—Ae 7 föreslås för den skull inrättad. Bägge biträdestjänsterna — i fortsättningen benämnda kartritningsbiträden — bör ingå i den tekniska gruppen.

Kontorsarbetet för den nuvarande arbetsenheten för allmänna ärenden har ombesörjts av en kontorist och ett kanslibitråde samt ett av tillgängliga medel avlönat halvtidsanställt kontorsbiträde. För den nya allmänna sektionens del är arbetet av sådan omfattning att ytterligare biträdeshjälp erfordras. Kontorsarbetet släpar f. n. efter och antikvarierna kan ej erhålla någon hjälp med mera handräckningsbetonade göromål utan får själva utföra dessa till förfång för mera väsentliga arbetsuppgifter. Behovet av skrivhjälp för arbetet med byggnadsminnesärendena, f. n. helt tillgodosett genom nyssnämnda halvtidsanställda kontorsbiträde, kommer att öka. För textilsektionens del — varom hänvisas till den följande framställningen — avses liksom för den nuvarande textila enheten ett halvtidsanställt biträde. Kontoristtjänsten i Ao 9 föreslås i likhet med vad fallet är på fornminnesbyråns allmänna sektion bli utbytt mot en kansliskrivarejänst i Ao 11. Som motivering härför får utredningen anföra att befattningshavaren avses skola tjänstgöra såsom byråns registrator och härutöver skall föra dels ett kronologiskt och dels ett sakregister över inkomna ärenden. Tjänstemannen skall därvid självständigt kunna referera ärendenas behandling och de beslut som fattats. Befattningshavaren skall vidare på eget ansvar expediera vissa ärenden, kunna besvara förfrågningar, komplettera akter med arkivmaterial, vara arbetsledare för övrig kontorspersonal samt granska räkningar. — Beträffande den expeditionella verksamheten och kontorsverksamheten inom hela byrån gäller detsamma som beträffande den tekniska verksamheten i fråga om göromålens koncentration till en grupp. Utredningen har beräknat behovet av kanslibiträden till 2½ för den allmänna sektionen, 1 för byggnadsminnessektionen och ½ för textilsektionen eller således 4 tjänster. Med denna relativt blygsamma förstärkning — i själva verket endast en ny befattningshavare — bör ifrågavarande personal täcka byråns hela behov och således särskild kontorspersonal för textilsektionen kunna undvaras.

Byggnadsminnessektionen

Till denna sektion föreslås såsom nämnts att hänföras dels ärenden, som föränledes av byggnadsminneslagstiftningen, dels ärenden rörande vården av vitterhetsakademiens och Kronans fastigheter med karaktär av fornlämningar och byggnadsminnen.

För den förstnämnda gruppen av arbetsuppgifter står f. n. — såsom tidigare påpekats — till förfogande en antikvarie i Ae 23, som dock måste ägna viss del av sin tid åt göromål, som faller inom den allmänna sektionens arbetsområde, och ett halvtidsanställt kontorsbiträde, som avlönas av tillgängliga fondmedel. Såsom ovan nämnts har utredningen förordat att en antikvarietjänst på sektionen för allmänna arbeten indrages. Den tjänst, som därvid bör komma i fråga, är den i A 23, vars innehavare delar sin arbetskraft mellan uppgifter, som föreslås ankomma på allmänna sektionen och sådana, som föränledes av byggnadsminneslagstiftningen. Denna tjänst bör helt ställas till byggnadsminnessektionens förfogande och ändras till en tjänst som förste antikvarie i Ao 25. Den ytterligare arbetskraft med akademisk utbildning, som utredningen finner erforderlig för de ifrågavarande göromålen, föreslår utredningen skola tillföras sektionen genom överflyttande till byggnadsminnessektionen av en tjänsteman från byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå i samband med avvecklingen av denna — varom hänvisas till den fortsatta framställningen. Skulle utredningens förslag rörande kulturhistoriska byråns avveckling icke komma att genomföras, torde en ny antikvarietjänst i Ao 23 böra inrättas på sektionen.

Teknisk arbetskraft framför allt för uppmätning av byggnadsminnen erfordras ävenledes. För att sektionen skall kunna kontrollera att obehöriga ändringar ej företages på de minnesmärken, som är föremål för tillsyn, krävs att sektionen förfogar över erforderliga ritningar och fotografier över byggnaderna. I vissa fall kan sådana anskaffas från vederbörande byggnadsnämnder. Så är fallet, om fastigheterna är belägna i stadssamhällen och ej är allt för gamla eller om de visserligen är gamla men förändringsarbeten, godkända av byggnadsnämnd, förekommit. I det stora flertalet fall måste emellertid särskild uppmätning ske och ritningar utföras genom sektionens försorg. Förmodligen kommer även fotogrammetrisk uppmätning att bli nödvändig. Har uppmätning och ritning en gång företagits beträffande ett visst minnesmärke och materialet — såsom lämpligt är — bevarats, blir det möjligt att för framtiden fatta beslut rörande samma minnesmärke utan att besöka detsamma för syn; ärendet kan m. a. o. prövas på grundval av de handlingar, som finns tillgängliga inom ämbetsverket. Liksom för den allmänna sektionen gäller sålunda att här föreligger behov av en tjänsteman med ingenjörsutbildning eller liknande, förslagsvis placerad i lönegrad A 19. Utredningen föreslår, att en sådan befattning inrättas.

För det behov av fotografering som förefinnes och som ej kan tillgodo-

ses genom sektionens nu nämnda befattningshavare, bör yrkesfotografer utom verket anlitas. Från tekniska laboratoriet bör dessutom visst biträde kunna påräknas.

Beträffande den kulturhistoriska (alltså ej administrativa) vården av akademiens och Kronans fastigheter av byggnadsminneskaraktär skiljer sig denna arbetsuppgift från flera andra, som avses skola åvila den nya byrån, genom sin praktiskt inriktade art. Utredningen har fördenskull övervägt frågan om vilken sektion, som lämpligen bör få uppgifterna på sin lott. Med hänsyn till att den allmänna sektionen redan ålagts ett flertal sins emellan olikartade uppgifter skulle vården om nu ifrågavarande fastigheter komma att medföra en besvärande splittring av arbetskraften. Beträffande sektionen för byggnadsminnen åter föreligger ej samma skäl mot anknytning till denna av de ifrågavarande arbetsuppgifterna. Utredningen föreslår därför att dessa hänföres till byggnadsminnessektionen.

Inom byggnadsminnesvården har efter hand alltmer gjort sig gällande ett krav på sakkunskap i fråga om det folkliga byggnadsskicket. Då kunskaper härom förvärfvas genom studier inom ämnet etnologi, vill utredningen framhålla önskvärdheten av att en av sektionens akademiskt utbildade tjänstemän är etnolog.

Textilsektionen

Till textilsektionen bör hänföras de ärenden rörande textilier, för vilka tidigare redogjorts. Sektionens verksamhetsområde är således oförändrat i förhållande till nuvarande organisation.

Med avseende på textilsektionens fortsatta organisatoriska inlemmande i ämbetsverket kan i första hand två olika alternativ tänkas. Sektionen kan antingen i överensstämmelse med vad nu är fallet ingå i byggnadsminnesbyrån (nuvarande byggnadsminnesavdelningen) eller också överföras till tekniska laboratoriet. För det senare alternativet talar arbetets tekniska natur, som bl. a. medför att den textila verksamheten behöver ha tillgång till arbetslokaler med speciella tekniska anordningar. För ett fortsatt samordnande med byggnadsminnesbyrån talar följande omständigheter. Textilkonserveringsanstaltens största beställare är kyrkorna. Tillsynen över hur kyrkornas inventarier vårdas föreslås skola åvila byggnadsminnesbyrån. Just i fråga om textilierna, som utgör en talrikt representerad inventariegrupp i kyrkorna, behöver byggnadsminnesbyrån ha nära tillgång till den sakkunskap, som förefinnes inom textilsektionen. Den vetenskapliga forskning, som textiliernas vård kräver, är vidare till övervägande delen konsthistorisk. Den vetenskapliga forskning, som bör bedrivas inom tekniska laboratoriet, syftar till mera renodlad materialkännedom i fysikalisk och kemisk mening. Även av denna anledning sammanhänger textilsektionen

på ett naturligare sätt med byggnadsminnesbyrån, där den konsthistoriska forskningen är den mest viktiga. Utredningen har därför stannat för att sektionen för vård av textilier i kyrkor och museer bör liksom hittills anknytas till byggnadsminnesbyrån.

Beträffande sektionens organisation får utredningen anföra följande.

Den akademiskt utbildade, på den statliga löneplanen upptagna personalen — en antikvarie i Ao 23 och en i Ae 23 bör bli numerärt oförändrad. Enär denna personal representerar den enda statsavlönade sakkunskapen inom ifrågasvarande område och med hänsyn till verksamhetens kvalificerade art och omfattning bör tjänstemännen placeras en såsom förste antikvarie i lönegrad Ao 25 och en som antikvarie i Ao 23. Detta betyder en uppflyttning av den ena antikvarietjänsten från Ao 23 till Ao 25.

Beträffande biträdespersonalen åter finner utredningen att arbetet för avdelningen för inre kulturminnesvård och för trofésamlingen liksom hittills kommer att kräva tre befattningshavare, en för museiavdelningen och två för trofésamlingen. Dessa tre befattningar bör ordinariesättas.

Redan vid förstatligandet 1949 av föreningen Pietas' ateljé förutsattes, att verksamheten skulle vara i viss mån självförsörjande. Sålunda ålades ämbetsverket att i omkostnadsstaten upptaga en post, »inkomster av textilkonserveringen», med 15 000 kronor. Utredningen anser, att anstaltens verksamhet i vad den avser konserveringsarbeten åt andra än museet och trofésamlingen bör bedrivas enligt samma principer som fornminnesbyråns och byggnadsminnesbyråns uppdragsverksamhet. Vid textilsektionen skulle ämbetsverket således äga att med kontrakt tillsätta ett erforderligt antal tjänster med arvode högst enligt lönegrad A 21 för fullgörande av inkomna beställningar. De kontraktsanställdas löner skulle utgå direkt av de belopp, som inflyter genom verksamheten. Härigenom skulle två nu på stat uppförda tjänster som konserveringsbiträde i Ae 7 kunna indragas. Skyldigheten att inleverera 15 000 kronor årligen till omkostnadsstaten bör i samband härmed upphöra.

De ordinarie biträdestjänsterna bör placeras en som konserveringsassistent i lönegrad Ao 11 och två som konserveringsbiträde i Ao 9. Detta innebär en uppflyttning av en tjänst i Ae 7 till Ao 9. Detta motiveras av att verksamheten får anses särskilt krävande och av intresset att befattningshavarna skall kvarstanna hos ämbetsverket. Hittills har det vid olika tillfällen hänt att personalen sedan den blivit upplärd lämnat verksamheten för bättre avlönade motsvarande sysslor hos annan arbetsgivare.

Två tjänster som e. o. konserveringsbiträden i Ae 7 blir som nyss nämnts icke längre behövliga och kan indragas. De sålunda övertaliga befattningshavarna — liksom en halvtidsamanuens och ett konserveringsbiträde avlönade av tillgängliga medel — bör i första hand erbjudas arvodesanställning i sektionens uppdragsverksamhet.

Sektionen för landsantikvarieärenden

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår avses huvudparten av de ärenden, som f. n. handlägges av avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen, skola hänföras till kulturminnesavdelningen. Utredningen föreslår, att en särskild sektion — sektionen för landsantikvarieärenden — inrättas för ändamålet, lydande direkt under chefen för kulturminnesavdelningen. Det må emellertid här ånyo understrykas, att med tanke på den stora betydelsen av landsantikvariernas verksamhet den allmänna uppsikten över landsantikvarieorganisationen avses skola utövas av riksantikvarien själv.

Till utveckling av utredningens förslag i nu förevarande del må följande anföras.

På den nuvarande avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen handlägges ärenden rörande:

1. landsantikvarieorganisationen;
2. provins- och lokalmuseerna;
3. riksantikvariens ombud;
4. fördelning av fornfynd;
- 5.* skötsel och förvaltning av dels vissa av akademiens fastigheter, som förvärvats eller avsatts som kulturminnesområden, t. ex. Stensjö by, och dels vissa Kronan tillhöriga områden, som akademien och riksantikvarieämbetet förvaltar, t. ex. Åholmens nationalpark; samt
- 6.* markvård.

Ärendena under 5. och 6. anser utredningen — såsom av den tidigare redogörelsen framgår — framdeles skola fördelas mellan kulturminnesavdelningens fornminnes- och byggnadsminnesbyråer samt administrativa byrån. Ärendena under 1. i vad avser anslags- och administrativa frågor kan lämpligen överföras till administrativa byrån. Återstoden av ärendena utgöres av sådana, som rör den kulturminnesvårdande ledningen av landsantikvarieorganisationen, provins- och lokalmuseerna, riksantikvariens ombud och fördelningen av fornfynd.

Beträffande de förhållanden som nu gäller för landsantikvarieorganisationen hänvisas till 4 kap. — Den relativt lösa form, som f. n. kännetecknar organisationen, kräver att landsantikvarierna hos sin tillsynsmyndighet har en bestämd enhet eller person att hänvända sig till i frågor, som ej rör speciella uppdrag från viss avdelning eller byrå. Här kan som exempel nämnas ärenden, som berör flera landsantikvariedistrikt, personalärenden, som avser kompetensfrågor, prioritetsordningen mellan olika arbetsuppgifter, kontakt med andra myndigheter och enskilda samt anskaffning av ekonomiska bidrag från skilda håll.

Provinsmuseerna är i princip fristående från landsantikvarieorganisationen även om i de flesta fall (med några undantag) residensstädernas kulturhistoriska museer står under landsantikvariernas ledning. Museerna

* Ärenden under 5 och 6 skötes f. n. såsom uppdrag av K. A. Gustawsson.

får emellertid betraktas som privatägda i det att de i allmänhet tillkommit och utvuxit på enskilt initiativ samt bekostats av lokala föreningar eller stiftelser. Emellertid har flertalet av museernas huvudmannasorganisationer tilldelats avsevärda anslag av lotterimedel, dels till lönefonder, dels till uppförande av museibyggnader och dels till flyttning och underhåll av kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Därmed har alltid förknipats villkoret att verksamheten skall vara underställd inspektion av riksantikvarien. Även sådana talrika fall, då provinsmuseerna fått mottaga depositioner av museiföremål från centralmuseet eller erhållit tillstånd att förvärva inventarier från kyrkor eller att inlösa hembudspiktiga fornyfynd, måste självfallet anses medföra både rättighet och förpliktelse för riksantikvarien att inspektera huru dessa föremål förvaras och vårdas. Härmed har ett visst ansvar för talrika museala inrättningar indirekt kommit att åvila riksantikvarieämbetet. Beklagligtvis har icke tillgång på tid och arbetskraft möjliggjort för riksantikvarien eller verkets ledande tjänstemän att annat än högst otillräckligt genomföra detta viktiga inspektionsarbete. Endast mycket sporadiskt och vanligen icke tillräckligt grundligt har sådana inspektioner kunnat företagas i samband med tjänsteresor i andra ärenden. Det är enligt utredningens mening synnerligen önskvärt att ämbetsverket framdeles får större möjligheter att företaga dylika inspektioner.

Riksantikvariens ombud har från slutet av 1920-talet vuxit i antal och utgör f. n. omkring 500 personer. Deras områden är vanligen en eller flera socknar. De är oavlönade. Varje år utfärdar riksantikvarien fullmakt för envar av ombuden; denna årliga procedur, vilken må synas irrationell, innefattar en viss kontroll av hur de skött sina uppdrag. Ombuden är numera uteslutande rapportörer. Deras uppgift är att till ämbetsverket — antingen direkt eller via vederbörande landsantikvarie — meddela vad som händer och sker i orten rörande kulturminnen av skilda slag. Ombudsorganisationen har en icke oväsentlig betydelse och bör enligt utredningens mening bestå. Organisationen är otvivelaktigt ägnad att förläna riksantikvarieämbetet en värdefull förankring i bygderna. Utredningen anser emellertid att den bör ges en något starkare ställning än vad nu är fallet. Sålunda bör ombuden kunna utses för längre tid än ett år. Deras verksamhetsområden synes vidare i vissa fall kunna vidgas. Det bör särskilt eftersträvas att såsom ombud förvärvas personer, som ej blott äger ett starkt intresse för kulturminnesvård utan även har goda kontakter med i sammanhanget betydelsefulla myndigheter, organisationer och enskilda. Det torde få ankomma på ämbetsverket att vidtaga åtgärder för förbättringar i nämnda avseenden. — Även om ombuden har att i tjänsteärenden i första hand hänvända sig till vederbörande landsantikvarie, upprätthålles redan nu en värdefull kontakt direkt med ämbetsverket. För ombudens del är det absolut nödvändigt med en egen kontaktman inom verket.

Fyndfördelningsärendena avser föremål som påträffas i fast fornlämning och har samband med denna (10 § fornminneslagen) — vilka föremål automatiskt tillfaller Kronan — samt hembudspiktiga fynd enligt 11 § fornminneslagen. Sistnämnda slags fynd utgöres av föremål, som hittas annorstädes än i fast fornlämning, saknar ägare, kan antagas vara minst etthundra år gammalt, är helt eller delvis av guld, silver eller koppar eller påträffas jämte sådant föremål. Hembudspikten innebär en skyldighet för upphittaren att mot lösen hembjuda fyndet till Kronan. Fråga om inlösen prövas av riksantikvarien. Sker inlösen, skall ersättning utgå, i fråga om föremål som helt eller delvis är av guld eller silver, med belopp motsvarande metallvärdet efter vikt jämte $\frac{1}{8}$ förhöjning samt beträffande annat föremål, efter vad med hänsyn till föremålets beskaffenhet anses skäligt. Härjämte äger riksantikvarien förordna att utöver sagda ersättning skall utgå särskild hittelön, om skäl därtill är.

I 13 § fornminneslagen stadgas, att Kronans rätt med avseende å nämnda slags fynd må av riksantikvarien överlåtas på museum som för framtiden kan taga erforderlig vård om föremålet. I fråga om fynd av större betydelse må dock sådan överlåtelse ej ske utan Kungl. Maj:ts medgivande.

Frågan om fördelning av fynd mellan statens historiska museum och andra museer har sedan länge tilldragit sig stor uppmärksamhet. Den monopolställning, som statens historiska museum ägt beträffande de mest värdefulla fynden, har av några ansetts vara menlig för forskningen och för intresset för fornminnesvård inom de skilda landsdelarna. Denna syn på förhållandet mellan centralmuseet och provinsmuseerna — som dock numera kan anses tillhöra ett passerat stadium — kom att medföra att tjänsten såsom överantikvarie och föredragande rörande landsantikvarieorganisationen, när den på sin tid inrättades, blev placerad direkt under riksantikvarien, detta för att markera överantikvariens ojävighet i förhållande till eventuellt uppträdande kontroversiella intressen.

Sedan 1938 sker en jämnare fördelning mellan centralmuseet och landsortsmuseerna och ett betydande antal fornyfynd har överlämnats till de senare. Villkoren för överlämnandet har i stort varit, att museilokalerna varit tillfredsställande samt att museerna haft fackutbildade tjänstemän.

Antalet fyndfördelningsärenden har de senaste åren utgjort ungefär 90 varje år.

Det synes uppenbart att chefen för kulturminnesavdelningen, vilken under riksantikvarien skall ha ansvaret för de arbetsuppgifter, varom här är fråga, icke utan biträde av en akademiskt utbildad tjänsteman kan medhinna dessa arbetsuppgifter. Utredningen föreslår därför inrättandet av en särskild antikvarietjänst knuten till kulturminnesavdelningen för dessa ärenden. Ifrågavarande befattningshavare tänkes i stor utsträckning komma att bli kontaktman mellan landsantikvarierna och ombuden, å ena, samt tillsynsmyndigheten, å andra sidan. Han får vidare beräknas bli tagen i

anspråk för beredande av fyndfördelningsärenden och för utredningsuppdrag i andra till avdelningen hörande göromål, som ej hänför sig till annan sektion.

Utredningen föreslår, att befattningen med tjänstebenenämningen antikvarie placeras i lönegrad Ao 23. Det är här alltså fråga om en nytillkommande befattning.

Det får förutsättas, att kulturminnesavdelningens chef behöver ha tillgång till en sekreterare, kunnig i stenografi och maskinskrivning. Förutom gängse göromål såsom avdelningschefens sekreterare bör denna befattningshavare kunna medhinna de rena kontorsgöromål, som hör samman med sektionen för landsantikvarieärenden. Med hänsyn härtill och då sektionen rent lokalt sett av praktiska skäl bör bli nära anknuten till avdelningschefens tjänsterum, föreslås att den e. o. kanslibiträdestjänst, som f. n. är placerad på avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen, överflyttas till nu ifrågavarande sektion med de arbetsuppgifter, som ovan redovisats. Befattningen bör bli uppflyttad till A 9 och bli ordinarie.

Avdelningen för inre kulturminnesvård (Museiavdelningen)

Arbetsuppgifter

Gällande instruktion föreskriver, att statens historiska museum har att bevara minnet av kulturutvecklingen i Sverige. Såsom redan framhållits har tillströmningen av material till museet successivt ökat, främst beroende på ökningen av den yttre verksamheten. Utredningens avsikt är att framlägga förslag till åtgärder ägnade att såväl popularisera museet som aktivisera dess verksamhet. Inrättandet av befattningen som överantikvarie och chef för museet får ses som ett led till främjande av dessa båda syften.

Museet arbetar f. n. på fyra självständiga avdelningar, nämligen en för sten- och bronsåldern, en för järnåldern, en för medeltid och nyare tid samt myntkabinettet. Gent emot den besökande allmänheten måste museet bilda en enhet och så även i flera avseenden internt, t. ex. vid planläggningen av utställningar, vid anslagsäskanden och vid bevakning. I det dagliga arbetet verkar dock varje avdelning självständigt, var och en med sina säruppgifter och med sin personal. Arbetsuppgifterna måste emellertid enligt sakens natur anses vara i stor utsträckning likartade för de olika museiavdelningarna. Dessa har också i princip varit lika lottade i fråga om personaltilldelning.

Ehuru utredningen i det följande kommer att föreslå en ändrad organisation för de arbetsenheter vilka f. n. ingår i museet, har det likväl befunnits att indelningen såsom sådan är ändamålsenlig. Innan en närmare redogörelse lämnas för museets arbetsuppgifter, skall först något beröras, vilka samlingsområden de nuvarande museiavdelningarna har.

Sten- och bronsåldersavdelningen omhänderhar våra äldsta föremål, d. v. s. föremål ända från den tid då mänsklig bosättning börjar i vårt land fram till omkring år 500 före vår tidräkning, en tidsperiod på inemot 10 000 år. Denna tidrymd innefattar tre skeden, den äldre stenåldern, som givit oss bevis för existensen av en jägar- och fiskarbefolkning (10000—3000 f. Kr.), den yngre stenåldern (3000—1500 f. Kr.), under vilken den första åkerbrukskulturen kan påvisas och som efterlämnat en rik och även konstnärligt högtstående keramik samt resultaten av en högt driven hantverksskicklighet för tillverkning av redskap i sten samt slutligen bevis för begynnande import av metallföremål, fyndgrupper som man funnit representerade såväl i boplatser som i gravanläggningar. Här avspeglas sålunda redan mera komplicerade kulturförhållanden, liksom fallet är beträffande föremålsbeståndet tillhörande avdelningens tredje samlingsavsnitt, d. v. s. bronsåldern (1500—500 f. Kr.), som kan konstateras ha ägt en materiell och även andlig kultur av verklig kvalitet.

Järnåldersavdelningen ansvarar för samtliga föremålskategorier från perioden mellan 500 f. Kr. och 1050 e. Kr., m. a. o. för minnen från keltiskt och romerskt influerade perioder, från folkvandringstid, vendel- och vikingatid. Epokens material härrör från både boplatser — dit sålunda t. ex. även stadsbildningen Birka räknas — och gravar; det utgöres dessutom av offerfynd etc.

Avdelningen för medeltid och nyare tid omfattar medeltidskonst från svenskt område — i huvudsak är endast den konst bevarad, som funnits i kyrkornas ägo — samt kyrklig konst från nyare tid; härtill kommer profant kulturhistoriskt medeltida material från svenskt område. Kulturföremål från nyare tid, icke avsedda för kyrkligt bruk, ingår däremot i andra museers samlingsområden. De museer, som här främst är att nämna, är Nordiska museet, livrustkammaren och nationalmuseum.

Myntkabinettets samlingsområde är universellt i likhet med förhållandena inom motsvarande utländska myntkabinett. Det omfattar således mynt, medaljer och sedlar från hela världen och från hela den tid, som dylika föremål funnits. Samlingarnas tyngdpunkt ligger av naturliga skäl inom det svenska området. Accessionen sker dels genom myntfynd, som enligt 10 och 11 §§ fornminneslagen tillfaller de statliga samlingarna, dels genom mottagande av de mynt och skiljemynt som av mynt- och justeringsverket jämlikt föreskrift i dess instruktion årligen överlämnas och dels genom gåvor, byten och köp. Myntkabinettet gör, till skillnad från museets övriga avdelningar, planmässiga förvärv genom köp, även om detta av ekonomiska skäl sker i relativt liten skala.

Arbetsuppgifterna inom museets fyra nuvarande avdelningar är såsom nämnts i stor utsträckning likartade. Vissa särdrag mellan de olika avdelningarna kan dock påvisas. Arbetsuppgifterna är i huvudsak av tre slag, *löpande arbeten och utställningar samt vetenskaplig bearbetning och publicering.*

De löpande arbetena innefattar i första hand omhändertagandet av inkomna fynd. Den ständigt växande markexploateringen och samhällsplaneringen i vårt land blottar lämningar av äldre bebyggelse i en utsträckning, som tycks öka med varje år. Allt detta material måste undersökas, ett arbete som lägger beslag på allt större del av den museala arbetskraften.

Oberoende av, om fynden i framtiden skall tillhöra historiska museet eller ej, måste en erforderlig registrering av materialet ske. Detta innebär såväl katalogisering som fotografering och är ofta ett oerhört tidskrävande arbete — många år uppgår t. ex. antalet funna mynt till tiotusen eller mera.

Medan stenåldersavdelningens fyndregistrering torde vara mest omfattande, blir andra uppgifter mera krävande för övriga avdelningar, nämligen materialbestämning, frampreparering och konservering. Det rika materialurvalet i fråga om föremål, som måste konserveras (trä, textilier och metallegeringar etc.), medför komplikationer, där teknisk expertis ofta måste biträda för bestämmande av lämpliga konserveringsåtgärder.

Omhändertagandet av de fynd, som skall beständigt förvaras i historiska museet, är förklarligt nog betydligt mera tidsödande än beträffande »passagefynden». Det gäller själva föremålen rationella inrangering i samlingarna efter kategori (t. ex. gravfynd, boplatsfynd, depå- eller lösfynd), efter topografiskt sammanhang (landskap, socken), efter material. Varje enskilt föremål måste vara registrerat och signerat för att bli vetenskapligt funktionsdugligt, det måste kunna identifieras, även om det utsöndrats ur sitt sammanhang (för utställnings- och forskningsändamål etc.). Härtill kommer katalogiseringen, d. v. s. förande av inventarieliggare med bilagor, realkatalog med avbildningar, topografiskt register etc. Realkatalogen med dess registreringsfoton utgör samtidigt ett led i beredskapsarbetet för säkerställande av forskningsmaterialet i händelse av materialförstöring genom krig. Mikrofilmning av kataloger och vissa arkivalier utgör ett annat led i det beredskapsarbete, som åligger museet. Den ovan berörda konserveringen av nyförvärvade fynd är ingalunda en engångsprocedure. Metall- och träföremål fordrar regelbunden kontroll i detta avseende. Medeltidsavdelningens speciella vårdproblem utgöres av den fortlöpande kontrollen av träskulptur, främst den kyrkliga skulpturen. Härtill kommer rutinkontrollen av vissa samlingar eller föremål, som tillhör museet men deponerats hos museum på annan ort.

Till det löpande arbetet hör även vissa serviceuppgifter, korrespondens med svenska och utländska kolleger och konsultationer rörande material, t. ex. från fältundersökningar eller för publikationer. Expertisering av inlämnade föremål medför ofta tidskrävande preliminärundersökningar (givetvis även excerperingar, beskrivningar samt specialfotograferingar).

Bistånd lämnas åt föreningar och enskilda även utanför yrkeskåren. Hit räknas sådana, som utövar hembygdsforskning, samlings- eller konstnär-

lig verksamhet, allt baserat på intressen, som kan vara av stor betydelse även för museets egen verksamhet. Denna service gentemot allmänheten bedrivs såväl per korrespondens som i samband med personliga besök i museet.

Handledning av studerande och blivande museimän måste förekomma i viss utsträckning. Denna verksamhet är till gagn för kulturminnesvården i stort. Demonstrationer, föredrag, kurser etc. utgör en form av handledning, som särskilt bör nämnas. Medeltidsavdelningen har hittills haft en viktig handledningsuppgift, då det gäller dem som studerar konsthistoria för kandidatexamen, eftersom medeltidsspörsmålen blott lämnas ett begränsat utrymme vid den akademiska undervisningen och framför allt det profanarkeologiska området sällan ens hinner tangeras. Ett centralmuseums kulturhistoriska samlingar har således en viktig funktion vid utbildningen av nya generationer kulturminnesvårdare.

Eftersom myntkabinettet är Sveriges enda institution, där det finns fasta tjänster för numismatiker, riktas ett mycket stort antal förfrågningar dit, vilket medför en omfattande korrespondens, rådgivnings- och även kursverksamhet. Numismatiken är en viktig hjälpvetenskap till historien. Myntkabinettets korrespondens med utländska forskare är större än övriga avdelningars, en automatisk följd av dess hela världen och alla tidsperioder omspännande ackvisionsområde. Allmänhetens — både i betydelsen av enskilda personers och institutioners — behov av upplysning i numismatiska frågor har bl. a. två speciella grenar: den som berör den numismatiska marknadens rikedom på förfälskningar — här är det samlare, som oftast är hjälpsökande — och den som gäller köpvärdet hos äldre penning-sorter — här kommer förfrågningarna vanligen från myndigheter och andra institutioner. Anmärkas bör, att konsultationerna utgör en informationskälla även för myntkabinettet, som ibland därvid konfronteras med tidigare obekant material.

Beträffande utställningsverksamheten åter arbetar museet liksom de flesta andra liknande institutioner med permanenta och tillfälliga utställningar. Ett historiskt museums permanenta utställning kan icke bli permanent annat än i den meningen, att den ständigt söker ge besökaren en så allsidigt upplysande och samtidigt så estetiskt tillfredsställande bild som möjligt av samtliga de tidsåldrar, som museet representerar. En permanent utställning i ett vetenskapligt arbetande museum befinner sig sålunda — eller bör åtminstone göra det — i ständig förnyelse, kanske t. o. m. växling, då i denna måste infogas de nya argument, som aktuella forskningar och fynd ger vid handen. Då de nuvarande museilokalerna öppnades för allmänheten 1943, presenterades av ekonomiska skäl många salar i den tillfälliga utställningens dräkt: i billigt material en instruktiv och ändå så vitt möjligt estetiskt högklassig inredning, vilken, som den då gestalta-

de sig, rön-te stor internationell uppmärksamhet och ett erkännande för tillämpade exponeringsmetoder, som i många fall ännu är förebildliga. Fortlöpande statsanslag har sedan möjliggjort ett successivt realiserande av en plan för fast inredning i museets samtliga skådesamlingar. Sten- och bronsåldersavdelningen står nu i tur att nyinreda sina utställnings-salar. Denna nyordning är genomgripande, av såväl praktiska som teoretiska skäl.

Även utställningarna inom övriga avdelningar kräver enligt sakens natur partiell förnyelse och komplettering: järnåldersavdelningens på grund av växande material från gränsområdet mellan förhistorisk och historisk tid, medeltidsavdelningens, eftersom dess märkliga textilsamling alltjämt presenteras i ett provisoriskt skick och därför helt bör nyordnas och efter-som profanarkeologien fordrar betydligt utvidgad presentation ur både publik- och undervisningssynpunkt.

Myntkabinettets fortskridande utställning kan betraktas som en form för publicering av nyvunna forskningsresultat inom medalj- och mynthistoria: utställningen har nämligen gestaltats efter en helt ny metod och på ett sätt, som vunnit erkännande och efterföljd världen över; jämte sina este-tiska förtjänster innebär den möjligheten att begripligt förmedla ett rikt kunskapsstoff genom en kombination av vitrin och skärm för kommentarer. Det senast fullbordade avsnittet gäller de svenska besittningsmynten, och en koncentrerad framställning av världsmynthistorien är på väg att fullbordas. Ett åskådliggörande av världens internationella myntväsen efter första världskriget planeras därjämte.

De tillfälliga utställningarna bildar ett mångsidigt kapitel i ett modernt museums tillvaro och betraktas numera som ett nödvändigt led i dess verksamhet. Den tillfälliga utställningen kan redovisa specialproblem inom aktuell forskning, den kan utgöra ett moment i en inventering, som ger upphov till vetenskaplig bearbetning, den kan också celebrera en forskargestalt eller åskådliggöra ett kultursammanhang.

De tillfälliga utställningarna synes ha blivit vad som kan rubriceras som ett »rutinproblem» för museimännen. Detta beror säkerligen icke på bristande intresse för denna form av arbete utan på att tillfälliga museala arrangemang ofta kräver som det kan förefalla oproportionerligt tidsödande omsorger: programmets definiering, materialinventering — ofta i förbindelse med resor — planläggning av inlån och transporter av föremål från annan ort (bl. a. underhandlingar med ägare och myndigheter, kontroll av föremålens status före förflyttningen, eventuella konserveringsåtgärder före denna flyttning, instruktioner beträffande packning och transporter, försäkringsfrågor, uppsättande av låneinstrument), vidare själva utställningens gestaltande, arkitektoniska och hantverksmässiga uppbyggnad, föremålens skyddande, montering, katalogens författande och tryckning, säkerhets- och reklamåtgärder, presskontakter, visningar etc.

Arbetet med tillfälliga utställningar gäller emellertid icke endast det egna museet. Alltmer växande krav på utlån av föremål, kort- eller långfristiga, ställes från både in- och utländska institutioner.

Tillfälliga utställningar i utlandet, där svenska bidrag efterfrågas, har de senaste åren ökat i omfattning. Dessa utställningar tjäna i många fall rent vetenskapliga syften, och svenskt material kan vara nödvändigt för problemdemonstrationen, men ofta kan de vara avsedda att celebrera t. ex. historiska tilldragelser eller att illustrera nutidens kulturella samarbetssträvanden, d. v. s. ändamål som icke direkt gagnar det egna museet. De kräver emellertid i allt större utsträckning tjänstemännens tid och omsorg. Ett utställande innebär givetvis aldrig uteslutande att expediera vissa föremål utan också att långgivaren väljer material och i någon form gör dess innehåll tillgängligt på ett gripbart och intresseväckande sätt.

Utställningarna inom landet kan ibland ha rent vetenskapligt syfte, men sammanhänger ofta med firandet av historiska minneshögtider, kulturhistoriska märkesdagar eller är ämnade att vidmakthålla hembygdsintresset i olika landsdelar. Långtidslån organiseras t. ex. då det gäller att komplettera ett nybyggt provinsmuseums samlingar eller att underlätta undervisningsverksamhet i olika former. Enligt praxis är det den utlånande institutionen, som sammanställer en lämplig kollektion, upplysande ur allmänt historisk, provinsialt kulturhistorisk eller annan synpunkt.

Icke blott sammanställande av föremål utan även rådgivande verksamhet för och praktiskt deltagande i planläggning av utställningar i skilda delar av landet ingår i centralmuseets uppgifter. Om detta skall rubriceras som utställnings- eller serviceverksamhet kan diskuteras från fall till fall. Härtill kommer även rådgivningsuppdrag beträffande specialproblem för större museer, som står under egen vetenskapligt utbildad ledning (detta gäller icke minst myntkabinettet).

Utställningsverksamhet, föremålsvård och expertisering har emellertid icke endast till syfte att bevara föremålen för framtiden och göra dem tillgängliga för en tillfällig besökare eller studerande. Verksamheten bör givetvis inom alla områden utmynna i en vetenskaplig bearbetning av materialet, som i bokens, tidningsartikelns eller uppsatsens form når en större krets, till gagn för lärare och studerande vid universiteten, för museer och liknande institutioner samt för övriga intresserade. Denna punkt på arbetsprogrammet — vetenskaplig bearbetning och publicering — har svårt att finna utrymme i det dagliga arbetsschemat, ett beklagligt faktum med hänsyn till betydelsen av museets materialkomplex. Mycket är visserligen genomarbetat, men jämförelsevis litet fullt publiceringsfärdigt. Några exempel på forskningsuppdrag rörande förhistoriska epoker må här nämnas. Götalands äldre stenålder bör bli föremål för utforskning med hjälp av det mycket stora material, som förvaras opublicerat i statens historiska museum. Även mega-

litgravarnas material väntar på fortsatt publicering. De östsvenska landskapens motsvarighet till de skånska gånggrifterna är de enormt rika s. k. gropkeramiska boplatserna; endast mindre delar av materialet är bearbetat. Norrlands stenåldersboplatser har lämnat en stor fyndmassa till svensk arkeologisk forskning, och detta material kan betecknas som den mest omfattande uppgiften för våra arkeologer. Bronsålderns typologi och kronologi bör revideras. Viktigt material från mälarområdet har tillkommit, som bör ge en mera nyanserad bild av epoken i fråga. Även övergångstiden mellan brons- och järnålder — epoken 500 f. Kr. fram till Kr. f., vilken hör till de dunklaste århundradena i vår förhistoria — bör ägnas ett grundligt studium. Folkvandringstidens mossfynd väntar på bearbetning. Grävningarna på Helgö har under det senaste decenniet skapat en integrerande del av järnåldersavdelningens arbetsuppgifter. Man har här blottat ett tidigare totalt okänt fornlämningsområde med gårdskomplex och gravområden, vilka levererat fynd av unik karaktär, med tyngdpunkten förlagd till sjätte—sjunde århundradena e. Kr. Materialet fordrar icke endast järnåldersavdelningens uppmärksamhet under grävningssäsongerna utan även under mellanliggande perioder, då materialet bearbetas och publiceras. Fyndkomplexet anses nämligen ge helt nya aspekter på mälardalens kultur och internationella kontakter, på metallernas och metallhantverkets historia i vårt land.

Bland uppgifter som gäller museets samlingsområden inom senare tidsperioder kan nämnas en bearbetning av den medeltida ringsamlingen, som är av den art att den bör ägnas ett corpusarbete. Skattfynden bör närmare analyseras i egenskap av vittnesbörd om medeltidens handelsvägar. Museets samling av pilgrimsmärken omfattar viktiga dokument, som bör utnyttjas för en »kartläggning» av den medeltida nordbons färdvägar och ett klarläggande av landets pilgrimsväsen. Fyndkomplexen från medeltida städer, borgar och kloster rymmer material för många specialundersökningar och bör kunna ge viktiga komplement till vitt skilda kulturhistoriska områden, t. ex. personhistoria och sigillografi; bearbetningen av medeltidsarkeologiskt material bör kunna bidra till kunskap om uppvärmningssystem och vattenförsörjning, husflitens historia och musikinstrumentens spridning.

Myntkabinettets forskningsförutsättningar skiljer sig i flera avseenden från museets i övrigt. Medan andra avdelningar företräder specialiserade delar av universitetsrepresenterade större ämnen, ingår myntkabinettets vetenskapsgren, numismatiken, icke i universitetens examensämnen. Detta innebär en stor belastning för myntkabinettet, vilket självt helt ansvarar för specialutbildningen av sina tjänstemän, såväl teoretiskt som praktiskt. Varje utställning i en vetenskaplig museiinstitution förutsätter forskning. Vad myntkabinettet beträffar finnes detta manifesterat icke blott i monterarnas innehåll utan även i de vägledningar, som publicerats i anslutning

till de olika avsnittens färdigställande. En fullständig svensk mynthistoria står nu högt på önskelistan. Vissa avsnitt är publicerade, andra är påbörjade men befinner sig långt ifrån sin fullbordan.

Ett forskningsteamwork av en specialgrupp, rekryterad från flera länder, men helt planerat och dirigerat av myntkabinettet, utgör det sedan flera år pågående och snart planmässigt genomförda genomarbetandet av vikingatidens myntskatter. Dessa innehåller engelska, tyska, orientaliska och nordiska mynt, ett mycket stort och internationellt mycket viktigt material, som bevaras i vårt land. Även från medeltid och nyare tid föreligger myntfynd, som bör bearbetas för publicering. Den svenska medaljkonstens historia är endast till en del klarlagd och publicerad.

Som tidigare framhållits, släpar arbetet vid museet efter, och tillströmningen av nya arbetsobjekt kan förväntas komma att öka. Museet har som nämnts icke varit oberört av samhällsutvecklingen och den därav föranledda ökningen av verksamheten på den yttre kulturminnesvårdens område. För att belysa det aktuella arbetsläget kan här nämnas följande inom museet sammanställda översikt av museiavdelningarnas arbetsuppgifter. Dessa måste genomföras med hjälp av en personalkader, som inrättades 1938 och som sedan dess endast obetydligt ökat.

1. Fyndleveranserna som införlivas med museet har under senare år kraftigt vuxit, låt vara att inventarienumrens antal per år ställer sig tämligen konstant (växlar mellan 200 och 300 nummer årligen), men inom varje inventarienummer kan döljas ett föremålsantal varierande mellan 1 och 4 000, och en tillförlitlig statistisk översikt är svår att upprätta. Fyndkomplexen har emellertid allt oftare blivit av mera omfattande beskaffenhet. Utrymmessvårigheterna i magasinerna utgör också en talande faktor.
2. Att fyndleveranserna totalt sett ökat, framgår av en granskning av de s. k. fyndfördelningslistorna. Medan för ett par årtionden sedan den största delen av alla fynd tillfördes statens historiska museum, fördelas nu grävningsresultaten även bland landets provinsmuseer efter hand som dessa får vetenskapligt skolade chefer och museibygnader, som ger ett tillräckligt skydd för viktigt material. Om tidigare årligen mer än $\frac{3}{4}$ av fynden stannade i Stockholm, är förhållandet nu ungefär det omvända. (Beträffande medeltidsfynden är det högst $\frac{1}{5}$ som nu går till statens historiska museum. Stenålderns sjöregleringsfynd ökar å andra sidan museets fyndtilldelning.) Fyndleveranserna har sålunda totalt sett ökat. Eftersom mer än 90 procent av alla fynd passerar museet för de tidigare skildrade bestämnings- och konserveringsprocedurerna, är arbetsbelastningen mångdubblad. Härtill kommer att den mycket summariska katalogisering eller snarare »bokföring» som tidigare gjordes, ingalunda nu räknas såsom tillfyllest, varför även gamla fynd måste nybeskrivas och fotograferas. Detta arbete ökar avdelningarnas arbetsbörda ytterligare.
3. Det internationella kulturella samarbetet i statlig regi har utvecklats i mycket rask takt och statliga kulturinstitutioner ålägges att var på sitt sätt bidra till befordrande av den internationella förståelsen. Anledningen till deltagandet i de ofta tidskrävande internationella tillfälliga utställningarna (genom UNESCO, Europarådet etc.) får här sin förklaring.

4. Organiserat fackmannasamarbete, inom landet och internationellt (icke blott genom statliga organ utan även genom internationella museala organ, ICOM etc.), för främjande av kulturminnesvård, kulturskydd, museiteknik och konservering har i allt större omfattning tagit tjänstemännens arbetstid i anspråk.
5. Arbetet för att popularisera de statliga samlingarna genom smärre utställningar, broschyrer etc. är i huvudsak en på senare år tillkommen uppgift.
6. Personliga vetenskapliga kontakter och samarbete mellan fackmännen har intensifierats. Liksom då det gäller den vidgade utställningsverksamheten beror detta givetvis i mycket hög grad på de förbättrade möjligheterna att resa och att kommunicera snabbare brevlades.

Framställningen har hitintills främst tagit sikte på arbetsuppgifterna inom de för museet centrala vetenskapliga avdelningarna, nämligen sten- och bronsåldersavdelningen, järnåldersavdelningen, avdelningen för medeltid och nyare tid samt myntkabinettet. Gemensamma arbetsuppgifter för de olika avdelningarna finns dock. För vissa av dessa bör finnas speciell personal. Här syftas i första hand på de osteologiska frågorna.

Det framstår såsom självklart, att ett ämbetsverk, som har till arbetsobjekt lämningar från skilda kulturepoker i vårt lands historia, också måste ägna uppmärksamhet åt det benmaterial, som härrör från de människor som levde och verkade under dessa tidsperioder. Av stor betydelse är också kännedomen om det förefintliga tam- och viltdjursbeståndet. Det har så småningom blivit regel, att benbestämning göres parallellt med bestämningen av andra föremål som ingår i ett fynd. Genom bearbetning av osteologiskt material kan det kulturhistoriska värdet av arkeologiska föremål i respektive fyndkomplex väsentligt berikas. Benmaterialet ger kunskap om de olika tidsåldrarnas olika människotyper, om människornas struktur och ärftliga egenskaper, om vissa sjukdomars förekomst och verkningar etc. Genom djurbenen kan vi få en viss uppfattning om levnadsvanor och födoämnen, om yrken, om husdjurens införande samt deras arter och typer. Det framstår som självklart att den ökade verksamheten på den yttre kulturminnesvårdens område på det osteologiska arbetsfältet medfört samma ökning av arbetsbördan som för andra befattningshavare inom verket. Museet förfogar sedan gammalt över ett mycket stort osteologiskt material, som ända till dess den nuvarande personliga tjänsten som osteolog inrättades, i mycket stor utsträckning legat och alltjämt ligger så gott som obehandlat. Härtill kommer som nämnts de årligen levererade nya fynden, som måste metodiskt genomgå. Till de stora förhistoriska komplex, som väntar på vetenskaplig bearbetning, hör båtyxgravarnas skelettmaterial från Skåne, megalitgravarnas från Väster- och Östergötland, materialet från stenåldersboplatsen Dags mosse vid Alvastra, de neolitiska fångstkulturernas skelettmaterial från Gotland och Öland. Härtill kommer bronsålderns skelettmaterial, som är så gott som okänt, vidare järnålderns hela material från dess skilda epoker. Nämnas bör dessutom djurbenskomplex från boplatser i hela landet; icke minst norrlandsmaterialet väntar på be-

handling. Bland arbetsuppgifterna kan även nämnas det medeltida materialet från massgravarna vid Korsbetningen utanför Visby, som visserligen varit föremål för en översiktlig behandling men som ännu torde kunna ge viktiga upplysningar vid specialstudium, samt vidare gravmaterialet från Alvastra cistercienserkloster och från dominikanerklostret i Västerås.

Utredningen har övervägt frågan om den osteologbefattning, som sedan 1948 funnits vid museet, kunde indragas och osteologisk expertis hämtas från andra vetenskapliga institutioner. En sådan lösning har emellertid befunnits helt otillfredsställande; dels släpar benbestämningarna redan f. n. efter, dels skulle ett översändande av benmaterialet för bestämning av experter utom verket föranleda ökade kostnader och ytterligare tidsutdräkt, och dels torde hjälp utifrån sällan eller aldrig kunna påräknas i erforderlig utsträckning, då experter anställda vid andra institutioner naturligt nog snabbt absorberas av sina arbetsuppgifter där.

Samtliga avdelningar har behov av att arkeologiska fynd avbildas genom teckning, att rekonstruktionsritningar och analyserande tecknade detaljbilder framställas för publiceringsändamål samt att tillfälliga utställningar berikas med illustrationer, planer och skisser.

Museet har behov av en god bevakning. Det må framhållas, att museistölder i bl. a. Stockholm tidvis förekommit i en oroande omfattning samt att museet innehåller mynt, guldföremål m. m. till betydande värden och av ett format, som icke utesluter möjligheten av stölder även under tid för öppethållande.

För museets utställningar och installationer, för emballering av föremål, för försändning m. m. finns behov av hantverkspersonal inom snickeri- och målerifacken. — Omflyttningar i museets utställningar och magasin, mindre genomgripande installationer i de permanenta utställningarna samt allt hantverk vid utarbetandet av de tillfälliga utställningarna bör såsom hittills kunna utföras av museets egen personal. Mer genomgripande förändringar av en permanent utställning måste däremot i allmänhet ske i samarbete med inredningsarkitekt och med hantverkshjälp hämtad utanför museets personalkader.

Till museets verksamhet hör även ett flertal administrativt praktiska göromål, vilka måste omhänderhas av personal inom museet. Hit hör t. ex. inköp av föremål, mottagande av gåvor samt ombesörjandet av att fynd, som av riksantikvarien tilldelats provinsmuseum, blir lämpligt förpackade, assurerade och utskickade. Vidare märkes åtskilliga kontorsgöromål såsom förandet av huvudliggare för museets nyförvärv, redaktionellt iordningställande av kataloger, inbindning och rena skrivgöromål. Slutligen må nämnas granskning och aktualiserande av listor över personer som bör inbjudas till utställningar, expedierandet av utställningskorrespondens och förmedling av presskontakter.

I den förut lämnade framställningen har föreslagits att under riksantikvariens på nytt inrättas en befattning såsom chef för verksamheten för den inre kulturminnesvården (museiavdelningen). Utöver vad tidigare nämnts om avdelningschefens (överantikvariens) ställning må här ytterligare anföras följande.

Ovan har redogjorts för ändamålet med uppdelningen i permanenta och tillfälliga utställningar. De förra har ju framför allt det pedagogiska syftet att ge en fullständig, vetenskapligt oantastlig men samtidigt populär och estetiskt tilltalande bild av ett historiskt utvecklingsskede. De senare vill på grundval av nya fynd, uppkomna vetenskapliga frågeställningar, jubileer m. m. belysa ett specialområde inom kulturutvecklingen och härigenom berika den vetenskapliga diskussionen eller locka allmänheten till besök i museet. Arbetet med de tillfälliga utställningarna bör enligt utredningens mening icke bara intensifieras, särskilt för att göra museet känt för den stora allmänheten, utan även rationaliseras. Såsom tidigare framhållits bör tillfälliga utställningar av attraktiv och intresseväckande beskaffenhet anordnas i större utsträckning än hittills. Inrättandet på nytt av en under riksantikvariens lydande chef för museiavdelningen får ses mot bakgrunden av önskemålet att museiverksamheten får en mera utåtriktad prägel än hittills. På avdelningschefen bör sålunda ankomma planeringen och utförandet av de praktiskt administrativa problemen, som hör samman med utställningsverksamheten, samt på det nyorganiserade informationskontoret all reklam- och PR-verksamhet med därtill anslutande frågor.

Såsom tidigare nämnts är besökssiffrorna för museet ej tillfredsställande, cirka 50 000 besökare per år, därav cirka 30 000 skolbarn. År 1963 visar dock en uppgång av antalet besökare, utan att något särskilt evenemang kan ha givit anledning därtill. Besökarna utgjorde detta år 59 000 personer. I övrigt visar statistiken en uppgång i besöksfrekvensen under de år, då tillfälliga utställningar, som varit ägnade att kunna fånga allmänhetens intresse, anordnats.

Det måste antagas, att en stor del av den allmänhet, som besöker en tillfällig utställning, också samtidigt beser museets permanenta utställningar. Häri ligger enligt utredningens mening ett ytterligare skäl för att de tillfälliga utställningarna bör ägnas större uppmärksamhet än hittills. Utan att avkall göres på kravet på historisk eller vetenskaplig korrekthet bör man dock ej hysa tvekan om att utforma de tillfälliga utställningarna på ett i vidsträckt mening populärt sätt. Härigenom kan man vinna ett av museets viktigaste syften, nämligen att nå en bred krets av allmänheten och att sålunda sprida ökad kännedom om vår kulturutveckling. Kan en sådan kontakt ej uppnås, har museet i viss mån förfelat sitt syfte. En av riksantikvariens främsta uppgifter kommer att ligga inom detta område. Den honom underställda avdelningschefens uppgift blir att härvidlag i samarbete med underordnad personal mera i detalj leda arbetet, m. a. o. att

söka förverkliga verksstyrelsens och riksantikvariens intentioner. Såsom tidigare nämnts kommer museets framtida ställning att i mycket bli beroende av att museet får en driftig och uppslagsrik ledare med förmåga att samarbeta med både den högsta verksledningen och den under honom lydande personalen.

Även för den museala verksamheten bör den nyinrättade rådgivande nämnden få en viktig uppgift att fylla.

Museiavdelningen bör även i fortsättningen bedriva — förutom museal verksamhet — forskning som ligger i linje med den övriga verksamheten. Som tidigare i olika sammanhang framhållits är möjligheten att inom museet finna material för vetenskaplig forskning f. n. större än någonsin. Av olika skäl kan det ej anses försvarbart att i någon högre grad skjuta nu aktuella forskningsuppgifter på framtiden. Museala föremål, särskilt sådana av arkeologisk karaktär, löper med åren risk att förändras — konservering innebär egentligen endast ett fördröjande av de nedbrytande processerna. Det vetande, som kan samlas ur dylikt material, har alltså möjlighet att bli mer omfattande ju tidigare bearbetningen sker. Möjligheterna att erhålla kompletterande uppgifter om fyndomständigheterna genom studier på fyndplatsen eller konsultationer med den som är upphittare av ett fynd eller som lett grävningar på platsen, är givetvis bäst så länge förhållandena på marken ej ändrats genom byggande o. dyl. respektive att vederbörande arkeolog har förhållandena i färskt minne. En aldrig så noggrann skriftlig rapport kan ej helt ersätta den kännedom som den på fyndplatsen verksamme arkeologen besitter. Härtill må läggas den synpunkten att varje år säkert kommer att erbjuda nya forskningsuppgifter och att dagens problem ej bör lämnas olösta till kommande forskare.

Såsom i annat sammanhang framhållits, är forskningsområdet så omfattande, att en verklig sakkunskap inom dess olika grenar ej kan förefinnas hos en och samma person. Den vetenskapliga ledningen inom de olika specialområdena måste därför ligga i händerna på museiavdelningens byråchefer. Av dessa måste krävas hög vetenskaplig kapacitet förutom grundliga museitekniska insikter. Även inom denna rent vetenskapliga verksamhet bör emellertid överantikvariens ha en viktig funktion att fylla. Vederbörande specialister måste samråda med honom vid planläggningen av de vetenskapliga forskningarna. Han skall verkställa beräkningar av medelsbehoven, svara för samarbetet med kulturminnesavdelningen för att uppnå bästa möjliga planering av den verksamhet, som är gemensam, samt tillse att den vetenskapliga bearbetningen av samlingarna sker planmässigt och med vederbörlig hänsyn till vad för avdelningen som helhet är vid varje tidpunkt mest angeläget. Han skall slutligen svara för att forskningsresultaten också återspeglar sig i utställningsarbetet och att de blir i lämplig utsträckning publicerade. Det är med hänsyn till vad nu sagts,

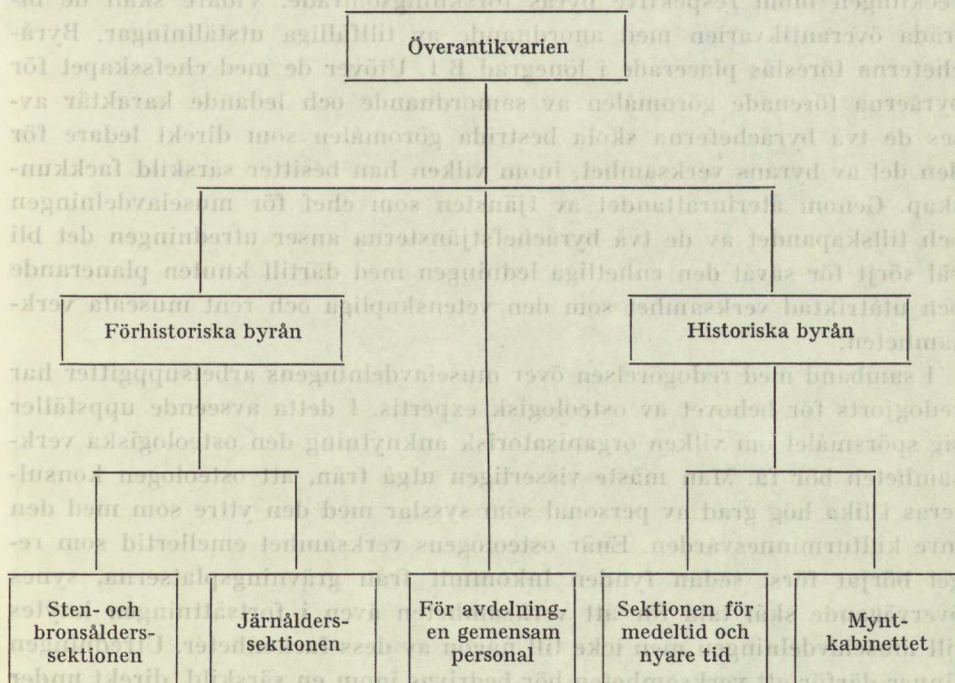
som utredningen förutsatt, att överantikvariern skall äga vetenskaplig kompetens som är minst lika hög som den som kräves hos de honom underställda byråcheferna.

Av vad nu och tidigare sagts om avdelningschefens (överantikvarierns) arbetsuppgifter framgår, att återinrättandet av en tjänst som chef för hela den museala verksamhetsgrenen ej avses innebära en nedvärdering av den expertis, som representeras av de nuvarande avdelningscheferna. Tvärtom syftar utredningens förslag till att bereda dessa en lättnad i arbetsbördan genom att befria dem från åtskilliga organisatoriska ärenden och från den tidsspillan, som den ökade utåtriktade verksamheten måste medföra. Byråcheferna kommer härigenom envar att beredas möjligheter att mer odelat ägna sig åt sina respektive specialområden och åt att möta den ökade arbetsmängd, som de senaste åren uppkommit genom den stegrade tillströmningen av nya fynd. Utredningen håller före att beslutanderätten skall kunna delegeras å byråcheferna i en stor del av de ärenden, som hänföra sig till respektive fackområden. Härom torde stadgande böra upptagas i instruktionen.

Organisationsförslag

Den organisation utredningen föreslår för museiavdelningen i fullt utbyggt skick framgår av nedanstående schema.

Museiavdelningen

Vid överbägende av museiavdelningens organisation har utredningen funnit följande synpunkter böra beaktas.

Avdelningen bör i fråga om uppdelning i enheter organiseras på motsvarande sätt som kulturminnesavdelningen. Uppdelningen i en byrå för förhistorisk tid och en för historisk tid faller sig naturlig. Samarbetet med motsvarande enheter inom kulturminnesavdelningen, d. v. s. fornminnes- och byggnadsminnesbyråerna, bör härigenom bli lättare. Anordningen med två enheter måste också anses ge organisationen större elasticitet än vad nu är fallet. Detta har betydelse särskilt då större fyndkomplex inkommer till museet. En tillfällig omdisponering av personal inom byråerna kan då lättare ske än med nuvarande indelning. Avdelningen föreslås sålunda komma att bestå av två byråer, den ena omfattande nuvarande sten- och brons- samt järnåldersavdelningarna, den andra omfattande nuvarande avdelningen för medeltid och nyare tid samt myntkabinetet. De nuvarande avdelningarna åter föreslås ingå i respektive byrå som sektioner. Vardera byrån föreslås stå under ledning av en byråchef. Byråernas verksamhet skall sålunda omfatta närstående forskningsområden. Åtminstone beträffande den förhistoriska byrån bör dess chef kunna förväntas äga fackkunskap inom hela verksamhetsfältet. Byråcheferna bör således kunna anförtros att omedelbart leda forskningen och planera samt deltaga i publiceringsverksamheten inom sina respektive byråer. De skall svara för att den permanenta utställningen i museet hålles å jour med utvecklingen inom respektive byrås forskningsområde. Vidare skall de biträda överantikvarien med anordnande av tillfälliga utställningar. Byråcheferna föreslås placerade i lönegrad B 1. Utöver de med chefskapet för byråerna förenade göromålen av samordnande och ledande karaktär avses de två byråcheferna skola bestrida göromålen som direkt ledare för den del av byråns verksamhet, inom vilken han besitter särskild fackkunskap. Genom återinrättandet av tjänsten som chef för museiavdelningen och tillskapandet av de två byråchefstjänsterna anser utredningen det bli väl sörjt för såväl den enhetliga ledningen med därtill knuten planerande och utåtriktad verksamhet som den vetenskapliga och rent museala verksamheten.

I samband med redogörelsen över museiavdelningens arbetsuppgifter har redogjorts för behovet av osteologisk expertis. I detta avseende uppställer sig spörsmålet om vilken organisatorisk anknytning den osteologiska verksamheten bör få. Man måste visserligen utgå från, att osteologen konsulteras i lika hög grad av personal som sysslar med den yttre som med den inre kulturminnesvården. Enär osteologens verksamhet emellertid som regel börjat först sedan fynden inkommit från grävningplatserna, synes överbägende skäl tala för att verksamheten även i fortsättningen knytes till museiavdelningen men icke till någon av dess fackenheter. Utredningen finner därför att verksamheten bör bedrivas inom en särskild, direkt under överantikvarien sorterande arbetsenhet.

Avdelningens tecknare samt dess bevaknings- och hantverkspersonal bör, såsom varande gemensamma för avdelningen, direkt underställas överantikvarien.

Personalförslag

Museiavdelningens personal och dess fördelning på de särskilda avdelningarna budgetåret 1964/65 framgår av nedanstående schema.

Statens historiska museum

Sten- och bronsåldersavdelningen	Järnåldersavdelningen	Medeltidsavdelningen	Myntkabinetet	Gemensam personal
1 fant Ao 27 1 ant Ae 23 1 am Af 17— Ae 21 1 eam A 17—21 ¹ 1 knt Ao 9	1 fant Ao 27 1 ant Ao 23 1 am Af17— Ae 21 1 eam A 17 ¹ 1 mb Ae 7	1 fant Ao 27 1 ant Ao 23 1 ant Ae 23 ³ 1 eam A 19 ¹ 1 mb Ao 7	1 fant Ao 27 1 ant Ao 23 1 am Af 17— Ae 21 2/3 eam A 19 ¹ 1 ass Ae 13 ² 1 mb Ae 7	1 ant Ae 23 ⁴ (ost) 1 teckn Ao 15 1 um Ao 11 4 hvk Ao 9 2 mv Ao 7 1 mv Ae 7 Ett 10-tal extra vakter under öppethållandet

¹ Avlönad av tillgängliga medel.

² Personlig tjänst för A. Platbarzdis.

³ Tjänsten gemensam för hela verket men placerad på denna avdelning.

⁴ Personlig tjänst för N.-G. Gejvall.

Totalt antal tjänster = 30²/₃ (därav 2 personliga och 3²/₃, avlönade av tillgängliga medel).

Utredningen föreslår följande personaluppsättning för den nya avdelningen.

Museiavdelningen

1 öant		Bo 3			
Förhistoriska byrån		Historiska byrån (inkl. myntkabinetet)		Gemensam personal ²	
1 bch	Bo 1	= förhistoriska byrån, dock att en amanuens tjänst t. v. ersättes av följande personliga tjänst:		1 lab (ost)	Ao 27
1 fant	Ao 27	1 ass	Ao 13 ¹	1 teckn	Ao 18
2 fant	Ao 25			1 rm	Ao 13
2 ant	Ao 23			1 labb	Ao 11
2 am	Af 17—Ae 21			4 hvk	Ao 9
2 mass	Ao 11			4 mv	Ao 7
1 klb	Ao 7			Ett 10-tal extra vakter under öppethållandet.	

¹ Personlig tjänst för A. Platbarzdis.

² Osteologiska personalen; tecknaren; bevaknings- och hantverkspersonalen.

Totalt antal tjänster: 35 (därav 1 personlig).

Innebörden av förslaget är följande.

Överantikvarietjänsten i Bo 3 nyinrättas.

Byråerna.

Uppflyttningar

2 fant Ao 27 till bch Bo 1

3 ant Ao 23 » fant Ao 25

1 » Ae 23 » » Ao 25

3 am Af 17—Ae 21 » ant Ao 23

1 knt Ao 9 » mass Ao 11

1 mb Ao 7 » » Ao 11

2 » Ae 7 » » Ao 11

(1 ant Ae 23 ordinariesättes)

Nya tjänster

3 am Af 17—Ae 21

2 klb Ao 7

Gemensamma personalen.

Uppflyttningar

1 ant Ae 23 till lab Ao 27

1 teckn Ao 15 » teckn Ao 18

1 um Ao 11 » rm Ao 13

(1 mv Ae 7 ordinariesättes)

Nya tjänster

1 labb Ao 11

1 mv Ao 7

Om samtliga arbetsuppgifter omräknas i arbetstid skulle man — enligt beräkning som gjorts inom museet — kunna ange att för envar av de nuvarande avdelningarna nästan två tjänstemäns arbetstid krävs för vetenskaplig katalogisering, inklusive föremålsbestämning, en tjänstemans arbetstid för utställningsverksamhet, en tjänstemans tid för utredningar jämte internationella serviceåligganden. M. a. o., fyra tjänstemäns hela tid krävs för det löpande arbetet och utställningsarbetet. Härtill kommer den vetenskapliga verksamheten av icke löpande natur. Med lämplig fördelning av uppgifterna och bibehållen organisation skulle inom varje avdelning de nuvarande avdelningscheferna med två antikvarier och två amanuenser kunna bära det aktuella arbetstrycket. Med nuvarande organisation synes det vara tveksamt, om dessa fem fackmän skulle medhinna den ökade tillfälliga utställningsverksamhet, som utredningen funnit vara av så väsentlig betydelse för museet.

En ökning av den statligt anställda personalen på museiavdelningen synes i vart fall vara en ofrånkomlig följd av de förhållanden, som i det föregående redovisats. Som framgår av ovanintagna schema består den vetenskapligt utbildade personalen på envar av museets nuvarande avdelningar av tre tjänstemän. Härtill kommer viss förstärkning i form av extra befattningshavare m. fl. Sålunda finns på envar av de nuvarande avdelningarna en amanuens eller extra tjänsteman avlönad av statens humanistiska forskningsråd eller av vitterhetsakademien med dess enskilda medel. Löneställningen motsvarar A 17—21. Dessa befattningshavare sysselsättes med specialuppdrag såsom nyordnande av permanenta utställningar, vetenskaplig katalogisering för provinsmuseernas räkning och arbete med ett corpusverk rörande vikingatidens skattefynd. En innehavare av personlig assistenttjänst (A. Platbarzdis) sysselsättes med ett numismatiskt specialuppdrag. En god hjälp har lämnats av personer som arbetsmarknadsstyrelsen ställt till verkets förfogande såsom arkivtjänstemän. I vissa fall har dessa utländsk vetenskaplig utbildning och har kunnat sysselsättas med kvalificerade uppgifter. I andra fall har de sysselsatts med föremålssignering, katalogexcerpering och därmed jämförbara rutingöromål.

Utredningen har funnit, att arbetsbördan på envar av de nuvarande avdelningarna är ungefär densamma. Rubbningar i denna balans förekommer. Orsaken härtill kan vara att ett stort fyndkomplex inkommit, att avdelningens personal engagerats i yttre arbeten, att någon tjänsteman sysselsättes med ett tidsödande vetenskapligt arbete eller ett tillfälligt utställningsarbete etc. Personalökningen bör enligt utredningens mening ske likformigt på de fyra verksamhetsgrenar, som representeras av de nuvarande avdelningarna, och utgöras av en ny tjänst för vetenskapligt arbete på envar av dessa. Så länge den personliga assistenttjänsten på myntkabinettet består, bör dock med inrättandet av den nya tjänsten där anstå. Den underbemanning, som med hänsyn till vad nyss sagts, även med den föreslagna personalökningen kan synas föreligga, bör enligt utredningens mening kunna anses kompenserad dels genom inrättandet av chefs-tjänsten för museiavdelningen, dels genom förstärkning av biträdespersonalen och dels genom upprustning och omorganisation av den nuvarande studieavdelningen. Chefstjänstens (överantikvarietjänstens) inrättande kommer, såsom tidigare utvecklats, att från de ledande fackmännen avlasta ett flertal göromål bl. a. beträffande planeringen av utställningsverksamheten, vetenskaplig bearbetning och publicering. Mycken tid som fått offras på samråd mellan de nuvarande sidoordnade fyra avdelningscheferna kan i fortsättningen inbesparas. Överantikvarien avses ju också komma att omhändertaga de ofta tidsödande kontakterna med enskilda personer som vill göra förfrågningar i åtskilliga ärenden. — Biträdespersonalen — vare sig den museitekniska eller den kontorstekniska — kan f. n. ej ens tillnärmelsevis medhinna förekommande göromål. Detta förhållande är givetvis till

men för verksamheten i dess helhet, framför allt därigenom att rutinbetonade arbetsuppgifter vältras över på den akademiskt utbildade personalgruppen. Vidare är att märka att genom informationskontorets inrättande avses bl. a. de göromål som redovisats under 5. i sammanställningen å sid. 167 komma att kunna avlyftas från byråernas egen personal.

Löneställningen för de ovan omförmälda vetenskapligt utbildade befattningshavarna måste bedömas mot bakgrunden av dels kravet på teoretisk utbildning, dels det förhållandet, att samtliga måste vara specialister inom sina respektive fackområden och dels att de måste äga ett museitekniskt kunnande. Utredningen finner med hänsynstagande härtill och till den arbetsbörda som ovan redovisats att inom vardera byrån bör förutom byråchefen finnas följande befattningar, nämligen en förste antikvarie i lönegrad Ao 27, två förste antikvarier i Ao 25, två antikvarier i Ao 23 och två amanuenser i befordringsgången. (Beträffande amanuens-tjänsten på myntkabinettet hänvisas till vad nyss sagts om anstånd med inrättandet.) Tanken är, att förste antikvarien i A 27 skall tjänstgöra på den sektion, till vilken byråchefens fackmannamässiga verksamhet icke är förlagd. I motsats till vad som gäller för kulturminnesavdelningen finnes på museiavdelningen synnerligen begränsade möjligheter till utbildning såsom extra anställd eller kontraktsanställd. Amanuens-tjänster synes därför böra finnas för rekryterings säkerställande.

Såsom tidigare anmärkts är det inom museiavdelningens olika sektioner icke möjligt att i förväg i detalj slå fast, vilka arbetsuppgifter som skall åläggas de olika tjänstemännen. Samtliga skall givetvis deltaga i det löpande arbetet och med hänsyn till löneställning anförtros uppgifter av olika vikt och svårighetsgrad. Förste antikvarien i A 27 blir givetvis den främste företrädaren för verksamheten inom den sektion, där han är verksam. I övrigt måste, med hänsyn till den mångfald specialområden som tillhör varje sektion, envar befattningshavare användas så, att de specialkunskaper han har eller förvärvar sig utnyttjas på bästa sätt. Detta medför, genom den naturliga avgången av befattningshavare, att tid efter annan nya specialiteter blir företrädade inom tjänstemannakåren. Detta måste i det långa loppet anses vara till fördel för verksamheten. Som exempel på specialiteter, som här avses, kan nämnas inom myntkabinettet: antika mynt, arabiska mynt, nordiska mynt och medaljkonst samt inom den nuvarande medeltidsavdelningen: kyrklig konst med underavdelningarna silversmide, textilkonst, skulptur och måleri samt profanmedeltid med underavdelningarna keramik och smide, konsthantverk, vapen och redskap.

Beträffande biträdespersonalen får museiavdelningen som nyss nämnts anses otillräckligt utrustad. Varje nuvarande avdelning har blott ett biträde. Ett av dessa, knutet till sten- och bronsåldersavdelningen, är placerat såsom kontorist i lönegrad Ao 9. Av övriga är ett placerat i Ao 7 och två i Ae 7, samtliga med tjänstebenenämningen museibiträde. Kontoristen utför

vissa för hela museet gemensamma göromål, såsom förande av inventarieriggare, förvarande av depositionsinstrument och nycklar etc. Museibiträdena hinner f. n. icke med annat än skrivgöromål och för övrigt ej ens alla sådana samt vissa museala göromål såsom uppäckning och kollationering av fynd. Förhållandena medför, att de akademiskt utbildade tjänstemännen tvingas i viss utsträckning själva ombesörja utskrift av sina yttranden och tjänsteskrivelser och att själva taga fram och lägga in magasinerade föremål, som de behöver för sin verksamhet, göromål som givetvis bör skötas av biträdespersonal. Att arbetsbördans storlek på biträdesplanet icke medfört kaotiska förhållanden har berott på att biträdespersonalens allmänna kunnighet varit stor — många lämnar dock successivt anställningarna — att personal i stor utsträckning satt till sin fritid för arbetsuppgifterna och att museet sedan några år bland de av arbetsmarknadsstyrelsen tillhandahållna arbetskrafterna haft tillgång till ett par personer med gott handlag, intresse och goda kunskaper.

Enligt utredningens bestämda mening har varje nuvarande avdelning (föreslagen sektion) behov av ett museibitråde i kvalificerad ställning, vartill kommer behov av biträdeshjälp för kontorsarbete. I överensstämmelse härmed föreslår utredningen, att de nuvarande fyra biträdestjänsterna omändras till museiassistenttjänster. Vad åter angår behovet av kontorspersonal anser utredningen att detta bör bli tillgodosett med två nya tjänster i Ao 7, en på varje byrå och direkt underställd dess chef. Utredningen har vid sitt ställningstagande beaktat det förhållandet att arbetsbördan måste förväntas öka ytterligare. Assistenterna, förslagsvis placerade i lönegrad Ao 11, föreslås bli utbildade genom särskilda inom ämbetsverket anordnade kurser. De arbetsuppgifter, som inom envar av de nya sektionerna bör ankomma på assistenten, är i huvudsak följande:

Ansvara för samtliga fynd och andra föremål, som överlämnas till sektionen för undersökning från främmande institutioner, från fältundersökningar och från allmänheten, föremål som ofta representerar betydande värden; vid uppäckning av leveranserna företaga en första sortering för utskiljande av föremål som måste omedelbart konserveras; ombesörja grundläggande registrering som underlag för inventariet; kontrollera signering och inordnande av fynden i respektive magasin; genomgå inneliggande depositionshandlingar för att kontrollera att utlånade föremål i behörig tid återlämnas till museet; företaga rutingenomgång av monstrarna i de permanenta utställningarna för att kontrollera att föremål ej saknas och att etiketter och anslag ej borttagits, vilket sistnämnda då och då förekommer, särskilt under besök av skolklasser; företaga inspektion i magasinslokaler efter vetenskapsmäns besök där; tillse, huruvida konserveringsåtgärder erfordras t. ex. på rostande järnföremål; samt att ombesörja vissa praktiska detaljer i samband med tillfälliga utställningar t. ex. korrespondens, försäkrings- och transportfrågor.

På byråernas kontorspersonal föreslås skola ankomma bl. a.

att upprätta föredragningslistor för byrån, att biträda med framtagande och återställande av de arkivhandlingar och böcker, som erfordras i det dagliga ar-

betet, att biträda museiassistenterna med uppackning av föremål samt att utföra renskrivnings- och liknande kontorsgöromål.

Utredningen har övervägt frågan om att ställa ett särskilt biträde till överantikvariens förfogande för omhändertagande av gängse sekreteraregöromål. Frågan om inrättande av en sådan tjänst torde dock böra anstå till dess ytterligare erfarenhet vunnits. Göromålen föreslås t. v. bli lagda på någon av den föreslagna biträdespersonalen.

Den för museiavdelningen gemensamma personalen bör vara direkt underställd överantikvariern, vilket åskådliggöres av att den i schemat för den föreslagna organisationen upptagits under gemensam rubrik.

Utredningen har tidigare motiverat behovet av att *osteologisk expertis* alltjämt är tillgodosett inom verket och att expertisen bör vara knuten till museiavdelningen. Här uppställer sig nu spörsmålet om hur personalstyrkan inom denna speciella verksamhetsgren bör dimensioneras. I detta avseende torde följande synpunkter böra förtjäna beaktande. En avsevärd arbetsbalans föreligger. Den nuvarande innehavaren av osteologtjänsten har docentkompetens och innehar sedan hösten 1962 docentförordnande vid Stockholms universitet. Han har under sin tjänstgöring vid ämbetsverket vid sidan om det löpande arbetet medhunnit omfattande osteologisk-antropologiska forskningar även beträffande internationellt material. Det synes emellertid tveksamt, om dylik verksamhet bör bedrivas vid ämbetsverket. Vad som där i första hand erfordras är en snabb och säker expertisering av benmaterial, som påträffats inom landet. Även om en självständig osteologisk-antropologisk forskning i anslutning till den löpande verksamheten icke bör vara utesluten, torde dock mera omfattande forskningar inom detta ämnesområde böra bedrivas vid naturvetenskapliga institutioner. Restriktivitet måste iakttagas beträffande expertisering och bestämningar på uppdrag av enskilda forskare och institutioner utom ämbetsverket. Bearbetning av fynd från grävningar utom Sverige bör principiellt ej förekomma. Även med denna begränsning av verksamheten är en förstärkning av verkets personal för de osteologiska uppgifterna likväl ofrånkomlig. Utredningen anser, att förstärkningen bör ske genom inrättande av en biträdestjänst för den ifrågakvarande verksamheten.

Osteologen torde böra placeras i lönegrad Ao 27 med tjänstebenenämningen laborator. Vid förslaget till lönesättning har hänsyn tagits till tjänstens ställning inom verksorganisationen, till att licentiatexamen principiellt bör krävas och till att osteologen representerar en specialitet, åt vilken relativt få akademiker i landet ägnar sig. Enär den osteologiska verksamhetens anknytning till ämbetsverket avses bli permanent, har utredningen ej tvekat att föreslå tjänstens uppförande på ordinarie stat. Biträdet bör vara laboratoriebiträde med placering i lönegrad Ao 11. De uppgifter, som bör åläggas detta biträde, är i första hand följande: mottagning, uppackning,

rengöring, preparering och konservering av inkommande benmaterial samt signering, katalogisering, registrering av olika slag, magasinering, uppsättande av mätprotokoll, utförande av enklare räkneoperationer och uppsättning av fotografier. Biträdet förutsättes ha laboratorieutbildning. — Benmaterialet härrör från såväl förhistorisk som historisk tid. På grund härav har utredningen funnit det lämpligast att icke inordna den osteologiska verksamheten under viss byrå utan ställa den direkt under avdelningschefens ledning.

En tjänst som *tecknare* bör alltså finnas vid museiavdelningen. Tecknarens primära uppgift bör vara att utföra teckningar av arkeologiska fynd jämte rekonstruktioner och analyserande detaljbilder. Han måste äga sinne för exakthet samt förmåga att uppfatta det ofta fragmentariska och svårtolkade materialet, att förstå det karakteristiska och stilbetonade i ett ornament samt dessutom kunna i samråd med arkeolog och konsthistoriker utföra rekonstruktionsritningar, allt uppgifter som fordrar både utbildning och träning. En betydande del av fornsaks materialet låter sig ej med önskvärd grad av tydlighet fotografera, och teckningarna får därför ett utomordentligt värde som arkivmaterial. Största delen framställes emellertid i samband med fyndbearbetning i och för vetenskaplig publicering; teckningsarbetet måste därför lämpas efter olika moderna reproduktionsmetoder, med vilka tecknaren måste äga god förtrogenhet.

En annan huvuduppgift för tecknaren är att delta i museiavdelningens vidgade utställningsverksamhet. Han skall därvid i samråd med den som arrangerar utställningen kunna utföra rekonstruktions- och kompletteringsteckningar, eventuellt framställa kopior av målningar, textillustrationer etc. i utställningssalarna, komponera och utföra affischer samt göra layoutarbeten för utställningskataloger och liknande, sysslor som får tänkas utföras i nära samarbete med informationskontorets reklampersonal. Alla dessa arbeten ställer stora krav på tecknarens kunskaper och förmåga.

Utbildning vid konstakademien eller examen från konstfackskolan jämte tekningslärarkompetens eller motsvarande utbildning synes vara en förutsättning för att kunna fylla de krav, som ställes på tjänstens innehavare. Tecknaren, som givetvis bör betjäna hela museiavdelningen, föreslås bli direkt underställd avdelningschefen. Den nuvarande lönesättningen Ao 15 har medfört rekryteringssvårigheter. Lägre lönesättning än den som gäller för tekningslärare bör ej ifrågakomma. Utredningen föreslår därför att tjänsten placeras i lönegrad Ao 18.

Inom avdelningen återstår nu att behandla *bevaknings- och hantverkspersonal*. Denna bör sortera direkt under avdelningschefen och ha samma uppgifter som f. n. Även här måste arbetsbördan beräknas öka. Den planerade aktiviseringen av den tillfälliga utställningsverksamheten kommer

att kräva allt fler uppsättningar av icke permanenta montrar samt andra arrangemang som kräver hantverksarbeten i form av snickeri och målning. Likaså nödvändiggöres tätare omflyttningar av föremål — delvis tunga sådana — där såväl hantverks- som expeditionsvaktpersonal måste biträda. Här gör sig också omläggningen av arbetstiden till fria lördagar — t. v. visserligen endast under sommarhalvåret — särskilt gällande.

Arbetsledare för de bägge ifrågavarande yrkesgrupperna bör vara en befattningshavare förslagsvis placerad i lönegrad Ao 13 med tjänstebefattningen rustmästare — avsedd att ersätta den nuvarande befattningen som uppsyningsman i Ao 11. Rustmästaren tänkes skola vara förman för de till museiavdelningen knutna hantverkarna och museivakterna, tillhoppa 8 stycken, samt ett 10-tal förstärkningsvakter, vilka sistnämnda tjänstgör vid öppethållande av själva museet. Förmanskapet innebär att leda de arbets- och bevakningsuppgifter, som ankommer på nu nämnda befattningshavare. Rustmästaren skall vidare ansvara för museets dagbevakning och stängning samt öva tillsyn över att museilokaler och fastighet hålles i ordning. Han avses vidare skola sköta hörnal och därtill hörande film- och skioptikonapparater m. m. Han skall ombesörja omflyttning av föremål och montrar vid arrangerandet av permanenta och tillfälliga utställningar. Vid utställning inom museet skall han ombesörja montering av utställningsföremål samt den omfattande etiketteringen. Vid utställande av föremål å annan ort än Stockholm, vid utlåning och vid distribuering av inlevererade fyndkomplex skall han ombesörja emballering — ett ansvarsfullt arbete, då föremålen ofta är sköra — samt sköta själva försändandet, allt med biträde av den tillgängliga bevaknings- och hantverkspersonalen.

Liksom nu bör fyra hantverkare i lönegrad Ao 9 vara knutna till museet, därav två för snickeriarbeten, en för måleriarbeten och en för diverse utställningsarbeten.

Vaktpersonalen är f. n. otillräcklig och måste ständigt kompletteras med anställda extra vakter, s. k. förstärkningsvakter, under tid för öppethållande. Genom ökningen av utställningsverksamheten ökas också behovet av personal. Enär de fast anställda vakterna måste finnas tillgängliga såväl lördagar som söndagar under hela året, måste de beredas kompensationsledighet, därvid ej kan bortses från de tjänstefria lördagarna; vidare påverkar de förlängda semestrarna behovet av personal. Dessa förhållanden har medfört, att de fast anställda vakterna praktiskt taget icke kunnat användas för bevakning av utställningssalarna under öppethållande. En vakt har fungerat som expeditionsvakt i anslutning till museipersonalens tjänstlokaler, en har skött biljettförsäljning och försäljning av böcker och vägledning vid entrén och samtidigt medverkat vid mottagande av skolklasser och gruppbesök och den återstående har varit behjälplig med de ständigt pågående omflyttningarna i museisalar och magasin. Det synes utredningen nödvändigt, att någon fast anställd vakt kan frigöras för rena be-

vakningsuppgifter — olovliga tillgrepp har som ovan nämnts förekommit vid olika museer i Stockholm, statens historiska museum ej undantaget. Aktiviseringen av utställningsverksamheten kommer därjämte att kräva ytterligare handräckning. Utredningen föreslår därför att antalet museivakter ökas från tre till fyra. Även med denna utökning måste dock alltid extra vaktpersonal anställas. F. n. tjänstgör dagligen åtta extra museivakter i utställningen; nio då tillfällig utställning är öppen. Tio extra vakter synes redan nu erforderliga för säker bevakning i de ordinarie utställningslokalerna. Tiderna för museets öppethållande bör bli en fråga, till vilken ämbetsverket efter omorganisationen får taga ställning. En ökning av tiden synes i hög grad önskvärd och frågan kommer givetvis att påverkas av antalet tillfälliga utställningar, föredragsverksamhet etc.

Gemensamma verksamhetsgrenar

Antikvitetskollegiet kommer enligt förslaget att bestå främst av de båda huvudavdelningarna, den ena för yttre, den andra för inre kulturminneshärd — kulturminnes- respektive museiavdelningen. Det ligger i sakens natur att för dessa båda avdelningars verksamhet vissa gemensamma arbetsenheter är nödvändiga. Som för huvudavdelningarna gemensamma arbetsenheter tänker sig utredningen dels biblioteket och arkivet, dels tekniska laboratoriet och dels informationskontoret. Härtill kommer en för hela verksamheten gemensam administrativ byrå. Dessa kommer i tur och ordning att behandlas i den följande framställningen.

Bibliotek och arkiv

Arbetsenheter

Enligt 1 § *reglementet den 17 oktober 1890 rörande vården av de under vitterhetsakademiens inseende ställda samlingarna* omfattar dessa — förutom museets arkeologiska, historiska och numismatiska föremål — dels »det Antikvariskt-topografiska arkivet [förkortat ATA] i vilket ingår anteckningar om och bilder av förhistoriska och historiska minnen» och dels »biblioteket, innehållande företrädesvis arkeologisk och numismatisk litteratur». Bibliotekets bokbestånd omfattar numera även betydande delar konsthistorisk och topografisk litteratur m. m. Även om såväl arkivets som bibliotekets samlingar betraktas som statliga, tillhör dock avsevärda delar därav akademien enskilt. — Bibliotekets samlingar ökas företrädesvis genom inköp och byten, arkivets företrädesvis genom produktion av ämbetsverkets tjänstemän (ämbetsskrivelser, rapporter, fotografiska bilder etc.). Om inköp beslutar enligt 4 § nyssnämnda reglemente riksantikvariern »efter antikvariernas hörande». I praktiken tillgår det härvidlag numera så, att chefen för bibliotek och arkiv efter genomgång av nyttkommen litteratur — ibland efter sam-

råd med eller efter framställning av andra tjänstemän — gör upp förteckningar över litteratur, bilder etc., som behöver inköpas. Han verkställer där-
 efter inköp i den mån medel finns tillgängliga. I viktigare eller tveksammare
 fall föredrages inköpsärendena för riksantikvarien. I övrigt inlämnas för-
 teckningarna över företagna inköp till riksantikvarien för kännedom. De
 medel, som står till förfogande för inköp, är dels statsanslag och dels anslag
 ur akademiens enskilda fonder. Statsmedel utgår ur anslaget till underhåll
 och ökande av samlingarna. Detta anslag fördelas årligen av akademiens för-
 valtningsskott mellan museet samt bibliotek och arkiv. Statsanslaget ut-
 gör för budgetåret 1964/65 för bibliotekets del 29 500 kronor och för arkivets
 del 8 000 kronor. Akademiens enskilda anslag för samma tid, avsett för ex-
 penses, uppgick till 3 000 kronor och utnyttjas för såväl bibliotek som arkiv.
 För sistnämnda belopp har inköpts kontorsmaterial o. dyl., t. ex. en kopie-
 ringsapparat och kapslar för förvaring av arkivalier. Ökningen av bibliote-
 kets samlingar genom byten med andra institutioner inom och utom landet
 möjliggöres främst av akademiens publikationsverksamhet. Förste bibliote-
 karien, som är chef för bibliotek och arkiv, svarar för att bytesförbindelserna
 upprätthålles och utökas. Omkring $\frac{3}{4}$ av bibliotekets tillväxt är ett resultat
 av byte, och det är härvidlag nästan helt akademiens enskilda publikationer,
 som utnyttjas. Genom byten tillföres samlingarna sålunda ett stort antal
 böcker och tidskrifter.

Bibliotek och arkiv fyller en dubbel uppgift, dels är de serviceorgan för
 tjänstemän vid riksantikvarieämbetets och historiska museets samtliga av-
 delningar och skall i denna sin egenskap tillhandahålla den litteratur samt
 det arkiv- och bildmaterial, som dessa tjänstemän behöver för sitt arbete,
 och dels skall de stå den arkeologiska, konsthistoriska, numismatiska och
 topografiska forskningen till tjänst. I sistnämnda avseende står de öppna
 för utomstående forskare och studerande, som har rätt till hemlån ur biblio-
 teket mot sedvanlig borgensförbindelse och som mot vissa fastställda avgif-
 ter kan utnyttja arkivets bildmaterial. Dessutom förekommer en omfattande
 låne- och informationsverksamhet inom hela landet och även med utlandet.

Några förhållanden, som på ett mera markant sätt skiljer verksamheten
 vid ämbetsverkets bibliotek och arkiv från den som bedrivs inom andra
 motsvarande institutioner, kan ej anses föreligga. En grundläggande faktor
 vid personalberäkningen måste därför bli omfattningen av verksamheten i
 jämförelse med andra bibliotek och arkiv. Här skall fördenskull lämnas
 några statistiska uppgifter för biblioteket och arkivet. Uppgifterna avser
 1961 (på grund av att detta år är det senaste, då jämförelsematerial finns
 publicerat).

Bibliotekets bokbestånd i hyllmeter utgjorde 3 605, motsvarande cirka
 122 500 volymer. Antal löpande tidskrifter uppgick till 1 302. Tillväxt i hyll-
 meter utgjorde 49, motsvarande 2 521 volymer, varav 542 tillförts biblioteket
 genom köp och 1 979 genom byte eller gåva. Hemlånen omfattade 8 447 voly-

mer, varav 940 till orter utanför Stockholm. Lån i läsesalen och inom ämbetsverket har ej registrerats. Från andra institutioner har 1 108 volymer inlånats.

Utländska bytesförbindelser utgjorde 707, bestående av akademiska och lärda sällskap, bibliotek, museer m. m. Det ligger i sakens natur, att kontakterna med dessa institutioner kräver mycken tid och ett avsevärt arbete.

En av förste bibliotekarien Sven Rinman på grundval av uppgifter i Statistisk årsbok för 1962 — avseende 1961 — utarbetad sammanställning jämte tablåer över där registrerade 19 vetenskapliga specialbibliotek har fogats till detta betänkande såsom bilaga B.

Arkivet är uppdelat på två underavdelningar, *aktarkivet* och *bildarkivet*.

Aktarkivet består av tre skilda grupper nämligen:

en handskriftssamling, huvudsakligen tillkommen genom donationer och innehållande brevsamlingar, historiskt och topografiskt material m. m.;

ett ämbetsarkiv för akademien och riksantikvarieämbetet med protokollsviter, rapporter etc.;

det antikvariskt-topografiska arkivet (ATA), indelat efter landskap och socknar och innehållande uppgifter av olika slag rörande fornminnen, byggnadshistoria etc.

Aktarkivet omfattar f. n. cirka 100 hyllmeter. Under 1962 utgjorde accessionen 12 005 blad (motsvarande 2,02 hyllmeter). 1 733 handskrifter har utlånats, varav 108 till andra institutioner. 116 handskrifter har inlånats.

Bildarkivets huvuddel faller under beteckningen ATA. Den utgöres av material, som inflyter från riksantikvarieämbetets och statens historiska museums olika avdelningar men även genom donationer och — i någon utsträckning — genom köp. Materialet består av fotokopior, negativ, skioptikonbilder, ritningar och kartblad. Bildmaterialet är ordnat i följande huvudgrupper: förhistoriska föremål, fasta fornlämningar, föremål från medeltid och nyare tid, kyrkliga byggnader, profana byggnader och mynt. Inom dessa grupper är i tillämpliga delar indelning efter landskap och socknar genomförd.

Beträffande bildarkivets samlade omfattning finns ej några statistiska uppgifter, men det torde vara ett av de största i Sverige. Enbart antalet negativ är beräknat till cirka 250 000. 1962 års accession uppgick till cirka 17 700 bilder. Antalet expedierade beställningar uppgick till cirka 28 300.

Akt- och bildarkiven åtnjuter budgetåret 1964/65 ett statsanslag om 8 000 kronor. Härtill kommer andel i nyssnämnda belopp om 3 000 kronor, som årligen ställs till bibliotekets och arkivets förfogande ur akademiens enskilda fondmedel.

De otillfredsställande förhållandena vid biblioteket och arkivet, vilka har sin grund i bristande ekonomiska resurser, har under de senaste åren vid flera tillfällen påtalats.

För bibliotekets del kan nämnas följande eftersatta arbetsuppgifter. Två huvudkataloger föres. Den ena är uppställd alfabetiskt efter författarnamn, den andra är en realkatalog, som upptager böckerna i den ordning de återfinnes på respektive hyllor, d. v. s. i princip efter ämnesgrupp. Huvudkatalogerna befinner sig i ett bristfälligt skick och kan sällan ge vare sig publik eller personal den åsyftade vägledningen. Stora partier av bibliotekets bestånd särskilt av äldre litteratur är okatalogiserade. Indelningen av böckerna efter ämnen och uppställningen av sålunda sammanhörande grupper av böcker är på flera håll i stort behov av revidering. Som exempel kan nämnas att någon grupp för ämnet nordisk arkeologi ej finnes. Den som söker sådan litteratur måste därför gå igenom grupperna (facken) för arkeologi inom ett vart av de nordiska länderna. — Ett register på lösa kort är upplagt över fasta bytesförbindelser. Registret är nödvändigt bl. a. för korrespondensen med bytespartners. Vidare föres ett register över s. k. fortsättningar, d. v. s. verk som utkommer band för band eller häfte för häfte. Även detta föres på lösa kort. Båda de nu nämnda registren är av en numera helt föråldrad form och behöver omläggas efter moderna principer t. ex. kartexsystem. — Desideratalistor för inköp och för ersättning av förkommen litteratur bör upprättas så att nyförvärv och kompletteringar skall kunna ske efter behov och angelägenhetsgrad. — Den numismatiska boksamlingen är ej uppställd tillsammans med det övriga biblioteket utan placerad i myntkabinettet. Den har på många år ej varit underkastad biblioteksmässig tillsyn. Ingen av dessa uppgifter har kunnat fullgöras med nuvarande personaluppsättning, vars kapacitet ej synes vara tillräcklig ens för de löpande arbetsuppgifterna. I detta sammanhang kan som exempel nämnas, att ett anslag på 15 000 kronor, som biblioteket redan hösten 1961 erhöll från Kungafonden för bindning (bindningen utföres alltid av privata bokbindare) hittills kunnat tagas i bruk endast till ungefär hälften. Anledningen härtill har varit att den granskning av bokexemplaren, som alltid måste föregå bindningen, på grund av bristande arbetskraft ej medhunnits. Under flera år har bindningen kunnat bedrivas endast i mycket liten omfattning, med följd att stora delar av samlingen befinner sig i ett ur bibliotekssynpunkt oförsvärligt skick. Obundna böcker och böcker med trasiga band förstörs lätt vid utlåning. Lösa tidskriftshäften förloras vid utlåning eller »läses sönder» etc.

Även för arkivets del är situationen ytterst otillfredsställande och orsaken synes även här främst vara personalbrist. Inkommet material som ej kunnat omhändertas har hopat sig år från år. Sålunda blir material, som inlämnas för arkivering från riksantikvarieämbetet, t. ex. fotografiska bilder, liggande i högar. Personalen hinner icke omhänderta detta material — sortera och klistra upp det samt ordna med förvaringsplatser — på långt när i den takt det inflyter. Förvaringssättet är i flera fall föråldrat och ibland skadligt för arkivalierna. Kapslar och andra förvaringspersedlar för kartor, bilder och andra arkivalier är ofta skrymmande och därigenom utrymmeskrävande med påföljd att arkivet sedan flera år besvärats av en utrymmesbrist, som

så vitt utredningen funnit hade kunnat i stor utsträckning kompenseras av moderniseringar i fråga om förvaringsskåp o. dyl. — Läget har numera vid arkivet blivit sådant att arkivalier ofta endast efter långt letande och understundom ej alls kunnat framskaffas. Detta har medfört att de olika avdelningarna sett sig nödsakade att för det löpande arbetet lägga upp egna arkiv, vilket måste anses synnerligen irrationellt.

De missförhållanden vid såväl bibliotek som arkiv för vilka nu redogjorts medför givetvis stora olägenheter för i första hand ämbetsverkets egen personal men givetvis även för forskare och studerande som önskar utnyttja samlingarna.

Med anledning av vad nu anförts har utredningen ansett sig böra föreslå personalförstärkningar vid såväl bibliotek som arkiv, detta för att det löpande arbetet i fortsättningen skall kunna fortgå obehindrat. Flera av de brister som f. n. tynger verksamheten bör emellertid kunna avhjälpas genom anställande av tillfällig personal för avarbetning av balansen och genom rationaliseringar i form av modernare utrustning.

Innan utredningen går in på redogörelsen för nuvarande organisation och framlägger förslag till ny sådan skall här något beröras frågan om samlingarnas utnyttjande mot bakgrunden av det förhållandet, att akademien enskilt äger stora delar av biblioteket, uppskattningsvis väsentligt mer än hälften av bokbeståndet.

Bortsett från det förhållandet, att en uppdelning av biblioteket med utgångspunkt från äganderätten till de särskilda volymerna rent tekniskt skulle vara en synnerligen tidsödande och svår uppgift, skulle såväl akademiens som ämbetsverkets bokbestånd sedda vart för sig härigenom bli ofullständiga och otjänliga för sitt ändamål, nämligen att utgöra ett vetenskapligt bibliotek inom de fackområden ämbetsverket och den därtill anslutande forskningen representerar. Den komplettering av bokbeståndet som under årens lopp skett genom köp och byten har tagit sikte på att städse förse biblioteket med den nödvändigaste aktuella litteraturen. Någon skillnad har av naturliga skäl ej kunnat göras mellan akademien och ämbetsverket såsom förvärvare av de särskilda volymerna. Utredningen, som i inledningsavsnittet till detta kapitel sökt klarlägga nödvändigheten av att banden mellan akademien och ämbetsverket ej skäres av, har förutsatt att akademiens bokbestånd även framgent skall ingå i ett odelat bibliotek, organisatoriskt knutet till ämbetsverket. De förmåner som härav ömsesidigt skulle åtnjutas av ämbetsverkets tjänstemän samt akademien såsom sådan torde ej här vidare behöva särskilt understrykas.

Organisation

När det gäller biblioteket är det av vikt att detta verkligen blir centralt och representativt inom den yttre och inre kulturminnesvårdens arbetsfält. Fors-

kare och andra skall kunna veta att hos ämbetsverkets bibliotek bör finnas allt som är av värde och intresse i detta ämne. För kompletterande upplysningar står ämbetsverkets hela övriga vetenskapligt utbildade personal till förfogande. Detta belyser, att det inte bör finnas utrymme för annan statlig biblioteksverksamhet inom samma område — här bortses naturligtvis från behovet av smärre arbetsbibliotek inom kulturminnesvårdens olika verksamhetsgrenar (universitet, museer etc.).

Utredningen har såsom tidigare anförts funnit att bibliotek och arkiv, liksom nu är fallet, bör bilda en särskild, för de båda huvudavdelningarna gemensam arbetsenhet, direkt underställd verksledningen. Chefen för denna enhet bör erhålla ett vidsträckt bemyndigande att själv besluta om bokinköp.

Det må påpekas att utredningen icke förbisett de olägenheter, som ligger i att chefen ej kan förutsättas äga fackkunskap beträffande såväl biblioteks- som arkivväsende. Inom vissa institutioner, t. ex. nationalmuseum och Nordiska museet, har därför bibliotek och arkiv organiserats som sinsemellan fristående enheter. Det må emellertid även framhållas, att de flesta större bibliotek, t. ex. Kungl. biblioteket, ofta äger betydande handskrifts- och bildsamlingar, som är direkt underställda en bibliotekarie. Olägenheterna av den av utredningen nu föreslagna ordningen kan dock ej anses vara av allvarigare slag; dels ligger de två fackområdena ganska nära varandra, dels måste — i vart fall om den gemensamma chefen för biblioteket och arkivet utses bland verkets personal — denne ganska snart kunna komplettera sina kunskaper inom det område, där han ej är fackman, och dels kan olägenheterna åtminstone delvis elimineras, om arkivet som souschef erhåller en fackman med erforderlig akademisk kompetens. Flera praktiska skäl, såsom t. ex. möjligheten att utnyttja samma läsesal och att ha gemensam vakt- och hantverkspersonal, talar för gemensam ledning av verksamheten. Framför allt måste emellertid av ekonomiska skäl en gemensam avdelning för bibliotek och arkiv vara att föredraga framför två skilda arbetsenheter.

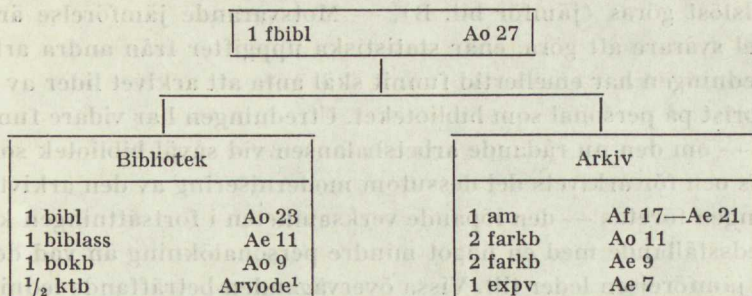
Om något skäl att ändra enhetens ställning i verksorganisationen icke funnits föreligga, har utredningen sålunda ej heller funnit avgörande skäl tala för en ändring av dess inre organisation. Enheten föreslås därför alltjämt vara delad på två underavdelningar, bibliotek och arkiv, vilka skall stå under gemensam ledning. Arkivet uppdelas i två underavdelningar, akt- och bildarkivet.

Personalförslag

Den personal, som står till den nuvarande avdelningens förfogande, framgår av följande schema:

Bibliotek och arkiv (nuvarande)

¹ Avlönad av tillgängliga medel.

Totalt antal tjänstemän: 10¹/₂.

Utredningen föreslår följande personaluppsättning:

Bibliotek och arkiv (förslaget)

Totalt antal tjänstemän: 13.

Innebörden av förslaget är följande.

Den gemensamme *chefen* uppflyttas från Ao 27 till Bo 1.

Bibliotek

Nya tjänster

1 bibl   Ao 7
1 expv   Ao 7

Arkiv

Nya tjänster

1 ark   Ao 23

(Kvarstående e. o. tjänster föreslås bli ordinariesatta.)

I det föregående har påvisats hur arbetsuppgifterna inom hela avdelningen släpat kraftigt efter. Det synes uppenbart, att detta förhållande sammanhänger med en personalmässig underbemanning. En personalökning för bibliotekets del, som vid jämförelse med övriga vetenskapliga specialbibliotek ställer personalkadern i nivå med bibliotekets relativa storlek, skulle

innebära ökning med sex tjänster. En sådan jämförelse kan emellertid ej förbehållslöst göras (jämför bil. B). — Motsvarande jämförelse är för arkivets del svårare att göra, enär statistiska uppgifter från andra arkiv saknas. Utredningen har emellertid funnit skäl anta att arkivet lider av ungefär samma brist på personal som biblioteket. Utredningen har vidare funnit skäl anta att — om den nu rådande arbetsbalansen vid såväl bibliotek som arkiv avarbetas och för arkivets del dessutom modernisering av den arkivtekniska utrustningen företas — den löpande verksamheten i fortsättningen kan fortgå tillfredsställande med en något mindre personalökning än vad den nyssnämnda jämförelsen leder till. Vissa överväganden beträffande ledningen av arkivet, för vilka strax skall redogöras, kan också i någon mån bidra till att minska personalbehovet. De brister, som skulle kunna avhjälpas en gång för alla, är i främsta rummet för bibliotekets del eftersläpningen av bindningen, revisionen av det numismatiska biblioteket och kompletteringen av huvudkatalogerna samt för arkivets del omhändertagande av det material som inkommit men ej kunnat arkiveras och anskaffande av moderna förvarings-skåp o. dyl. Utredningen har funnit att personalökningen bör kunna begränsas till en akademiker- och två biträdestjänster. Lönesättningen har beräknats genom jämförelse med likartade bibliotek och arkiv. Mot bakgrunden av vad förut sagts kan det måhända förefalla som om den personalökning, som föreslagits för arkivets del, ej är tillfyllest. Utredningen får med anledning därav framhålla, att den personalökning som förordats motiveras med de förhållanden som blir rådande, sedan den nuvarande balansen avarbetats. För detta ändamål förutsättes givetvis extra personal under en övergångstid.

De arbetsuppgifter, som föreslås åligga de olika befattningshavarna och den löneställning som beräknats, är följande.

Chefen föreslås med tjänstebenämningen överbibliotekarie bli placerad i lönegrad Bo 1. Överbibliotekarien blir chef för såväl bibliotek som arkiv. Detta förhållande har beaktats vid förslaget till lönesättning. Han skall planera och leda arbetet, besluta om bokinköp enligt delegation från kollegiet, svara för bytesverksamheten, föredraga förekommande biblioteks- och arkivärenden inför verksledningen samt ombesörja viktigare korrespondens. Enbart genomgången av de för inköpstjänsten nödvändiga recensionstidskrifterna, antikvariats- och förlagskatalogerna och andra källor kräver avsevärd tid, insikt och omdöme.

Till sitt närmaste biträde bör överbibliotekarien erhålla ett biblioteksbiträde i lönegrad Ao 7. Sådant saknas f. n., vilket är en allvarlig brist. Detta biträde skall förutom sekreterareuppdrag åt överbibliotekarien, med därtill hörande omfattande korrespondens, anförtros registreringsuppgifter, utföra renskrivning samt i övrigt biträda på biblioteket. Biträdet bör inneha lägre biblioteksutbildning. Det må påpekas, att dessa arbetsuppgifter hittills ombesörjts av förste bibliotekarien själv, senaste tiden med hjälp av ett orutinerat halvtidsanställt biträde, ett förhållande som naturligtvis varit till stort hinder vid utövandet av hans egentliga åligganden.

Biblioteket

För bibliotekets del föreslår utredningen att personalen liksom hittills skall bestå av två tjänstemän med akademisk utbildning, överbibliotekarien och en bibliotekarie i lönegrad Ao 23, en tjänsteman med lägre biblioteksutbildning, biblioteksassistent, placerad i lönegrad Ao 11, samt en bokbindare i lönegrad Ao 9. Härutöver erfordras en expeditionsvakt i Ao 7. — På tjänstemannen i Ao 23 bör ankomma följande uppgifter. Han skall närmast under överbibliotekarien svara för arbetets gång inom biblioteket. Han skall vidare katalogisera och klassificera det inflytande materialet, ha överinseende över läsesalens referensbibliotek med därtill hörande kataloger samt redigera bibliotekets stencilerade, varannan månad utkommande nyförvärvslistor. Han skall slutligen ansvara för bindingsverksamheten samt för magasinsvården med därtill hörande revisioner av bokbestånd och kataloger. Åt en tillfällig arbetskraft bör anförtros att genomgå ännu okatalogiserade delar av bibliotekets äldre bestånd, verkställa erforderliga omläggningar och moderniseringar av kataloger och register. — Biblioteksassistenten skall ha till uppgift att sköta låneexpeditionen och läsesalstjänsten och bör jämsides härmed kunna medhinna journalföring av tidskrifter och andra fortsättningsstryck. — Bokbindaren och expeditionsvakten skall i huvudsak fullgöra de uppgifter som framgår av tjänstebenämningarna. Under nuvarande förhållanden har bokbindaren, som tillika måste fungera som bibliotekets expeditionsvakt, en arbetsbörda som helt hindrar honom att fullgöra sin egen syssla — att binda böcker. Då han varit den enda tillgängliga arbetskraften för transporter mellan läsesal, magasin och boklager samt det sistnämnda är beläget i en helt annan, mera avlägsen del av byggnadskomplexet, har hans tid till stor del åtgått till att bära böcker mellan dessa lokaler. Härjämte har han utnyttjats för emballerande och mottagande av bytestryck och andra försändelser, bevakning av ingången till bibliotek och magasin m. m. För att bibliotekets bokbestånd skall kunna hållas på en tillfredsställande nivå biblioteksmässigt sett kräves att bokbindaren får ägna största delen av sin arbetstid åt översyn av band samt bindning. Härutöver bör han bl. a. kunna kontrollera bindingsförsändelser som återkommer från privata bokbindare i den mån sådana i framtiden måste utnyttjas. — Handhavandet av magasinsvården samt bevaknings- och handräckningsgöromålen åberopas som motiv för inrättande av den föreslagna tjänsten som expeditionsvakt — en tjänst som alltså f. n. skötes av bokbindaren till förfång för dennes egentliga arbetsuppgifter. Det må här framhållas, att bokförluster, som måste antagas ha berott på olovliga tillgrepp, i viss utsträckning förekommit, något som ej är överraskande, då ju ingångarna till bibliotek och magasin ofta måste stå obevakade eftersom ingen expeditionsvakt f. n. finnes.

Arkivet

Det har tidigare nämnts hur restantierna hopat sig år från år och hur sättet att förvara materialet är i flera avseenden föråldrat och delvis skadligt för

arkivalierna. I vissa fall föreligger utrymmesbrist, i andra fall medför de föråldrade förvaringsskåpen att onödigt stort utrymme tages i anspråk. Inga åtgärder har kunnat vidtagas för att avhjälpa dessa brister, då personalen helt absorberats av de expeditionella rutinuppgifterna.

Eftersom arkivet f. n. endast har en tjänsteman med högre kompetens — en amanuens i befordringsgången — och denne har ansvaret för aktarkivet, måste det stora och flitigt utnyttjade bildarkivet skötas av enbart biträden — två i Ao 11 och två i Ae 9. Detta är enligt utredningens uppfattning synnerligen otillfredsställande eftersom det arbete, som där bör utföras, delvis är av rent vetenskaplig art. Det krävs också kännedom om och överblick över arkivproblemen i stort, något som personalen nu av naturliga skäl saknar.

Utredningen har övervägt lämpligheten att föreslå antingen en gemensam chef för akt- och bildarkiven eller två jämställda souschefer direkt under överbibliotekarien, var och en chef för sin arkivenhet. För det senare alternativet talar, att arbetsuppgifterna till sin karaktär är helt olika på de bägge arkivenheterna. Aktarkivets arbete bedrivs — eller bör åtminstone bedrivas — efter samma linjer som i riksarkivet, landsarkiven och de vetenskapliga specialbibliotekens handskriftsavdelningar. Bildarkivet kräver sin egen teknik och därutöver en speciell förtrogenhet med vissa arkeologiska och konsthistoriska problem och resultat. När utredningen stannat för det förra alternativet — en gemensam ledning för de båda arkivenheterna — beror detta på att dessa dock organiskt hör nära samman och att deras bestånd griper in på stora gemensamma områden och delvis även kompletterar varandra.

Arkivet med sina bägge underenheter bör således liksom biblioteket erhålla en souschef. Denne föreslås med tjänstebenämningen arkivarie bli placerad i lönegrad Ao 23. En amanuensjänst i befordringsgången finns redan och denna tjänst bör finnas kvar. Bägge nu avsedda befattningshavare får tänkas ägna sig ej endast åt de löpande ärendena utan även åt frågor om planering av lokalutrymmen, modernisering av förvaringsmetoder för arkivalier o. dyl.

Utöver dessa befattningshavare erfordras på arkivet minst fyra biträden. Liksom nu bör de två arkivenheterna få dela på arbetskraften hos ett förste arkivbiträde i A 9; övriga förste arkivbiträden, två i A 11 och ett i A 9, måste helt få ägna sig åt bildarkivet.

För uppnående av bättre överensstämmelse i fråga om tjänstebenämningen för bibliotekets och arkivets biträdespersonal i lönegrad A-11 bör förste arkivbiträdena i A 11 erhålla tjänstebenämningen arkivassistenter.

Bildarkivets biträdespersonal måste inbördes få delvis likartade arbetsuppgifter. Dessa består i förtecknande och inordnande i samlingarna av inkommande bildmaterial, effektuerande av beställningar å fotografering och kopiering ur detta material samt besvarande av förfrågningar från tjänstemän och forskare. En fördelning av göromålen måste ske för att arbetet skall

kunna bedrivas rationellt. Den ena arkivassistenten bör sålunda kunna svara för mynt och förhistoriska föremål, den andra för fasta fornlämningar, medan det ena förste arkivbiträdet bör kunna svara för kyrkliga byggnader och föremål från medeltid och nyare tid och det andra — som delar sin arbetskraft mellan akt- och bildarkiven — för profana byggnader från samma perioder. Samtliga uppgifter måste utföras med ett stort mått av självständighet. — Slutligen kräves för arkivet i dess helhet liksom nu en expeditionsvakt (Ao 7).

Tekniska laboratoriet

Den konserveringstekniska verksamheten vid ämbetsverket erhöll fastare former 1909, då en särskild tjänsteman för första gången anställdes med utslutande uppgift att ägna sig åt konservering. Verksamheten utbyggdes efter hand till en konserveringsanstalt. Den nuvarande *tekniska avdelningen* tillkom 1952 genom sammanförande av konserverings- och den hastigt expanderande fotograferingsverksamheten under gemensam ledning. Avdelningschef blev konservatorn, tidigare knuten till museet såsom föreståndare för nyssnämnda anstalt. Konservatorstjänsten var till 1961 den enda vid avdelningen, för vilken förutsattes vetenskaplig eller teoretisk-teknisk utbildning. Sistnämnda år tillkom en tjänst som (biträdande) konservator.

Arbetsuppgifter

Vid den tekniska avdelningen ombesörjes f. n. främst konservering av museiföremål, lagning av runstenar och vissa byggnadsdetaljer samt fotografering för ämbetsverkets räkning. I anslutning härtill bedrivs viss tekniskt-naturvetenskaplig forskning och undervisningsverksamhet. Såväl konservering som fotografering är i viss utsträckning av rutinbetonad karaktär men i många fall kräver varje särskild uppgift specialutbildning och mångsidiga kunskaper. Vid konserveringen behövs ofta vidtagas omfattande förberedelser och speciella åtgärder för att föremålen skall kunna bevaras och ingenting av deras vetenskapliga innehåll skall gå förlorat.

Konservering

Ett till avdelningen för konservering insänt föremål passerar principiellt följande etapper:

- uppackning;
- registrering och märkning;
- avbildning före konservering;
- analytisk undersökning;
- konservering;
- avbildning efter konservering; samt
- avlämnande till uppdragsgivare.

Uppackning, registrering och märkning utförs vanligtvis av avdelningens egen personal. Registrering och märkning av föremålen måste ske på ett sådant sätt, att varje föremålskomplex får sitt karakteristiska signum och varje föremål får detta signum jämte ett nummer, som följer föremålet under hela konserveringsproceduren. Under uppackningen kontaktas den museiman eller avdelning som närmast omhänderhar respektive föremål.

Konservering i laboratoriet utföres efter metoder, som anpassas särskilt efter varje föremåls typ, materialkomposition och tillstånd. Förundersökningen är därför synnerligen viktig för rätt bedömning av konserveringsmetoden.

I många fall måste arbetet utföras i större skala. Sålunda konserveras årligen omkring 3 000 fynd, bestående av starkt förrostade järnföremål. Såsom exempel på en konserveringsmetod må nämnas, att järnföremålen först urlakas i destillerat vatten till dess negativ reaktion på salt erhålles. Härefter impregneras föremålen med smält fast paraffin. Mindre starkt rostade järnföremål avrostas elektrolytiskt genom katodisk reduktion.

Understundom inkommer stora fyndkomplex av trä och läder. Så är t. ex. fallet med en avsevärd mängd fynd från de arkeologiska utgrävningarna i Lödöse och Söderköping.

För åren 1961, 1962 och 1963 lämnas följande statistiska uppgifter rörande utförda föremålskonserveringar och -monteringar etc.:

	1961	1962	1963
järnföremål	2 740	2 193	2 300
bronsföremål	320	244	1 000
keramikkrärl	100	47	125
mynt	2 152	1 032	2 000
föremål av silver etc.	87	8	
div. material	250		900
kopior av mynt m. m.	67	22	114
glas m. m.		324	
sten		50	
trä		258	100
läder		110	50
monteringar för utställningar		3	75
Summa konserveringar	5 716	4 291	6 664

Under de senaste tio åren har antalet konserveringar starkt stigit. Tillfälliga variationer i fråga om antal föremål förekommer dock. Sålunda omhändertogs 1961 ett större myntfynd, 1962 åter ovanligt många trä- och läderföremål samt 1963 ett stort antal bronsföremål.

Ett avsevärt antal fältarbeten av konserveringskaraktär förekommer. Detta gäller främst restaureringsarbeten på exempelvis runstenar, som lagas, och byggnadsdetaljer av natursten, som blir föremål för kompletteringar och åtgärder till förebyggande av vittringsskador.

Vid arkeologiska utgrävningar uppträder problem, som ofta måste lösas genom en konservators ingripande. Avdelningens personal får sålunda tillfälligt medverka vid ett flertal olika utgrävningar.

I mer eller mindre direkt samband med konserveringsarbetet måste materialet i olika museiföremål eller arkeologiska fynd bestämmas. En bedömning av materialets art föregår varje konserveringsarbete, eftersom konserveringsåtgärderna blir direkt beroende av föremålets beskaffenhet. I de flesta fall kan denna bedömning göras erfarenhetsmässigt rent visuellt och makroskopiskt, men i viktigare fall utföres i mån av tid och utrustning mera ingående analytiska, kemiska och mikroskopiska undersökningar. Röntgenundersökning, ofta nödvändig, av föremål kan ej göras inom avdelningen, då erforderlig apparatur saknas. Bland de material som förekommer märkes allehanda organiska fibermaterial såsom textilier, läder, trä, horn och ben samt metaller såsom järn, brons, tenn, bly och ädelmetaller ävensom silikatmaterial såsom glas, keramik, tegel, murbruk, natursten och rena mineral.

Tyvärr har de museala materialen ofta nått en långt gången omvandling och nedbrytning, varför ytterst speciella undersökningsmetoder stundom måste tillämpas. Intet annat laboratorium inom landet har till uppgift att utföra sådana undersökningar på museiföremål. Därför finns endast begränsade möjligheter att få undersökningarna gjorda på annat håll. Många laboratorier visar emellertid stort intresse för hithörande problem, och det har därför ibland varit möjligt att få enstaka undersökningar utförda på andra laboratorier; detta gäller särskilt kemiska analyser.

Samtidigt är dock goda vetenskapliga kontakter med specialinstitutioner oundgängliga. Avdelningen samarbetar i analytiska frågor främst med statens provningsanstalt, metallografiska institutet, karolinska institutet och Sveriges geologiska undersökning.

Direkta konserveringsåtgärder innebär endast ett temporärt skydd mot materialförstöring av museiföremålen. Dessas beständighet påverkas av en mångfald faktorer i den yttre miljön, i synnerhet luftens sammansättning, värme, ljus etc. Det räcker därför inte med enstaka preparativa åtgärder för att skydda museiföremålen, utan man måste söka skapa bästa möjliga betingelser i föremålets närmaste omgivning. Som exempel på sådana problem må här nämnas:

åtgärder mot vittring på natursten, tegel, puts och murbruk i kulturhistoriskt värdefulla byggnader;

förhindrande av skador på inventarier och målningar i museer och kyrkor, uppkomna genom felaktig luftfuktighet;

åtgärder mot skador, uppkomna genom insekter och svampar på både byggnader och inventarier; samt

minskande av skador, uppkomna genom luftföroreningar (eller korrosion av koppartak och metallföremål i museisamlingar).

Av det sagda torde framgå, att en permanent verksamhet måste upprätthållas för att vidmakthålla bästa möjliga tekniska vård av museala föremål.

Genom att personalen vid avdelningen har en samlad erfarenhet rörande vården av museiföremål, göres från olika håll till avdelningen förfrågningar av teknisk art. Sålunda lämnas informationer framförallt till:

Arkeologer. Informationer på grävningsplatsen beträffande första föremålsbehandlingen samt analytiska frågor om jordarter, fyndmaterial etc.

Landsantikvarier. Tekniska råd beträffande vård och konservering av föremål och byggnader.

Privata konservatorer samt museer. Råd beträffande kemisk teknik, moderna material etc.

Härutöver lämnas uppgifter till utländska institutioner, vilkas expertis i gengäld står till förfogande, då det gäller att lösa problem, som tidigare ej behandlats i Sverige.

Fotografering

Fotograferingsarbetet kan uppdelas i flera grenar, främst föremålsfotografering, arkivfotografering och fältuppdrag.

Föremålsfotografering har nära samband med den föremålskonservering, som utföres inom avdelningen. Det är en viktig museal princip, att varje betydelsefullt föremål skall fotograferas (eller tecknas) både före och efter konserveringen för registrering av dess ursprungliga respektive slutgiltiga utseende. Visst material, t. ex. vattendränkt trä, är nämligen ytterst svårt att konservera utan dimensionsförändringar.

Arkivfotografering utföres f. n. endast i mycket begränsad omfattning. Erfarenheterna från sista världskriget visar att ej blott arkivalier utan även museala samlingar under orostider blir utsatta för stora risker att förstöras. Beträffande museiföremålen utföres i stor utsträckning avfotografering i och för arkivering.

Fältuppdragen måste bli en icke oväsentlig arbetsuppgift. För arkiverings- och publiceringsändamål måste omfattande fotografiska upptagningar företagas vid byggnadsminnesmärken, främst kyrkobyggnader.

Likaså fotograferas alla fornlämningar, som är föremål för undersökning. För tolkningen av exempelvis hållristningar och runstenar är fotograferingen av stor vikt.

Vid arkeologiska utgrävningar krävs ofta medverkan av en rutinerad fotograf. Det fotomaterial, som inlevereras av fältarkeologerna, måste ofta efterbehandlas av fotopersonalen på tekniska avdelningen.

Sedan en del år tillbaka har under tekniska avdelningen sorterat verkets värmeanläggning med där anställda tre tjänstemän.

Arbetsuppgifterna på det tekniska laboratoriet bör enligt utredningens mening i huvudsak bli desamma, som f. n. ankommer på den tekniska avdelningen med undantag för omhändertagandet av värmeanläggningen, vilket

föreslås skola sortera under den administrativa byrån. Arbetsuppgifterna blir således i första hand av två slag, dels att tekniskt vårda museala objekt, som omhänderhaves av eller i vissa fall passerar ämbetsverket, dels att tillgodose ämbetsverkets behov av fotografering. Härtill måste komma viss forsknings- och undervisningsverksamhet.

I olika sammanhang har berörts, hurusom under de senare åren tillströmningen av fynd ökat. Detta förhållande har givetvis medfört ökade arbetsuppgifter även för den konserveringstekniska verksamheten. Då personalen ej ökats i motsvarande grad har detta å sin sida medfört en betydande eftersläpning beträffande konserveringsverksamheten. Företrädesvis har endast de mest aktuella arbetena kunnat utföras. Stora fyndkomplex ligger magasinerade i väntan på konservering. Det förhållandet, att konservering av ett föremål tid efter annan måste förnyas, medför allt eftersom samlingarna ökar att också omkonserveringarna ökar i antal. Det problem, som härigenom uppkommit bör, såsom nedan skall beröras, lösas ej blott genom personalökning utan även genom viss decentralisering av konserveringsverksamheten. — Mycket angeläget är också, att det tekniska laboratoriets arbete underlättas genom anskaffande av modern arbetsbesparande apparatur.

Beträffande den tekniska vården — *konserveringen* — av museala objekt må här vidare anföras följande.

Något centralt fullt utbyggt konserveringstekniskt laboratorium finns ej i landet. Ej heller finns någon undervisningsanstalt för allmän konserveringsteknisk utbildning. Det skulle enligt utredningens mening vara önskvärt, att dessa brister avhjälptes genom erforderlig utbyggnad av den tekniska avdelningen vid ämbetsverket. Emellertid skulle kostnaderna i fråga om såväl personal som apparatur därvid bli alltför stora, då ju här är fråga om naturvetenskapliga områden, som representeras av så skilda material som trä, sten och metall. En grundforskning i egentlig mening bör ej ingå i målsättningen för verksamheten. Därvidlag bör i stället kontakt sökas med andra statliga och enskilda mera specialiserade institutioner t. ex. statens kriminaltekniska laboratorium, karolinska institutet, tekniska högskolans lantmäteriavdelning, Chalmers tekniska högskolas silikatlaboratorium, institutet för byggnadsforskning, statens väginstitut, tegelforskningslaboratoriet, svenska träforskningsinstitutet, statens provningsanstalt, skogsforskningsinstitutet, metallografiska institutet, Sveriges geologiska undersökning och försvarets forskningsanstalt. Dessa kontakter kan dock ej helt ersätta självständig forskning vid laboratoriet. Ej heller kan andra institutioners tjänster alltid tagas i anspråk utan ersättning. Den kostnadsökning, som kan beräknas uppkomma genom ökat konsulterande av andra institutioner, måste dock antagas bli avsevärt mindre än den som skulle uppkomma vid en utbyggnad av avdelningen till sådan storlek att avgiftsbelagda konsultationer kunde undvikas. Den forskningsverksamhet, som skall bedrivas på laboratoriet, bör enligt utredningens mening inriktas på att — med utnyttjande i

möjligaste mån av den tekniska vetenskapens hittills vunna resultat — utfinna lämpliga konserveringsmetoder för de aktuella museiföremålen. Även med denna i viss mån begränsade målsättning måste laboratoriet dock äga tillgång till naturvetenskapligt-tekniskt väl utbildad personal. Några formella kompetenskrav bör här ej uppställas, men laboratoriechefen bör ha akademisk eller högre teknisk utbildning eller en kombination av akademisk och teknisk utbildning. Då ju skicklighet inom alla de specialiteter, som representeras inom laboratoriet, ej kan besittas av en och samma person, bör eftersträvas, att laboratoriechefen och hans närmaste medhjälpare kunskapsmässigt kompletterar varandra.

Ämbetsverket har ansvaret för den tekniska behandlingen av inkommande fynd och givetvis i första hand för sådana som tillfallit Kronan. En del konserveringsuppgifter kräver verksamhet ute i fältet. Sålunda måste den tekniska personalen vara beredd att utföra restaureringar av runstenar och konserveringar på byggnader, t. ex. åtgärder, som har till syfte att förekomma vittringsskador. Dessa arbetsuppgifter utesluter icke, att andra konserveringsanstalter — även enskilda sådana — som befinner sig äga tillgång till kompetent personal samt lämpliga lokaler och apparatur, bör kunna godkännas för att utföra konserveringsåtgärder. Så är redan nu fallet med t. ex. konserveringsanstalten vid Lunds universitets historiska museum, som omhänderhar en stor del av fyndmaterialet från Skåne.

I vissa fall har personal, som stått till förfogande för läroanstalter, landsantikvarier och museer erhållit en konservatorsutbildning hos ämbetsverket, som bör medföra kompetens för begränsade uppgifter. Så är fallet med en hos landsantikvarien på Gotland verksam konservator och en vid Västergötlands museum i Skara anställd preparator. För konserveringar av väggmålningar m. m. i kyrkor bör privata konservatorer kunna anlitas. Ur föremålsbevarande synpunkt är det givetvis ofta mycket angeläget att ömtåliga objekt undergår åtminstone en första konservering inom fyndorten. Härigenom kan transportskador undvikas beträffande sköra objekt.

Utredningen finner sålunda, att den tekniska vården av föremål inom ämbetsverkets arbetsfält bör i viss mån decentraliseras. För att möjliggöra detta bör praktikanter mottagas för utbildning. Dessa bör sedan kunna bli verksamma hos landsantikvarier eller som privatpraktiserande konservatorer. Det bör ankomma på ämbetsverkets tekniska expertis att bedöma i vilken utsträckning konservatorer utom verket må anlitas för konserveringsuppgifter.

En särskild pedagogisk uppgift för laboratoriet är att i tekniska frågor informera och handleda verkets tjänstemän samt landsantikvarierna. Detta gäller främst första föremålsbehandling och konservering av byggnader samt enklare föremålskonservering.

Den andra huvuduppgiften för laboratoriet — *fotograferingen* — omfattar ett flertal fotografitekniska specialområden.

Som ovan visats erbjuder föremålsfotograferingen ett mycket skiftande arbetsfält. Här må endast erinras om uppgifterna att fotografera så skilda objekt som t. ex. byggnadsverk (interiörer och exteriörer), grävningplatser, runstenar, träskulpturer och mynt. De tekniska metoderna är mycket speciella, t. ex. fototornfotografering av gravfält. Fotografering sker i både färg och svartvitt. Laboratiemässigt utföres såväl framkallning som förstoring och kopiering i svartvitt. Både pappersbilder och skioptikonbilder framställas. Vid nästan all föremålsfotografering måste beaktas kravet såväl på vetenskaplig exakthet som på konstnärlig effekt, krav som efter hand blivit alltmera eftertryckliga och som påfordrar allt större konsumtion av negativ och kopior och därmed av arbetstid och ekonomiska resurser. — Förutom föremålsfotografering i färg och svartvitt måste fotograferna behärska metoderna för arkivfotografering och de bör äga kännedom om principerna för flygfotografering och för framställning av färgbilder. Nya tekniska fotograferingsmetoder kommer självfallet även att komma till användning. Sålunda torde det endast vara en tidsfråga när flygfotografering, stereoskopisk fotografering och filmning ingår som rutinmässiga hjälpmedel vid fält- och byggnadsarkeologiska undersökningar.

Fotopersonalen måste även kunna instruera arkeologerna såväl beträffande handhavande av apparatur som beträffande fotometoder. Dessutom bör den kunna utbilda fotobiträden. I detta sammanhang vill utredningen framhålla, att ämbetsverkets inom kulturminnesvården verksamma tjänstemän måste bibringas sådana kunskaper i fotografering, att de under pågående fältarbeten, besiktningar av kyrkobyggnader etc. själva skall kunna utföra alla förekommande rutinmässiga fotograferingar.

Organisation

Beträffande den tekniska enhetens ställning i verksorganisationen synes den lämpligaste lösningen vara en direkt under verksledningen ställd arbetsenhet, benämnd *tekniska laboratoriet*.

Laboratoriet föreslås organiserat på mindre arbetsenheter, nämligen ett analyslaboratorium, en konserverings- och en fotoateljé.

Såsom ovan visats måste materialen i de föremål som skall konserveras ofta bestämmas genom analytiska materialundersökningar. Härvid kan ingående kemiska och mikroskopiska undersökningar erfordras. Enär i detta avseende endast en mindre del av arbetet kan förväntas bli uträttad av annat kemiskt laboratorium i landet, måste verkets *analyslaboratorium* vara väl rustat.

De praktiska konserveringstekniska åtgärderna bör hänföras till *konserveringsateljén*. Dessa konserveringsuppgifter får i regel anses vara väl lämpade för personer med god praktisk erfarenhet inom facket. Viss teoretisk utbildning förutsättes dock, lämpligen förvärvad genom kurser eller självstudier. Önskvärt vore, att ateljén erhöle konserveringstekniker inom ett

flertal specialområden. Av kostnadsskäl bör dock antalet sådana tjänstemän begränsas. Utredningen finner två konserveringstekniker utgöra ett minimum, därvid den ene bör vara specialiserad på sten- och metallföremål, den andre på träföremål och färger. När utredningen gjort denna begränsning i fråga om fackmän — någon guldsmedskunnig tekniker eller någon tekniker specialiserad på altarskåpskonservering har t. ex. icke föreslagits, ehuru visst behov av sådan personal förefinnes — har utredningen förutsatt, att man i förekommande fall får vända sig till privatpraktiserande specialister.

Fotoateljén bör innehålla såväl en ateljé för inomhusfotografering med möjligheter att utföra tagningar även ute på fältet som ett laboratorium för framkallning, kopiering och förstoring i svartvitt.

Personalförslag

Den personal, som f. n. står till den tekniska avdelningens förfogande, framgår av följande schema:

Tekniska avdelningen

1 kons		Ao 23			
Konsvering		Fotografering		Panncentral	
1 kons	Ae 19	1 ffot	Ae 15 ²	1 fmsk	Ao 13
1 ass	Ao 13 ¹	1 ffot	A 14 ³	1 rep	Ae 10
1 konsb	Ae 7	1 fotb	Ao 5 ⁴	1 eld	Ae 7
1/2 ktb	Af 2—Ae 5	1 fotb	Af 2 —Ae 5		
		1/2 fotb	arvode ³		

¹ Lönegradsplaceringen skall omprövas vid inträffande ledighet.

² Lönegradsplacering för tjänsten enligt Kungl. beslut den 3/6 1960 är Ao 11. Lönegrad Ae 15 åtnjutes av nuvarande tjänsteinnehavare på grund av tidigare konstitutorial.

³ Avlönad av tillgängliga medel.

⁴ På övergångsstat.

Totalt antal tjänstemän: 12 (därav 1 1/2 avlönade av tillgängliga medel).

Utredningen föreslår följande personaluppsättning:

Tekniska laboratoriet

1 labc		Bo 1			
Analyslaboratorium		Konserveringsateljén		Fotoateljén	
1 kons	Ao 23	1 kons	Ao 19	1 mfot	Ao 15
1 labb	Ao 11	1 ass	Ao 13	1 fot	Ao 9
1 klb	Ao 7	1 konsb	Ao 7	1 fotb	Ao 5

Totalt antal tjänstemän: 10.

Innebörden av förslaget är följande.

Uppflyttningar:

1 ffot   Ae 11 till mfot Ao 15
 1 fotb   Ao 5   » fot   Ao 9
 $\frac{1}{2}$ ktb   Af 2—Ae 5   » $\frac{1}{2}$ klb   Ao 7

Nya tjänster:

1 labc   Bo 1
 1 labb   Ao 11
 $\frac{1}{2}$ klb   Ao 7

(Samtliga nuvarande e. o. tjänster som kvarstår ordinariesättes.)

Omplacering:

1 fmsk   Ao 13
 1 rep   Ae 10
 1 eld   Ae 7 (vakant f. n.)

Chefen för laboratoriet bör erhålla tjänstebenämningen laboratoriechef. Han får förutsättas ägna större delen av sin tid åt den ovan berörda teknisktvetenskapliga verksamheten med därtill anslutande litteraturstudier och kontakter med andra institutioner. Härjämte måste han taga en verksam del i den analytiska undersökningsverksamheten, deltaga i undersökningar beträffande nya preparats lämplighet i konserveringshänseende samt planera och i viss mån själv deltaga i den informativa verksamheten. Givetvis måste han ansvara för arbetets behöriga gång inom hela laboratoriet. Med hänsyn till intresset att erhålla en högt kompetent kraft till innehavare av chefstjänsten och till angelägenheten att kunna behålla en sådan arbetskraft i den svåra konkurrensen i fråga om tekniker har utredningen funnit sig böra föreslå tjänstens placering i lönegrad Bo 1. Konservatorn i Ao 23 bör biträda laboratoriechefen i allt som rör den tekniska verksamheten. Han torde böra utöva den omedelbara ledningen av det analytiska arbetet och vidare tänkes han skola bistå textilkonserveringspersonalen på byggnadsminnesbyrån med bestämning av konserveringsmetoder samt utföra svårare konserveringar av textilt material. Laboratoriebiträdet — en ny befattning — skall utföra gängse å ett kemisk-tekniskt laboratorium förekommande göromål, analyser, prover och beräkningar av mer rutinmässig karaktär. Vidare skall biträdet kunna omhänderha teknisk mätapparatur, röntgenutrustning m. m. I likhet med motsvarande biträde hos osteologen bör tjänsten placeras i lönegrad Ao 11. För kontorsgöromålens fullgörande förefinnes behov av ett heltidsanställt kanslibitråde (Ao 7). — Tillämpningen av de utexperimenterade principerna för konservering beträffande huvudparten av inkommande föremål torde kunna utföras av personalen på konserveringsateljén. Där föreslås följande nuvarande tjänster på avdelningen bli placerade, nämligen tjänsten som konservator i Ae 19, som assistent i Ao 13 och som konservatorsbiträde¹ i Ae 7. Konservatorn och assistenten avses — förutom sysslande med konservering — skola handleda praktikanter och andra personer, som konsulterar laboratoriet, i praktisk konserveringsteknik. Kon-

¹ Den nuvarande tjänstebenämningen konservatorsbiträde bör ändras till konserveringsbiträde.

serveringsbiträdet skall biträda med mångfalden rutinbetonade göromål. — Utredningen föreslår, att fotoateljén ställes under ledning av en museifotograf i Ao 15. Beträffande lönegradsplaceringen må anföras att lönen för den nuvarande förste fotograftjänsten år 1960 sänktes från A 15 till A 11. Arbetsuppgifterna på fotoateljén är emellertid så mångskiftande och krävande, att en löneställning under A 15 icke bör komma i fråga för en fotograf med de kvalifikationer som här erfordras. Här må endast hänvisas till vad ovan sagts om de skilda fotografiska göromål, som avses skola ankomma på ateljén och till kravet ej blott på teknisk färdighet och uppmärksamhet rörande tekniska nyheter utan även på konstnärlig talang. De låga lönerna i jämförelse med de löner en fotograf kan uppnå i privat verksamhet eller som t. ex. yrkeslärare har gjort att det hittills varit svårt att besätta fotograftjänsterna vid verket. Museifotografen bör förutom tillsynen över arbetets gång jämväl ha till uppgift att instruera fotopersonalen, svara för kvaliteten på de utförda arbetena och själv gripa sig an med svårare uppgifter. Han bör vara i stånd att anlägga konstnärliga synpunkter på arbetena. — Sedan ett par år har en extra fotograf med arvode enligt lönegrad A 14 varit anställd vid den tekniska avdelningen. Avlöningsmedlen har erhållits dels från akademiens fonder och dels från de ersättningar, som influtit på beställningar. Enligt utredningens mening bör ett förstatligande här ej ske. I den mån inflytande ersättningar för fotoarbeten så medger föreslås att personal får kontraktsanställas på samma sätt som sker vid uppdragsverksamheten inom andra enheter av verket. — Ett av de nuvarande båda fotobiträderna har utnyttjats för fotografiska tagningar. Detta har varit särskilt aktuellt i samband med semestrar och andra ledigheter samt tjänsteresor. Här torde det visserligen vara fråga om mera rutinbetonade arbeten men utredningen har ansett att rena fotograferingsarbeten ej bör åläggas ett fotobitråde i A 5. Utredningen föreslår därför att den ena fotobiträdestjänsten omändras till en fotograftjänst i Ao 9. För olika mörkrumsarbeten tänkes det stå till förfogande ett fotobitråde förslagsvis placerat i Ao 5. I mera kvalificerade fototekniska laboratoriearbeten måste fotograferna själva, i första hand fotografen i Ao 9, delta.

I detta sammanhang må erinras om att fotografer kan beräknas bli kontraktsanställda inom fornminnesbyråns uppdragsverksamhet. Dessa fotografer bör beredas tillfälle att utföra sitt laboratoriearbete vid tekniska laboratoriets fotoateljé. Det förutsättes, att de i fråga om disposition av lokaler och apparatur har att följa de föreskrifter, som meddelas av laboratoriets ledning.

Utredningen utgår ifrån att en viss uppdragsverksamhet liksom hittills kommer att bedrivas även vid laboratoriets konserveringsateljé. Konserveringsuppdrag beträffande kulturhistoriskt värdefulla objekt från företrädesvis provinsmuseer och kyrkor bör sålunda allttjämt kunna mottagas. — Man får räkna med att även forskare och andra kan komma att vända sig till

det tekniska laboratoriet med beställningar. Härigenom kommer vissa inkomster att tillföras ämbetsverket. I likhet med vad som föreslagits beträffande övrig uppdragsverksamhet inom verket förordas att dessa medel får användas till kontraktsanställning av arbetskraft inom laboratoriet, tillfälligt eller mer stadigvarande.

Slutligen vill utredningen påpeka att — i likhet med vad fallet är beträffande bibliotek och arkiv — viss del av den nuvarande tekniska avdelningens apparatur tillhör akademien enskilt. Värdet av denna utrustning är här förhållandevis ringa. Det förutsättes givetvis, att ifrågavarande utrustning alltjämt skall i samma utsträckning som den statliga stå till det tekniska laboratoriets förfogande.

Informationskontoret

För ämbetsverket finns f. n. en gemensam s. k. pedagogisk avdelning. Som framgår av benämningen har denna enhet främst tillkommit i syfte att handha verkets undervisningsverksamhet. Denna verksamhet har fått formen av visningar och lektioner för skolbarn, visningar, föreläsningsserier och konserter för vuxna samt handledning av universitetsstuderande, allt huvudsakligen i anslutning till historiska museets samlingar.

Utredningen har vid flera tillfällen starkt betonat nödvändigheten av att våra kulturminnen — representerade av kulturminnesmärkena i skilda delar av landet och museisamlingarna — blir kända av den svenska allmänheten. Det är naturligtvis också ett starkt intresse att turismen inriktas på dessa kulturminnen. Upplysning bör m. a. o. både inom och utom landet spridas om våra kulturminnen. Ett museum, hur välordnat och vetenskapligt högtstående det än är, eller kulturminnena ute i landet, hur välskötta de än må vara, får ett större värde om de kan göras mer allmänt kända och på så sätt bidra till att skapa förståelse för vår kulturella utveckling och för vår insats i kulturutvecklingen i världen. För att nå detta mål måste enligt utredningens mening utöver det egentliga kulturminnesvårdande arbetet två slags verksamhet bedrivas; dels upplysningsverksamhet för att ge allmänheten fakta om våra yttre och inre kulturminnen, så att allmänheten lockas att uppsöka dem, och dels undervisning av barn och vuxna anknyttande till de minnen, för vilka ämbetsverket ansvarar, för att levandegöra dessa, meddela kunskaper och ge impulser till fortsatta studier. Det är också av stor betydelse att denna upplysningsverksamhet bedrivs på ett effektivt och tilltalande sätt.

Upplysning och undervisning ligger otvivelaktigt på samma linjer, då det gäller att väcka intresse för våra kulturminnen och att sprida kunskap om kulturutvecklingen. Detta förhållande har också medfört, att den nuvarande pedagogiska avdelningen fått omhändertaga ej blott undervisningsuppgifterna utan även den obetydliga upplysningsverksamhet, som de ytterst blygsamma ekonomiska resurserna medgivit. Detta förhållande samt den

omständigheten att undervisningsverksamheten vid museet starkt ökat i omfång har också medfört att föga kunnat uträttas för befrämjande av undervisningen i vad avser de yttre kulturminnena. Ett behov av sådan undervisning föreligger otvivelaktigt. Tyngdpunkten bör emellertid i framtiden läggas på den gent emot den stora allmänheten inriktade upplysningsverksamheten. — I detta sammanhang kan nämnas, att för upplysningsändamål disponerades budgetåret 1963/64 12 000 kronor i statsanslag och 6 000 kronor av medel som akademien ställt till förfogande. För löpande budgetår kommer för motsvarande ändamål att disponeras 19 000 kronor i statsanslag medan inga akademimedel står till förfogande. Nu angivna medel har i stort sett räckt endast till annonser i dagspressens museispalt om tiderna för museets öppethållande. Det bör tilläggas att för visningsverksamheten gent emot skolbarn bidrag erhålles även från andra håll, främst från Stockholms stad.

Om upplysningen rörande kulturminnena skall kunna nå alla och ge goda resultat måste den begagna sig av de moderna och effektiva upplysnings- och propagandamedel, som numera står till buds. Hit hör bl. a. dags- och veckopress, radio, television och film, gatuklänning i form av affischer samt broschyrer, folders och vykort. Vidare måste hit räknas reklamutställningar, t. ex. i affärsbanker, samt inbjudningar att besöka utställningar och symposier anordnade av ämbetsverket eller dess organ. Med tanke på vikten av att även turismen fångas in ligger det i sakens natur att upplysningsverksamheten ej får stanna vid landets gränser. I upplysande syfte måste även organiseras mera kvalificerade inslag, som tar sikte på att informera lärare, ungdomsledare och fackmän av olika slag — funktionärer vilka i sin verksamhet kommer i kontakt med frågor, som berör kulturminnesvården, folkbildningen och fritidsverksamheten. Här måste delvis andra medel komma till användning, t. ex. uppsatser i fackpressen, föreläsningar, kurser och utställningar. Därvid nalkas man också gränsområdet till studieverksamheten i trängre mening. — Ett speciellt område, där upplysningsverksamhet ej får försummas, är det som rör publikationsverksamheten. Åtskilliga av de publikationer, som de senaste åren tillkommit genom verkets tjänstemän och de anslutande vetenskapliga företagen, är enligt utredningens mening värda att spridas i vidare kretsar än som skett. För en sådan spridning är reklam en nödvändig förutsättning. — Det kan icke förutsättas, att erforderliga kunskaper om reklam skall finnas bland verkets kulturminnesvårdande eller musealt verksamma personal. Utredningen finner det därför uppenbart, att reklamutbildad personal bör knytas till ämbetsverket för omhändertagande av dess PR-verksamhet.

Studieverksamheten riktar sig huvudsakligen till tre grupper nämligen skolbarn, vuxna lekmän och universitetsstudierande.

Skolbarnsundervisningen har hittills varit nästan helt förlagd till museet. Årligen mellan 30 000 och 40 000 skolbarn, fördelade på ungefär 1 400 skol-

klasser, har de senaste tre åren besökt museet. Barnen har i anslutning till sin skolundervisning dels under sakkunnig ledning fått bese lämpliga delar av samlingarna och särskilt anordnade studieutställningar och dels fått åhöra lektioner med utnyttjande av åskådningsmaterial i museets lektionssalar. Vidare har för att stimulera intresset hos barnen anordnats tävlingar med priser, utdelats fria återbesöksbiljetter etc. Denna form av studieverksamhet bör alltså bedrivas. Ett särskilt skäl härför är att i de nu genomförda undervisningsplanerna för grundskolan undervisningen i forntidens historia helt koncentrerats till det elementära stadiet. — Den undervisning, som kan bjudas vid landets arkeologiska centralmuseum, är givetvis till nytta främst för barnen i stockholmstrakten, ehuru skolklasser i viss utsträckning mottages från hela landet. Undervisningsplanerna förutsätter emellertid också, att barnen skall under sina lärares ledning få tillfälle att besöka fornminnesplatser i hemorten. För att befrämja sistnämnda form av undervisning måste enligt utredningens mening verket tillhandahålla lärarna lämpliga studieplaner och anvisningar. I vissa fall måste en föreläsningverksamhet organiseras, vilket ofta torde kunna ske genom landsantikvariernas förmedling. Vidare bör ämbetsverkets tillsyningsmän, där sådana finns vid fornminnesplatserna, ges erforderliga informationer och instruktioner för att kunna stå till tjänst med rutinbetonade visningar för skolklasser och andra besökare.

Den undervisning, som riktar sig till vuxna lekmän, bör liksom hittills ha formen av föreläsningsserier i anknytning till museet och dess hörsal. Filmförevisnings- och konsertverksamhet i museet bör likaledes bedrivas. De föreläsningsserier, som hittills förekommit, har årligen lockat omkring 1 000 åhörare. Att antalet ej varit större måste antagas ha berott på att möjligheterna till reklam varit synnerligen begränsade. Utredningen anser det vara av vikt att ökad upplysning sprides om denna föreläsningverksamhet, vilken får anses vara ett betydelsefullt led i strävandet att göra ämbetsverket till en levande institution i svenskt samhällsliv. Beträffande de viktigare kulturminnesmärkena ute i landet bör undervisning naturligtvis också kunna ske i form av föreläsningar. Visningsverksamheten bör — liksom beträffande skolbarnen — utvidgas. Skyltar, parkeringsplatser, tryckta vägledningar och serveringar måste i första hand bli den service, som tillhandahålles besökarna.

Vad slutligen angår undervisningen för universitetsstuderande bör denna liksom hittills ha formen av sakkunniga visningar av museets studiesamlingar, förenade med rådgivnings- och upplysningsverksamhet. Denna undervisning måste huvudsakligen omhänderhas av experterna inom museets skilda verksamhetsfält. Samarbete måste härvidlag äga rum med vederbörande universitetslärare. Till denna fråga avser utredningen att återkomma vid behandlingen av frågan om formerna för samarbetet med universitetet i Stockholm. Den pedagogiska enheten inom verket bör kunna fungera som mellanhand, lämna allmänna upplysningar om vilken slags information som kan

erbjudas, överenskomma om tider för studiebesök, rådgivning etc. I detta sammanhang kan nämnas, att de senaste åren ungefär 250 universitetsstuderande och forskare årligen erhållit information inom museet — därav ungefär en tredjedel utlänningar — samt att ett stort antal studerande beretts tillfälle att deltaga i arkeologiska grävningar, som företagits under ledning av verkets tjänstemän eller av akademiska lärare på uppdrag av verket.

Innan utredningen övergår till att behandla frågan om upplysnings-, PR- och studieverksamhetens inlemmande i verksorganisationen, skall här något beröras frågorna om dess finansiering.

Vad upplysningsverksamheten beträffar, måste förutsättas, att denna i princip baseras på anslag av statsmedel och på verkets egna intäkter. Den vinst, som uppdragsverksamheten inom kulturminnesavdelningen rimligen bör ge, torde huvudsakligen kunna användas för detta ändamål. Utredningen har den uppfattningen att allmänheten bör i möjligaste mån beredas tillfälle att *utan kostnad* bese våra kulturella minnen. Endast härigenom kan dessa — på sätt tidigare poängterats — bli var mans egendom och således få den rätta betydelsen i kulturellt avseende och för fritidslivet. Undantag från principen om fri entré bör förekomma endast där föremålets eller minnesmärkenas art är sådan, att de besökande där lätt kan åstadkomma skada och bevakning således är nödvändig. Enligt dessa riktlinjer bör sålunda tillträdet till statens historiska museum liksom hittills betinga en viss avgift, även om fria besöksdagar bör förekomma. De entréavgifter, som sålunda i vissa fall kan uttagas, får i första hand användas till täckande av bevakningskostnaderna. Man kan dock ej påräkna, att dessa inkomster skall räcka till någon upplysningsverksamhet. Den nu utgående entréavgiften, en krona, räcker ej ens till bevakning och städning.

Vad härefter angår publikationsverksamheten torde vägledning och liknande småtryck kunna beräknas bära såväl sina framställnings- som reklamkostnader under det att i övriga fall åtminstone reklamen måste subventioneras. — Reklamutställningar är mindre utställningar, som anordnas i samarbete med affärsföretag, vanligen i dessas skyltfönster. Därvid anges vem som ombesörjt utställningen. Sådana utställningar bör göras självfinansierande genom att rent reklamtekniskt anordnas på ett sådant sätt att de har ett värde för det företag, som upplåter lokal till utställningen, t. ex. bank eller försäkringsbolag.

Studieverksamheten bör i princip vara självfinansierande. Undervisningen av skolbarn får betraktas som en form av uppdragsverksamhet. Denna kan anordnas antingen så att vederbörande skolmyndighet överenskommer med ämbetsverket om en årlig ersättning för att kompetenta visare ställes till förfogande för besökande klasser eller så att från fall till fall betalas en visningsavgift. Dessa metoder har redan tidigare tillämpats och funnits vara ändamålsenliga.

Organisationsförslag

I det föregående har visats, hurusom möjligheterna att sprida kännedom om och väcka livligare intresse för kulturutvecklingen är långt ifrån uttömda med uppläggningsen av arbetet inom den nuvarande pedagogiska avdelningen. En upplysningsverksamhet, upplagd på bred front, kräver helt andra och större insatser såväl personellt som materiellt. Denna verksamhet måste omfatta i lika hög grad de yttre som de inre kulturminnena och är i så måtto gemensam för hela verket. Utredningen betraktar emellertid frågan om vidgad upplysningsverksamhet som en av huvudpunkterna i detta betänkande och som en förutsättning för åtskilliga av de övriga förslagens förverkligande. — Med studieverksamheten förhåller det sig något annorlunda. Statens historiska museum är den enda plats i landet, där en allsidig och samlad bild av vår kulturutveckling under forntid och medeltid kan presenteras mot bakgrunden av bilder, föremål, modeller, belysande text och schematiska framställningar. Där är också samlad huvudparten av den expertis ämbetsverket har att bjuda. Slutligen är museet så beläget i landet, att det ligger inom nära räckhåll för åtminstone en femtedel av landets befolkning. Av naturliga skäl måste därför studieverksamheten inom det aktuella området ha ett centrum i museet. På ingen annan plats kan skolbarn, vuxen publik och universitetsstuderande erhålla en jämförlig utbildning eller information. Den föregående framställningen har emellertid visat, att även på de skilda kulturminnesplatserna ute i landet undervisning kan bedrivas, givetvis med den begränsning som nödvändiggöres av platsens belägenhet och art samt tillgången på personal, lämpad för information rörande minnesmärket. Det förhållandet, att de samlade besökssiffrorna för våra yttre minnesmärken är mycket stora visar allmänhetens intresse och vikten av att sörja för erforderliga informationer. Det finns emellertid starka skäl att antaga att den tilltagande besöksfrekvensen hör samman med den ökade turismen och fritidsverksamheten. Besökarnas kunskapsbehov tillgodoses därför bäst genom informativa skyltar, tryckta prisbilliga vägledningar och i vissa fall lättfattlig muntlig information.

Mot bakgrunden av vad ovan anförts och med hänsyn till att upplysnings- och PR-verksamheten är en för hela kulturminnesvården gemensam uppgift, som hör bedrivas i nära samarbete med studieverksamheten, har utredningen beslutat föreslå en för verkets två stora huvudenheter gemensam arbetsenhet innefattande såväl upplysnings- och PR-verksamhet som studieverksamhet. Utredningen föreslår att den nya enheten benämnes *informationskontoret*.

Personalförslag

Den personal, som f. n. står till förfogande för den pedagogiska avdelningen, är följande:

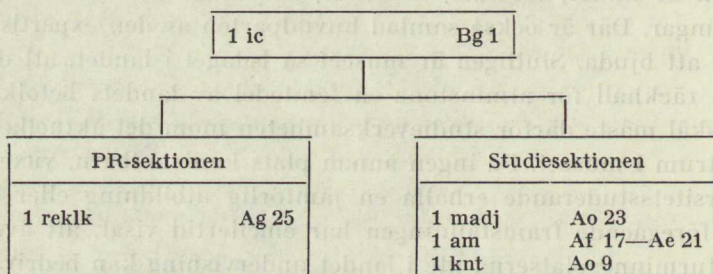

1 ml	Ao 25
1 am	Af 17—Ae 21
$\frac{1}{2}$ am	A 17—A 21
1 klb	Ae 7

Härutöver arvodesanställes f. n. extra arbetskrafter, 4—8 yngre akademiker för visning av museet m. m., företrädesvis för skolklasser. Amanuensen med $\frac{1}{2}$ arbetstid och den extra visningspersonalen avlönas av medel som inflyter från skolmyndigheter, från Stockholms sparbank, genom statsanslag och bidrag från akademiens fonder. Den nu nämnde amanuensen anställs på halvtid omkring nio månader årligen.

Utredningen föreslår följande personaluppsättning:

Informationskontoret

Förslaget innebär dels avskaffande av museilektorstjänsten i Ao 25 och inrättande av en informationschefstjänst i Bg 1 och dels nyinrättande av följande två tjänster, nämligen en reklamkonsulent i Ag 25 och en museiadjunkt i Ao 23. Med den personalförstärkning, som sålunda föreslagits, har utredningen beräknat att fylla det ökade behovet av arbetskraft för de ifrågasvarande anspråken. Av de nya befattningar, som utredningen föreslagit skola inrättas vid ämbetsverket, fäster utredningen av skäl som tidigare anförts särskild vikt vid befattningarna på informationskontoret.

Chefen för kontoret bör erhålla benämningen informationschef. Lönen till denne och reklamkonsulenten har i förslaget avvägs med hänsyn till vikten av att tjänsterna blir besatta med mycket högt kvalificerade funktionärer. — Förslaget till lönesättning för museiadjunkten (Ao 23) har avgivits under beaktande av det förhållandet att han bör äga pedagogisk fallenhet och ha förskaffat sig erfarenhet av arbetet inom ämbetsverket genom några års amanuensstjänstgöring där. Rekryteringen av adjunks- och amanuensstjänsterna kan också beräknas bli svår om icke åtminstone en tjänst kan erbjudas med lön motsvarande den som tillkommer läroverksadjunkt.

Beträffande arbetsuppgifternas fördelning mellan befattningshavarna må anföras följande.

Informationschefen förutsättes äga viss kännedom om kulturminnesvär-

dens mål och medel men därjämte ha goda förutsättningar att på ett effektivt sätt leda upplysningsverksamheten och studiearbetet inom ämbetsverket. Det är m. a. o. icke nödvändigt att informationschefen har antikvarieutbildning. Han skall ansvara för den gentemot allmänheten riktade upplysningsverksamheten och för undervisningen av skolbarn och vuxna med därtill anknyttande organisationsfrågor. Han skall vidare biträda i samband med all utställningsverksamhet (vernissage, press, inbjudningar m. m.). I fråga om PR-verksamheten skall han i samråd med reklamkonsulenten biträda verksamheten med allt slags utåtriktad verksamhet (kontakterna med press, radio, television, film, folkrörelserna, turismen, naturvården etc.). Han skall delta i sådana samråd, som efter verksamhetens bestämmande bör avhållas mellan de bägge överantikvarierna och andra befattningshavare i PR-frågor. — Reklamkonsulenten tänkes skola vara verkets pressombudsman. Han skall i denna egenskap förmedla evenemang inom kulturminnesvården till bl. a. press, radio och television genom att tillhandahålla material till notiser och artiklar. Han skall i övrigt svara för verkets PR-verksamhet. Han skall taga initiativ till reklamåtgärder av skilda slag och efter vederbörligt beslut bringa dessa till utförande i den mån åtgärderna ej ankommer på annan tjänsteman. Han skall också stå de museala fackmännen till tjänst som rådgivare i fråga om sättet att exponera föremål, anordna montrar, uppätta skyltar etc. — För befattningen som reklamkonsulent får sålunda uppställas krav på journalistiska erfarenheter samt erfarenhet av annons- och reklamverksamhet. Även om uppgifterna i första hand blir att under informationschefen »lägga upp» reklamen, bör kunnighet i teckning vara en merit. — Museiadjunkten och amanuensen föreslås främst skola ägna sig åt studieverksamheten. En befattningshavare avses för den yttre och en för den inre kulturminnesvården. Beträffande den förstnämnda verksamhetsgrenen avses på den befattningshavare, som omhänderhar denna, ankomma bl. a. följande göromål: upprätta promemorior rörande de ur besökssynpunkt viktigare kulturminnesplatserna, avsedda att ligga till grund för visnings- och föreläsningens verksamheten i anslutning till dessa; sammanställa uppgifter rörande trafikförbindelser till nämnda platser att utnyttjas av skolmyndigheter, turistorganisationer m. fl.; biträda med upprättande av manuskript till vägledningar för besökare på fornminnesplatserna; anskaffa lämpliga visare för de viktigare fornminnesplatserna och lämna dessa nödiga informationer; samt i erforderlig utsträckning hålla kontakt med lokala myndigheter såsom landsantikvarier, skolstyrelser och turistorganisationer. Slutligen skall han i samråd med reklamkonsulenten uppgöra planer för erforderlig reklam beträffande de nämnda platserna. — Befattningshavaren för studieverksamheten beträffande museet skall i första hand organisera skolvisningarna där, uppgöra schema, mottaga anmälningar om besök, anskaffa och instruera lämpliga visare, fördela arbetsuppgifterna mellan dessa samt uppgöra beräkningar för de avgifter, som skall uttagas av respektive

skolmyndigheter. Liksom den tidigare nämnde befattningshavaren skall han samarbeta med reklamkonsulenten i reklamfrågor. — För innehavarna av samtliga nu nämnda fyra tjänster måste som ett oavvisligt krav gälla, att de har ett starkt sinne för den utåtriktade verksamhet, varom här är fråga. Fantasi och uppslagsrikedom, initiativ- och samarbetsförmåga samt lätthet att nå kontakter är nödvändiga egenskaper för dessa tjänstemän. — Kontoristen, som bör äga kunskaper i såväl stenografi och maskinskrivning som textning, skall utföra förekommande skriv- och kontorsgöromål samt textning av förslag till affischer. Kontoristen får vidare förutsättas vara sekreterare åt informationschefen. — Anställning av extra personal för visningar, demonstrationer o. dyl. bör liksom hittills vara möjlig i den mån inkomsterna av verksamheten så tillåter. Under samma förutsättningar bör en amanuens på deltid kunna anställas under skolterminerna.

Såsom tidigare påpekats blir det en uppgift för informationskontoret att söka realisera de uppslag, som aktualiserats och skisserats i den rådgivande nämnden samt att över huvud taget noga följa den verksamhet denna nämnd bedriver.

Administrativa byrån

Gemensam för hela verket med samtliga dess avdelningar, byråer och övriga arbetsenheter (biblioteket, tekniska laboratoriet, informationskontoret och medelhavsmuseet) är den administrativa byrån. Med denna byrås infogande i schemat är verkets hela inre organisation behandlad.

Arbetsuppgifter

Främst skall till administrativa byrån hänföras alla administrativa och kamerala ärenden med undantag för sådana av enklare beskaffenhet, som är interna för annan byrå och beträffande vilka det är mest rationellt att de handläggas där. Utöver de ärenden, som enligt nuvarande ordning ankommer på administrativa och kamerala avdelningen, tillkommer enligt den föreslagna organisationen dels sådana ärenden, som betingas av ändringar i verksorganisationen, främst ärenden som berör den nya verksstyrelsen, dels ärenden rörande statsbidrag samt övriga administrativa och kamerala ärenden, som har anknytning till landsantikvarieorganisationen och som f. n. handläggas å avdelningen för tillsyn över denna organisation och dels redaktionella frågor berörande ämbetsverkets publikationsverksamhet. En viktig uppgift för byrån är givetvis de juridiska och ekonomiska ärenden, vilka sammanhänger med förvaltningen av ämbetsverkets fastigheter, i första hand de, som utgör investeringsobjekt för akademiens fonder. — Slutligen har utredningen funnit lämpligt att under byrån lägga skötseln av verkets värmeanläggning.

Byråchefens arbetsuppgifter kommer givetvis att i förhållandevis stor utsträckning sammanhänga med hans ledamotskap i verkskollegiet. Inom äm-

betsverkets arbetsfält uppkommer ofta viktiga frågor, där juridiska kunskaper och administrativ erfarenhet är av betydelse. Särskilt bör framhållas nödvändigheten av sakkunskap inom fastighets-, arvs- och skattelagstiftningen. Härjämte uppkommer ständigt frågor om finansiering av olika slags företag inom kulturminnesvårdens område med därav föranledda konferenser och framställningar. Byråchefen måste förväntas i stor utsträckning bli tagen i anspråk för utredningar och konferenser i dessa frågor. Härtill kommer ansvaret för arbetets behöriga gång inom byrån och befattningen med de ärenden av ekonomisk och annan art, som skall föredragas för honom. Utredningen förutsätter, att beslutanderätten i flertalet till byrån hänförliga ärenden kommer att delegeras på byråchefen. Redan enligt nu gällande ordning har beslutanderätten i stor utsträckning delegerats på chefen för den administrativa och kamerala avdelningen. Byråchefen å sin sida bör på andra befattningshavare inom byrån kunna delegera beslutanderätten i ett flertal ärenden eller ärendegrupper såsom vissa personal- och kamerala ärenden. Den löpande verksamheten bör sålunda i huvudsak anförtros åt byråns underordnade tjänstemän.

Helt allmänt kan göras den anmärkningen, att arbetet vid byrån blir synnerligen mångskiftande. Erfarenheterna från detta och andra ämbetsverk, där olika slags verksamhet — såsom vetenskaplig, fastighetsförvaltande, teknisk, pedagogisk och affärsdrivande — sammanförts, ger vid handen, att större kvalitetskrav måste ställas på den där verksamma administrativa personalen än i ämbetsverk med mer ensartade uppgifter.

Här nedan skall nu lämnas en mer ingående redovisning av de viktigaste av de uppgifter, som enligt utredningens mening bör läggas på den nya byrån. I stort kan dessa uppdelas på följande grupper, nämligen: *allmänna och juridiska ärenden, ekonomiska ärenden, akademiärenden samt serviceuppgifter*. — Största delen av arbetsuppgifterna kommer otvivelaktigt att sammanhålla med verksamheten inom den yttre kulturminnesvården.

Allmänna och juridiska ärenden

Under samlingsbegreppet allmänna ärenden innefattas ett flertal sinsemellan ofta helt olikartade administrativt betonade ärendegrupper, som dock har det gemensamt, att de äger motsvarighet inom andra statliga verk.

En viktig sådan grupp utgör personalärendena. Dessa kommer liksom nu att avse icke endast personal anställd på ordinarie eller extra ordinarie stat, vilken personalgrupp beräknas uppgå till omkring 170 personer, utan även personal med annan anställningsform. Vid verket kommer nämligen även enligt utredningens förslag att finnas ett avsevärt antal kontraktsanställda befattningshavare (inom uppdragsverksamheten vid olika enheter, inom de vetenskapliga företagen, vid fastigheter och minnesmärken såsom vakter och tillsyningsmän och vid inventeringsarbetet såsom assistenter). Antalet sålunda anställda personer kan beräknas variera mellan ett 30-tal vintertid

och omkring 150 sommartid. Härtill kommer grovarbetare vid arkeologiska grävningar, anställda enligt kollektivavtal, städerskor och nattbevakningspersonal. Ytterligare en kategori av anställda, beträffande vilka vissa personaladministrativa ärenden måste ombesörjas, är landsantikvarierna och deras amanuenser, sammanlagt ett 50-tal personer. Detta är ärenden, vilka med starkt ökad aktivitet från ämbetsverkets sida vis-à-vis landsantikvarieorganisationen, kan förväntas komma att kräva bl. a. överläggningar med landsantikvariernas huvudmän. Slutligen må nämnas de göromål av kontorsmässig och expeditionell art, som har samband med förordnande av riksantikvarieämbetets ombud, f. n. omkring 500 personer.

Här kan inskjutas, att den på ordinarie och extra ordinarie stat anställda personalen budgetåret 1939/40 uppgick till 71 personer medan densamma nu löpande budgetår utgör 127. Härtill kommer den mer permanent kontraktsanställda personalen, cirka 55 personer, de tillfälligt anställda och arkivarbetarna, de sistnämnda uppgående till 21 personer. Landsantikvarierna och deras amanuenser har i detta sammanhang ej medräknats.

Rådgivande och granskande verksamhet gentemot andra befattningshavare inom ämbetsverket och landsantikvarierna kan förväntas förekomma i ökad utsträckning. Det förhåller sig nämligen så, att de vetenskapligt arbetande enheternas tjänstemän stundom är ganska främmande för den rent formella sidan av behandlingen av många förekommande ärenden. För denna del av verksamheten måste följaktligen den administrativa personalen gripa in med sin speciella sakkunskap eller helt övertaga utredningen av en mängd ärenden. Här kan nämnas skriftväxling med myndigheter och enskilda, fyndfördelningsärenden, frågor om inlösen av fynd och om inköp av utrustning samt lokalfrågor. Framställningar till myndigheter och enskilda torde liksom f. n. — ofta på föranledande av andra arbetsenheter inom verket — komma att utarbetas genom byrån. Samma torde bli förhållandet med yttranden i anledning av åtskilliga remisser, som ej i sin helhet lämnas till byrån. Som exempel på yttranden, som de senaste åren utarbetats under medverkan av den administrativa personalen, kan nämnas yttranden till kommitterade för djurgårdsförvaltningens nyreglering, till statskontoret rörande den s. k. Kleenska donationens användning samt till ecklesiastikdepartementet rörande det högre utbildningsväsendet och rörande riksmuseets organisation. — Andra ärenden, som här bör nämnas, är granskning eller upprättande av förslag till instruktioner och tjänstereglementen för kontraktsanställd personal.

Till de administrativa ärendena hör också hänföras förvaltningen av de Kronans fastigheter, beträffande vilka förvaltningen uppdragits åt akademien eller ämbetsverket, och av de fastigheter, som äges av akademien (jfr redogörelsen i 3 kap.). De kulturminnesvårdande synpunkterna bör givetvis ej hindra, att om möjligt ett gott ekonomiskt utbyte av driften ernås. Det överskott, som uppkommer på akademiens fastigheter, tillgodoföres kulturminnesvården genom anslag från akademiens enskilda stat.

Förvaltningen av skogs- och lanbruksfastigheterna har tidigare omhändertagits av avdelningen för tillsyn över landsantikvarieorganisationen. Förvaltningen har tagit en väsentlig del av överantikvariens arbetskraft i anspråk. I fråga om träffande av arrendeavtal och avtal om försäljning av skog m. m. har dock juristpersonalen på den nuvarande administrativa och kamerala avdelningen biträtt.

De ärenden, som närmast ifrågakommer, då det gäller fastighetsförvaltningen, är uppbärande av hyresmedel, upprättande av deklarationer, uthyrning och reparation av hyreslägenheter, upprättande av avtal rörande arrenden och skogsförsäljning m. m. Uppgifterna kräver samarbete med i första hand kulturminnesavdelningen.

Till de administrativa göromålen hör naturligtvis också det ytterst tidskrävande arbetet med uppgörande av verkets petita till statsverket och humanistiska forskningsrådet.

Fornminneslagen och byggnadsminneslagen föranleder de flesta juridiska ärendena. I annat sammanhang har talats om det skydd fasta fornlämningar äger. Samhällsutvecklingen har medfört, att årligen allt fler framställningar inkommer om medgivande att borttaga fornlämning. Därvid uppkommer en mångfald frågor, t. ex. om villkor för sådant medgivande, om köp för ämbetsverkets räkning av område på vilket fornlämning ligger och om gränsbestämning enligt fornminneslagen — ett expropriationsliknande förfarande.

Dessa och andra med fornminneslagen sammanhängande ärenden överlämnas till juristerna för handläggning av dem. Kronans rätt till fornynd måste understundom föras till processuella avgöranden. På juristerna ankommer att därvid föra Kronans talan. — Byggnadsminneslagen föranleder bl. a. frågor om utformning av skyddsföreskrifter och om rätt till ersättning för ägare av fastighet som förklarats för byggnadsminne. Stor förtrogethet med fastighetsrätten måste förutsättas hos dem, som handlägger dessa frågor. Ibland måste expropriation tillgripas. Under femårsperioden 1958—1963 var ämbetsverket sålunda part i tre expropriationsmål.

Ståndpunktstaganden i juridiska frågor, föranledda av de gåvor och testamenteriska förordnanden, som berikar ämbetsverket eller akademien med enskilda medel, får ofta stor ekonomisk betydelse för kulturminnesvården. Denna ärendegrupp omfattar utformning av testamenten och gåvobrev, granskning av beslut om uttagande av arvs- och gåvoskatt, stundom överklagande av sådana beslut samt förhandlingar med dödsbodelägare. Icke minst skatterättsliga överväganden spelar en stor roll vid handläggningen av dessa ärenden.

Avgivande av remissvar i lagstiftnings- och liknande ärenden torde med det ökade intresset för kulturminnesvård och naturskydd bli allt vanligare. Detta är ett för verket i hög grad betungande arbete, som icke minst belastar juristpersonalen och dess medhjälpare. Som exempel på yttranden i rent juridiska ämnen må nämnas verkets yttrande över byggnadsminnesutred-

ningens betänkande med förslag till lag om byggnadsminnen, fideikommissutredningens betänkande med förslag till avveckling av fideikommissen och 1954 års fastighetsbildningskommittés betänkande om fastighetsbildning.

Utredningen finner ej erforderligt att ytterligare redovisa de olika ärenden av juridisk art, som kan ifrågakomma. Det måste emellertid förutsättas, att byråns jurister kommer att möta problem inom privaträttens hela fält, även inom den speciella privaträttens, samt inom straff-, process-, förvaltnings- och finansrätten. Det framstår för utredningen som ett oeftergivligt krav att juristpersonalen verkligen blir inkopplad på alla ärenden av juridisk natur.

Det ställer sig synnerligen svårt att i siffror åskådliggöra omfattningen av de ärenden det här gäller. En stor del av ärendena — framför allt de av granskande och rådgivande karaktär — återspeglar sig ej i siffror i diarium eller föredragningslistor. Av de ärenden åter, som diaries, är vissa av både tidsödande och kvalificerat slag. Andra är däremot mer rutinbetonade. En viss uppfattning om arbetsbördans storlek erhålles dock genom en jämförelse mellan antalet i verkets diarium för olika år införda ärenden. Här må i detta hänseende följande sammanställning redovisas.

1938	4 927
1950	5 971
1960	7 936
1963	8 253

Det må emellertid påpekas att diariet är en mycket dålig mätare på ökningen av arbetsvolymen. I stället må följande förhållande åberopas.

Med ledning av 1959 års föredragningslistor gjordes 1960 en sammanställning av ärenden, som handlagts å den administrativa och kamerala avdelningen. Förstnämnda år handlades 1 277 principiellt viktiga eller mer omfattande ärenden av sådan beskaffenhet, att de krävde juridiskt hänsynstagande, samt 1 140 personalärenden, flertalet dock av rutinmässig natur. I den första ärendegruppen ingick bl. a. ett 100-tal underdåniga framställningar och utlåtanden, ett 100-tal ärenden rörande andra ämbetsverk och institutioner, 432 ärenden rörande de interna arbetsförhållandena såsom fastställande av ordningsregler och vaktinstruktioner, upprättande av anställningskontrakt och utförande av pensionsutredningar m. m., 264 fastighetsärenden och ett 40-tal ärenden rörande konserveringskadorna, lokaler, publikationsrätt och landsantikvarieförhållanden. Härutöver tillkom dels å akademiens förvaltningsutskott handlagda 461 ärenden och dels ett 100-tal ärenden, huvudsakligen behandlade på akademisammanträden.

Ekonomiska ärenden

Till dessa ärenden räknas i första hand bokföring av statsmedel, beräkning och utbetalning av löner och arvoden, likvidering av räkningar, omhändertagandet av kassan m. m., allt i överensstämmelse med vad som i sådant hänseende sker inom andra statliga verk.

För riksantikvarieämbetet gäller emellertid vissa speciella förhållanden som saknar motsvarighet i andra verk.

Härvid märkes i första hand de bidrag som vitterhetsakademien överlämnar till riksantikvarieämbetet och som utgör huvudparten av akademiens fondmedelsavkastning. Dessa medel disponeras enligt en av akademien årligen fastställd stat. Staten för budgetåret 1964/65 finns fogad vid detta betänkande (se Bil. A). Akademiens enskilda fonder ökar ständigt. De har f. n. ett realvärde av ungefär 14 000 000 kronor. I detta belopp är humanistiska fondens tillgångar ej inräknade. För humanistiska fonden gäller — såsom i annat sammanhang påpekats — särskilda av Kungl. Maj:t fastställda stadgar. Fonden förvaltas av akademien utan samband med dess övriga tillgångar och avkastningen levereras till statens humanistiska forskningsråd. — Akademiens enskilda medel är placerade huvudsakligen i industriaktier och i fyra bostadsfastigheter. Särskild bokföring för de enskilda medlen avses skola ombesörjas vid den nya administrativa byrån liksom nu sker vid den administrativa och kamerala avdelningen. Bokföringen komplieras av att vissa fonder enligt donationsvillkoren skall förvaltas skilda från akademiens övriga medel.

Vidare inflyter till ämbetsverket genom förmedling av akademien anslag från statens humanistiska forskningsråd. Dessa anslag är knutna till vissa bestämda forsknings- eller publikationsuppgifter. Med anslagen bestrides i några fall jämväl lön till heltidsanställd arbetskraft.

Anslag av lotterimedel erhålles understundom.

Från enskilda fonder (Kungafonden, Wallenbergiska stiftelsen, Syskonen Wesséns stiftelse m. fl.) samt från enskilda personer, företag, föreningar etc. inflyter avsevärda belopp. Gåvorna adresseras i regel till akademien men ofta även till ämbetsverket. Gåvorna kan vara avsedda för de mest skilda kulturminnesvårdande ändamål såsom restaurering av Visby ringmur, utgrävning av en gravhög, inköp av ett föremål till museet.

Till belysande av storleken av medelstilledningen från statligt och annat håll må här följande uppgifter lämnas.

Den sammanlagda medelstilledningen på *riksstaten* utgjorde för budgetåren

1938/39	500 000 kronor
1945/46	785 200 »
1955/56	2 582 400 »
1964/65	5 253 000 »

För sistnämnda budgetår fördelades medlen på följande anslag.

Avlöningar	2 785 000 kronor
Omkostnader	497 000 »
Inredning och utrustning	50 000 »
Bidrag till avlöningar inom landsantikvarieorganisationen	1 300 000 »
Underhåll och ökande av museets samlingar	70 000 »

Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnes- märken	325 000 kronor
Fornminnesinventeringen	226 000 »

Anslaget till medelhavsmuseet uppgick för budgetåret 1964/65 till 189 000 kronor.

Summan av de anslag, som fördelats enligt *akademiens enskilda stat*, utgjorde för budgetåren

1938/39	136 932 kronor
1945/46	129 804 »
1955/56	316 053 »
1964/65	913 409 »

Bidragen från statens humanistiska forskningsråd har under de senaste åren överstigit 500 000 kronor och uppgick för 1964 till sammanlagt 676 850 kronor.

Lotterimedelsanslagen har varierat och i regel utgått med relativt obetydliga belopp.

Bidragen från olika privata fonder etc. har även varierat. Vanligen har de under de senaste åren överstigit 1 000 000 kronor per år.

En särskild arbetsbelastning för den kamerala verksamheten har de senaste åren utgjorts av de göromål, som sammanhänger med fornminnesavdelningens uppdragsverksamhet i samband med sjöregleringsföretagen i Norrland och vägbyggena. Det rör sig här om ett slags affärsdrivande verksamhet. Sedan ett uppdrag påbörjats, erhålles gottgörelse av uppdragsgivaren allt eftersom arbetet fortskrider. Utgifterna för verksamheten avser huvudsakligen löner till den mera permanent anställda vetenskapliga personalen och till biträdespersonalen, till grovarbetskraft och entreprenörer samt kostnader för materiel, tryckning av redogörelser och administration. Den nu ifrågakvarande uppdragsverksamheten omspannar en kostnad på mellan 600 000 och 800 000 kronor per år.

Allt som allt uppgår således det belopp som årligen passerar ämbetsverkets kassa till omkring 8 000 000 kronor.

Till de ekonomiska arbetsuppgifterna hör f. n. också att verkställa de beslut, som av akademiens förvaltningsutskott fattats rörande placering av fondmedlen, samt att omhändera värdehandlingar och förvaringsbevis för sådana handlingar. Uppgörandet av förslag till akademiens enskilda stat bör jämväl hänföras till de ekonomiska ärendena. Dessa arbetsuppgifter kommer ingalunda att bortfalla i den framtida organisationen.

Akademiärenden

Vad härefter angår akademiärendena må först nämnas sådana av rutin-karaktär såsom utfärdande av kallelser till sammanträden, upprättande av

föredragningslistor, uppsättande av sammanträdesprotokoll och expediering av beslut.

Akademiens *publikationsverksamhet* har i det föregående endast i korthet berörts och skall därför här skildras mera utförligt. Rörande denna betydelsefulla och ganska omfattande verksamhet anföres i akademiens stadgar (23 §) allenast följande: »Akademiens skrifter redigeras av dess sekreterare, såvida icke för någon skrift eller för någon grupp av skrifter annan redaktör av akademien utses.» Skrifterna utgjordes ursprungligen endast av akademiens handlingar men har efter hand utökats med ytterligare hela serier och stundom även med fristående arbeten. Verksamheten har hittills bedrivits såsom ett akademiens eget företag, ehuru den till stor del avsett rent statliga publikationer och medel för ändamålet årligen under åtskilliga år anslagits i riksstaten.

När publikationsverksamheten här till viss del betecknats som en statlig angelägenhet, har detta sin grund i det förhållandet att i ämbetsverkets instruktion (17 §) upptagits att befattningshavarna vid verket har att i skrift sprida kunskaper om rikets kulturminnen och att genom vetenskaplig verksamhet bidra till att vidga kunskapen om gångna tider. Till den »statliga» delen av publikationsverksamheten kan följande slag av publikationer hänföras.

Samlingarnas tillväxt är en fullständig förteckning över museets nyförvärv. Denna, som bekostas helt genom anslaget å riksstaten, har främst betydelse för forskningen.

Riksantikvariens årsberättelse är en sammanfattning av vad som under det senast tilländalupna kalenderåret utträttats inom den statliga kulturminnesvården. Den intages i akademiens årsbok och distribueras bl. a. till samtliga landsantikvarier och ombud. Detta avsnitt av årsboken bekostas av eventuellt tillgängliga medel av anslaget å riksstaten. Kostnaderna för årsboken i övrigt gäldas med andra tillgängliga medel.

Svenska fornminnesplatser utgör en serie populära beskrivningar över fornminnesplatser, gravhögar, borgar, ödekyrkor m. m., även sådana som ej direkt omhänderhas av ämbetsverket. Beskrivningarna är avsedda att för en billig penning ge besökaren en lättfattlig men fackmässigt korrekt redogörelse för sevärdheten. Författare är i allmänhet tjänstemän vid ämbetsverket. Utgivandet sker efter affärsmässiga principer och utan kostnad för statsverket.

Liknande karaktär har *Vägledning* för besökare inom de olika avdelningarna vid museet, småskrifter som behandlar vissa avsnitt av samlingarna, t. ex. guldsmedskonst och vikingatidsskatter, eller utgör kataloger över tillfälliga utställningar. Katalogerna bekostas oftast av statsmedel. Övriga museivägledning och här berörda småskrifter har krävt tillskott av aka-

demiens enskilda medel, enär inkomsterna från försäljningen i allmänhet ej kunnat bära hela framställningskostnaderna.

Den del av publikationsverksamheten, vilken hittills betraktats som akademiens enskilda angelägenhet, omfattar serierna *Akademiens handlingar* (uppdelade i antikvariska, historiska och filosofisk-filologiska serierna), *Antikvariskt, Historiskt och Filologiskt arkiv, Monografier, Sveriges runinskrifter, Sveriges kyrkor, Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling*, tidskriften *Fornvännen* och *Nordisk numismatisk årskrift*. Dessa skrifter får anses ha en strängt vetenskaplig karaktär. Beträffande flera av dem kan med fog göras gällande, att de bort hänföras till den del av publikationsverksamheten, vilken ovan betecknats som statlig, så t. ex. Sveriges runinskrifter, som ju författats i tjänsten av en statlig befattningshavare, nämligen professorn i runologi jämte dennes statsavlönade medhjälpare.

Ansvarig utgivare för akademiens skrifter är i den mån sådan erfordras riksantikvariern.

Riksantikvariens befattning med publikationsverksamheten har efter hand blivit allt mera formell och begränsar sig nu till att han av vissa tjänstemän får för sig föredragna redaktionsärendena. Redan när tidskriften *Fornvännen* startades 1906 fick en av akademiens tjänstemän i uppdrag att ombesörja redigeringen av tidskriften, och sedermera har redigeringen av densamma mot särskilt arvode varit anförtrödd olika tjänstemän. Men även redaktionsarbetet i övrigt har uppdragits åt en bland verkets tjänstemän, kallad redaktionssekreterare, vilken för detta arbete åtnjuter ett mindre arvode. Därjämte finns sedan ett tiotal år tillbaka ett redaktionsbiträde, numera heltidsanställt med avlöning motsvarande lönegrad A 9. Dessa personer utgör under riksantikvariens formella ledning akademiens och ämbetsverkets redaktion. Kostnaderna för denna redaktion har bestritts genom anslag från akademiens enskilda stat, bidrag från humanistiska forskningsrådet och genom inkomsterna av publikationernas försäljning (jfr tablå nedan).

Redaktionens verksamhet har i främsta rummet innefattat ekonomisk kalkylering samt tryckeriteknisk utredning och övervakning. Uppsatser och artiklar i *Akademiens handlingar*, *Monografiserien* och *Arkivserierna* antages, sedan uppsatsen eller artikeln refererats i akademien eller efter granskning av akademiens antikvariska historiska eller filosofisk-filologiska nämnder. Redaktionen har att se till att manuskriptet kommer den refererande akademiledamoten eller nämndledamöterna tillhanda. Sedan arbetet antagits, införskaffar redaktionen tryckerianbud, i de flesta fall från två tryckerier. Manuskriptens uppsättning jämte illustrationernas måttsättning och placering bestämmes i samråd med författaren. Kostnadskalkylerna presenteras för akademiens förvaltningsutskott med rekommendation av lämpligt tryckeri och framställningssätt. Även anslagsfrågan utredes av redaktionen. På basis av redaktionens sammanställningar ansöker författaren eller akademien i förekommande fall om de tryckningsanslag som erfordras.

Sedan förvaltningsutskottet fattat beslut om att antaga ett anbud, verkställer redaktionen beställningen. Kontrakt upprättas i vissa fall med författaren. Detaljerade anvisningar beträffande sättning och klichering lämnas av redaktionen till tryckeriet. Renskrivning av manuskript och beställning av fotografier utföres däremot endast i undantagsfall av redaktionen. Leveranser av korrektur- och klichéavdrag vidarebefordras genom redaktionen till och från författaren respektive tryckeriet. På detta sätt har redaktionen en fortlöpande inblick i arbetets gång och möjlighet att bevaka, att kostnadskalkylen i möjligaste mån följes. På basis av författarens anvisningar lämnar redaktionen uppgift till tryckeriet för ombrytningen. För Fornvännen, Nordisk numismatisk årsskrift, Årsboken, Tillväxten, Arkivserierna, Vägledningarna och vissa andra arbeten upprättas av redaktionen ett detaljerat ombrytningsschema till tryckeriets ledning. Det slutliga trycklovet lämnas av redaktionen, som även svarar för uppgift om upplagens storlek, serienummering o. dyl. Tryckerifakturorna kontrolleras sedermera och attesteras av redaktionen.

Upplagan blir akademiens med undantag för 50 exemplar, vilka tillfaller författaren och ej får säljas. Onormalt höga korrigeringskostnader kan uttagas av författaren. Copyright tillhör författaren, men detta anges ej i den tryckta upplagan.

De tryckta upplagorna av de vetenskapliga skriftserierna utnyttjas till största delen i den omfattande bytesverksamhet, som ombesörjes av biblioteket. Det må här framhållas, att en mycket stor del av bibliotekets tillskott av ny litteratur grundar sig på denna bytesverksamhet.

Distributionen av akademiens publikationer till bokhandeln omhänderhas enligt avtal av ett par privata förlag, främst av Almqvist & Wiksell/Gebers förlag. Enligt avtalet redovisas 50 procent av försäljningsinkomsterna till akademien. Man har strävat efter att vinna marknad även utomlands för den vetenskapliga litteraturen. Ökad spridning förutsätter emellertid en vidgad reklam- och annonseringsverksamhet.

Tryckerikostnaderna täcks till alldeles övervägande del av anslag som beviljas från fall till fall av statens humanistiska forskningsråd. Härtill kommer ett stående anslag på f. n. 25 000 kronor årligen som akademien har från forskningsrådet för utgivande av de vetenskapliga skriftserierna. Försäljningsinkomsterna tillföres akademiens förlagskonto, som disponeras av redaktionen främst till redaktionsbiträdets avlöning och i övrigt för tryckeriändamål. Av akademiens enskilda fondmedel är det endast Montelius- och Lindfonderna, som är direkt avsedda för tryckningskostnader. Ur Engelke-, Scharp- och Bergerfonderna har i många år utgått årliga tryckningsbidrag till Fornvännen, Historisk tidskrift och Nordisk numismatisk årsskrift liksom även till redaktions- och författararvoden för Fornvännen. På riksstaten har årligen till akademien utgått ett bidrag till publikations-

tryck, från och med budgetåret 1964/65 höjt från 5 000 kronor till 7 000 kronor.

Framställningskostnadernas storlek för tryckta arbeten (inklusive vykort) åren 1960—1963 framgår av nedanstående sammanställning.

	1960 kronor	1961 kronor	1962 kronor	1963 kronor
Anslag från humanistiska forskningsrådet	94 000	181 447	112 295	82 795
Statsanslag till samlingarnas tillväxt	5 000	5 000	5 000	5 000
Anslag ur fonder, ej tillhöriga akademien	12 894	6 000	—	—
Försäljnings- och prenumerationsinkomster	16 771	14 514	53 627	59 287
Akademiens enskilda fondmedel	32 557	42 143	17 000	21 999
Summa kronor	161 222	249 104	187 922	169 081

Redaktionskostnaderna har de senaste åren varit tämligen konstanta. För år 1961 t. ex. kan följande uppgifter lämnas.

Inkomster	Kronor	Utgifter	Kronor
Redaktions- o. författararvoden på akademiens enskilda stat	3 698	Redaktionsarvoden	2 500
		Arvoden f. granskn. av ansökn. till forskningsrådet	1 256
Bidrag av forskningsrådet	4 000	Avlöning till redaktionsbiträde	14 002
Försäljningsinkomster	10 243	Expenser	183
Summa	17 941	Summa	17 941

Utredningen har velat lämna denna ingående redogörelse för publikations- och redaktionsverksamheten, enär den är tämligen unik inom statsförvaltningen och dessutom är av mycket stor betydelse för kulturminneshärderna. I vad mån denna verksamhet skall betraktas som akademiens privata eller som statlig är en bedömningsfråga. Verksamheten avser nästan helt utgivandet av kvalificerade vetenskapliga skrifter och bekostas till vida övervägande del med statliga medel. Intäkterna användes dels för att hålla verksamheten i gång och dels för att bekosta utgivandet av nya skrifter. Skrifternas upplagor används, i den mån som de ej försäljs, till bytesobjekt för att möjliggöra förvärv till akademiens bibliotek. Detta bibliotek är visserligen — såsom i annat sammanhang utvecklats — delvis akademiens enskilda egendom men det administreras med statliga medel och fungerar som ett offentligt statligt bibliotek. Det är sålunda ett omistligt redskap i den nationella forskningens och den akademiska undervisningens tjänst. Utredningen är för sin del av den bestämda meningen att redaktionsverksamheten beträffande samtliga publikationer, såväl akademiens som de övriga, är en statlig angelägenhet och att den bör drivas med statliga medel och inordnas i ämbetsverkets organisation.

Efter övervägande av olika möjligheter har utredningen funnit att redaktionsverksamheten lämpligen bör inordnas under den administrativa byrån.

De redaktionella arbetsuppgifterna bör i huvudsak bli desamma som f. n. Genom inrättande av en statlig tjänst för de ifrågavarande uppgifterna och etablerande av ett nära och livligt samarbete med det föreslagna informationskontoret bör verksamheten såväl kunna rationaliseras som göras mer effektiv i fråga om spridande av publikationerna till allmänhet och intresserade fackmän. Rimligen bör intensifierad reklam och PR-verksamhet även medföra kraftigt ökade försäljningsintäkter.

Serviceuppgifter

En grupp för hela ämbetsverket gemensamma arbetsuppgifter av i viss mån servicebetonad art har hittills ombesörjts av administrativa och kamerala avdelningen. Uppgifterna föreslås i fortsättningen ankomma på administrativa byrån.

I detta avseende märkes till en början förändret av verkets diarium och registratur. Med hänsyn till att redovisningen av fornlämningar och fynd m. m. samt uppläggningsen av verkets arkiv sedan gammalt sker på grundval av de fasta minnesmärkenas belägenhet och de lösa föremålen fyndplats, föres sedan lång tid tillbaka ett topografiskt register vid sidan om gängse sakregister. Detta förhållande komplicerar registreringen men synes ofrånkomligt. Diarieföringen har helt nyligen moderniserats.

Bevakningen under dagtid av ämbetsbyggnaden och nattetid av såväl ämbetsbyggnaden som museet är en betydelsefull uppgift främst därigenom, att guld- och andra föremål till stora värden förvaras inom byggnaderna liksom visst kartmaterial av hemlig natur. Med dagbevakningsuppgifterna är förenade gängse sysslor av expeditionell karaktär. I detta sammanhang må nämnas, att ämbetsbyggnaden innehåller ett 120-tal tjänsterum jämte åtskilliga andra utrymmen, delvis gemensamma för hela verket. Nattbevakningen bör liksom hittills ombesörjas av ett privat bevakningsföretag.

Instrumentförrådet, som är gemensamt för verket och därtill knutna företag, utgöres av ett 90-tal avvägnings- och kartläggningsinstrument med tillbehör, ett 70-tal kameror samt ett antal s. k. fototorn, som användes för fotografering vid gravfältundersökningar. Härtill kommer ytterligare tillbehörsutrustning för fältarbeten och byggnadskonservering m. m. såsom verktyg av olika slag. Materielen, som i viss utsträckning inköpts för medel ur akademiens enskilda fonder, har ett sammanlagt värde av över 200 000 kronor. — Med de instrument och verktyg, varom här talats, utrustas årligen cirka 200 arkeologer och inventerare samt ett stort antal arbetare. Utrustningen måste före varje fältarbetssäsong ses över. Efter säsongens slut företages förnyad översyn och reparation samt kompletterande inköp. Materielen, som numera delvis är av invecklad teknisk beskaffenhet, ställer helt andra krav på servicepersonalen än tidigare. — Jämväl kontorsmaterieförrådet, som också är gemensamt för hela verket, föreslås skola omhänderväras av administrativa byrån.

Telefonväxeln betjänar hela verket. Dess kapacitet har sedan några år varit otillräcklig. Sedan ämbetsverket 1963—64 erhållit ytterligare ett 30-tal tjänsterum har detta förhållande blivit uppenbart, varför en ny och större växel beställts. Telefonväxeln fungerar i viss mån även såsom upplysningscentral för personer som söker kontakt med verkets olika tjänstemän.

Städning av tjänstelokalerna samt tillsyn och renhållning av gårdarna inom ämbetsbyggnad och museum är en för verket gemensam arbetsuppgift liksom uppgörande av de årliga reparationsplanerna.

Tillsynen över verkets värmeanläggning, som f. n. ankommer på den tekniska avdelningen, har redan tidigare föreslagits bli lagd under den administrativa byrån. Detta får nämligen anses vara mest praktiskt.

Organisationsförslag

Enligt utredningens förslag tänkes de olika ärendegrupper, som i det föregående redovisats, bli uppspaltade på särskilda sektioner inom byrån. (Om den betydelse utredningen lägger i ordet sektion har tidigare talats.) Sålunda tänkes de allmänna, administrativt betonade ärendena och de juridiska ärendena bli sammanförda till en allmän sektion. För de ekonomiska ärendena tänkes en särskild sektion, ekonomiska sektionen. Akademiärendena slutligen avses bli sammanförda till en tredje sektion, akademisektionen, till vilken hänföres ärenden, som har anknytning till akademien.

Publikationsverksamheten bör i princip alltjämt vara uppdelad mellan ämbetsverket och akademien. Beslut om tryckning av redan antagna publikationer bör fattas av kollegiet efter föredragning av chefen för administrativa byrån. Kostnadsfrågorna bör i möjligaste mån bedömas efter affärsmässiga principer. En redaktionskommitté föreslås skola övervaka den redaktionellt betonade delen av publikationsverksamheten. Denna kommitté bör bestå av tre ledamöter, två utsedda av verkskollegiet bland verkets tjänstemän och en av akademien. Till kommitténs förfogande för utförande av detaljarbetet bör stå en redaktionssekreterare. För reklam och PR-verksamhet bör redaktionen samarbeta med informationskontoret. Riksantikvarien bör alltjämt vara ansvarig utgivare för samtliga periodiska tryckalster.

De servicebetonade uppgifterna kan givetvis uppdelas på de tre olika sektionerna. Arbetet på byrån måste emellertid bli förenat med tillfälliga anhopningar av göromål, såsom vid upprättande av bokslut och i samband med petitaarbetet. För ett effektivt utnyttjande av biträdespersonalen måste omflyttningar därför lätt kunna ske. Mest praktiskt synes vara att den personal, vilken avses skola syssla med registrerings-, kansli- och andra skrivgöromål, sammanföres till en direkt under byråchefen sorterande grupp, ett kansli.

Personalförslag

Den personal, som står till den nuvarande administrativa och kamerala avdelningens förfogande, framgår av följande schema:

Administrativa och kamerala avelningen

1 Bd		Ao 27			
Administrativa och juridiska ärenden		Kamerala ärenden		Vissa speciella göromål	
1 fbs	Ao 23	1 kts	Ao 13	1 um	Ao 11
1 am	A 17 ¹	1 knt	Ao 9 ³	1 expv	Ao 7
1 kts	A 13 ²	1 klb	A 7 ¹	3 expv	Ae 7
1 kls (reg)	Ao 11	1 ktb	A 5 ¹	1½ ktb (tel)	Af 2 —Ae 5
2 knt	Ao 9				
1 klb	Ae 7				
1 klb	Ag 7 ¹				

¹ Avlönas av tillgängliga medel.

² Avlönas av akademien.

³ Vakantsatt; avlönas f. n. i Ag 11.

Totalt antal tjänstemän: 19½ (därav 1 helt avlönad av akademien och 4 av tillgängliga medel).
Härtill kommer 1 arkivarbetare och städerskor.

Utredningen föreslår följande personaluppsättning:

Administrativa byrån

1 Bch		Bo 1					
Allmänna sektionen		Ekonomisektionen		Akademisektionen		Kansli m. m.	
1 bd	Ao 25	1 km	Ao 19	1 reds	Ae 15	2 kts	Ao 13
1 fbs	Ao 23	1 kls (ksr)	Ao 13	1 kls	Ao 11	1 kls	Ao 11
1 bass	Ao 19	2 klb	Ao 7			1 knt	Ao 9
						2 klb	Ao 7
						1 mtf	Ao 13
						1 hvk	Ao 9
						4 expv	Ao 7
						1 fmsk	Ao 13
						1 klb (tel)	Ao 7
						1 ktb (tel)	Af 2—Ae 5

Totalt antal tjänster: 25. Härtil kommer arkivarbetare och städerskor.

Innebörden av förslaget är följande:

Chefen uppflyttas från bd i Ao 27 till bch i Bo 1.

Allmänna sektionen

Kansli m. m.

Nya tjänster

Uppflyttningar

1 bd	Ao 25	1 kls (reg)	Ao 11 till kts	Ao 13
1 bass	Ao 19	1 knt	Ao 9 » kls	Ao 11
		1 um	Ao 11 » mtf	Ao 13

Ekonomisektionen

1 ktb (tel)	Af 2 —Ae 5
	till klb
	Ao 7

Uppflyttningar

1 kts	Ao 13 till km	Ao 19
1 knt	Ao 9 till kls (ksr)	Ao 13

Nya tjänster

Nya tjänster

2 klb	Ao 7 ¹
-------	-------------------

1 kts	Ao 13
1 klb	Ao 7 ¹
1 hvk	Ao 9
$\frac{1}{2}$ ktb (tel)	Af 2 —Ae 5
1 fmsk	Ao 13 ⁴

Akademisektionen

Nya tjänster

Indragna tjänster

1 reds	Ae 15 ²
1 kls	Ao 11 ³

1 am	A 17 ⁵
1 rep	Ao 10 ⁴
1 eld	Ae 7 ⁴

¹ Ersätter f. n. av tillgängliga medel avlönad personal.

² Ersätter en av akademien avlönad befattningshavare, f. n. ej redovisad på den administrativa och kamerala avdelningen. ³ Ersätter en av akademien avlönad befattningshavare.

⁴ Överflyttad från tekniska avdelningen. ⁵ Avlönad av tillgängliga medel.

Den kulturminnesvårdande verksamhetens ökade omfång och betydelse i samhället har medfört att även de ärenden det här gäller blivit ej blott flerdubblade till antal sedan 1938 utan framför allt mer invecklade och omfångsrika. Arbetskraften har på intet sätt ökat i motsvarande omfattning. Sålunda finns på riksstaten för innevarande budgetår upptagna endast två tjänster, besatta med juridiskt utbildad personal, d. v. s. samma antal som 1938, samt fyra biträdestjänster på kansliet, registratorn medräknad, mot tre 1938. Följden härav har blivit, att en mångfald till den nuvarande avdelningen hörande arbetsuppgifter blivit eftersatta. Vissa uppgifter har vidare måst fullgöras utan den omsorg eller speciella handläggning som bort förekomma med påföljd, att resultatet ej blivit alldeles fullgott. Andra uppgifter har på grund av personalbristen ej alls kunnat fullföljas. Även löpande mer rutinmässiga göromål såsom avförande ur verkets diarium av avgjorda ärenden, uppsortering av inneliggande bilagor och handlingar till föredragningslistor, förande av personalmatrikel, expediering av vissa beslut och komplettering av register, har kommit att släpa efter. Det förhållandet, att verket — bl. a. därigenom att akademien ställt medel till förfogande — kunnat anställa extra arbetskraft, att vissa rationaliseringar i fråga om arbetet kunnat företagas, samt att övertidsarbete tillgripits i stor utsträckning, har ej på långt när varit tillfyllest för att uppväga anhopningen av nya arbetsuppgifter eller

ens för att nöjaktigt klara av alla de arbetsuppgifter som redan föreligger. Mot bakgrunden av nu nämnda förhållanden och med hänsynstagande till den ytterligare ökning av arbetsbördan, som kan förväntas äga rum, har utredningen funnit personalökningar ofrånkomliga för den nya byrån.

Den nya byrån blir tydligen en förhållandevis stor arbetsenhet. Då dess uppgifter blir att icke bara stå verkets avdelningar och övriga byråer till tjänst utan även att fungera som akademiens kansli, är det uppenbart att chefsbefattningen vid byrån blir en mycket betydelsefull syssla, detta även av den anledningen att innehavaren avses skola ingå som ledamot av kollegiet.

Mot bakgrunden av det sagda är det vidare klart att på innehavaren av chefstjänsten måste ställas stora krav icke minst i avseende å juridiska insikter. Det bör vidare vara en person med ett levande intresse för den kulturminnesvårdande verksamhet som riksantikvarieämbetet företräder.

Chefen för byrån bör enligt utredningens mening placeras i lönegrad Bo 1.

Allmänna sektionen samt kansliet

För de administrativa och juridiska arbetsuppgifterna står f. n. till förfogande — förutom avdelningschefen, vilken nästan helt är absorberad av göromål av annan art — en förste byråsekreterare i Ao 23 och sedan 1959 en amanuens, båda jurister. Den sistnämnde har avlönats genom dels vikariatsersättningar från anslaget till icke-ordinarie befattningshavare, dels bidrag av akademiens fondmedel och dels medel som influtit från uppdragsgivarna inom fornminnesavdelningens uppdragsverksamhet (ett mindre tillägg påföres räkningarna till uppdragsgivarna för verkets administrationskostnader i samband med uppdragen). Tjänsten har på grund av den lönemässigt dåliga och i övrigt osäkra ställningen varit mycket svår att besätta. — Arbetsfördelningen mellan de nu nämnda båda juristerna har i huvudsak varit den, att förste byråsekreteraren handlagt personalärenden samt en omfattande allmänt rådgivande och granskande verksamhet. Amanuensen har biträtt med kontraktsskrivning, ekonomisk kontroll, beredande av ärenden m. m.

Som biträden har stått till förfogande — förutom verksregistratorn, en kansliskrivare — en kontorist, ett kanslibitråde samt ett av tillgängliga medel avlönat kanslibitråde. Härjämte har tidvis tillfällig arbetskraft anlåtats (jur. och fil. studerande m. fl.). Övertidsarbete har i stor utsträckning förekommit. Vissa personal-administrativa uppgifter — att vara redogörare och kontaktman för de 21 av arbetsmarknadsstyrelsen tillhandahållna arkivarbetarna, att föra matriklarna, upprätta förslag till framställningar till Kungl. Maj:t, statens humanistiska forskningsråd m. m. — har utförts av en av akademien enskilt avlönad befattningshavare (kontorsskrivare), vilken dessutom sysselsättes med göromål, som sammanhänger med akademiens och dess förvaltningsutskotts verksamhet; det är här fråga om så-

dana göromål som utfärdande av kallelser, protokollsskrivning, expediering av beslut och verkställande av enklare utredningar. — Kontoristen har i princip avdelats att biträda med personalärenden, det ena kanslibiträdet att upprätta föredragningslistor och ombesörja expeditionella göromål och det andra kanslibiträdet att utföra skrivgöromål och översättningar samt att biträda registratören. En på avdelningen placerad kontorist är sekreterare åt verkschefen.

Enligt beräkningar som gjorts inom den nuvarande fornminnesavdelningen skulle enbart denna avdelning för sin verksamhet ha behov av en juridiskt utbildad tjänsteman såsom rådgivare och granskare. Om härtill lägges motsvarande uppgifter gent emot verkets övriga enheter och landsantikvarierna, skulle minst två sådana tjänstemän erfordras. Dessa torde närmast kunna jämföras med kommunikationsverkens ombudsmän och avses även skola företräda verket i rättsliga frågor gent emot andra myndigheter och enskilda samt att föra verkets talan i processuella sammanhang. För personalärenden erfordras en befattningshavare med juridisk eller motsvarande utbildning.

Utredningen har likväl funnit sig kunna föreslå, att juristpersonalen på sektionen begränsas till två tjänstemän eller samma antal som nu omhänderhar huvuddelen av motsvarande göromål. Denna begränsning har funnits möjlig under två förutsättningar, nämligen dels att tjänsterna får en bättre löneställning så att mer kvalificerad personal kan erhållas och behållas — som nyss nämnts har den nuvarande amanuens tjänsten varit mycket svår att besätta — och dels att högt kvalificerade biträden ställes till förfogande.

Den akademiskt utbildade personalen föreslås sålunda komma att utgöras av en byrådirektör i Ao 25 och en förste byråsekreterare i Ao 23. Byrådirektören, vilken tänkes skola kunna fungera som byråchefens ställföreträdare, måste vara insatt i behandlingen av samtliga till verksamheten hörande slag av ärenden. Han skall i första hand omhänderha den rådgivande och granskande verksamheten gentemot verket i övrigt och landsantikvarierna. Härjämte skall han handlägga huvudparten av de löpande ärenden, som har juridisk karaktär.

Förste byråsekreteraren skall omhänderha personalärenden samt upprätta förslag till skrivelser och framställningar till myndigheter och enskilda, till köpehandlingar och till fastighetsdeklarationer.

Förvaltningen av Kronans och akademiens fastigheter, som ovan berörts på flera ställen, gäller både kulturminnesmärken och investeringsobjekt. Den ekonomiska förvaltningen är så omfattande, att den enligt utredningens mening bör omhänderhas av en särskild tjänsteman. Vid skötseln av kulturminnesmärken måste administrativa byrån biträda, när det gäller juridiska och ekonomiska frågor, såsom uppgörande av kontrakt om nyttjanderätt och andra avtal, deklarationer, tecknande av försäkringar, uppbärande av hyresmedel m. m. Akademiens bostadsfastigheter bör alltjämt i viss utsträck-

ning omhänderhas av vice värdar och kostnaden för skötseln påföras respektive fastigheter, men även här kräves en befattningshavare inom verket för upprätthållande av kontakten med den lokala förvaltaren och för granskning av dennes verksamhet. Denne tjänsteman bör äga erfarenhet rörande förvaltningsgöromål varom här är fråga. Han bör erhålla tjänstebemyndningen byråassistent och placeras i lönegrad Ao 19.

Beträffande biträdespersonalen — som enligt vad ovan angivits bör sammanföras till ett särskilt kansli — beräknas följande tjänster, nämligen: två kontorsskrivare i Ao 13, en kansliskrivare i Ao 11, en kontorist i Ao 9 och två kanslibiträden. Arbetsfördelningen mellan dessa — vilken i sina detaljer måste regleras internt — föreslås i huvudsak bli följande.

Den ena kontorsskrivaren blir föreståndare för kansliet och skall vidare biträda med personalärenden. Här syftas främst på upprättande av föredragningslistor och semesterlistor, mottagande av sjukanmälningar, upprättande av förslag till tjänstgöringsbetyg, besvarande av förfrågningar samt förande av verkets matriklar. Befattningshavaren skall vidare vara kontaktperson för arkivarbetarna. Arbetet måste delvis bli av självständig art.

Den andra kontorsskrivaren avses skola tjänstgöra såsom verksregistrator och härvidlag fullgöra samma uppgifter som den nuvarande verksregistratorn. Arbetsuppgifterna är omfattande. Förutom skrivelser inkommer även fynd och andra föremål till registratorn. Tjänstemannen skall vidare omhänderha verkets förråd av nycklar. Göromålen måste betraktas som särskilt ansvarsfulla med hänsyn bl. a. till de mycket stora värden, även materiellt sett, som förvaras inom byggnadskomplexet.

Kansliskrivaren föreslås skola tjänstgöra som handsekreterare åt verkschefen. I denna egenskap skall hon fullgöra gängse sekreterareuppgifter, föra förteckning över de sammanträden m. m., i vilka verkschefen skall delta, taga emot personer som önskar sammanträffa med denne, ombesörja korrespondens, även sådan på främmande språk, upprätta reseräkningar etc. Tjänstemannen måste vara rutinerad stenograf och behärska även utländsk stenografi. Som stenograf och översättare bör handsekreteraren kunna utnyttjas för hela den administrativa byråns behov.

Kontoristen föreslås skola utöva den närmaste tillsynen över byråns arkiv, vilket förutom protokoll o. dyl. innehåller verkets fastighetshandlingar. Tjänstemannen bör härjämte kunna utnyttjas för upprättande av föredragningslistor samt förslag till åtskilliga skrivelser och protokoll ävensom för enklare utredningar.

De två kanslibiträdena avses skola utnyttjas för gängse kansligöromål såsom maskinskrivning, kollationering, sortering och fotokopiering samt bör efter behov kunna stå till förfogande för hela byrån. Vissa permanenta sysslor måste dock beräknas ankomma på biträdena, ett tänkes skola fungera som sekreterare åt byråchefen och ett såsom biträde åt verksregistratorn. För sistnämnda göromål beräknas en halv arbetskraft.

Ekonomisektionen

För de ekonomiska göromålen stod 1938 till avdelningschefens förfogande en enda tjänsteman, en räkenskapsförare. 1945 tillkom en biträdestjänst. Därefter har den statliga personalen ej ökat i antal. Räkenskapsföraren är nu placerad i Ao 13, biträdet i Ao 9. Enär kompetent kraft ej kunnat erhållas för sistnämnda tjänst har denna vakantsatts och ersatts med en tjänst som kansliskrivare i Ag 11. Antalet poster i de ekonomiska föredragningarna utgjorde 1938 cirka 225 per månad. 1963 var antalet över 3 000 per månad. För att kunna bemästra den ökade arbetsbördan har — delvis med akademiens enskilda medel — anställts ett kanslibitråde, senaste tiden även ett kontorsbitråde.

Utredningen har funnit att för de ifrågakommande arbetsuppgifterna fyra tjänstemän erfordras, en kamrer i Ao 19, en kansliskrivare (kassör) i Ao 13 och två kanslibiträden. Det har befunnits mest rationellt att icke hänföra biträdena till kanslipersonalen utan låta dem permanent vara knutna till ekonomisektionen. Arbetet där kan sägas vara säsongbetonat i så måtto, att ökad belastning uppkommer efter fältarbetsssäsongens slut, då de extra anställdas löner skall utbetalas, och i januari månad, då kvarskatten skall börja uttagas. Förstärkning tillfälligt av personal från kansliet bör därför kunna ifrågakomma.

Kamrern föreslås med byråchefen skola dela ansvaret för utanordnande av medel. Han skall omhänderha bokföringen av stats- och övriga medel samt årligen inom föreskriven tid och i enlighet med fastställt formulär upprätta och avsluta huvudbok över räkenskaperna för det föregående budgetåret, leda arbetet med löneberäkningarna, uppbörden av skatt och avlämnandet av uppgifter som berör sjukförsäkringen. Kamreren skall vidare utöva kontroll över kassarörelsen, upprätta ekonomiska översikter, kontrollera anslagsbelastningen, ta initiativ till framställningar rörande överskridande av anslag samt utföra ekonomiska beräkningar för verkets anslagsäskanden, jämväl sådana som avser statsbidragen till landsantikvarieorganisationen och som nu utföres av överantikvariern. Slutligen skall kamrern upprätta förslag till enskild stat för akademien.

Kassören skall omhänderha kontantkassan, ansvara för depositionsbevis rörande värdehandlingar och upprätta de ekonomiska föredragningslistorna och kassarapporterna.

Biträdena skall efter anvisning upprätta avlöningslistor, beräkna källskatteavdrag, utföra bokföringsgöromål m. m.

Akademisektionen

För de göromål, som här ifrågakommer, står f. n. till förfogande dels en kontorsskrivare i A 13 knuten till den administrativa och kamerala avdelningen och dels det tidigare omnämnda redaktionsbiträdet, som icke är organisatoriskt inordnat i någon av de permanenta verksenheter. Dessa

tjänstemän avlönas f. n. icke av statsmedel, ehuru verksamheten till övervägande del är av statlig karaktär. Utredningen anser, att befattningar på verkets personalstat bör upptagas för bägge tjänstemännen, för den förstnämnde såsom kansliskrivare i Ao 11 och för den sistnämnde såsom redaktionssekreterare i Ae 15. Om redaktionssekreteraren har talats i ett tidigare sammanhang (sid. 216).

Kansliskrivaren föreslås skola ombesörja kallelser till verkskollegiet och akademiens sammanträden, upprätta koncept till föredragningslistor, biträda med upprättande av protokoll och på eget ansvar expediera för verkställighet de beslut som fattats. Härjämte bör tjänstemannen kunna upprätta förslag till enklare skrivelser och framställningar, göra enklare utredningar i ärenden som ankommer på akademien och i övrigt gå byråchefen tillhanda.

Serviceuppgifter

Materialförvaltning och bevakning bör liksom f. n. sortera under en och samma befattningshavare. Denne föreslås med tjänstebenenämningen materialförvaltare placerad i Ao 13.

Materialförvaltaren skall ansvara för verkets centralförråd av instrument och verktyg samt kontorsmaterialförrådet. Han skall upprätta de redovisningshandlingar som föreskrives. Han skall ombesörja reparationer av instrument m. m. Han skall vidare på eget initiativ inköpa reservdelar och — efter vederbörligt beslut — instrument och övrig utrustning. För fältarbete skall han ur förrådet tillhandahålla utrustning till arkeologer och assistenter enligt överlämnade utrustningsplaner. Materialförvaltaren skall vidare förestå verkets vaktexpedition och vara tillsyningsman för den nattliga bevakningen. Han skall öva tillsyn över verkets byggnader och gårdar med därtill hörande planteringar, bevaka behovet av reparationer och uppgöra skriftlig reparationsplan för byggnadsstyrelsens besiktningar. Han skall vidare vara tillsyningsman för städpersonalen och öva kontroll över renhållningen.

Till biträde åt materialförvaltaren i fråga om materialvården finner utredningen det nödvändigt med en hantverkare eller institutionstekniker. Instrumentförrådet har i samband med det senaste decenniets ökade fältverksamhet vuxit mycket hastigt. Materialförvaltaren hinner ej med alla reparationerna och den löpande översynen. Det har visat sig omöjligt att behålla expeditionsvakterna, om dessa åläggas deltaga i materialvården. Expeditionsvakternas arbetsuppgifter har för övrigt, sedan lokalerna utökats, ej medgivit, att de deltagit i materialvården. Reparationer och översyn genom privata företag har visat sig dyrbara och ofta mycket tidskrävande. Den föreslagne befattningshavaren bör erhålla samma löneställning som verkets övriga hantverkare (d. v. s. placeras i lönegrad Ao 9) och bör ha förvärvat känedom om skötsel av och enklare reparationer på kameror, optiska instrument

och kontorsmaskiner. Denne tjänsteman bör i materialförvaltarens frånvaro förestå vaktexpeditionen.

Antalet expeditionsvakter föreslås bli oförändrat fyra. Den utökning av personalen, som föreslås, kan måhända nödvändiggöra ännu en expeditionsvaktjänst. Denna fråga bör dock anstå till dess ytterligare erfarenhet vunnits.

Personalen vid verkets värmeanläggning, nu bestående av en förste maskinist i Ao 13, en reparatör i Ae 10 och en eldare i Ae 7, bör minskas med reparatören och eldaren. Företagna moderniseringar har gjort eldaretjänsten obehövlig. Under 1965 väntas s. k. fjärrvärme komma att utnyttjas inom verkets lokaler, vilket beräknas i hög grad lätta arbetsbördan för personalen vid värmeanläggningen.

För telefonväxelns betjäning finns f. n. en hel och en halv telefonisttjänst. Den sistnämnda inrättades 1962, sedan televerket vid företagen utredning funnit att normalt två tjänster erfordrades. 1963 beställdes en ny växel för möjliggörande bl. a. av att det 30-tal nya tjänsterum, som 1964 ställts till förfogande, skulle kunna förses med telefonapparater. Det har befunnits att väntetiden vid koppling över växeln av externa samtal redan nu är orimligt lång. Utredningen har med hänsyn till angivna förhållanden funnit erforderligt, att växeln betjänas av två heltidsanställda telefonister, således en utökning med en halv tjänst. Telefonisterna, eller en av dem, bör ha åtminstone elementära kunskaper i företrädesvis engelska språket, enär förfrågningar från utlänningar ganska ofta förekommer. Utredningen föreslår därför att den ena tjänsten placeras som kanslibitråde i Ao 7 och den andra som kontorsbiträde i reglerad befordringsgång.

Rörande dr Toni Schmid's personliga antikvarietjänst (jfr sid. 62) vill utredningen anföra följande. När detta betänkande avlämnas har dr Schmid fyllt 67 år och torde följaktligen ha avgått med pension, innan utredningens förslag blir föremål för statsmakternas beslut. Enligt vad utredningen inhämtat kan den arbetsuppgift, för vilken dr Schmid anställdes, då icke vara fullt avslutad. Utredningen hyser den uppfattningen att arbetet är av stor betydelse för forskningen och sålunda bör fullföljas samt hemställer att Kungl. Maj:t måtte anmoda riksarkivarien, som är verksamhetens inspektor, att skyndsamt inkomma med de förslag vartill läget kan föranleda. Utredningen förutsätter att verksamheten lösgöres från sambandet med riksantikvarieämbetet och anknytes till riksarkivet, där den hör hemma; möjligen bör den ingå i diplomatarieverkets arbetsuppgifter.

ÅTTONDE KAPITLET

Medelhavsmuseet

Såsom av den tidigare redogörelsen framgår består medelhavsmuseet av två avdelningar, *den grekisk-romerska*, som omfattar föremål från det grekisk-romerska kulturområdet dit också materialet från Främre orienten är anslutet, samt *den egyptiska*, som omfattar föremål, belysande den gamla egyptiska kulturen.

Redan när museet 1954 började sin verksamhet, kom att i den grekisk-romerska avdelningens föremålsbestånd ingå två samlingar, nämligen Cypersamlingen och Asinesamlingen, vilka tidigare existerat såsom självständiga museiinstitutioner i Stockholm. Cypersamlingen har huvudsakligen tillkommit genom vetenskapliga utgrävningar i svensk regi i slutet av 1920-talet. Materialet utgöres av en synnerligen representativ serie av fornsaker från stenåldern fram till romersk kejsartid och uppgår till över 12 000 nummer. Samlingen torde vara den största i världen utanför Cypern — endast samlingen i The Metropolitan Museum of Art i New York torde i fråga om storlek kunna mäta sig med den svenska Cypersamlingen. Samlingen ger en intressant bild av kulturutvecklingen i medelhavsområdet under mer än 3000 år. Särskilt värdefulla är keramikföremålen, representerade av tusentals vaser. Asinesamlingen är i jämförelse med Cypersamlingen liten. Den innehåller föremål från de svenska utgrävningarna under 1920-talet i Asine i Grekland. Samlingen, som anses vara vetenskapligt värdefull, berikar ytterligare den bild som Cypersamlingen ger av den mykenska kulturen. — Museet saknade från början praktiskt taget helt föremål från Italien.

Historiska museets s. k. komparativa samlingar överfördes 1957 delvis till medelhavsmuseet. I dessa samlingar ingår de persiska samlingarna, som till övervägande delen består av förhistoriska fynd från svenska utgrävningar på den iranska Turkmenslätten. Samlingarna omfattar framför allt keramik från slutet av fjärde till mitten av andra årtusendet f.Kr. och en mycket värdefull samling bronser från Luristan. De persiska samlingarna omfattar cirka 1 700 föremål, däribland många fragmentariska. De övriga komparativa samlingarna omfattar cirka 5 000 föremål, likaledes i stor utsträckning bestående av fragment.

Under åren 1956—1964 har med hjälp av donationer museet utökats med ett mycket stort antal värdefulla förvärv av grekiska och italiska vaser,

grekisk och romersk skulptur, orientaliska sigill, bronsföremål etc., vilket allt berikar den bild som museet har möjlighet att ge av antikens kultur.

I en utställning av nyförvärv under 1956—1962 som sistnämnda år anordnades i museets utställningssal i statens historiska museums byggnad, gavs en aspekt på antikens kultur, som inte tidigare kunnat presteras i vårt land. Främre orienten representerades av kilskriftstexter, keramik och bronsföremål från Persien, sigillycylindrar från Mesopotamien och Syrien och en grav från Jeriko från patriarkernas tid, Grekland av bl. a. korintiska och attiska vaser, det äldsta Italien av Villanova-fynd, en rik samling etruskisk keramik, syditaliska vaser och senhellenistisk skulptur från Etrurien samt Rom av marmorskulpturer, terra sigillata och glas.

Den egyptiska avdelningen övertog vid museets tillkomst det tidigare egyptiska museets samlingar, cirka 14 000 föremål. Även egyptiska museet hade förut existerat såsom en självständig museiinstitution i Stockholm. Samlingarna innehåller bl. a. mumiekistor, stenvaser, smycken och redskap, vilka — trots det relativt begränsade omfånget — givit möjlighet att skapa en skådesamling, belysande den fornegyptiska kulturen. Det största vetenskapliga intresset knyter sig till en samling av huvudsakligen keramik från fördynastisk tid.

Accessionen för den egyptiska avdelningens del har under tiden från medelhavsmuseets inrättande varit ganska ringa. Möjligheterna till nyförvärv har varit obetydliga, då nya fynd endast i ringa utsträckning förts ut i marknaden. Under 1964 har emellertid ett icke oväsentligt antal värdefulla föremål kommit att tillföras avdelningen, nämligen delar av den samling som hemförts av den skandinaviska nubienexpeditionen.

När museet påbörjade sin verksamhet, var antalet inventarieförda objekt i samlingarna 24 000. Under de hittills gångna åren har accessionen varit cirka 8 000 föremål.

Till de primära rutinuppgifterna vid museet hör föremålens konservering och vård. Museet är i mycket stor utsträckning ett keramikmuseum varför de stora samlingarna av vaser och skulpturer av terracotta framför allt från Cypern men också från Egypten, Persien och Italien är i behov av ständig tillsyn, då de lätt kan skadas av bl. a. saltutfällning. Gamla lagningar måste överses, och restaurering i form av sammansättning och gipsning av äldre och nytillkommet material är ett arbete som ständigt är i gång. Konserveringsarbetet skötes f. n. av en vid museet (på halvtid) anställd konservator och omfattar inte bara keramikkonservering utan även konservering av annat material, särskilt bronsföremål.

Vid museet föres en accessionskatalog. Denna föres per år och varje nyförvärvat föremål beskrives i katalogen och får accessionsnummer. Omfattande förarbeten har gjorts för att färdigställa jämväl en inventarietkatalog men detta arbete har ännu ej medhunnits på grund av personalbrist.

Museets föremålsbestånd genomfotograferas för museets bildarkiv. Detta är ett ganska tidskrävande arbete, då museet inte förfogar över egen fotograf utan i övervägande antalet fall måste anlita fotoateljén vid statens historiska museum, som endast i begränsad grad kan stå till medelhavsmuseets förfogande för detta ändamål. Bildarkivet byggs dessutom, så långt resurserna medger, ut till ett all-round-arkiv av fotografier och diapositiv för de klassiska Medelhavsländernas och Främre orientens topografi, arkeologi och konst.

Museet har två permanenta utställningar, dels den egyptiska i gamla riksbankshuset vid Järntorget dels den grekisk-romerska i en sal i statens historiska museum. Båda dessa utställningsutrymmen måste anses helt otillräckliga. En permanent egyptisk utställning torde kräva ungefär dubbelt så stort utrymme som det museet nu förfogar över, och lokalen i historiska museet rymmer inte ens en tiondel av vad som bör vara tillgängligt för allmänheten av museets grekisk-romerska och främre orientaliska samlingar. Den grekisk-romerska utställningen kan egentligen inte betraktas som en permanent skådesamling eftersom utställningsmaterialet ofta måste bytas för att så mycket som möjligt av samlingen skall kunna visas. Utställningssalen är ett provisorium och utgör egentligen foyer till vitterhetsakademiens föreläsningssal. Den har inte mindre än 12 dörrar, vilket ganska väsentligt reducerar dess värde ur utställningssynpunkt. Ur historiska museets synpunkt är det synnerligen önskvärt att detta provisorium snarast upphör.

I den egyptiska utställningen var antalet besökare 1955 ungefär 12 000. 1960—64 var antalet i medeltal över 18 000 per år. Antalet besökare i den grekisk-romerska utställningen kan ej anges, enär samtliga besökare i statens historiska museum äger tillträde jämväl till avdelningens utställning.

Till utställningsverksamheten hör också de tillfälliga utställningar som ordnas antingen i den permanenta utställningslokalen vid Järntorget eller i historiska museets lokaler för tillfälliga utställningar.

En omfattande uppgift på museets arbetsprogram är de utlån av föremål som i informativt syfte sker till andra institutioner såsom museer, skolor och banker. Långtidsdepositioner till läroverk för uppställning i rum för klassiska ämnen förekommer också om än i mindre skala.

Museet meddelar cirka 140 museielektioner per år till skolklasser och studiegrupper. Det mottager årligen studiebesök av seminarierna i klassisk arkeologi från landets universitet. Expertisering av fornsaker från museets ämnesområde lämnas i cirka 200 fall per år, en på grund av det ständigt ökande antalet turistresor till södern alltmer tidskrävande arbetsuppgift, som museet dock inte synes kunna undandra sig då det för museet har ett visst värde att få en inblick i det bestånd av fornsaker från de klassiska länderna som hemföres av svenska turister och samlare.

Vetenskaplig bearbetning och publicering av museets material är självfallet en av museets huvuduppgifter. Av de äldre samlingar, som redan från

början ingick i museet, är de stora samlingarna från Cypern i stort sett publicerade i den svenska Cypernpublikationen (*The Swedish Cyprus Expedition I—IV*), som snart torde vara helt avslutad. De persiska samlingarna är också till avsevärd del publicerade, men mycket återstår där att göra, inte minst beträffande bronserna. Samlingarna från Egypten är däremot praktiskt taget helt opublicerade. Detsamma gäller också i stort sett de komparativa samlingar, som på sin tid erhöles från statens historiska museum.

För publiceringen av forskningsarbetet vid museet och för presentation av museets nyförvärv har skapats ett särskilt organ i museets publikation *Bulletin*. Dess första nummer utkom 1962. I museets verksamhet spelar vidmakthållandet av denna förnämliga och elegant utstyrda tidskrift en mycket stor roll. Den både möjliggör och driver fram en snabb vetenskaplig publicering av museets material. Den ger museet viktiga kontakter med museer och vetenskapliga institutioner över hela världen.

Vetenskaplig service åt utländska forskare är ett betydande arbete, som omfattar dels korrespondens dels handledning och annan form av bistånd vid dessa forskares studiebesök i vårt land.

Medelhavsmuseet är till sin karaktär ett arkeologiskt museum; detta markeras bl. a. därav att tanken ju ursprungligen var att museet skulle kallas arkeologiska museet för medelhavsländerna och främre orienten. Museet skall ge kunskap om miljön för de antika folkens liv och måste därför läggas upp med ett så omfattande och rikt skiftande föremålsbestånd som möjligt. Det skall m. a. o. inte bara ge en bild av antikens konst utan också med en mångfald av föremål belysa antikens vardagsliv.

Huvudmassan (cirka 80 procent) och grundvalen i museets samlingar utgöres av fynd från vetenskapligt systematiserade utgrävningar (Egypten, Persien, Indien, Cypern, Grekland och Italien). En viktig del av museets accession måste naturligtvis ske i den internationella antik- eller konsthandeln. Det ligger i sakens natur, att förvärven där ofta måste göras med hänsyn till föremålets skönhets- eller stilvärden. En utgrävning kan ju aldrig ge en säker utdelning ur dessa synpunkter. Men minst lika ofta är det uteslutande det arkeologiska eller kulturhistoriska intresset hos ett föremål som ger anledning till förvärven. Det kan röra sig om en värdefull inskrift, en viktig gravgrupp, vapen, kultföremål eller enkla husgeråd.

Det är klart, att konsthistorien med alla sina grenar — arkitektur, skulptur, måleri och konsthantverk — intar en mycket dominerande ställning inom den klassiska arkeologin och inom egyptologin. De arkeologiska fynden i medelhavsländerna är ofta samtidigt konstverk. Det är också ett känt faktum, att antikens konst och konsthantverk tiderna igenom haft en stark stilbildande och stimulerande betydelse, som under vissa epoker, exempelvis 1700-talets klassicism och empiren, varit helt dominerande. Utifrån denna synpunkt kan man påstå, att ett klassiskt arkeologiskt museum måste inta

en mellanställning mellan ett arkeologiskt museum och ett konstmuseum, liksom i själva verket varje arkeologiskt museum innehåller konstföremål som kan och bör betraktas och studeras även som sådana. Det väsentliga är emellertid, att museet inte begränsas till konsthistorien utan genom ett mångskiftande föremålsbestånd från alla områden av de antika folkens liv — där de konstnärliga kvalitetssakerna fogas in som accenter i den rätta tidsmiljön — kan ge en bild av medelhavsländernas antika kultur, som ju är grundvalen för vår egen västerländska kultur. En sådan bild kan endast skapas inom den moderna arkeologins ram — genom utgrävningar och de många forskningsdisciplinerna på det antika kulturområdet såsom historia, språkvetenskap och epigrafik.

Det förhållandet, att medelhavsmuseet är ett i första hand arkeologiskt museum, har gjort ett samarbete mellan dess tjänstemän och tjänstemännen inom statens historiska museum naturligt och för bägge parter värdefullt såväl när det gällt vetenskapliga frågor som frågor av praktisk museal karaktär. De förstnämnda frågorna har givetvis främst anknytning till medelhavsmuseets grekisk-romerska avdelning såsom företrädare för en kultur, som haft ett avgörande inflytande på vår egen kulturutveckling.

Det bibliotek, som finns inom riksantikvarieämbetet och statens historiska museum, landets största arkeologiska specialbibliotek, är av mycket stor betydelse jämväl för medelhavsmuseet. En mycket viktig beröringspunkt är också konserveringsanstalten och fotoateljén vid ämbetsverket. Konserveringsanstalten, som har erfarenhet av föremålskonservering inom det område medelhavsmuseet representerar, kan lämna värdefulla råd men även olika former av praktiskt biträde vid medelhavsmuseets konserveringsverksamhet.

Då utredningen övervägt frågan om medelhavsmuseets ställning har det till en början framstått som en väsentlig faktor, att museet är en förhållandevis liten institution. Det kan enligt utredningens mening ej anses ekonomiskt försvarbart att av denna skapa en helt fristående enhet sådan som t. ex. sjöhistoriska museet. En organisatorisk anknytning till ett självständigt statligt verk framstår således som nödvändig.

Det har förut framhållits, att medelhavsmuseet är ett i första hand arkeologiskt museum och att ett samarbete mellan detta å ena samt riksantikvarieämbetet och särskilt statens historiska museum å andra sidan för bägge parter framstår som självklart och nödvändigt. Vidare äger ämbetsverket hjälporgan i form av bibliotek och konserveringsteknisk expertis, av vilka medelhavsmuseet är i behov. Det må särskilt understrykas att akademiens bibliotek omfattar serier och standardverk som är oundgängliga för medelhavsmuseets dagliga arbete och som detta museum aldrig kan hoppas på att kunna för egen del anskaffa, varför en nära lokal kontakt med detta bibliotek framstår som ett livsvillkor för museet. Härutöver finns inom ämbetsverket erforderliga organ för att omhänderta medelhavsmuseets admi-

nistrativa och kamerala ärenden samt tillgodose dess behov av information åt allmänheten. Slutligen må pekas på den icke aldeles oväsentliga omständigheten, att medelhavsmuseet under sin hittillsvarande tillvaro varit ställt under riksantikvariens överinseende och i andra avseenden varit knutet till ämbetsverket, och att detta arrangemang fungerat friktionsfritt och synes ha varit ändamålsenligt.

På grund härav har utredningen funnit, att ur vetenskaplig och organisatorisk och icke minst ur ekonomisk synpunkt anknytningen till riksantikvarieämbetet bör bestå. Utredningen förordar i överensstämmelse härmed, att antikvitetskollegiet blir styrelse även för medelhavsmuseet och att museets chefstjänsteman inträder som ledamot av kollegiet vid behandling av ärenden, som angår museet. Chefstjänstemannen föreslås skola erhålla tjänstebestämmelsen museidirektör. Åt museidirektören bör i största möjliga utsträckning anförtros beslutanderätten i de frågor som rör museet. Han får dock betraktas som underställd riksantikvarien.

Museet föreslås få behålla sitt nuvarande namn.

Beträffande personalen i övrigt vid museet må följande anföras.

Medelhavsmuseet är ett museum med stora utvecklingsmöjligheter. Det svenska antikmuseet har visserligen tillkommit anmärkningsvärt sent, om man jämför med förhållandena i andra europeiska kulturländer, där de stora samlingarna av konst och kulturföremål från Främre orienten, Grekland och Rom bildades redan under 1800-talet eller t. o. m. ännu tidigare. Men möjligheterna till förvärv av antikföremål är f. n. ganska stora — om än betydligt mera kostnadskrävande än förr — och det finns därför goda möjligheter till komplettering av samlingarna på väsentliga punkter. Museet bör i stigande grad kunna bli ett centrum för den klassiska arkeologiska forskningen i vårt land, och det bör kunna bli av väsentlig betydelse för skolundervisningen i klassisk kultur. Denna pedagogiska uppgift torde endast komma att öka i betydelse, sedan den nya gymnasiereformen genomförts, eftersom den klassiska språkundervisningen i den nya skolan kommer att minska och ge plats för en mera kulturhistoriskt betonad undervisning. Därest museet får möjlighet att utveckla sina resurser, kommer det också att bilda ett rikt kulturincitament ur både historiska, kulturhistoriska och konstnärliga synpunkter för den humanistiskt intresserade allmänheten — en mycket stor och bildningstörstande grupp i vårt samhälle. För att kunna utföra dessa viktiga kulturuppgifter behöver emellertid museet i viss mån personellt förstärkas. Redan de gångna åren av museets verksamhet har utvisat ett ständigt stigande intresse för museet från allmänhetens sida. Detta kan antagas i stor utsträckning ha samband med det ökade intresset från svenskarnas sida för medelhavsländerna såsom semester mål. Av skäl som tidigare berörts kan detta intresse beräknas än mer öka. Museets föremålsbestånd har också ökat och nya objekt väntas även i fortsättningen

komma att tillföras samlingarna. Dessa förhållanden jämte eftersatta arbetsuppgifter i fråga om katalogisering, konservering, fotografering och vetenskaplig bearbetning aktualiserar kravet på viss personalförstärkning.

Personalen utgöres f. n. av följande tjänstemän.

1 museiföreståndare tillika föreståndare för den grekisk-romerska avdelningen	Ae 27
1 avdelningsföreståndare för den egyptiska avdelningen	Ae 23
1 amanuens, tjänstgörande på den egyptiska avdelningen	Af 17—Ae 21
1 tecknare	Ae 13
1 museibiträde	Ae 7
1 museivakt	Ae 7
1/2 konservator	arvode

Vad beträffar museets chef bör denne enligt utredningens mening erhålla en friare ställning så tillvida, att han ej bör vara bunden vid föreståndarskapet för den ena av museets båda avdelningar. Han bör ha bättre möjlighet att planera och samordna arbetet i stort, förbereda utställningar, leda den pedagogiska verksamheten, bedriva forskning och sörja för kontakten med allmänheten. Som en konsekvens härav bör vidare var och en av de båda avdelningarna ha sin egen föreståndare. Amanuentstjänsten bör finnas kvar men icke vara bunden till någon speciell avdelning. Samma gäller tecknaren, museibiträdet och museivakten. Konserveringen tänkes i fortsättningen skola ombesörjas av personalen på verkets tekniska laboratorium.

På grund av vad sålunda anförts föreslår utredningen, att museiföreståndaren befrias från chefsskapet för särskild avdelning och såsom chef för *hela* museet med den förut föreslagna tjänstebenämningen museidirektör placeras i lönegrad Bo 1. Vidare föreslår utredningen, att en ny befattning inrättas vid den grekisk-romerska avdelningen med tjänstebenämningarna antikvarie och avdelningsföreståndare. Befattningen föreslås placerad i lönegrad Ao 23. Samtidigt föreslås, att tjänstebenämningen för den nuvarande avdelningsföreståndaren vid den egyptiska avdelningen ändras till antikvarie och avdelningsföreståndare samt att befattningen ordinariesättes. Nu ej nämnda tjänster bör även ordinariesättas.

Museet får enligt förslaget alltså följande personaluppsättning.

1 museidirektör	Bo 1
2 antikvarier och avdelningsföreståndare	Ao 23
1 amanuens	Af 17—Ae 21
1 tecknare	Ao 13
1 museibiträde	Ao 7
1 museivakt	Ao 7

Beträffande den för medelhavsmuseet så brännande lokalfrågan må erinras att redan i det av Sigurd Curman år 1951 avgivna betänkandet (SOU 1951: 55) med förslag till inrättande av det »Arkeologiska museet» jämväl framlades ett av arkitekten Nils Tesch utarbetat förslag till ombyggnad av den östra stallflygeln vid akademibyggnaden till lokaler för det tilltänkta

nya museet. Detta förslag har som bekant ej blivit realiserat. Då lokalfrågan nu åter aktualiserats erbjuder sig allttjämt möjligheten till ombyggnad av östra stallflygeln. En annan möjlighet är att bygga om det s. k. intendenturförrådet på Skeppsholmen för medelhavsmuseets bruk. Slutligen återstår möjligheten att uppföra en helt ny byggnad för museets räkning.

Det är uppenbart att det ur olika synpunkter är en stor fördel att de samlingar, som nu ingår i medelhavsmuseet, förlägges i omedelbar närhet av det nya antikvitetskollegiet. Redan det organisatoriska sambandet talar härför. Intressegemenskapen och det nära sambandet mellan de båda institutionerna och deras tjänstemän är ytterligare starkt ägnade att understryka betydelsen av en sådan förläggning. Härtill kommer de rent praktiska fördelarna. Det är naturligtvis också önskvärt, att hela museet samlas under ett tak. Jämväl ur allmänhetens synpunkt torde det vara av värde, att historiska museet och medelhavsmuseet ligger intill varandra. Alternativen med ombyggnad av intendenturförrådet på Skeppsholmen eller uppförande av en nybyggnad synes däremot mindre tillfredsställande.

Utredningen förordar alltså att medelhavsmuseets lokalfråga löses på så sätt att östra stallflygeln reserveras för museets ändamål och iordningställes härför. — Det torde få ankomma på byggnadsstyrelsen att vidare agera i detta ämne.

Innan utredningen nu lämnar behandlingen av medelhavsmuseet önskar utredningen framhålla att det nya informationskontorets resurser bör stå till förfogade även för medelhavsmuseet.

Slutligen skall här med några få ord beröras *nationalmusei antiksamling*. Antiksamlingen innehåller många förnämliga prov på just den i medelhavsmuseet minst representerade delen av antik konst. Man behöver här blott hänvisa till nationalmusei grekiska vassamling med den cykladiska amforan, till de klazomeniska sarkofagerna och till de arkaiska terrakottarelieferna från Larisa. Om denna antiksamling införlivas med medelhavsmuseets samlingar och de där befintliga cypriska och italiska konstprodukterna utvisande grekiskt kulturinflytande, kommer medelhavsmuseets föremålsbestånd att ge en både mångsidigare och framför allt mera sammanhängande bild av det antika kulturlivet än vad nu är fallet. Däremot synes dessa föremålsgrupper stå tämligen isolerade och utan närmare sammanhang med varandra i nationalmuseets föremålsbestånd.

Utredningen får därför förorda, att nationalmusei antiksamling införlivas med medelhavsmuseets samlingar. Utredningen förutsätter dock, att Gustav III:s skulptursamling icke beröres av detta förslag utan att denna samling förblir på den plats, där den nu är utställd, d. v. s. på Kungl. slottet i Stockholm.

Införlivandet av antiksamlingen med medelhavsmuseets samlingar bör dock ske först sedan lokalfrågan för museet blivit tillfredsställande ordnad.

NIONDE KAPITLET

De vetenskapliga företagen

Såsom framgår av redogörelsen i 3 kap. ovan finansieras vitterhetsakademins vetenskapliga företag numera huvudsakligen genom medel, som tillhandahålles av statens humanistiska forskningsråd. Detta förhållande har — i den mån företagen visat sig bli av mer långsiktig art — föranlett forskningsrådet att under hand hos akademien framhålla svårigheten att vidare ställa medel till förfogande.

De forskningsföretag det här närmast gäller är följande.

Runverkskommittén för utgivande av *Sveriges runinskrifter* i sin nuvarande form verksam sedan 1933. Anslaget från forskningsrådet utgår för 1964 med 33 200 kronor, varav 7 000 kronor till avlöningar.

Diplomatariekommittén för utgivande av *Svenskt diplomatarium*, tillsatt av akademien 1935. Anslaget från forskningsrådet utgår för 1964 med 115 000 kronor, till större delen avseende avlöningar.

Sveriges kyrkor utges sedan 1940 av akademien. Anslaget från forskningsrådet utgår för 1964 med 215 700 kronor, varav 83 200 kronor till avlöningar.

Personnamnskommittén för utgivande av en *ordbok över Sveriges medeltida personnamn*, tillsatt av akademien 1947. Anslaget från forskningsrådet utgår för 1964 med 31 200 kronor, varav 24 000 kronor till avlöningar.

Från forskningsrådet utgår till dessa företag under 1964 anslag på sammanlagt 395 100 kronor, vilket utgör cirka 20 procent av det belopp, som budgetåret 1963/64 står till rådets förfogande för utdelning av anslag.

I en den 20 juni 1962 dagtecknad, till antikvarieutredningen ställd skrivelse har forskningsrådet under hänvisning till uppgifter om storleken av de anslag rådet ställt till förfogande för de forskningsföretag som nu nämnts framhållit det såsom föga rimligt, att en så stor del av rådets i och för sig alldeles otillräckliga medel skall bindas vid långtidsanslag till företag, som arbetar såsom fasta, under vitterhetsakademien sorterande institutioner, om än med en tidsbestämd målsättning. Enligt forskningsrådets mening borde utredningen undersöka andra möjligheter att avlöna de inom ifrågavarande forskningsföretag verksamma arbetskrafterna. Närmast tänkte sig rådet att personalen skulle uppföras på akademiens eller riksantikvarieämbetets stat. Så vore f. n. fallet med redaktören för *Sveriges runinskrifter* (Sven B. F. Jansson) och dennes medhjälpare (en halvtidsanställd antikvarie). För diplomatarieverkets del skulle möjligen en anknytning till riksarkivet kunna över-

vägas. På grund av sin art utföres nämligen arbetet med detta forskningsföretag av tjänstemän vid riksarkivet och i detta ämbetsverks lokaler.

Vad forskningsrådet sålunda anfört ger utredningen anledning att här närmare behandla de olika forskningsföretagen.

Sveriges runinskrifter. Forskningsrådets kostnader för detta verk uppgick 1961 till 41 000 kronor varav 13 000 kronor till avlöning av en halvtidsanställd antikvarie såsom medhjälpare åt Jansson och återstoden till tryckning. Motsvarande siffror var för 1962 43 000 kronor respektive 14 000 kronor och för 1963 52 000 kronor respektive 14 500 kronor. Sedan riksdagen 1964 beslutat att en personlig tjänst skall inrättas för antikvarien, har forskningsrådet alltså ej längre att svara för de med runverkets utgivande förenade lönekostnaderna. I årsanslag från forskningsrådet torde under den närmaste tiden komma att erfordras omkring 35 000 kronor, varav omkring 5 000 kronor till fältarbeten och återstoden till tryckning.

Såsom i annat sammanhang anförts, beräknas publiceringen av runinskrifterna vara avslutad inom tio år eller ungefär vid den tidpunkt, då Jansson och hans medhjälpare uppnår pensionsåldern. Frågan om hur eventuellt kvarstående uppgifter bör lösas — utgivandet av supplementband, register och kartor — torde få anstå tills vidare. Det relativt omfattande arbetet med fortsatt vård av runstenarna, vilket ju ej har något direkt samband med publiceringen av runinskrifterna och som f. n. omhänderhas av runverkets personal bör, sedan Jansson avgått, ankomma på den förste antikvarie som utredningen föreslagit från nämnda tidpunkt skola ingå i fornminnesbyrån. Vad här närmast avses är rengöring, rensning och lagning av runstenar, fotografering av stenarna och inordnande av bilderna i ämbetsverkets arkiv samt expertiseringar och tolkningar av nya fynd.

Vad runverkskommittén beträffar torde det få ankomma på vitterhetsakademien att avgöra huruvida kommittén efter det runinskrifternas publicering avslutats skall bestå och i så fall i vilka former dess fortsatta arbete skall bedrivas.

Svenskt diplomatarium. Såsom i 3 kap. anförts igångsattes på 1820-talet en systematisk inventering och förteckning av alla urkunder rörande Sverige fram till Gustav Vasas tid. Detta inventeringsarbete är en förutsättning för en fullständig utgåva av urkunderna.

Initiativtagare var Johan Gustaf Liljegren, sekreterare i vitterhetsakademien. Han hann före sin död 1837 utgiva två band, omfattande tiden 817—1310. Efter Liljegrens död övertog riksantikvarien Bror Emil Hildebrand arbetet; han utgav till 1864 tre band och hade därmed nått fram till 1348. Sedan utgivningen 1871 övergått till riksarkivet, påbörjades 1875 en ny serie under redaktion av arkivarien Carl Silfverstolpe. Denna serie («den yngre») omfattar tiden 1401—1420. Den äldre serien fortsattes fram till 1356 samt för åren 1361 och 1362 under redaktion av först riksarkivarien

Emil Hildebrand och senare av professorn Sven Tunberg och arkivrådet Ernst Nygren. Ett antal supplementband har redigerats av fil. dr K. H. Karlsson och arkivrådet L. M. Bååth.

Sedan arbetet 1921 av brist på medel stagnerat, tillsatte akademien 1935 den förut i flera sammanhang omnämnda s. k. diplomatariekommittén. Meddel för verksamheten ställdes till förfogande först av humanistiska fonden och senare av statens humanistiska forskningsråd. Kommittén består f. n. av riksarkivarien, självskrivnen ledamot och ordförande, professorerna Erik Lönnroth, Josef Svennung och Elias Wessén samt Ernst Nygren. Såsom medarbetare har huvudsakligen anlitats tjänstemän hos riksarkivet, vilka med tjänstledighet från sina ordinarie befattningar kontraktsanställts hos kommittén. Diplomatariekommitténs ledamöter har utan ersättning stått till förfogande för olika uppgifter såsom fastställande av principerna för utgivningen och rådgivning i speciella frågor. Arbetet har till huvudsaklig del bedrivits inom riksarkivets lokaler.

Arbetsläget är f. n. följande.

Av diplomatiariets äldre serie hade 1829—1921 utgivits sex band, avseende tiden t. o. m. 1355. Det sjätte bandet har 1959 avslutats med supplement och registerhäften. Av den yngre serien har 1875—1904 utgivits tre band för åren 1401—1420 samt två supplementhäften för tiden 1401—1407. Urkunderna upptas i båda serierna i kronologisk ordning, varför det nu pågående utgivningsarbetet har till ändamål att täcka luckan 1356—1400. Sedan 1935 har »i luckan» utgivits ett häfte (band 8: 1) omfattande åren 1361 och 1362. I korrektur föreligger stora delar av band 7 och 9, omfattande tiden 1356—1360 och 1363—1368. Avsevärda delar av manuskriptet till band 9, innefattande tiden 1368—1370, har utarbetats. Vad den yngre serien beträffar kan f. n. ej överblickas i vilken takt arbetet med denna i fortsättningen kommer att bedrivas. Detsamma gäller för tiden efter 1420.

Erfarenhetsmässigt har det visat sig, att en utgivare numera behöver 7—8 år för att med förhandenvarande material (förteckningar, fotostatkopior, mikrofilmer, original och avskrifter m. m.) utge ett häfte om cirka 300 sidor, omfattande två eller kanske två och ett halvt år av 1360-talet. Därtill kommer tiden för utarbetande av register. I realiteten har för de hittillsvarande utgivarna tiden ytterligare förlängts av administrativa göromål, handledning av personal, uppläggning av olika förteckningar och utförande av kompletterande inventeringar av källmaterial på orter inom och utom Stockholm och Sverige. Det må erinras om, att diplomatariekommitténs ena ursprungliga huvuduppgift var att inventera och förteckna det material, som skulle utgivas. Själva inventeringsarbetet kan anses som väsentligen avslutat, men de olika inventeringsaktionernas material har alltjämt icke hunnit systematiseras så, att redaktionen och besökande forskare ännu äger en motsvarighet till Danmarks Repertorium Diplomaticum.

För den fortsatta utgivningen 1371—1400 har man ett betydligt större

arbetsmaterial att räkna med. Den tryckta förteckningen över riksarkivets originalbrev på pergament omfattar drygt 500 urkunder för tiden 1361—1370 men drygt 2 100 för de tre decennierna 1371—1400. Även det i avskrift bevarade materialet har för dessa decennier ett betydligt större omfång; det samma är förhållandet med originalbreven utanför riksarkivet, så t. ex. de som förvaras i Uppsala universitetsbibliotek.

Den källpublicering diplomatarieverket utgör måste anses vara av grundläggande betydelse framför allt för medeltidsforskningen. Det får även anses vara ett allmänt intresse, att dessa äldsta urkunder, varav många är av offentligrättslig karaktär, befordras till trycket. Enligt utredningens mening bör arbetet med diplomatarieverket därför fullföljas. Det må understrykas, att inventeringsarbetets resultat redan i sitt nuvarande skick har varit till stor nytta för forskare i historia, rättshistoria, kyrkohistoria och nordiska språk.

Det av diplomatariekommittén i december 1963 framlagda statförslaget räknar endast med två och en halv personer med utgivarkompetens (en i lönegrad B 1, en i A 27 och en halv i A 23) för den fortsatta verksamheten, och av dessa personers arbetstid måste alltid en del gå bort för handledning av forskare och lägre personal. Om man trots materialets ansvällning räknar med en oförändrad arbetstakt (7—8 år för två urkundsår) kan utgivarpersonalen ej medhinna materialet 1371—1400 på mindre än 40 eller 50 år. Önskar man en snabbare utgivningstakt, måste den kvalificerade personalen förstärkas.

Under tiden 1935—1963 har svenskt diplomatarium från humanistiska fonden och statens humanistiska forskningsråd erhållit anslag om tillhopa 1 550 000 kronor. Ett årligt anslagsbehov av omkring 130 000 kronor beräknas föreligga för arbetets fullföljande med nuvarande arbetstakt. Utredningen har därvid räknat med en befattningshavare i envar av lönegraderna B 1, A 27 och A 19 samt viss biträdespersonal. Tryckningskostnaderna har ej medräknats.

Vad diplomatarieverkets rent organisatoriska ställning beträffar är utredningen av den uppfattningen att arbetet med diplomatarieverkets fortsatta utgivande bör fullgöras av riksarkivet såsom ett tjänsteåliggande. Redan f. n. anlitas ju tjänstemän vid riksarkivet för arbetets bedrivande och arbetet utföres också till stor del i riksarkivets lokaler. Härtill kommer att uppgiften framstår såsom en ganska självklar och naturlig angelägenhet för ett nationalarkiv.

Ett sådant arrangemang medför att personalen ej — såsom f. n. är fallet — behöver betungas med olika slags administrativa och ekonomiska sysslor. Om dessa helt övertages av ett statligt ämbetsverk torde man även kunna räkna med en viss ökning av utgivningstakten.

Om beslut fattas att diplomatarieverket skall bedrivas såsom en riksarkivets tjänsteangelägenhet, torde det få ankomma på riksarkivet att i sed-

vanlig ordning hos Kungl. Maj:t framföra de förslag och äskanden, som föranledes av ett sådant beslut.

På vitterhetsakademien får bero huruvida vid ett förverkligande av utredningens nu framlagda förslag diplomatariekommittén skall fortsätta sin verksamhet eller huruvida kommittén lämpligen bör upplösas.

Sveriges kyrkor är jämte runverket otvivelaktigt det av akademiens större forskningsföretag, som på grund av sin art närmast ansluter sig till ämbetsverkets verksamhetsområde. Här må endast erinras om vad tidigare nämnts om den nuvarande byggnadsminnesavdelningens befattning såväl med kyrkobyggnader som med kyrkliga inventarier och om medeltidsavdelningens samlingsområde, som omfattar bl. a. kyrklig konst från såväl medeltiden som nyare tid.

Kyrkan är i regel en bygds bäst bevarade och märkligaste vittnesbörd om gångna tiders kultur. Den har även en nära anknytning till socknens gårdar och deras inbyggare i äldre och nyare tid. Kyrkibeskrivningarna i Sveriges kyrkor är avsedda att ge en detaljerad orientering över en kyrkobyggnads nuvarande utseende och en analys därav för att vinna kännedom om dess utvecklingshistoria. Därvid har kyrkans arkivalier (protokoll, räkenskaper, inventarieförteckningar m. m.) tagits till hjälp. Inredning och lösa inventarier beskrives på likartat sätt. Byggnaderna illustreras av noggranna uppmättningsritningar, gjorda för verket och klicherade i enhetlig skala (1: 300). Varje kyrkibeskrivning avslutas med en kort sammanfattning. Rörande bilder i kyrkorna, guldsmeds- och textilföremål, bruksföremål, t. ex. ljusredskap, lämnas rika uppgifter. Det ligger i sakens natur, att kyrkorna måste lämna ett mycket stort material till kännedomen om landets gravkonst och begravnings seder. Intimt förbundet härmed är det personhistoriska materialet, som i hög grad speglar socknens utveckling ur såväl social som genealogisk synpunkt.

När det gäller medeltida kyrklig konst intar Sverige i vissa hänseenden en särställning med avseende å materialets stora rikedom och höga kvalitet. Reformationen i vårt land var nämligen övervägande tolerant mot den katolska utsmyckningen i våra kyrkor. Detta förhållande torde ännu vara ganska okänt utomlands och för stora grupper av dagens svenskar. Knapast i något annat protestantiskt land har så mycket av medeltida konstskatter bevarats; träskulptur och emaljkonst från 1100- och 1200-talen, nattvardssilver från 1300-talet, nordtysk träskulptur och nederländska altarskåp från 1400- och 1500-talen, medeltida textilkonst och sengotiskt kalkmåleri. Detta medeltida kulturarv publiceras i Sveriges kyrkor. Men verket är ej begränsat till den medeltida epoken. Alla församlingskyrkor och kapell, omkring 2 500, samt ödekyrkor och ruiner, omkring 500, tillhopa således omkring 3 000 objekt, har avsetts bli föremål för undersökning och beskrivning. Verket vänder sig självfallet i främsta rummet till landets egna

konst- och kulturforskare samt dess kulturminnesintresserade allmänhet, men dessutom till en internationell läsekrets, varför alla bildunderskrifter och sammanfattningar är översatta till engelska och tyska språken. På grund av arbetets stora omfattning har man ansett det lämpligt att i någon mån begränsa uppgiften. Ett antal av de viktigaste frireligiösa kyrkobyggnaderna har redan beskrivits — av professor Göran Lindahl — och övriga sådana byggnader är i regel av relativt sent datum. Av bl. a. denna anledning har frikyrkliga kyrkobyggnader ej medtagits i verket.

Som tidigare nämnts igångsattes verket 1912 av Sigurd Curman och professorn Johnny Roosval. Verket, som redan från början ägde vitterhetsakademins stöd, ställdes 1940 under dess ledning, varvid uppdrogs åt de tidigare utgivarna att t. v. ombesörja verkets fortsatta utgivande. År 1962 ersattes Roosval av professorn Armin Tuulse, sedan den förre avsgat sig uppdraget.

Beträffande arbetets bedrivande må nämnas att under åren 1912—1940 46 volymer utkom och under åren 1941—1963 54 volymer. F. n. är mer än 100 volymer utkomna. Antalet beskrivna kyrkor per volym har växlat mellan en och åtta med hänsyn till de olika objektens omfång. Hittills har omkring 500 kyrkor beskrivits. Bildmaterialet har varit rikt och i genomsnitt har på sex textsidor kommit fem illustrationer. Material finns samlat till ytterligare omkring 350 kyrkobeskrivningar. Under åren 1912—1962 hade omkring en tredjedel av det ifrågakommande materialet publicerats eller förberetts för publicering. Utgivningstakten är f. n. sådan att 4—5 volymer publiceras årligen. Med denna takt skulle verket vara färdigt först om 250 år. Här måste emellertid anmärkas, att beskrivningarna av ruiner, ödekyrkor och kapell ofta blir av förhållandevis ringa omfång, varför utgivningstiden i realiteten blir kortare och 200—210 år torde återstå för arbetets fullbordande.

Beträffande verkets finansiering, anlita arbetskraft och sättet för arbetets bedrivande må följande anföras.

Verksamheten har före 1940 finansierats framför allt av abonnenter och ett blygsamt statsbidrag, 3 000—10 000 kronor per år. Därefter har de erforderliga medlen tillskjutits av humanistiska fonden respektive forskningsrådet. T. o. m. 1963 har anslagen tillhoppa uppgått till något över 1 300 000 kronor. Enligt det förlagsavtal, som nu gäller, är akademien ägare till hela upplagan, 1 000 exemplar. Tryckningskostnaden belöper sig till i medeltal 20 000 kronor per volym. Förlaget garanterar en försäljning av 225 exemplar, varför halva bokhandelspriset avdrages från nyssnämnda belopp. Återstående exemplar tillfaller akademien och användes för försäljning och byten. Försäljning får dock ej ske förrän förlagets upplaga är slutsåld, något som ännu ej inträffat. Utgivarna själva har varken begärt eller erhållit någon ersättning för sitt arbete med verket, en offervilja som får anses enastående i vår tid. Den avlönade arbetskraften har sedan flera år bestått av två vetenskapligt utbildade personer, bägge avlönade enligt lönegrad A 23 på

den statliga löneplanen. Härtill har de senaste åren kommit en amanuens med lön enligt reglerad befordringsgång, varjämte tillfälliga medarbetare och biträden anlitats. Personalkostnaderna utgjorde 1964 i runt tal 83 000 kronor.

Arbetet har organiserats på så sätt att utgivarna har utövat arbetsledning och kontrollerat arbetsresultaten. Utgivarna har vidare ordnat med de nödvändiga uppmättnings- och fotograferingsarbetena. För dessa arbeten har anlitats fackmän från fall till fall. Utgivarna har vidare träffat uppgörelser med tryckeri och förlag samt med de tillfälliga medarbetarna. De två främsta av de fasta medarbetarna har utfört inventerings- och beskrivningsarbetet och delvis själva excerperat. Amanuensen utför excerperingar, omhänderhar verkets bildarkiv och biträder med redaktionella göromål m. m. De tillfälliga medarbetarna har sysselsatts med utförande av kyrkobeskrivningar inom begränsade områden.

Utredningen har noga övervägt frågan om Sveriges kyrkors framtida ställning. Företaget är förvisso, genom materialets stora omfång och den grundlighet med vilket det bedrivits, långsiktigt och kostnadskrävande. Utredningen har emellertid funnit det angeläget att det långt avancerade verket i en eller annan form fullföljes. Sveriges kyrkor är nämligen en för svensk konst- och kulturhistoria ävensom för landets kulturminnesvård synnerligen betydelsefull utgåva. Det förtjänar erinras om att i våra grannländer, Finland, Danmark och Norge motsvarande verksamhet bedrivs och bekostas av statsmedel. Utredningen finner det emellertid nödvändigt att man i görligaste mån söker begränsa den tid inom vilken verket bör vara fullbordat. Kostnaderna för år bör ej heller tillåtas stiga. Denna målsättning bör kunna fullföljas, om vissa rationaliseringar i verksamheten företages och om en viss begränsning göres beträffande det material, som skall publiceras. Här må emellertid framhållas, att dessa åtgärder ej får medföra en minskning av verkets vetenskapliga värde i så måtto, att de lämnade uppgifterna blir mindre tillförlitliga.

Vidkommande ansvaret för arbetets fullföljande finner utredningen att en överflyttning av huvudmannskapet från akademien till riksantikvarieämbetet ej är påkallad. När de nuvarande utgivarna ej längre står till förfogande bör enligt utredningens mening en kommitté tillsättas genom akademien för att i fortsättningen utöva den omedelbara ledningen av arbetet. Detta förslag får självfallet icke uppfattas som ett uttryck för bristande uppskattning av det synnerligen förtjänstfulla arbete som herrar Curman, Roosval och Tuulse hittills nedlagt utan får ses som ett arrangemang på lång sikt. Det kommer under alla omständigheter att dröja lång tid innan arbetet med Sveriges kyrkor är avslutat.

En begränsning av det material som skall beskrivas i publikationen bör kunna göras dels så att vissa föremål behandlas mer kortfattat, dels genom att vissa sakuppgifter uteslutes och dels genom att kyrkor byggda efter en viss tid över huvud ej medtages.

Beträffande först de föremål, där beskrivningens omfång kan skäras ned, föreslås att föremål, som avbildas i texten, beskrives väsentligt kortare än vad nu är fallet. Hänvisning bör ske till bilden, varvid formbeskrivning i regel kan bortfalla. — Vissa föremålskategorier såsom olika slag av ljusredskap, vilka ofta är varandra lika i ett antal närbelägna kyrkor, kan beskrivas helt kort genom hänvisning till en tidigare skildrad eller avbildad typ. — Nya textilföremål av enklare slag behandlas summariskt eller uteslutes helt. — Bibelspråk i gravskriftsinskriftioner från 1700- och 1800-talen anföres endast genom förkortad hänvisning till vederbörande bibelställe. — Även i övrigt bör framställningen i möjligaste mån koncentreras.

Personhistoriska uppgifter bör kunna uteslutas eller i stor utsträckning ersättas med hänvisningar till tidigare publicerade genealogiska och personhistoriska arbeten.

Slutligen bör nyare kyrkor helt uteslutas eller — om särskilda skäl föreligger — behandlas endast summariskt. Utredningen föreslår att kyrkor tillkomna efter år 1900 hänföres hit. I detta sammanhang må anmärkas, att motsvarande danska verk ej behandlar kyrkor yngre än 100 år.

Utredningen beräknar, att om här ovan skisserade förslag beaktas, tiden för verkets fullbordan kan minskas med ungefär två tredjedelar. Arbetet skulle sålunda vara avslutat inom 65—70 år.

Arbetet inom verket Sveriges kyrkor utföres redan nu i livlig växelverkan med riksantikvarieämbetets byggnadsminnesavdelning. Denna växelverkan måste anses vara av stor betydelse för bägge parter. Det ligger i sakens natur, att det för byggnadsminnesavdelningens behandling av ärenden rörande kyrkliga byggnader och inventarier måste vara mycket värdefullt att kunna från Sveriges kyrkors undersökningsarbeten få mottaga upplysningar om vunna resultat rörande en kyrkas byggnadshistoria och dylikt, liksom det för Sveriges kyrkor är viktigt att få del av de under ett restaureringsarbets utförande gjorda iakttagelserna å en byggnad eller ett föremål.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslår utredningen att Sveriges kyrkor framdeles ställes under ledning av den förut omnämnda kommittén med riksantikvarien såsom självskrivnen ledamot och ordförande. Kommittén tänkes därutöver bestå av en ledamot från akademien och en från ämbetsverket. En ledamot bör såsom verkställande eller jourhavande ha att öva en kontinuerlig tillsyn och kontroll över arbetets behöriga bedrivande. Utredningen förutsätter med hänsyn till vad nu anförts att statsmedel i en eller annan form ställes till förfogande för företagets fullföljande i enlighet med de riktlinjer som ovan uppdragits. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att närmare pröva formen för företagets fortsatta finansiering, varvid de av forskningsrådet förut redovisade synpunkterna får beaktas. En tänkbar möjlighet vore att rådet av Kungl. Maj:t erhöles bemyndigande att anställa den för verkets planmässiga bedrivande nödvändiga personalen.

Utredningen hyser den bestämda uppfattningen, att en lämpligt bedriven

upplysningsverksamhet bör i väsentlig grad kunna öka avsättningen för publikationen. Här syftas ej blott på försäljning till bibliotek, skolor (för premier) och församlingar (för eget bruk och för gåvor till präster, kyrkvårdar, konfirmander och andra) utan även på avflyttade församlingsbor, konsthistoriskt intresserade personer, turister m. fl. Sveriges kyrkor torde för många kunna bli en välkommen present på högtidsdagar och andra jubileer. Här bör det föreslagna informationskontoret inkopplas och kunna göra en betydande insats. Det är att märka att reklam för verket hittills bedrivits i begränsad utsträckning.

Utredningen förväntar sig att en stark aktivitet utvecklas, särskilt från informationskontorets sida, för åstadkommande av en väsentligt ökad avsättning av Sveriges kyrkor.

76 *Beträffande kyrkor, som i framtiden kommer att uppföras*, föreslår utredningen att ämbetsverket verkar för att församlingarna själva redan i samband med kyrkobyggenas fullbordande låter utföra beskrivningar, motsvarande dem som nu ingår i Sveriges kyrkor, samt på ett vederhäftigt och tilltalande sätt låter publicera arbetsresultaten. Vad som åsyftas är m. a. o. att åstadkomma en fortsättning av Sveriges kyrkor, utgiven i takt med kyrkobyggena. Hur ett sådant arbete mera i detalj bör bedrivas, torde få bli beroende av råd och anvisningar, lämnade av ämbetsverkets specialister.

Ordboken över Sveriges medeltida personnamn. Arbetet på utgivande av denna publikation har framskridit så långt, att excerperingen kan sägas vara avslutad. Ett provhäfte om 16 sidor publicerades 1961. Häftet omfattar namnen på D och innehåller dessutom ett preliminärt förord till ordboken, förklaringar, förkortningslista och källförteckning.

Den av akademien tillsatta kommittén med uppgift att leda arbetet — »personnamnskommittén» — arbetar efter en plan att årligen färdigställa ett häfte. Det första häftet utkom hösten 1964. Verket beräknas kunna slutföras i slutet av 1970-talet.

Förutsättningen härför är att kommitténs kontraktsanställda tjänsteman, ordboksredaktören, helt kan ägna sig åt redigerings- och tryckningsarbetet, att dessutom mera tillfällig skrivhjälp kan stå till förfogande samt att en sakkunnig assistent under vissa perioder anställs för tjänstgöring i det i samband med ordboksarbetet hopbragta personnamnsarkivet.

Fram till år 1963 har kommittén från humanistiska fonden och statens humanistiska forskningsråd erhållit anslag på sammanlagt omkring 400 000 kronor. Det årliga anslagsbeloppet kan beräknas till 45 000—50 000 kronor. Den största delen av beloppet åtgår till redaktörens arvode, motsvarande lönegrad A 25. Bland övriga fasta kostnader märkes resekostnader och traktementen. Kostnader för excerpering, utförd av andra än redaktören, manuskript och korrekturgranskning av andra sakkunniga samt diverse utgifter såsom sorteringshjälp och bindning uppgår sammanlagt till omkring 12 000 kronor per år.

Tryckningskostnaderna för hela verket beräknas komma att uppgå till 200 000 kronor, fördelade på femton år.

I jämförelse med verken Svenskt diplomatarium och Sveriges kyrkor får ordboken betraktas som ett mer kortsiktigt företag. Utredningen kan därför icke heller beträffande detta verk förorda att statliga tjänster inrättas för uppgifter, som kan beräknas vara avslutade inom en så begränsad tidrymd som här kan komma i fråga. Med hänsyn härtill och då ordboksarbetet ej kan anses närmare anknyta till antikvitetskollegiet eller något annat statligt verk eller företag, har utredningen funnit sig icke böra föreslå någon ändring i fråga om ordboksföretagets ställning.

Beträffande övriga av akademien bedrivna vetenskapliga företag har utredningen ej heller funnit sig böra föreslå att statstjänster inrättas för verksamhetens bedrivande eller att företagets ställning förändras.

TIONDE KAPITLET

Samarbetet med Stockholms universitet. C 14-laboratoriet

Ett visst samarbete råder redan f. n. mellan ämbetsverket och *Stockholms universitet*. Enligt utredningens mening framstår det såsom angeläget inte bara att detta arbete fortsättes utan även att det vidareutvecklas.

Härom må följande anföras.

Någon samling av fornsaker äger ej universitetet och ej heller föreligger från universitetets sida några planer på att skaffa sig en sådan. För såväl universitetets som forskningens behov är därför tillgång till de hos statens historiska museum förvarade samlingarna av föremål och arkivalier av stort värde. Detta gäller framför allt ämnena historia, konsthistoria samt nordisk och jämförande fornkonst. För ämnet klassisk fornkonst har medelhavsmuseets samlingar en motsvarande betydelse. För universitetets lärare och elever är det naturligtvis ett önskemål att dessa samlingar är relativt lätt åtkomliga — härigenom skulle såväl forskningen som undervisningen avsevärt underlättas. Visserligen behöver man i dessa hänseenden inte gå så långt att man helt förlägger universitetets forskning och undervisning till ämbetsverkets lokaler eller till någon byggnad i omedelbar närhet av dessa. Det synes vara tillfyllest, om några arbetsrum med forskarplatser ställes till universitetets förfogande i ämbetsbyggnaden eller i dennas närhet. Till dessa utrymmen skulle tillfälligt kunna överföras vissa speciella föremål ur museisamlingarna för vetenskapligt studium och som åskådningsmaterial. Det må här påpekas, att ett överförande av delar av samlingarna till universitetets institutioner eller till privatbostäder av flera skäl ej bör ifrågakomma.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utredningen framhålla viktigen av att vid den översyn av lokalfrågan, vartill utredningens i förevarande betänkande framlagda organisationsförslag måste ge anledning, ämbetsverket beaktar nu framförda synpunkter. Enligt vad utredningen erfarit finns möjligheter att efter vissa om- och tillbyggnader i de utrymmen, över vilka ämbetsverket nu förfogar, eller i utrymmen som i framtiden kan förväntas bli friställda, både placera innehavarna av de nya tjänster, som utredningen föreslagit skola inrättas och upplåta de arbetsrum universitetet behöver. Det torde böra ankomma på ämbetsverket att i denna angelägenhet samråda med byggnadsstyrelsen. För att lokalfrågan skall kunna få en tillfredsställande lösning synes det emellertid nödvändigt att ämbetsverkets

tjänsterum i första hand ställes till förfogande för verkets egna tjänstemän.

Samarbetet mellan ämbetsverket och universitetet tar sig f. n. uttryck jämväl i specialundervisning, meddelad av ämbetsverkets egna tjänstemän — tjänstemän vilka bedömts som kvalificerade och lämpliga för uppgiften. Också denna form av samarbete bör intensifieras. Antalet undervisningstimmar i de olika ämnena bör ökas. Hur utredningen tänker sig fördelningen av undervisningstimmar framgår av följande — i samråd med universitetet — uppgjorda sammanställning.

Ämnet geografi, särskilt kulturgeografi, högst 10 timmar per läsår för enskild handledning av kulturgeografer beträffande bebyggelsearkeologiska problem.

Ämnet historia, 4 timmar per läsår för orientering i utställningen av föremål från medeltid och nyare tid samt högst 8 timmar per läsår för specialundervisning i numismatik, således tillhoppa högst 12 timmar per läsår.

Ämnet klassisk fornkunskap, uppskattningsvis 10 timmar per läsår.

Ämnet konsthistoria, 25 timmar per läsår.

Ämnet nordisk och jämförande fornkunskap, högst 10 timmar per läsår.

Det sammanlagda antalet undervisningstimmar per läsår uppgår således till mellan 65 och 70.

Med undantag för ämnena klassisk fornkunskap och konsthistoria avses undervisningen skola bedrivas endast på högstadiet.

Som en särskild form av specialundervisning får räknas handledningen av ograduerade forskare. Forskare, vilka tagit upp ämnen, som representeras av specialister vid ämbetsverket, bör i allmänhet kunna räkna med att dessa specialister ställer sig till förfogande för sådan handledning. Antalet timmar låter sig svårigen precisera men synes för varje enskild forskare ej böra överstiga 5 timmar per läsår. Om antalet forskare av det slag varom här är fråga beräknas utgöra 6 per år — en ej orealistisk bedömning — kommer »belastningen» för ämbetsverket att uppgå till 30 timmar per läsår.

Den undervisningsverksamhet och speciella handledning det här gäller torde böra fullgöras av ämbetsverkets tjänstemän såsom ett ämbetsåliggande. På riksantikvarien bör ankomma att efter samråd med universitetet bestämma vilka tjänstemän, som bör komma i fråga för undervisningen. Det bör tillses, att denna ej i någon mera avsevärd mån inkräktar på den ordinarie verksamheten.

Under senare hälften av 1940-talet utvecklade den amerikanske forskaren, professor Willard F. Libby en metod, varigenom det blivit möjligt att bestämma åldern på olika slags föremål, som påträffas vid arkeologiska grävningar. Metoden möjliggör åldersbestämningar på i runt tal 40 000 år och sker på så sätt, att man på organiskt material såsom torv, trä, träkol, hår, blad och andra växtdelar, t. ex. nötskal, hartstätningar och frukter bestämmer mängden radioaktivt kol (av isotopen C 14). Resultatet av denna dateringsmetod kommer främst den arkeologiska och kvartärgeologiska forskningen till godo. Även hydrologien, oceanografien, meteorologien och

en rad biologiska vetenskaper drar stor nytta av dessa dateringar. Noggrannheten av dateringarna har under de senaste åren ständigt ökat.

Under 1950-talet började en rad s. k. C 14-laboratorier att växa upp runt om i världen. Libby belönades för sin upptäckt med nobelpriset 1960 och hans metod utvecklades sedermera av andra forskare. Nu äger praktiskt taget alla kulturländer ett eller flera C 14-laboratorier.

Till vårt land kom nyheten om Libbys nya metod 1949. I april 1953 hölls i vitterhetsakademien på initiativ av riksantikvarien ett möte med alla intressenter. Man beslöt enhälligt att bygga en dateringsanläggning och kung Gustaf Adolf skänkte för ändamålet en grundplåt på 60 000 kronor. En kommitté med representanter för olika forskningsgrenar, den s. k. *C 14-kommittén*, tillsattes med uppgift att leda verksamheten, och den första anläggningen byggdes under 1954 i lokaler inom tekniska högskolan.

Sedan dateringsmetoden förbättrats, överflyttades anläggningen 1956 till nya lokaler inom Sveriges geologiska undersökning och anläggningen växte snabbt ut. F. n. omfattar den 4 dateringsenheter, som kan drivas samtidigt oberoende av varandra. Anläggningen uppges på auktoritativt håll vara den största och bäst rustade i världen.

I början av 1960-talet hade forskningen lett fram till att man kunde utnyttja även andra i naturen förekommande radioaktiva isotoper på liknande sätt. I första hand gällde detta den i naturen förekommande tunga väteisotopen Tritium (T), som visat sig lämpad för bl. a. analys av vattenomsättningstiden i Östersjön, för undersökningar rörande grundvattnet och grundvattenföroreningar samt för en rad meteorologiska problem av hög aktualitet. En inom C 14-laboratoriet konstruerad anläggning för mätning av naturligt tritium togs i bruk 1960. Denna anläggning är enligt uppgift en av de få i världen, som fungerar på ett fullt tillfredsställande sätt.

C 14-laboratoriets personal uppgår f. n. till sex personer, därav två med halvtidstjänstgöring. Personalen är anställd på kontrakt mot särskilda arvoden. Föreståndaren — en fil. lic. — åtnjuter ett arvode motsvarande lönegrad A 27. Arvodena bestrides i första hand av medel som anslagits på riksstaten och härutöver av inkomsterna av laboratoriets drift. Laboratoriet har ingen egen personal för administrativa göromål utan dessa handhas av riksantikvarieämbetet. Det är alltså riksantikvarieämbetet, som betalar ut lönerna till personalen och även i övrigt handhar de ekonomiska ärendena.

Vid laboratoriet utföres årligen omkring 400 åldersbestämningar av C 14-karaktär och ungefär dubbelt så många tritiumbestämningar.

Med visst undantag har laboratoriets hela utrustning inköpts för medel, som anskaffats av vitterhetsakademien; det har här uteslutande varit fråga om donationsmedel.

C 14-kommittén upplöstes 1960 och ersattes då av en särskild styrelse bestående av riksantikvarien, tillika ordförande, chefen för Sveriges geologiska undersökning, vilken fungerar som vice ordförande, samt ytterligare

en representant för vardera akademien och sistnämnda ämbetsverk. Efter som Stockholms universitet är en mycket stor beställare av åldersbestämningar har universitetet ansetts böra få ett visst medinflytande i laboratoriets styrelse, och därför blev professorerna i meteorologi och i nordisk och jämförande fornkunskap vid universitetet för ett par år sedan adjungerade i denna.

Av vad ovan sagts framgår att C 14-laboratoriet drives av vitterhetsakademien och Sveriges geologiska undersökning gemensamt genom den särskilda laboratoriestyrelsen. Såsom reellt jämställd part framstår Stockholms universitet.

Beträffande kostnaderna för verksamheten må nämnas att det under statsanslaget till omkostnader för riksantikvarieämbetet och statens historiska museum sedan flera år upptagits ett särskilt belopp såsom bidrag till nämnda kostnader. Bidraget, som under flera år utgått med 60 000 kronor, utgör fr. o. m. budgetåret 1963/64 71 000 kronor. Som villkor för bidragets erhållande har föreskrivits, att laboratoriet i första hand skall utföra åldersbestämningar åt riksantikvarieämbetet, statens historiska museum och åt Sveriges geologiska undersökning samt i andra hand — mot avgift som bestämmes av riksantikvarien och chefen för Sveriges geologiska undersökning — åt andra vetenskapliga institutioner samt åt enskilda forskare.

Sveriges geologiska undersökning kan sägas bidra till verksamheten genom att ha upplåtit lokaler åt laboratoriet i verkets ämbetsbyggnad.

Till vad nu sagts må fogas upplysningen att enligt ett den 10 november 1961 dagtecknat, mellan vitterhetsakademien, Sveriges geologiska undersökning och Stockholms universitet träffat avtal — vilket underställts Kungl. Maj:t för godkännande — universitetet även formellt skall inträda som tredje huvudman för laboratoriet. Enligt vad i avtalet vidare föreskrivits skall universitetet bidra till driften med minst 60 000 kronor årligen samt — sedan viss del av laboratoriets kapacitet reserverats för avgiftsbelagda åldersbestämningar — den resterande kapaciteten fördelas mellan huvudmännen enligt ett överenskommet kvotsystem. Laboratoriet skall enligt ett vid avtalet fogat förslag till stadgar stå under ledning av en styrelse om sju personer, av vilka två skall utses av akademiens förvaltningsutskott, två av geologiska undersökningen och två av universitetet; chefen för laboratoriet är enligt stadgeförslaget självskriven ledamot. — Avtalet har överlämnats till antikvarieutredningen att tagas i beaktande vid fullgörandet av utredningens uppdrag.

Såvitt utredningen har kunnat finna utgör det nuvarande arrangemanget för C 14-laboratoriets verksamhet — med vitterhetsakademien, Sveriges geologiska undersökning och Stockholms universitet som reellt jämställda huvudmän — en fullt tillfredsställande anordning. Några olägenheter av densamma har icke försports utan tvärtom har från de berörda huvudmännens sida vitsordats att laboratoriet drives effektivt och med goda veten-

skapliga och praktiska resultat samt att något behov av förändringar i fråga om huvudmannaskap, drift eller lokaler f. n. ej kan förutses.

Utredningen har därför ej funnit anledning föreslå någon ändring i fråga om laboratoriets ställning.

Av det sagda följer att utredningen ej heller har något att erinra mot innehållet i 1961 års avtal, särskilt som detta kan sägas innebära en konfirmering av nu rådande förhållanden med universitetet såsom jämställd part. Utredningen får därför tillstyrka, att Kungl. Maj:t måtte godkänna detsamma med den ändringen att antikvitetskollegiet i stället för vitterhetsakademien ingår som en av huvudmännen för laboratoriet. Utredningen har intet att erinra emot att akademien får behålla en representant i laboratoriets styrelse även sedan ämbetsverket ersatt akademien såsom huvudman. Styrelsen skulle i så fall komma att bestå av åtta personer.

Laboratoriet får med hänsyn till omständigheterna, särskilt anknytningen till akademien och ämbetsverket, anses såsom en alltför liten institution för att med egen personal självt omhänderha sina kassagöromål. Dessa bör fördenskull liksom hittills ombesörjas av ämbetsverket.

Utredningen har inte funnit anledning att till behandling uppta frågor som rör laboratoriets personalbehov eller personalens löneställning.

ELFTE KAPITLET

Antikvitetskollegiet — centralorgan för svensk kulturminnesvård

I tidigare avsnitt av detta betänkande — särskilt i 7 kap. — har förslag framlagts syftande till att av nuvarande riksantikvarieämbetet och statens historiska museum skapa ett organ i stånd att på ett verksamt sätt utöva den högsta ledningen av landets yttre och inre kulturminnesvård. Men det är i så fall av den allra största betydelse att kulturminnesvården *i sin helhet* inordnas under ämbetsverket. Till fromma för själva saken är det naturligtvis angeläget att ämbetsverket får möjlighet att företaga en samlad bedömning av de frågor, som hemfaller under kulturminnesvården. Verkets nya organisatoriska uppbyggnad, verksamhetens delvis nya inriktning och förstärkningen av de personella resurserna — för att nämna några av betänkandets huvudlinjer — allt detta avser att förläna ämbetsverket karaktären av ett allomfattande topporgan för det tämligen homogena ämnesområde som kulturminnesvården utgör, en ställning som verket i dagens läge ingalunda intar. F. n. förhåller det sig ju så att även andra organ och institutioner har betydande uppgifter på kulturminnesvårdens område; verksamheten är i själva verket offer för en ganska olycklig splittring. Här må särskilt nämnas byggnadsstyrelsen och Nordiska museet. För utredningen framstår det som föga rationellt att det yttersta ansvaret för landets kulturminnesvård — såväl den yttre som den inre — icke skall vila hos ett och samma centrala organ.

De båda organ, som här alltså träder i blickpunkten — byggnadsstyrelsen och Nordiska museet — skall nu behandlas i tur och ordning.

Vad *byggnadsstyrelsen* beträffar må till en början konstateras att detta ämbetsverk självfallet inte har till främsta uppgift att ägna sig åt kulturminnesvårdande verksamhet. I ett samhälle med en högt uppdriven takt i fråga om stadsplaneringen, framtvingad av den lika angelägna som livliga bostadsproduktionen, är det tämligen givet var tyngdpunkten i byggnadsstyrelsens verksamhet måste ligga. Ramen för byggnadsstyrelsens verksamhet är i stort sett angiven genom innehålllet i byggnadslagens och byggnadsstadgans bestämmelser. Genom annan lagstiftning har byggnadsstyrelsen emellertid tilldelats arbetsuppgifter, som kan sägas mera direkt falla inom kulturminnesvårdens fält. Den lagstiftning som här främst åsyftas är den

i skilda sammanhang i detta betänkande åberopade *kungörelsen den 26 november 1920 (nr 744) med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet*. Innehållet i vissa av bestämmelserna i denna kungörelse skall här i största korthet återges.

Det stadgas i 18 §, att om byggnader, som står under statens eller menighets eller allmän institutions eller inrättnings förvaltning, på grund av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde är att betrakta såsom minnesmärke, det tillkommer den myndighet eller menighet eller annan, under vars förvaltning dylikt byggnadsverk står, att vid vården av detsamma ta särskild hänsyn till dess berörda egenskap (jfr 16 §). Enligt samma paragraf tillkommer det byggnadsstyrelsen och riksantikvariern gemensamt att utfärda närmare föreskrifter och anvisningar rörande vården av byggnadsminnesmärkena. Inseendet över att dessa lämpligen underhållas och vårdas utövas jämlikt samma lagrum av byggnadsstyrelsen, såvitt avser byggnadsminnesmärken av kulturhistoriskt värde i samarbete med riksantikvariern. — Innan rivning, förändring eller mera omfattande reparation av byggnadsminnesmärke verkställs, bör enligt 19 § första stycket fullständiga uppmättningsritningar, fotografier och beskrivningar av byggnadsverket finnas upprättade, på det att såvitt möjligt fullständiga dokument må föreligga rörande dess utseende, konstruktion och historia. I tredje stycket av samma paragraf stadgas att av ifrågavarande dokument myndighet eller menighet eller annan, under vars förvaltning byggnadsverket står, skall insända ett exemplar till byggnadsstyrelsen och, då fråga är om byggnadsminnesmärke av kulturhistoriskt värde, ett exemplar jämväl till riksantikvariern. — En viktig bestämmelse är stadgandet i 20 §, enligt vilken Kungl. Maj:t på förslag av byggnadsstyrelsen och efter övriga vederbörande myndigheters hörande, bestämmer vilka staten tillhöriga eller under statsmyndighets eller statsinstitutions omedelbara inseende stående byggnadsverk, som skall med hänsyn till egenskap av byggnadsminnesmärke, åtnjuta särskild därefter lämpad omvårdnad. Byggnadsstyrelsen har enligt samma paragraf att föra fullständig förteckning över dessa byggnadsminnesmärken. — Enligt 21 § får byggnadsminnesmärke, beträffande vilket Kungl. Maj:t bestämt att det skall vara sådant minnesmärke (jfr 20 §), eller dess inredning inte utan Kungl. Maj:ts tillstånd rivas, överlåtas, flyttas eller användas till ändamål, varigenom dess kulturhistoriska eller konstnärliga värde förminskas. Ej heller får tillbyggnad, förändring eller reparation av sådant byggnadsverk eller dess inredning verkställas eller på ett för arbetets utförande bindande sätt förberedas, innan förslag därtill blivit gillat, då fråga är om åtgärd jämförlig med nybyggnad, av Kungl. Maj:t och i övriga fall av byggnadsstyrelsen efter samråd med riksantikvariern. Stadgandet utgör dock ej hinder för verkställandet av reparationsåtgärd, som är brådskande eller hänförlig till vanligt underhållsarbete; i så fall skall anmälan om saken ofördröjligen göras hos byggnadsstyrelsen, såvida inte fråga är om reparationsåtgärder

av obetydlig beskaffenhet. Framställning om vidtagande av åtgärd, vartill jämlikt 21 § Kungl. Maj:ts medgivande erfordras, skall — enligt vad i 22 § stadgas — inges till byggnadsstyrelsen, som gemensamt med riksantikvarien granskar framställningen och jämte eget och riksantikvariens utlåtande översänder den till Kungl. Maj:t. — Beträffande statens historiska slott och andra statens byggnadsminnesmärken av synnerligen högt kulturhistoriskt eller konstnärligt värde må enligt 23 § den omedelbara vården för viss tid eller tills vidare uppdragas åt för dylikt uppdrag kompetenta och särskilt intresserade, arkitektutbildade personer. På dessa ankommer att i egenskap av slottsarkitekter handha vården av ifrågavarande byggnader under närmaste inseende av de myndigheter, som förvaltar byggnaderna. Enligt 24 § gäller att slottsarkitekt förordnas för viss tid eller vissa byggnader av byggnadsstyrelsen efter samråd, i förekommande fall, med annan myndighet, under vars förvaltning byggnaden står. — 1920 års kungörelse innehåller också vissa bestämmelser rörande kyrkor m. m., som här är av intresse. I 28 § stadgas att innan församling låter upprätta förslag till uppförande av kyrkobyggnad (kyrka, kapell för allmän gudstjänst), byggnadsstyrelsen hör beredas tillfälle att meddela råd och anvisningar (1 mom.). Förslag till kyrkobyggnad skall i god tid innan företaget är avsett att bringas till utförande inges till byggnadsstyrelsen och skall därvid vara åtföljt av situationsplan samt av yttrande från byggnadsnämnden. Efter granskning av förslaget har byggnadsstyrelsen att med eget utlåtande överlämna handlingarna till Kungl. Maj:t för prövning enligt kyrkolagen (2 mom.). — Vad i 28 § 1 mom. stadgats skall jämlikt 29 § äga motsvarande tillämpning när inom församling väckts fråga om a) planering och ordnande av kyrkotomt, som icke tillika skall vara begravningsplats; eller b) uppförande på dylik tomt av annan byggnad än kyrkobyggnad, krematorium eller kolumbarium eller av mur, portal eller annan sådan fast anordning (1 mom.). Förslag i fråga som avses i 1 mom. skall, innan det bringas till utförande, granskas och godkännas av byggnadsstyrelsen (2 mom.). — Enligt 30 § skall bestämmelserna i 28 § 1 mom. också i tillämpliga delar gälla, där inom församling uppkommit fråga om till-, på- eller ombyggnad, rivning eller flyttning av kyrkobyggnad eller sådan byggnad eller anordning, som avses i 29 § 1 mom. b), om förnyelse eller väsentlig ändring av dess fasta inredning eller om annan åtgärd, som avsevärt påverkar dess utseende, såsom ny färgsättning, utförande eller bortrivande av konstnärlig utsmyckning eller dyl., så ock där fråga uppkommit om utvidgning eller annan icke oväsentlig förändring av kyrkotomt som icke tillika utgör begravningsplats (1 mom. första stycket). Om till följd av detta stadgande till byggnadsstyrelsen inkommer anmälan om åtgärd vid vars utförande kulturhistoriska synpunkter kräver särskilt beaktande, skall byggnadsstyrelsen utan kostnad för församlingen och vid behov efter studium på platsen uppgöra program, avsett att läggas till grund för fullständigt förslag i ämnet (1 mom. andra stycket). Förslag till åt-

gård, som avses i 1 mom. första stycket, skall, innan det bringas till utförande, granskas och godkännas av byggnadsstyrelsen. Då fråga är om mera betydande till-, på- eller ombyggnad eller om rivning eller flyttning av kyrkobyggnad, skall dock byggnadsstyrelsen med eget utlåtande underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning (2 mom.). — Jämlikt 32 § åligger det byggnadsstyrelsen att i ärende, som avses i bl. a. 28—30 §§, när ärendets art det påkallar inhämta yttrande från vederbörande domkapitel, huruvida ur församlingens synpunkt eller eljest ur kyrklig synpunkt något är att erinra mot den föreslagna åtgärden. Om fråga är om åtgärd av betydelse ur antikvarisk eller historisk synpunkt skall byggnadsstyrelsen samråda med riksantikvarieämbetet. Stannar byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet i olika meningar, skall frågan hänskjutas till Kungl. Maj:t. — Utöver nu nämnda bestämmelser har även stadgandena i 13, 17, 27, 31, 33, 36, 38 och 39 §§ visst intresse i förevarande sammanhang. Det torde emellertid ej vara erforderligt att här lämna en redogörelse för innehållet i dessa bestämmelser.

Jämte 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet bör även 1963 års *begravningskungörelse* här ånyo nämnas. Enligt 1 § sistnämnda kungörelse bör byggnadsstyrelsen beredas tillfälle att meddela råd och anvisningar, innan förslag upprättas att anlägga eller utvidga eller eljest väsentligt ändra begravningsplats eller att å sådan plats uppföra, riva, flytta eller väsentligt ändra annan byggnad än kyrkobyggnad. Förslag i nu angivna hänseenden skall granskas av byggnadsstyrelsen. Är fråga om anläggande av enskild begravningsplats (1 § lagen om gravrätt m. m. skiljer mellan allmän och enskild begravningsplats), skall styrelsen med eget utlåtande underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Beträffande övriga ärenden ankommer det på styrelsen själv att pröva, huruvida förslaget skall godkännas. — Det åligger byggnadsstyrelsen jämlikt 2 § att i nu nämnda ärenden höra domkapitlet och i vissa fall länsstyrelsen. Är fråga om åtgärd av betydelse ur antikvarisk eller historisk synvinkel skall byggnadsstyrelsen samråda med riksantikvarieämbetet. Stannar byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet i olika meningar, skall frågan hänskjutas till Kungl. Maj:t.

Andra författningar, som i detta sammanhang må nämnas, är 1942 års *kungörelse angående vården av vissa kyrkliga inventarier* (se särskilt 5 §), *kungörelsen den 15 februari 1935 (nr 19) med bestämmelser angående tillämpningen av eklestastik boställsordning*, *kungörelsen den 11 december 1942 (nr 926) med vissa bestämmelser angående tillämpningen av fornminneslagen* och *kungörelsen den 9 december 1960 (nr 691) med närmare bestämmelser rörande tillämpningen av lagen om byggnadsminnen*.

Byggnadsstyrelsen förvaltar för Kronans räkning åtskilliga fastigheter. Vissa av byggnaderna å dessa fastigheter är byggnadsminnesmärken. De byggnader byggnadsstyrelsen förvaltar är i allmänhet i bruk för olika ändamål, huvudsakligen såsom förvaltningsbyggnader. Undantag utgöres av bl. a.

Borgholms slottsruin och Bohus fästning, vilka är att anse såsom »övergivna» (jfr 2 § fornminneslagen). Det finns naturligtvis åtskilliga statliga byggnader, som har karaktären av byggnadsminnesmärken men som inte förvaltas av byggnadsstyrelsen. I dessa fall är det andra statliga ämbetsverk, som för kronans räkning omhänderhar förvaltningen, t. ex. generalpoststyrelsen, fortifikationsförvaltningen, domänstyrelsen och — såsom framgår av 3 kap. — riksantikvarieämbetet.

Inom byggnadsstyrelsen handlägges huvuddelen av de ärenden, varom i det föregående varit tal, av *kulturhistoriska byrån*, inrättad redan 1918. Byrån består av två avdelningar, granskningsavdelningen och avdelningen för utredning och information. Personalen utgöres av ett tiotal tjänstemän, bland vilka sedan kort tid tillbaka ingår både konsthistoriker och museimän med akademisk utbildning. Chef för byrån är ett byggnadsråd (B 3). Byrån förfogar över ett välförsett arkiv, innefattande ett ritnings- och handlingsarkiv, båda flitigt utnyttjade av befattningshavare vid riksantikvarieämbetet och forskare.

I de fall, då förvaltningen av Kronans fastigheter uppdragits åt byggnadsstyrelsen, ankommer det på styrelsens *intendentsbyrå* att fullgöra de konkreta förvaltningsbestyren. Då det i dessa fall gäller fastigheter varå finns uppförda byggnader, som är att anse såsom kulturminnesmärken, fungerar kulturhistoriska byrån som rådgivande organ åt intendentsbyrån. Motsvarande funktion fyller kulturhistoriska byrån gentemot övriga statliga ämbetsverk, vilka förvaltar statliga byggnadsminnesmärken. Samråd sker även mellan byggnadsstyrelsens *planbyrå* och kulturhistoriska byrån, t. ex. när fråga är om ingrepp i kulturhistoriskt märkliga stadsbilder och miljöer.

Det kan utan vidare betecknas som en oformlighet i svensk byggnadsminneslagstiftning att när det gäller privata byggnader det är riksantikvarien som äger att under angivna förutsättningar besluta om byggnads förklarande för byggnadsminne under det att, då fråga är om statliga byggnader, riksantikvarien praktiskt taget helt är bortkopplad från befattningen med motsvarande ärenden. Det är byggnadsstyrelsen, som här väcker förslag, och Kungl. Maj:t som bestämmer, vilka byggnader som skall »med hänsyn till egenskap av byggnadsminnesmärke, åtnjuta särskild därefter lämpad omvårdnad.» Då de statliga byggnaderna på sin tid undantogs från byggnadsminneslagens tillämpning, nämligen i det sakkunnigförslag som ligger till grund för lagen — byggnadsminnesutredningens den 27 juli 1956 avgivna betänkande med förslag om ökat skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader (SOU 1956:26) — framkallade detta vid remissen av betänkandet helt naturligt viss kritik. En remissinstans förklarade t. ex. att tillräckligt vägande skäl ej anförts för att statens byggnader skulle undantagas från lagens giltighet och hävdade att statens och enskildas byggnader

der principiellt borde behandlas lika. En annan remissinstans framhöll, att det vore betydelsefullt att samma normer som gällde för skyddet av privata byggnadsminnen konsekvent tillämpades även för motsvarande byggnader i statens ägo. I Kronans ägo befunno sig ett mycket stort antal byggnader, som behövde skydd och omedelbar omvårdnad. Det vore allmänt känt, att detta byggnadsbestånd inte alltid vårdades på ett föredömligt sätt och man skulle — enligt vad i yttrandet vidare anfördes — kunna peka på en rad exempel, där verklig vanhävd förekomme. Det torde finnas få möjligheter att inge allmän respekt för lagen, om icke Kronan föreginge med gott exempel. Alldeles särskilt gällde detta i sådana fall, där man väntade sig frivilliga insatser för bevarandet av våra byggnadsminnen.

Att varken i byggnadsminnesutredningens betänkande eller i den därpå grundade propositionen (nr 161/1960) de statliga byggnaderna kom att i förevarande hänseende ställas i paritet med de privata byggnaderna kan utan vidare tillskrivas den omständigheten, att man ej ansåg riksantikvarieämbetets resurser då förslå för den ansvällning av arbetsuppgifterna en sådan utökning av byggnadsminneslagens tillämpning skulle innebära. Saken kommer naturligtvis i ett helt annat läge, därest antikvarieutredningens i nu förevarande betänkande framlagda förslag till en utbyggnad och upprustning av ämbetsverket blir i huvudsak förverkligat. Detta står i så fall väl rustat att ta sig an uppsikten över de statliga byggnadsminnesmärkena. Att de rent sakliga skälen med alldeles särskild tyngd talar för ett överförande från byggnadsstyrelsen till antikvitetskollegiet av den kulturminnesvårdande uppsikten över nämnda minnesmärken, ligger i så öppen dag att vidare argumentering torde vara överflödigt. Utredningen föreslår därför, att det framdeles skall tillkomma antikvitetskollegiet i stället för byggnadsstyrelsen att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag på vilka byggnader som skall — såsom terminologien i fortsättningen bör lyda — förklaras för *statliga byggnadsminnen*. Man kan naturligtvis också tänka sig den ordningen, att kollegiet tillerkännes befogenheten att självt meddela sådan förklaring med möjlighet för Kungl. Maj:t (i statsrådet) att häva densamma. Förutsättningarna för statlig byggnads förklarande för byggnadsminne bör vara desamma som för privat byggnad, d. v. s. byggnaden skall med hänsyn till att den bevarar egenarten hos en gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse vara att anse såsom synnerligen märklig. Vid bedömningen av frågan huruvida en byggnad skall anses vara ur kulturhistorisk synpunkt synnerligen märklig, bör självfallet även byggnadens rent arkitektoniska värde i tillbörlig grad beaktas (jfr prop. nr 161/1960, sid. 49).

I övrigt föreslår utredningen följande beträffande de statliga byggnadsminnena.

Förteckning över statliga byggnadsminnen bör i fortsättningen föras av antikvitetskollegiet. Lämpligen torde denna förteckning böra sammanslås

med det register över byggnadsminnen, varom talas i 6 § *kungörelsen den 9 december 1960 (nr 691) med närmare bestämmelser rörande tillämpningen av lagen om byggnadsminnen*. Förteckningen över byggnadsminnen — vari de statliga torde böra sammanföras under en rubrik och de övriga under en annan — bör genom ämbetsverkets försorg av trycket utgivas minst vart femte år. Det torde böra ankomma på informationskontoret att biträda med förteckningens redigering, så att den även kan tjäna som handledning för intresserade lekmän och m. a. o. bli en av allmänheten efterfrågad publikation. Förteckningen bör alltså finnas att tillgå i bokhandeln.

Statligt byggnadsminne bör inte utan Kungl. Maj:ts (eller kollegiets) tillstånd få rivras, överlätas, flyttas eller användas till ändamål, varigenom dess kulturhistoriska värde kan minskas eller förstöras. Ej heller bör tillbyggnad, förändring eller reparation av sådant byggnadsminne få verkställas eller på ett för arbetets utförande bindande sätt förberedas, innan förslag därtill blivit gillat av kollegiet. Hinder bör dock ej föreligga för verkställandet av till vanligt underhållsarbete hänförlig eller brådskande reparationsåtgärd men anmälan om åtgärden bör ofördröjligen göras hos kollegiet, såvida inte fråga är om reparationsåtgärder av obetydlig beskaffenhet. Framställning om vidtagande av åtgärd, vartill Kungl. Maj:ts medgivande erfordras, bör inges till antikvitetskollegiet, som får att granska framställningen och med eget utlåtande översända den till Kungl. Maj:t.

Beträffande vården av de statliga byggnadsminnena bör det ankomma på antikvitetskollegiet att utfärda närmare föreskrifter och anvisningar. Inseendet över att dylika byggnadsminnen lämpligen underhålls och vårdas bör naturligtvis också utövas av kollegiet.

Om i statlig byggnad vid arbete eller eljest anträffas anordning eller lämning av kulturhistoriskt intresse, bör anmälan därom ofördröjligen göras hos antikvitetskollegiet, som bör ha att vidtaga därav påkallad åtgärd (jfr 17 § 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet).

Det bör i fortsättningen ankomma på antikvitetskollegiet — och ej på byggnadsstyrelsen — att beträffande statens historiska slott uppdraga åt arkitektutbildade personer att i egenskap av slottsarkitekter handha den omedelbara vården. Här ligger tyngdpunkten främst på ett bevakande av de kulturhistoriska intressena, och det ligger därför närmast till hands, att kollegiet får bestämma vilka personer som skall se till att dessa intressen icke blir satta åsido.

Vad beträffar de kyrkliga byggnaderna finns ej någon anledning att kollegiet kopplas in på ärenden rörande uppförande av *nya* kyrkor. Alltjämt bör tillfälle alltså beredas byggnadsstyrelsen att, innan församling låter uppätta förslag till uppförande av kyrkobyggnad, meddela råd och anvisningar. Likaså bör föreskriften, att förslag till kyrkobyggnad skall inges till byggnadsstyrelsen och att styrelsen efter granskning av förslaget skall överläm-

na handlingarna till Kungl. Maj:t för prövning, bibehållas (28 § 1920 års kungörelse). Samma gäller motsvarande bestämmelser om planering och ordnande av kyrkotomt eller uppförande på dylik tomt av annan byggnad än kyrkobyggnad, krematorium eller kolumbarium eller av mur, portal eller annan sådan fast anordning (29 §).

Då det däremot gäller fråga om till-, på- eller ombyggnad, rivning eller flyttning av redan befintlig kyrkobyggnad och därmed jämförliga byggnader (jfr 29 § 1 mom. b), om förnyelse eller väsentlig ändring av dess fasta inredning eller om annan åtgärd, som avsevärt påverkar dess utseende (30 §) är läget annorlunda. I fråga om kyrkobyggnader besitter riksantikvarieämbetet och statens historiska museum otvivelaktigt den största sakkunskapen. Vårt lands förråd av kyrkor representerar en av de främsta beståndsdelarna av vårt kulturarv, och det får därför anses följdriktigt, att det i första hand blir en antikvitetskollegiets angelägenhet att i fortsättningen sörja för vården av dessa kulturminnen. Praktiskt taget varje kyrka kan nämligen betraktas som ett kulturminne. Ett uttryck för denna syn utgör icke minst publikationen »Sveriges Kyrkor» — tidigare utförligt behandlad i detta betänkande (se 9 kap.). Såsom ett ytterligare argument för en överflyttning från byggnadsstyrelsen till antikvitetskollegiet av ärenden rörande tillstånd till ombyggnad eller reparation av kyrkor må åberopas att enligt 1942 års kungörelse angående vården av vissa kyrkliga inventarier det ankommer på riksantikvarien att pröva frågor om tillstånd till reparation m. m. av dylika inventarier (se 4 §). Jämväl för undvikande av kompetenskonflikter synes det mest ändamålsenligt att också ärendena om tillstånd till reparation av själva kyrkobyggnaderna överflyttas från byggnadsstyrelsen till antikvitetskollegiet. Utredningen föreslår följaktligen att en sådan ordning åvägabringas att det framdeles blir antikvitetskollegiet som med undantag för rena nybyggnader får överta handläggningen av de ärenden enligt 1920 års kungörelse, varom här är fråga. Förslag till åtgärd, som avses i 30 § 1 mom. första stycket 1920 års kungörelse, bör alltså innan det bringas till utförande, granskas och godkännas av kollegiet. Där fråga är om mera betydande till-, på- eller ombyggnad eller om rivning eller flyttning av kyrkobyggnad, bör ämbetsverket dock ha att med eget utlåtande underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Utredningen är emellertid ej främmande för tanken, att denna underställningsskyldighet slopas och att Kungl. Maj:t alltså avlastas dessa ärenden. Något krav på samråd med byggnadsstyrelsen i dessa ärenden synes ej böra generellt gälla (jfr 32 § andra stycket 1920 års kungörelse). Bestämmelsen i 5 § 1942 års nyssnämnda kungörelse, enligt vilken riksantikvarien skall samråda med byggnadsstyrelsen i ärenden, som rör kyrkliga inventarier av betydelse för kyrkobyggnadens varaktiga utsmyckning eller inredning, synes böra utgå.

Även beträffande begravningsplatser bör principen vara att då det gäller

anläggande eller utvidgning av begravningsplats, byggnadsstyrelsen utgör rätt forum under det att då fråga är om ändring av redan befintlig begravningsplats eller att å sådan plats uppföra, riva, flytta eller väsentligt ändra annan byggnad än kyrkobyggnad det bör ankomma på antikvitetskollegiet att meddela råd och anvisningar, granska förslag och pröva huruvida förslagen skall godkännas.

Utredningen anser det oriktigt att Borgholms slottsruin och Bohus fästning — vilka är att anse såsom »övergivna» byggnadsminnesmärken — förvaltas av byggnadsstyrelsen. Förvaltningen av statens fasta fornlämningar bör över lag ankomma på antikvitetskollegiet. Utredningen föreslår därför att förvaltningen av nämnda fornlämningar överflyttas till kollegiet. Samma bör i överensstämmelse härmed gälla de s. k. vasaminnena i Dalarna (Isala lada, Kungsladan vid Rankhyttan, Ornässtugan och vasaminnena vid Utmeland) samt Kvidingemonumentet, vilka minnesmärken nu förvaltas av byggnadsstyrelsen.

Bortsett från de mycket starka sakliga skäl som föreligger för den överföring av arbetsuppgifter från byggnadsstyrelsen till antikvitetskollegiet som i det föregående förordats måste en koncentration av handläggningen av ärenden rörande *hela* den yttre kulturminnesvården till kollegiet jämväl innebära den stora praktiska fördelen, att myndigheter och enskilda för framtiden får *ett enda* organ att vända sig till i frågor rörande kulturminnesvården. Den nuvarande splittringen på olika statsorgan av handläggningen av samma slags ärenden har på åtskilliga håll — särskilt bland funktionärer på lokalplanet, t. ex. präster och bland enskilda människor — framkallat villrådighet om vilken instans som är den rätta att vända sig till. — Det kan heller inte helt bortses ifrån att den nu rådande ordningen är både tidskrävande och ägnad att ge upphov till visst dubbelarbete.

Ett förverkligande av utredningens förslag i det hänseende varom här är fråga bör rimligen medföra att byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå utmönstras ur styrelsens organisation. Tanken härpå är inte ny. Den framfördes redan i byggnadsbesparingsutredningens den 13 december 1957 dagtecknade betänkande nr 2 (SOU 1957: 57 sid. 126) och har även varit föremål för riksdagens uppmärksamhet (se motionerna I: 51 och II: 59 samt statsutskottets utl. nr 6 sid. 68, allt 1958). I yttrande över byggnadsbesparingsutredningens nyssnämnda betänkande ställde sig riksantikvarieämbetet positivt till förslaget. Ämbetet framhöll bl. a. att dubbelarbetet skulle försvinna och att för allmänheten och för de myndigheter, vilka hade in-seende över kulturhistoriskt värdefulla byggnader, en dylik reform skulle innebära vinsten av en snabbare handläggning av ärendena. Ämbetet pekade i detta sammanhang särskilt på betydelsen av den numera fast konsoliderade och i samhället inlemmade landsantikvarieorganisationen. Genom landsantikvarierna hade ämbetet möjlighet att snabbt och till billig kostnad verkställa erforderliga besiktningar och utredningar på platsen, lämna

ur kulturhistorisk synpunkt behövliga råd och anvisningar liksom även att ombesörja erforderlig övervakning över ett arbetes utförande. — Även i sina yttranden över byggnadsstyrelseutredningens båda betänkanden (SOU 1961: 43 och 1962: 37) angående byggnadsstyrelsens organisation och arbetsuppgifter — vari föreslogs att kulturhistoriska byrån skulle kvarstå hos byggnadsstyrelsen — fick riksantikvarieämbetet anledning att återkomma till frågan om kulturhistoriska byråns ställning. I ett av dessa yttranden underströks bl. a. det faktum, att alla ombyggnads- och reparationsfrågor beträffande äldre byggnader vore så beskaffade att de olika synpunkterna svårligen ginge att strikt särskilja. Problemet måste ses ur en total och enhetlig synvinkel. De antikvariska och historiska synpunkterna kunde icke isoleras från de estetiska och arkitektoniska.

Kvarstående arbetsuppgifter torde utan svårighet kunna slås ut på byggnadsstyrelsens övriga byråer.

Till antikvitetskollegiet bör överföras den del av byggnadsstyrelsens arkiv som är av betydelse för handläggningen av de överflyttade ärendegrupperna.

Utredningens i det föregående framlagda förslag nödvändiggör vissa författningsändringar, framförallt i 1920 års kungörelse.

Vad *Nordiska museet* beträffar faller detta museums verksamhet till övervägande del inom den inre kulturminnesvårdens ram. Det kan visserligen inte helt göras gällande att Nordiska museets verksamhet tidsmässigt s. a. s. tar vid där statens historiska museums verksamhet slutar men det torde vara obestriddigt att sistnämnda museum och Nordiska museet tillsammans utgör vad som i verklig mening kan betecknas såsom vårt lands centrala historiska museum. Tydligt bör också livrustkammaren här komma med i bilden; dess samlingsområde gäller en visserligen socialt sett snäv men kulturellt utslagsgivande sektor av det föremålsbestånd som från efterreformatorisk tid bevarats till våra dagar. Tanken att organisatoriskt knyta dessa institutioner fastare till varandra ligger följaktligen nära till hands. Det torde inte kunna förnekas att en samordning av de nu ifrågasvarande museernas verksamhet och dessa institutioners ställande under gemensam ledning måste få till följd ett bättre utnyttjande av resurserna på den inre kulturminnesvårdens fält samt vara ägnade att på detta område — liksom på motsvarande sätt då det gäller den yttre kulturminnesvården — möjliggöra en mera rationell planering av den inre kulturminnesvårdande verksamheten än vad hittills kunnat ske. Åtskilliga andra fördelar skulle kunna åberopas till stöd för ett sådant arrangemang.

I det följande skall undersökas om den nu framkastade tanken över huvud taget låter sig förverkliga och hur förhållandet mellan det nuvarande historiska museet och Nordiska museet jämte livrustkammaren i så fall lämpligen bör regleras. Till en början må konstateras att fram till den 1 juli

1963 ett visst hinder för Nordiska museets sammankopplande med statens historiska museum låg i det förhållandet att till Nordiska museet då hörde även Skansen. Denna har numera avskilts från Nordiska museet och utgör en egen stiftelse, låt vara att ett visst samarbete förutsättes skola äga rum mellan Nordiska museet och Skansen, ett samarbete som på intet sätt skulle äventyras av en närmare anknytning mellan Nordiska museet och historiska museet.

Frågan om Nordiska museets inordnande under antikvitetskollegiet i detta ämbetsverks egenskap av central tillsynsmyndighet på kulturminnesvårdens område synes följaktligen böra bedömas främst med hänsyn till arten av den verksamhet, som bedrivs vid Nordiska museet, och till detta museums rent organisatoriska uppbyggnad.

Enligt de *stadgar*, som den 29 juni 1964 av Kungl. Maj:t fastställts för Nordiska museet — vilket enligt stadgarna för all framtid skall utgöra en självständig stiftelse — skall museet jämte därtill hörande inrättningar vara »ett hem för minnen ur det svenska folkets liv med särskild uppgift att genom vetenskaplig forskning och folklig undervisning vidga kännedomen om den svenska odlingens historia. Dess mål skall vara att härigenom hos Sveriges folk stärka kärleken till fosterlandet och hembygden» (1 §). — Det låter sig onekligen säga att i stort sett samma målsättning gäller för riksantikvarieämbetet och statens historiska museum.

Förhållandet mellan Nordiska museet och bl. a. statens historiska museum regleras genom det i annat sammanhang omnämnda Kungl. Maj:ts brev den 1 oktober 1919. Nordiska museets samlingsområde omfattar enligt detta brev tiden efter 1520.

För Nordiska museet skall enligt stadgarna finnas en styrelse, kallad *Nordiska museets nämnd* (3 §). Nämnden består av ordförande och sex andra ledamöter. Nämnden — som har sitt säte i Stockholm — utses i sin helhet av Kungl. Maj:t. Mandattiden utgör sex år (4 och 5 §§).

På nämnden ankommer bl. a. ärenden angående allmänna riktlinjer för museets verksamhet, ekonomiska frågor av större vikt, frågor om utlån eller avhändandet av museiföremål och ärenden angående utseende av ledamöter och suppleanter i styrelsen för Skansen. Nämnden har vidare att årligen för det kommande budgetåret uppgöra inkomst- och utgiftsstat samt till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till anslagsäskanden (7 §).

Chef för Nordiska museet är en styresman (3 §). Denne är placerad i lönegrad Bo 4. Styresmannen avgör de ärenden, vilkas prövning ej ankommer på nämnden (8 §).

I fråga om tjänstetillsättning samt i fråga om anställnings-, avlönings- och pensionsvillkor gäller de bestämmelser Kungl. Maj:t i dessa ämnen meddelar.

Nordiska museet består av två huvudavdelningar, nämligen allmogeav-

delningen och högreständsavdelningen, vardera med en förste intendent som chef (Ao 27). I allmogevadlingen ingår en särskild sektion för den lapska kulturen. Nära ansluten till allmogevadlingen är den s. k. etnologiska undersökningen. På motsvarande sätt är till högreständsavdelningen ansluten en avdelning för fältundersökningar (högreständundersökningen). Chef för högreständsavdelningens undersökningar är chefen för högreständsavdelningen. En förste intendent är chef för den etnologiska undersökningen. — Gemensamma för hela museet är biblioteket, arkivet, fotoateljén, konserveringsateljén och kansliet. Chef för biblioteket är en förste bibliotekarie (Ao 27), chef för arkivet en arkivarie (Ao 23) och chef för kansliet en byrådirektör (Ae 25). Vidare må nämnas att till museet även hör en registreringsavdelning med en intendent som föreståndare och en undervisningsavdelning, vilken jämväl omhänderhar bokförmedlingen. Chef för sistnämnda avdelning är en museilektor (Ao 25). Till museet är också knutet institutet för folklivsforskning med en professor (Bo 3) som föreståndare. Slutligen må nämnas rustmästarelaget, bestående av rustmästare, hantverkare, snickare och tapetserare, samt personal för vakthållning. Inalles uppgår museets personal till cirka 115 personer. Härtill kommer närmare 40 arkivarbetare.

Till Nordiska museet hör ett antal byggnader och fastigheter (Julita, Svindersvik, Tyresö m. m.).

För det ekonomiska ansvaret för verksamheten — d. v. s. även för befattningshavarnas löner — svarar numera staten.

I en den 30 september 1964 dagtecknad promemoria (stencilerad) har statskontoret — efter erhållet uppdrag — redovisat resultatet av en utav ämbetsverket verkställd *översyn angående organisationen av museiverksamheten vid Nordiska museet m.m.* De i promemorian framlagda förslagen går i stora drag ut på att indelningen av föremålsbeståndet i en allmoge- och en högreständsavdelning ersättes med en realindelning som grund för museiorganisationen så att tre föremålsavdelningar bildas: en för näringsliv, en för bebyggelse, bostad och familjeliv samt en för textilier och textilt arbete. Etnologiska undersökningen och högreständundersökningen sammanslås till en undersökningsavdelning. Arkivet och biblioteket sammanföres till en avdelning under förste bibliotekariern. Institutet för folklivsforskning skall även i fortsättningen vara knutet till museet.

Den av statskontoret verkställda översynen bygger emellertid på förutsättningen, att Nordiska museet även framgent skall vara helt fristående i förhållande till riksantikvarieämbetet och statens historiska museum.

Den omständigheten att Nordiska museet enligt stadgarna »för all framtid» skall utgöra en självständig stiftelse synes ej innebära ett avgörande hinder för en reform av innebörd att museet på ett definitivt sätt knytes till den centrala tillsynsmyndigheten, såvida en sådan reform ur andra

synpunkter framstår som sakligt välgrundad. Redan med nuvarande status är museet helt beroende av statligt stöd.

Vad i det föregående anförts om arten av Nordiska museets verksamhet bekräftar otvivelaktigt det inledningsvis framförda påståendet att denna verksamhet på ett naturligt sätt hör samman med och kompletterar verksamheten vid statens historiska museum. Att våra främsta museala samlingar på kulturminnesvårdens område hittills varit uppdelade på statens historiska museum och Nordiska museet finner sin förklaring i de faktiska, historiskt betingade förhållanden varur de båda museerna framvuxit. Allmogekulturen och nyare tidens högre ståndskultur betraktades såsom en självklar del av historiska museets samlingsområde intill tiden för Nordiska museets tillkomst. Först på 1920-talet överfördes hithörande icke obetydliga samlingar definitivt — om också alltjämt såsom depositioner — från historiska museet till Nordiska museet och livrustkammaren. Det torde inte utan fog kunna göras gällande, att om det i dag gällt att för första gången skapa ett statens historiska museum — ett verkligt nationalmuseum — detta museums samlingsområde i stort skulle sammanfalla med statens historiska museums och Nordiska museets nuvarande sammanlagda samlingsområden. Då läget nu är sådant att förutsättningar finns för en sammansmältning av de båda museienheterna till en enda institution, där den yttre och inre kulturminnesvården ställes under en central statlig ledning med möjlighet att överblicka och samordna kulturminnesvårdens insatser och resurser, vore det enligt utredningens mening föga välbetänkt att icke ta tillfället i akt att företaga en sådan operation. Utredningen är för sin del övertygad om att en reform i nu angiven riktning skulle vara till stort gagn för kulturminnesvården. Men inte nog härmed. Utredningen befarar, att om detta steg inte nu tas Nordiska museet med sina ambitioner att få verka även på den yttre kulturminnesvårdens fält så småningom kommer att utvecklas till ett slags riksantikvarieämbete vid sidan av detta ämbetsverk. Det säger sig självt, att en sådan utveckling skulle verka splittrande på de kulturminnesvårdande insatserna, för att inte tala om att densamma på lång sikt skulle ställa sig mycket kostnadskrävande för statsverket. Visserligen kan mot tanken att Nordiska museet ställes under antikvitetskollegiets hägn måhända komma att åberopas att detta skulle innebära ett utplånande av Nordiska museet som en självständig institution. Häremot må invändas att självständigheten redan f. n. — såsom tidigare påpekats — är tämligen fiktiv. Det må vidare understrykas, att Nordiska museet även framgent kommer att bestå, även om dess verksamhet organisatoriskt anknytes till antikvitetskollegiet, detta för tillgodoseende av det bakomliggande syftet att kulturminnesvården, såväl den yttre som den inre, ställes under en enhetlig ledning till gagn för kulturminnesvården som helhet. För den stora allmänheten kommer Nordiska museet även framgent att framstå som den institution det i dag är. Namnet kommer självfallet att

bibehållas och museet förutsättes komma att ligga kvar på den plats där det i dag ligger så länge dess byggnad befinnes lämpad för sitt ändamål. Just själva belägenheten av museet — på kort avstånd från riksantikvarieämbetets och statens historiska museums ämbetsbyggnad -- är uppenbarligen ägnad att underlätta genomförandet av planen på ett inordnande av Nordiska museet i centralmyndighetens nya organisation.

Vad angår Nordiska museets nuvarande organisatoriska struktur finner utredningen denna vara sådan att museet utan alltför genomgripande organisatoriska förändringar kan anslutas till antikvitetskollegiet. Om hur utredningen *i princip* tänker sig Nordiska museets framtida ställning må följande anföras.

Enligt utredningens mening bör Nordiska museets verksamhet även framdeles vara i stort sett densamma som f. n. Dock bör det icke ankomma på museet att agera på den yttre kulturminnesvårdens fält i vidare mån än vad som direkt följer av den museala verksamheten. Detta innebär, att museets sysslande på detta område måste begränsas till de egna museala objekt, varom här är fråga, d. v. s. huvudsakligen till de byggnader, som tillhör museet. I övrigt bör den yttre kulturminnesvårdande verksamheten (fältarbetet) helt organiseras och dirigeras av ämbetsverkets kulturminnesavdelning. Det anföres i statskontorets förenämnda promemoria, att Nordiska museet äger expertis som utgör ett oundgängligt komplement till riksantikvarieämbetet och att detta i hög grad gäller för det etnologiska fältet och delvis för det konsthistoriska. Detta är riktigt men leder till slutsatsen att en koncentration av denna expertis bör ske till det statliga centralorganet inom kulturminnesvården. Till samma slutsats leder den omständigheten att Nordiska museets tjänstemän besitter stor erfarenhet av byggnadsminnesvård. Tillämpningen av lagen om byggnadsminnen ankommer på riksantikvarieämbetet. Nordiska museets resurser i detta avseende kommer enligt utredningens mening till största nytta, om de överföres till ämbetsverkets byggnadsminnesbyrå. Nordiska museets verksamhet bör m. a. o. så mycket som möjligt begränsas till det museala under det att fältarbetet bör ske inom ämbetsverkets kulturminnesavdelning. Den gemensamma ledningen för den yttre och den inre kulturminnesvården skapar förutsättningen för den samverkan mellan arbete i fältet och i museum, som är av så stor betydelse för att hålla ett kulturhistoriskt museum levande.

Nordiska museets karaktär av självständig stiftelse bör t. v. lämnas oförändrad. Som museets styrelse bör emellertid den nuvarande nämnden ersättas av antikvitetskollegiet. Chef för Nordiska museet bör vara riksantikvarien med en styresman såsom närmaste man och avdelningschef vid museet. Denne bör tillika ha säte i verksstyrelsen (d. v. s. i kollegiet).

Vad beträffar Nordiska museets interna organisation synes de synpunkter och förslag som framkommit vid förenämnda av statskontoret verkställ-

da översyn av organisationen av museiverksamheten vid Nordiska museet kunna tjäna som grundval för fortsatta överväganden.

Av särskilt intresse i förevarande sammanhang är de gemensamma avdelningarna. Kansliet synes helt kunna avskaffas och de därtill hörande arbetsuppgifterna överflyttas till antikvitetskollegiets administrativa byrå. Även bibliotek, arkiv och fotoateljé synes kunna organisatoriskt sammanslås med motsvarande avdelningar vid antikvitetskollegiet. I vart fall bör de avdelningar inom Nordiska museet det här gäller underställas överbibliotekarien respektive laboratorieföraren. Övervägas bör om ej Nordiska museets konserveringsateljé, vilken huvudsakligen sysslar med textilkonservering, bör lokalt fogas till byggnadsminnesbyråns textilsektion. Vidare synes det lämpligt att den pedagogiska verksamheten vid de båda institutionerna samordnas. Informationskontoret bör naturligtvis tjäna även Nordiska museet.

Det kan naturligtvis på nuvarande stadium icke komma i fråga att framlägga några mera definitiva detaljförslag beträffande de antydda samordningsproblemen och den framtida organisationen av Nordiska museet. Om det emellertid i princip beslutes, att museet skall underställas antikvitetskollegiet, torde det böra ankomma på det nya kollegiet att i samarbete med statskontoret och med beaktande av de synpunkter som ovan anförts utarbeta en plan för hur verksamheten i fortsättningen skall organisatoriskt bedrivas. Målsättningen bör därvid vara att åstadkomma den ur kulturminnesvårdens synpunkter mest rationella lösningen. Samtidigt som effekten av de kulturminnesvårdande insatserna därmed förstärks, torde man kunna utgå ifrån, att Nordiska museets organisatoriska anslutning till antikvitetskollegiet kommer att medföra ej oväsentliga kostnadsbesparingar för statsverket.

Slutligen må påpekas att därest en sådan anslutning kommer till stånd, karriären för tjänstemännen inom nuvarande riksantikvarieämbetet, Nordiska museet och landsantikvarieorganisationen på ett helt annat sätt än f. n. kan samordnas. En viss ej obetydlig cirkulation av åtminstone de yngre tjänstemännen inom hela detta verksamhetsfält måste otvivelaktigt innebära en betydande stimulans för kulturminnesvården samt vara ägnad att förläna friskt liv åt verksamheten.

Inrymd i Nordiska museets byggnad på Djurgården är *livrustkammaren*. Denna har enligt sin *instruktion den 23 september 1960 (nr 555)* till uppgift att »bevara föremål från den forna arsenalen, d. v. s. kungl. livrust-, kläd- och skattkammarna samt hovstallet ävensom likartade föremål som tillhört framstående personer» (2 §). Livrustkammarens styrelse utgöres av Nordiska museets nämnd. Chef för livrustkammaren är en föreståndare (Bo 1). Arbetsfördelningen mellan nämnden och föreståndaren är i stort sett densamma som arbetsfördelningen mellan nämnden och Nordiska museets styresman (8 och 9 §§).

Under föreståndaren lyder ett tiotal tjänstemän. Livrustkammaren är

till skillnad från Nordiska museet en rent statlig institution.

Även om livrustkammarens verksamhetsområde icke strikt kan sägas hemfalla under vad som i det föregående betecknats som »inre kulturminnesvård» anser utredningen övervägande skäl tala för att även livrustkammaren inordnas under antikvitetskollegiet. Livrustkammaren kan ju i eminent grad rubriceras som ett »historiskt» museum och såsom sådant framträder det också för gemene man — i långt högre grad t. o. m. än statens historiska museum.

Nordiska museets nämnd bör således även beträffande livrustkammaren ersättas av antikvitetskollegiet. Chef blir riksantikvarien med styresmannen för Nordiska museet som sin närmaste man. Den nuvarande förståndaren tänkes bibehållas som närmast ansvarig för livrustkammaren.

Om dispositionen av övrig personal torde det böra ankomma på kollegiet att i samråd med statskontoret — såsom avses bli fallet även med Nordiska museets personal — framlägga förslag med iakttagande av att verksamheten på ett rationellt sätt samordnas med den övriga verksamheten vid ämbetsverket.

TOLFTE KAPITLET

Kostnadsberäkning och finansieringsfrågor m. m.

Utbyggnaden av ämbetsverket till den personalstyrka som utredningen föreslagit kan givetvis ske antingen i ett sammanhang eller successivt. Det senare alternativet har otvivelaktigt vissa fördelar, inte minst ur rekryteringsynpunkt, och utredningen vill för sin del förorda denna form för utbyggnaden. Om tidigare redovisade brister inom den kulturminnesvårdande verksamheten skall kunna avhjälpas inom önskvärd tidsrymd, bör emellertid en successiv utbyggnad ej utsträckas över för lång period. Utredningen anser vid beaktande av samtliga föreliggande omständigheter, att den föreslagna organisationen av ämbetsverket bör vara fullt genomförd efter en utbyggnadsperiod av tre år.

I fråga om förhållandet mellan akademien och ämbetsverket — i första hand inrättandet av den nya verksamhetsstyrelsen — bör utredningens förslag genomföras redan under det inledande budgetåret. Anledningen härtill är dels önskemålet att frigöra riksantikvarien från en del rutinmässiga arbetsuppgifter och dels behovet av att snarast kunna planera de praktiska frågorna i samband med det fortsatta genomförandet av den nya organisationen. Ett annat område, där enligt utredningens mening ny personal snarast bör tillföras ämbetsverket, är PR-verksamheten. Ett uppbyggande av informationskontoret är av intresse för att snarast åstadkomma en vidgad popularisering av kulturminnesvården och för att öka inkomsterna från museibesöken och publikationsverksamheten. Påföljande år bör ämbetsverket tillföras i första hand personal för den yttre kulturminnesvården. Denna verksamhetsgren är otvivelaktigt i mer direkt kontakt med samhällsutbyggnaden och de därav föranledda nya arbetsuppgifterna för ämbetsverket än museet, där arbetsuppgifterna tillåter större elasticitet. Utbyggandet av personalkadern vid museet bör därför i huvudsak anstå till det tredje året.

De nya tjänster, som föreslagits för de gemensamma verksamheterna, bör i övrigt under hela utbyggnadsperioden successivt tillföras dessa enheter. Som nyss antytts, bör det få ankomma på den nya verksamhetsstyrelsen att enligt angivna riktlinjer omedelbart planera utbyggnaden mera i detalj.

Vad angår medelhavsmuseet förutsätter utredningen att museets lokalfråga bringas till en snar lösning. Utredningen anser, att museets chefs-tjänsteman snarast bör frikopplas från den omedelbara ledningen av den

grekisk-romerska avdelningen genom att den föreslagna tjänsten som avdelningsföreståndare inrättas.

De av utredningen föreslagna lönegradsuppflyttningarna bör för hela ämbetsverket fördelas på de tre utbyggnadsåren under beaktande av att uppflyttningarna i möjligaste mån fördelas jämnt mellan såväl de olika verksamheterna som de skilda personalkategorierna.

Här må nämnas att utredningen för att kunna utföra erforderliga kostnadsberäkningar gjort en bedömning av vilka lönegrader som bör komma i fråga för såväl nya som uppflyttade tjänster. Utredningen förutsätter likväl att lönesättningen för samtliga dessa tjänster blir föremål för förhandlingar i gängse former.

Utredningen har i det föregående föreslagit, att personalen som avlönas från ämbetsverkets avlöningsanslag, skall utökas enligt de för varje verksamhet intagna tablåerna och övriga uppgifter. Förslaget måste ses mot bakgrunden av det förhållandet att — sedan tanken på en omorganisation av verket första gången framlades, år 1953 — ökningen av personalstaten varit liten och att ett ackumulerat behov av personalökning föreligger.

Det totala antalet helt nya tjänster utgör $27\frac{1}{3}$. Inrättandet av dessa tjänster beräknas draga en kostnad av omkring 835 000 kronor. Härtill kommer de $12\frac{1}{6}$ nya tjänster, vilka motsvaras av personal som i flera fall sedan lång tid är anställd hos ämbetsverket och till vilken ersättning utgår av anslag från statens humanistiska forskningsråd eller vitterhetsakademiens fondmedel eller ur sakanslag på vitterhetsakademiens stat. Kostnaden för uppförandet av dessa tjänster på ämbetsverkets stat beräknas till omkring 270 000 kronor men bör i själva verket icke medföra någon merutgift för statsverket, då ju belastningen på såväl forskningsrådet som ämbetsverkets sakanslag kommer att minska i motsvarande grad och bidrag som utgått från akademien kommer att friställas för kulturminnesvårdande ändamål och ställas till ämbetsverkets förfogande. Kostnaden för de nya tjänsterna minskas genom indragning av 5 tjänster med tillhoppa omkring 105 000 kronor. — De föreslagna lönegradsuppflyttningarna beräknas draga en kostnad av omkring 205 000 kronor.

Medelhavsmuseet föreslås bli tillfört 1 ny tjänst. Inrättandet av denna beräknas draga en kostnad av omkring 38 000 kronor, vartill kommer kostnaderna för tjänsteförändring omkring 7 700 kronor eller tillhoppa omkring 46 000 kronor.

Den totala reella ökningen av lönekostnaderna uppgår således till omkring 981 000 (835 000 — 105 000 + 205 000 + 46 000) kronor.

Personalökningen kommer givetvis att föra med sig vissa ehuru mindre betydande ökning av ämbetsverkets omkostnader: sjukvård, reseersättningar, expenser (reklam) och publikationstryck. Utredningen beräknar den sammanlagda årliga kostnadsökningen till 30 000 kronor.

Mot kostnadsökningarna måste ställas de vinster och besparingar, ut-

över redan nämnda, som kan väntas bli en följd av utredningens förslag.

Uppdragsverksamheten vid olika enheter inom verket (fornminnesbyrå, byggnadsminnesbyrå, textilkonserveringsanstalten och fotoateljén) bör kalkylera med en särskild avgift för de omkostnader som verksamheten medför för statsverket utöver den personalkostnad, vilken uppkommer som en direkt följd av uppdragens fullgörande. Här avses i första hand administrativa kostnader (kontorspersonal för ekonomiska göromål, ersättning för telefon, post, elström och skrivmaterial m. m.). Denna avgift bör årligen tillföra statsverket en inkomst av ungefär 25 000 kronor.

Den ökade reklamverksamheten bör medföra ökade intäkter i form av entréavgifter och affärsvinst på försäld litteratur. Det är visserligen vanskligt att i denna del kalkylera med exakta belopp men det torde likväl ej vara orealistiskt att räkna med en årlig ökning av entréavgifterna med 30 000 kronor och med samma belopp på försäljningen av publikationer.

Rationaliseringar inom skilda verksamhetsgrenar, t. ex. bokföringsmetoden, torde kunna medföra vissa besparingar, här beräknade till cirka 20 000 kronor. — I detta sammanhang må anmärkas, att intäkter av Kro-nans fastigheter, biljettintäkter och inkomster av försäljningar bör redovisas i samband med avgivande av verkets anslagsäskanden till Kungl. Maj:t, på samma sätt som f. n. sker med biljettintäkterna från historiska museet.

Omhändertagandet av förvaltningen av vissa fastigheter, som f. n. skötes av enskilda förvaltningsföretag, torde komma att inbespara omkring 25 000 kronor årligen.

Besparingarna för statsverket hänför sig emellertid främst till två områden, avvecklingen av byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå och Nordiska museets inordnande under det kulturminnesvårdande centralorganet.

Beträffande kulturhistoriska byrån bör — med beaktande av att viss personal inom denna måste kvarbli inom byggnadsstyrelsen och att någon tjänsteman bör överflyttas till antikvitetskollegiet — besparingen för statsverket uppgå till — lågt räknat — cirka 200 000 kronor.

Vad åter angår Nordiska museet är besparingen vida svårare att beräkna och måste för övrigt i stor utsträckning bli en effekt på längre sikt. De besparingar som i huvudsak kan uppnås omedelbart efter ett inlemmande av Nordiska museet i antikvitetskollegiet hänför sig främst till indragningen av ett antal tjänster vid museets enheter för undersökning (yttre kulturminnesvård), undervisning, administration och bibliotek. Vidare bör besparingar kunna uppnås bl. a. genom att Nordiska museets nämnd avskaffas, viss litteratur ej behöver inköpas för både museet och antikvitetskollegiet, PR-verksamheten kan koncentreras till antikvitetskollegiets undervisningsavdelning och resor för utförande av fältarbeten ej behöver göras för museet och antikvitetskollegiet parallellt. Grovt räknat torde besparingen genom de här nämnda åtgärderna kunna komma att uppgå till 150 000 kronor.

Om de ovan beräknade reella utgiftsökningarna 1 011 000 (981 000 + 30 000) kronor ställes mot de beräknade behållna inkomstökningarna och besparingarna cirka 130 000 (25 000 + 30 000 + 30 000 + 20 000 + 25 000) kronor, uppgår den årliga kostnadsökningen för statsverket till omkring 880 000 kronor.

Medräknas de besparingar, som enligt vad ovan angivits kan bli en följd av förslagen beträffande byggnadsstyrelsen och Nordiska museet, 350 000 (200 000 + 150 000) kronor, stannar kostnadsökningen vid omkring 530 000 kronor.

Särskilda yttranden

Av herr Thordeman

I 7 kap. har utredningen med rätta framhållit att föreståndarna för museets fyra avdelningar måste vara framstående specialister var och en inom sitt område. De är skyldiga att expertisera fynd och andra föremål som tillställts dem från andra museer, från kyrkor och från allmänheten, och de skall kunna göra pålitliga vetenskapliga utredningar inom sina fack. De skall därjämte ha administrativ erfarenhet och museiteknisk skicklighet. Uppdelningen i fyra avdelningar svarar mot olika metodik och utbildning hos avdelningarnas tjänstemän. Viserligen kräver de båda förhistoriska avdelningarna av sina tjänstemän akademisk utbildning i ett och samma examensämne, nordisk och jämförande fornkunskap, men metodiken i fråga om stenålders- och järnåldersforskning går alltmera isär och anknyter beträffande den förra närmare till geologiska och naturvetenskapliga metoder medan den senare är av mera humanistisk karaktär. Mellan medeltidsavdelningen och myntkabinettet är beröringspunkterna ännu sparsammare. Det kan nog med fog sägas att det efter hand kommer att bli allt sällsyntare att finna personer med full sakkunskap på expertnivå inom mer än ett av dessa fyra områden.

Under sådana omständigheter synes det mig föga ändamålsenligt att sammanslå två och två av dessa avdelningar till två byråer, så mycket mindre som den nuvarande organisationen fungerat fullt tillfredsställande i mer än sextio år. Det bör även vara angeläget att till dessa specialisttjänster locka så högt meriterade forskare som möjligt, icke minst med hänsyn till att utredningen till dessa tjänster även vill knyta uppgiften att fungera som undervisare och handledare för akademiska studerande på högstadiet.

Utredningens motiv för den föreslagna sammanslagningen kan knappast ha varit väsentligen av ekonomiskt slag. En så obetydlig vinst som skillnaden mellan A 27 och B 1 i fråga om två tjänster bör ej förhindra en sakligt bättre lösning. Snarare har det väl varit en önskan att åstadkomma en symmetrisk konstruktion av ämbetsverket som gjort sig gällande: under en överantikvarie i B 3 sorterar två byråchefer i B 1 på respektive avdelning för yttre och inre kulturminnesvård. Icke heller en sådan motiveering kan jag finna betydelsefull. Man kan förutse att inom de båda stora avdelningarna för yttre kulturminnesvård snart nog kommer att krävas flera byråchefer i B 1, och då blir lika fullt symmetrien förstörd. Jag vill sålunda

som min mening uttala att historiska museet alltjämt bör konstrueras med fyra enheter (byråer), var och en med en chef i B 1.

Jag önskar vidare framföra som min uppfattning att den personella upp- rustning som utredningen föreslagit är allt för knappt tillmätt. Det förelig- gande stora behovet av personalförstärkning över hela linjen måste ses mot bakgrunden av att ämbetsverkets petita under ett decennium av statsmak- terna bedömts så återhållsamt som möjligt med tanke på att det borde vara förbehållet en blivande utredning att föreslå verkets kommande dimensio- nering. När nu denna utredning föreligger avslutad, måste kraven på nya tjänster därför te sig proportionsvis betydande i förhållande till den nuva- rande i betänkandet starkt framhävda underbemanningen.

Jag måste särskilt understryka det av utredningen vitsordade behovet av en antikvarie i A 23 på byggnadsminnesbyråns byggnadsminnessektion. Jag anser även behovet av ytterligare en ingenjör på fornminnesavdelningen klart ådagalagd. Vidare behövs utan tvivel en amanuens tjänst på bibliote- ket samt en fotograf för arbeten i fältet, särskilt för byggnadsminnesavdel- ningens arkitekturdokumentering.

av herr Selling

Utredningen har påpekat, att kulturminnesvården trots organisatoriska förbättringar och vissa personalutökningar blivit allvarligt eftersatt, och har understrukit att detta starkt begränsat den centrala myndighetens möj- ligheter till initiativ i många för verksamheten betydelsefulla frågor. Med all rätt har utredningen framhållit hur viktigt det är att ämbetsverket får en mera utåtriktad verksamhet och större resurser att agera på riksplanet, när det gäller att skydda och sprida kännedom om kulturhistoriskt värde- fulla miljöer eller bevara märkliga gamla byggnader och fornminnen.

Att ämbetsverkets upplysningsverksamhet och aktiva insatser för kul- turminnesvården hittills hämmats av bristande resurser vill jag gärna un- derstryka, detta trots väsentliga stöd från vitterhetsakademien samt enskilda stiftelser, fonder och donatorer.

Utredningen har föreslagit ett flertal nya tjänster och en delvis ny orga- nisation för att ämbetsverket skall kunna bättre fylla sina uppgifter. I lik- het med herr Thordeman finner jag dock utredningens förslag till den per- sonella upprustningen alltför knappt tillmätt. Det gäller här inte endast att ge ämbetsverket resurser för nya, aktiva insatser utan också, som herr Thordeman framhållit, att avhjälpa den nuvarande eftersläpningen på per- sonalsidan. Liksom herr Thordeman vill jag särskilt understryka behovet av en antikvarietjänst i A 23 på byggnadsminnessektionen. Denna sektion skall inte endast handha administrationen av den landsomfattande bygg- nadsminneslagen utan även vården av akademiens och ämbetsverkets alla fastigheter av byggnadsminneskaraktär. Jag vill också instämma i herr Thordemans påpekanden om behovet av personalförstärkning på fornmin-

nesbyrån och i biblioteket. Den fotograf för arbeten i fältet, som han nämner, anser jag vara speciellt viktig för den intensifiering av den yttre upplysningsverksamhet, som är ett av utredningens mål. Av samma skäl förefaller informationskontoret enligt utredningens personalförslag vara underbemannat. Att den föreslagna museiavdelningens chef skall — i motsats till vad fallet är med cheferna för övriga självständiga enheter inom verket — sakna eget biträde för sekreterargöromål synes mig vara en brist i organisationsförslaget, liksom att den administrativa byråns juridiskt sakkunniga personal inte ökats. En förbättrad löneställning för vissa av juristtjänsterna kan givetvis, som utredningen framhållit, icke minst ur rekryteringssynpunkt vara av stort värde, men detta förhållande enbart kan inte räkna till att bemästra det ständigt ökade arbetet med dess mångskiftande och mycket specialbetonade uppgifter. Ytterligare en juristtjänst, förslagsvis en byråsekreterare i Ao 23, anser jag därför vara nödvändig.

an herr Sjöling

Utredningen har påpekat att kulturminnesvården trots organisationsförändringar och vissa personalförändringar blivit alltför ringa och har underströkt att detta starkt begränsat den rent tekniska verksamhetens möjligheter till initiativ i många för verksamheten betydelsefulla frågor. Med all rätt har utredningen framhållit att viktigt för ett ändamålsenligt och en mera utsträckt verksamhet och större resurser tilläggs på tekniska när det gäller att skydda och sprida kännedom om kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller betydande gamla byggnader och fornlämningar. Att ändamålsenligt upplysningsverksamhet och aktiva insatser för kulturminnesvården tillfälls hänfälsas av betydande resurser till jag nämna understryka detta trots väsentliga stöd från tillfälliga skänkare och enskilda stiftelser, fonder och donationer. Utredningen har föreslagit ett fältarbete i form av utställningar, utställningar för att ändamålsenligt skall kunna bättre utföras uppgifter. I förhållande till den herr Thorbjörn finner jag dock utredningens förslag till den berörda uppställningen alltför knappfyllt. Det gäller här inte endast att ge ändamålsenligt resurser för nya aktiva insatser utan också som herr Thorbjörn framhållit, att utbjuda den nödvändiga utbildningen på personalsidan. Liksom herr Thorbjörn vill jag särskilt understryka behovet av en arkivförstärkt i Ao 23 på byggnadsminneskontoret. Denna förstärkning skall inte endast handha administrationen av den landsmätande byggnadsminneslagen utan även vården av arkiverna och ändamålsenligt alla fastigheter av byggnadsminneskaraktär. Jag vill också nämna i herr Thorbjörns påpekanden om behovet av personalförstärkning på fornlämnings-

	Summa	Ak:s ensk.	Götliska	Beskow Pris vart el. vartannat år. Sist 1964	Berger	Hjertberg	Loubat Pris vart 5:e år. Sist 1963	Antell	Scharp	Björnstierna Pris vart 3:e år. Sist 1964	Blair Bruce
Kapital.....	12 943 979	274 362	4 850	11 277	321 766	280 118	22 600	110 947	110 947	11 433	22 284
Behållning den 1/7 1964....	281 949	324	—	56	—	1 155	—	—	—	79	1 455
Ränteinkomster.....	631 460	13 718	243	564	16 088	14 006	1 003	5 547	5 547	572	1 114
Summa	913 409	14 042	243	620	16 088	15 161	2 133	5 547	5 547	651	2 569
Reserveras till nästa budget- år.....	107 762	—	—	550	—	—	1 993	—	—	580	—
<i>Utgifter:</i>											
1. Kapitalökning*.....	59 033	1 336	233	55	1 568	1 365	110	541	541	56	109
2. Livräntor.....	11 500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Förvaltningskostnader .	18 754	355	10	15	410	360	30	140	140	15	30
4. Pris.....	8 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Jetonger, kransar etc... .	9 000	8 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. FU:s o. kommittéleda- möters resekostnader... .	3 000	2 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Historiska Nämnden:											
a. Anslag till nämnden .	13 500	—	—	—	8 000	—	—	—	—	—	—
b. Historisk Tidskrift... .	4 866	—	—	—	—	—	—	4 866	—	—	—
8. Antikvariska nämnden .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Fornvännen.....	7 000	—	—	—	4 000	—	—	2 000	—	—	—
10. Tryckning.....	36 147	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Red.kostn. o. förf.-ar- voden.....	7 400	—	—	—	1 000	—	—	—	—	—	—
12. Bibliotek och arkiv	3 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Förhist. fornlämn:s vård	36 832	—	—	—	—	—	—	1 000	—	—	—
14. Byggnadsminnesmär- kens vård.....	17 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15. Byggnadsminnesmär- kens vård Lawski.....	429 819	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16. Arbeten på Gotland	2 430	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17. Arbeten på Öland.....	2 245	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 430
17a Arkeolog.undersökn. . . .	4 900	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Stjernerund.....	30 484	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19. Fotogr. av fornlämn. o. byggnader.....	4 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20. Fotogr. av museiföremål	4 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21. Tillfall. utställn. etc....	2 000	—	—	—	—	2 000	—	—	—	—	—
22. Samlingarnas vård.....	5 000	—	—	—	—	5 000	—	—	—	—	—
23. Extra arbetskrafter.....	6 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24. Studieavd., arvode.....	6 000	—	—	—	—	6 000	—	—	—	—	—
25. Landsantikvarieorg.....	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
26. Medelhavsmuseet.....	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27. Understöd åt tjänstemän	3 120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28. Resor och undersökning- ar.....	9 499	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29. Till Ras disposition.....	13 098	2 351	—	—	1 110	436	—	1 000	—	—	—
30. Oförutsett.....	27 286	—	—	—	—	—	—	866	—	—	—
31. Omkostnader.....	18 734	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	913 409	14 042	243	620	16 088	15 161	2 133	5 547	5 547	651	2 569

Kapitalökning, efter avdrag av depositions- och revisionskostnader

Warburg och Lind.....	20 %	
Engelke och Ölandsfonden.....	10 %	efter avdrag av livränta
Gustaf Adolfsfonden.....	5 %	
Övriga fonder.....	10 %	

demiens enskilda stat för budgetåret 1964/65

Montelius Pris vart 5:e år. Sist 1963	Montelli minne	Warburg Pris vart 3:e år Sist 1963	Lind	Engelke	Gustaf Adolf	Sjersund	Ölandsfonden	Aks: gåvofond	Rettigsk kultur- stiftelsen 3,9 %	Lars Lawskis fond 5,8 %	Klingspordona- tionen 4,99 %	Ahlbergs fond	Gellerstedt 2,8 %	Gillgård 3,1 %
85 175	14 278	14 588	114 746	1 481 186	792 668	695 417	102 595	26 842	3 830 991	4 131 297	100 976	50 487	222 374	109 775
8 349 4 259	874 714	564 729	20 490 5 737	4 395 74 059	1 996 39 633	— 34 771	— 5 130	1 045 1 342	— 150 913	230 727 238 524	483 5 040	— 2 524	9 014 6 162	3 394
12 608	1 588	1 293	26 227	78 454	41 569	34 771	5 130	2 387	150 913	469 251	5 523	2 524	15 176	3 394
—	—	1 131	—	—	—	—	—	—	103 508	—	—	—	—	—
415	69	142	1 118	6 315 9 000	1 990	3 387	250 2 500	132	14 471	23 232	493	246	594	325
110	20	20	145	1 904	1 020	900	185	35	6 200 8 000	6 200	130	65	225	140
—	—	—	—	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	5 500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11 188	—	—	24 964	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	6 400 2 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	34 619	—	—	—	—	—	—	2 213	—	—
—	—	—	—	7 000	—	—	—	—	—	10 000	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	429 819	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	2 245	—	—	—	4 900	—	—	—
—	—	—	—	—	—	30 484	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	4 000	4 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	6 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
900	—	—	—	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1 499	—	—	7 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	8 395	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	10 000	—	—	—	—	—	—	—	—	14 357	2 929
—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 734	—	—	—	—	—
12 608	1 588	1 293	26 227	78 454	41 569	34 771	5 130	2 387	150 913	469 251	5 523	2 524	15 176	3 394

Tillgångar, vilkas kapital får användas.

	Brusewitz	Württemberg	Pietasfonden	Brismans minnesgåva	Gravstensverket	Gudsberga kloster	Vendonationen	Engers donation	Huselius donation	Falkenbergsglavfond
KAPITAL.....	12 505	2 120	3 735	688	2 753	577	10 772	13 601	73 292	1 308
Ränteinkomster.....	625	106	187	34	138	29	539	680	3 665	65
Ev. kapitalökning.....	575	90	170	34	120	29	500	630	3 550	65
Omkostnader.....	50	16	17	—	18	—	39	50	115	—

Reserverade överskottsmedel per 1/7 1964.....kr.

*112 586:55

Kursregleringskonto.....»

300 770:10

Hyresfastigheternas reserv- och förnyelsekonto.....»

211 065:34

* Därav överskott för 1963/64 kr. 85.828,40 disponeras för

1. Ak:s högtidsdag..... 9 000

2. Ak:s och Ra:s representation..... 9 000

3. Lunchrummets drift..... 4 000

4. Kansliskriv avlön..... 23 000

5. Markvård..... 6 000

PM angående vitterhetsakademiens bibliotek

av förtse bibliotekarien Sven Rinman

Till belysning av relationen mellan vitterhetsakademiens bibliotek och andra vetenskapliga specialbibliotek beträffande storleksordning, bytesförbindelser, antalet löpande tidskrifter, anslag och personal lämnas här en framställning av bibliotekets ställning, jämförd med de övriga 18 vetenskapliga specialbiblioteken, grundad på 1961 års biblioteksstatistik (Statistisk årsbok 1962).

1. *Storleksordningen* grundar sig på uppgifterna om bibliotekens totalbestånd. Vitterhetsakademiens bibliotek står här på *sjunde* plats med 3 705 hyllmeter, närmast efter Stockholms universitets humanistiska bibliotek med 4 338 hyllmeter.
2. Beträffande *referensbibliotekets* storlek kommer biblioteket på *nionde* plats med 5 730 volymer, närmast efter musikaliska akademiens bibliotek med 6 300 volymer.
3. Antalet *löpande tidskrifter* ger samma placering som storleksordningen: *sjunde* plats med 1 302 tidskrifter, närmast efter skogs- och lanbruksakademiens bibliotek med 1 440 tidskrifter.
4. Beträffande den *årliga totaltillväxten* kommer biblioteket på *tionde* plats med 49 hyllmeter, närmast efter lanbrukshögskolans bibliotek med 74 hyllmeter.
5. Förhållandet mellan *köp, resp. byte och gåva*: närmare 25 % av den årliga accessionen tillföres biblioteket genom köp, resten genom byte eller gåva (542 resp. 1 970 nummer). Gåvo- och bytesaccessionens relativa volym, som i hög grad beror på tillgången till bytesobjekt, överträffas i detta fall av fem andra bibliotek, varvid dock vetenskapsakademiens bibliotek proportionellt ligger mycket nära vitterhetsakademiens bibliotek.
6. Beträffande *utlåning* tillämpar olika bibliotek olika redovisningsprinciper, varför exakta jämförelser ej kan göras. I fråga om *inlåning* från andra institutioner ligger vitterhetsakademiens bibliotek på *sjätte* plats, vilket i och för sig är ett vittnesbörd om lånerörelsens omfattning.
7. *Utländska bytesförbindelser*. Här ligger vitterhetsakademiens bibliotek på *sjätte* plats med 707 bytesförbindelser, närmast efter lanbrukshögskolans bibliotek med 823 bytesförbindelser.
8. *Anslag* för bokinköp och bindning. Vitterhetsakademiens bibliotek intar här *femtonde* plats. Endast fyra, betydligt mindre bibliotek har här mindre anslag, medan åtta, likaså till omfånget mindre bibliotek har större anslag. Anslaget var 1961 24 000 kr. Närmast högre anslag (25 000 kr.) tillkom statens psykologisk-pedagogiska bibliotek. Beloppet har därefter för vitterhetsakademiens del höjts något, men så torde också vara fallet på andra håll.
9. *Personal*. Här ligger vitterhetsakademiens bibliotek på *tolfte* plats med 4 per-

soner, i partiet med det betydligt mindre nationalmusei bibliotek och efter fem andra mindre bibliotek.

En statistisk jämförelse visar, att vitterhetsakademiens bibliotek ligger över medeltalet för de vetenskapliga specialbiblioteken i storleksordning, antal löpande tidskrifter, lånerörelse och utländska bytesförbindelser, däremot under medeltalet i fråga om den årliga tillväxten, anslag och personal. Den jämförelsevis låga tillväxstsiffran har givetvis samband med den ytterst låga siffran för anslag.

Med stöd av ovanstående och av bilagda tabeller kan det konstateras, att vitterhetsakademiens bibliotek skulle ha en personal på drygt 9 personer och ett årsanslag på cirka 43 000 kronor, om det i dessa avseenden vore i relativ paritet med det närmast större biblioteket, Stockholms universitets humanistiska bibliotek. Musikaliska akademiens bibliotek redovisar ej sitt bestånd i form av hyllmeter men är enligt gjorda beräkningar av samma storleksordning som vitterhetsakademiens bibliotek. Det har en personal på 10 personer och ett årligt anslag på 36 000 kronor (exklusive expenser). Det kan tilläggas, att dessa bibliotek själva anser såväl personal som anslag vara alldeles otillräckliga för sina behov.

Statistiska jämförelser mellan skilda bibliotek blir missvisande, om man stannar vid enstaka jämförelsepunkter. Ett bibliotek kan till följd av kundkretsens struktur ha en betydligt större lånerörelse än ett annat inom samma storleksgrupp. Så är t. ex. fallet med Stockholms universitets humanistiska bibliotek jämfört med vitterhetsakademiens bibliotek. Ett bibliotek kan tack vare tillgång till publikationer ha flera bytesförbindelser än ett mycket större bibliotek. Vitterhetsakademiens bibliotek har en bytesverksamhet, som i omfattning överstiger Kungl. bibliotekets. Vidare bör hänsyn tas till att vissa bibliotek har förmåner, som andra saknar. Så har t. ex. statens psykologisk-pedagogiska bibliotek fri rekvisitionsrätt till all svensk litteratur, som faller inom dess ämnesområde. Nationalmusei bibliotek kan som gåvor påräkna större delen av den utkommande svenska konstillitteraturen. Vetenskapsakademiens och karolinska institutets bibliotek har liksom vitterhetsakademiens bibliotek tillgång till vissa fondmedel utöver inköpsanslagen. (För vitterhetsakademiens del uppgår dessa medel till 3 000 kronor för bibliotek och arkiv tillsammans.)

Tabeller till Bil. B.

Storleksordning

(Bestånd i hyllmeter)

1. Vetenskapsakad:s bibl.....	10 224
2. Riksdagsbibl.....	8 425
3. Tekn. högsk:s bibl.....	5 600
4. Karol. inst:s bibl.....	4 999
5. Chalm. tekn. högsk:s bibl.....	4 593
6. Sthlms univ:s hum. bibl.....	4 338
7. Vitterhetsakad:s bibl.....	3 605
(Musikaliska akad:s bibl. av ung. samma storlek)	

Referensbibliotek

(Antal band)

1. Tekn. högsk:s bibl.....	20 000
2. Karol. inst:s bibl.....	17 000
3. Chalm. tekn. högsk:s bibl.....	14 834
4. Riksdagsbibl.....	12 750
5. Sthlms univ:s hum. bibl.....	12 099
6. Skogs- o. lantbruksakad:s bibl...	9 600
7. Handelshögsk:s bibl.....	7 800
8. Musikaliska akad:s bibl.....	6 300
9. Vitterhetsakad:s bibl.....	5 730

Antal löpande tidskrifter

1. Tekn. högsk:s bibl.....	5 316
2. Chalm. tekn. högsk:s bibl.....	4 965
3. Vetenskapsakad:s bibl.....	4 689
4. Lantbrukshögsk:s bibl.....	3 564
5. Karol. inst:s bibl.....	1 478
6. Skogs- o. lantbruksakad:s bibl...	1 440
7. Vitterhetsakad:s bibl.....	1 302

Tillväxt

(i hyllmeter)

1. Chalm. tekn. högsk:s bibl.....	260
2. Tekn. högsk:s bibl.....	193
3. Vetenskapsakad:s bibl.....	154
4. Riksdagsbibl.....	138
5. Karol. inst:s bibl.....	137
6. Veterinärhögsk:s bibl.....	110
7. Sthlms univ:s hum. bibl.....	89
8. Handelshögsk:s bibl.....	78
9. Lantbrukshögsk:s bibl.....	74
10. Vitterhetsakad:s bibl.....	47

Inlån från andra institutioner

1. Karol. inst:s bibl.....	3 670
2. Veterinärhögsk:s bibl.....	2 665
3. Tekn. högsk:s bibl.....	2 012
4. Lantbrukshögsk:s bibl.....	1 832
5. Sthlms univ:s hum. bibl.....	1 244
6. Vitterhetsakad:s bibl.....	1 108

Utländska bytesförbindelser

1. Vetenskapsakad:s bibl.....	2 710
2. Chalm. tekn. högsk:s bibl.....	1 341
3. Tekn. högsk:s bibl.....	1 000
4. Statist. centralbyråns bibl.....	962
5. Lantbrukshögsk:s bibl.....	823
6. Vitterhetsakad:s bibl.....	707

Personal

1. Tekn. högsk:s bibl.....	27
2. Chalm. tekn. högsk:s bibl.....	26
3. Karol. inst:s bibl.....	19,5
4. Vetenskapsakad:s bibl.....	18,5
5. Riksdagsbibl.....	17,5
6. Sthlms univ:s hum. bibl.....	14
7. Musikaliska akad:s bibl.....	10
8. Handelshögsk:s bibl.....	9
9. Lantbrukshögsk:s bibl.....	8
10. Statist. centralbyråns bibl.....	5,5
11. Nordiska museets bibl.....	4,5
12. Vitterhetsakad:s bibl.....	4
13. Nationalmus. bibl.....	4

Anslag för inköp och bindning

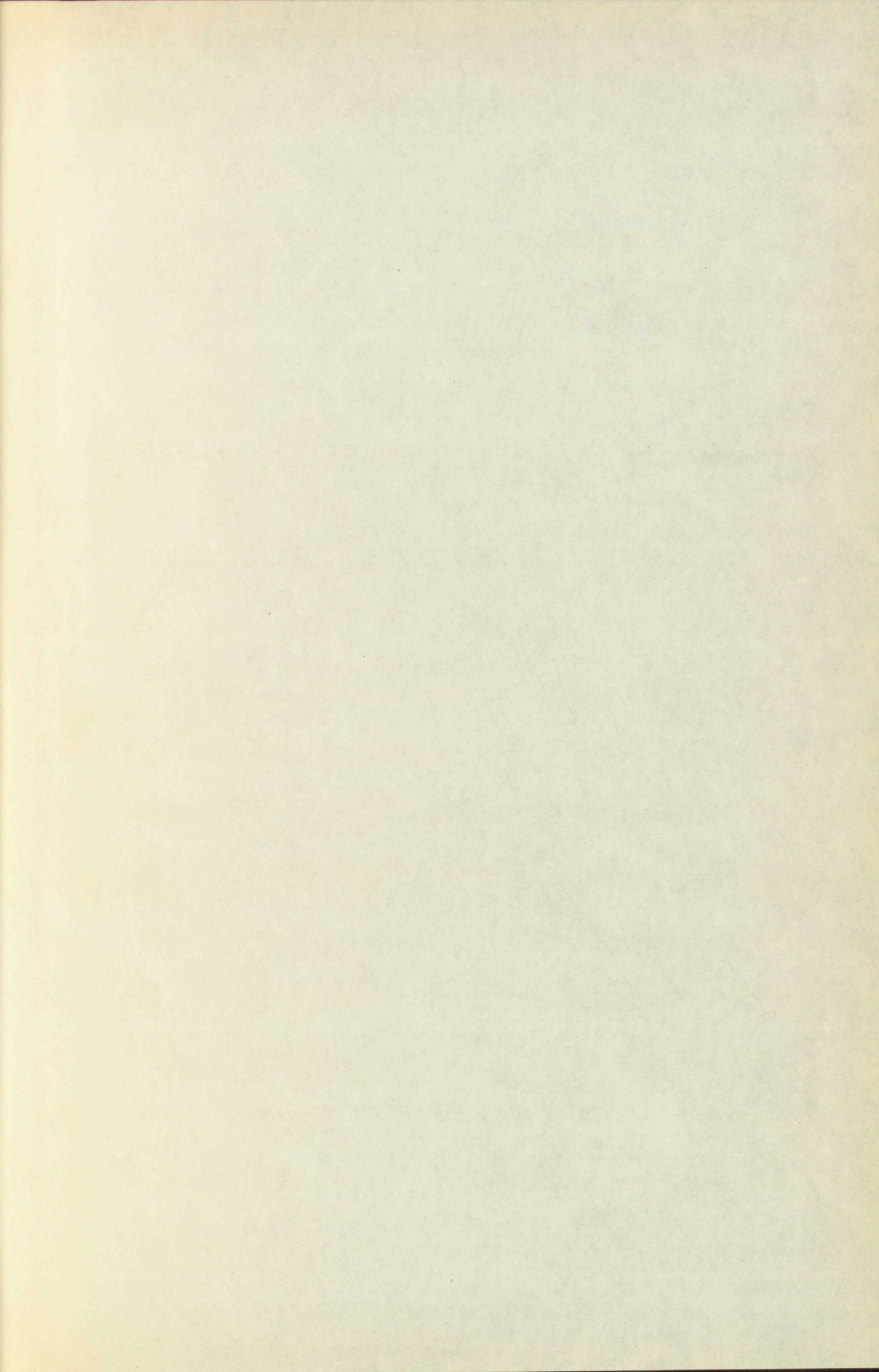
1. Chalm. tekn. högsk:s bibl.....	150 000
2. Tekn. högsk:s bibl.....	150 000
3. Riksdagsbibl.....	135 000
4. Vetenskapsakad:s bibl.....	135 000
5. Karol. inst:s bibl.....	115 000
6. Lantbrukshögsk:s bibl.....	85 000
7. Sthlms univ:s hum. bibl.....	71 040
8. Handelshögsk:s bibl.....	56 000
9. Veterinärhögsk:s bibl.....	40 000
10. Musikaliska akad:s bibl.....	36 000
11. Svenska Akademiens Nobelbibl.	32 000
12. Nordiska museets bibl.....	30 250
13. Skogs- och lantbruksakad:s bibl..	30 000
14. Statens psykol-pedagog. bibl....	25 000
15. Vitterhetsakad:s bibl.....	24 000

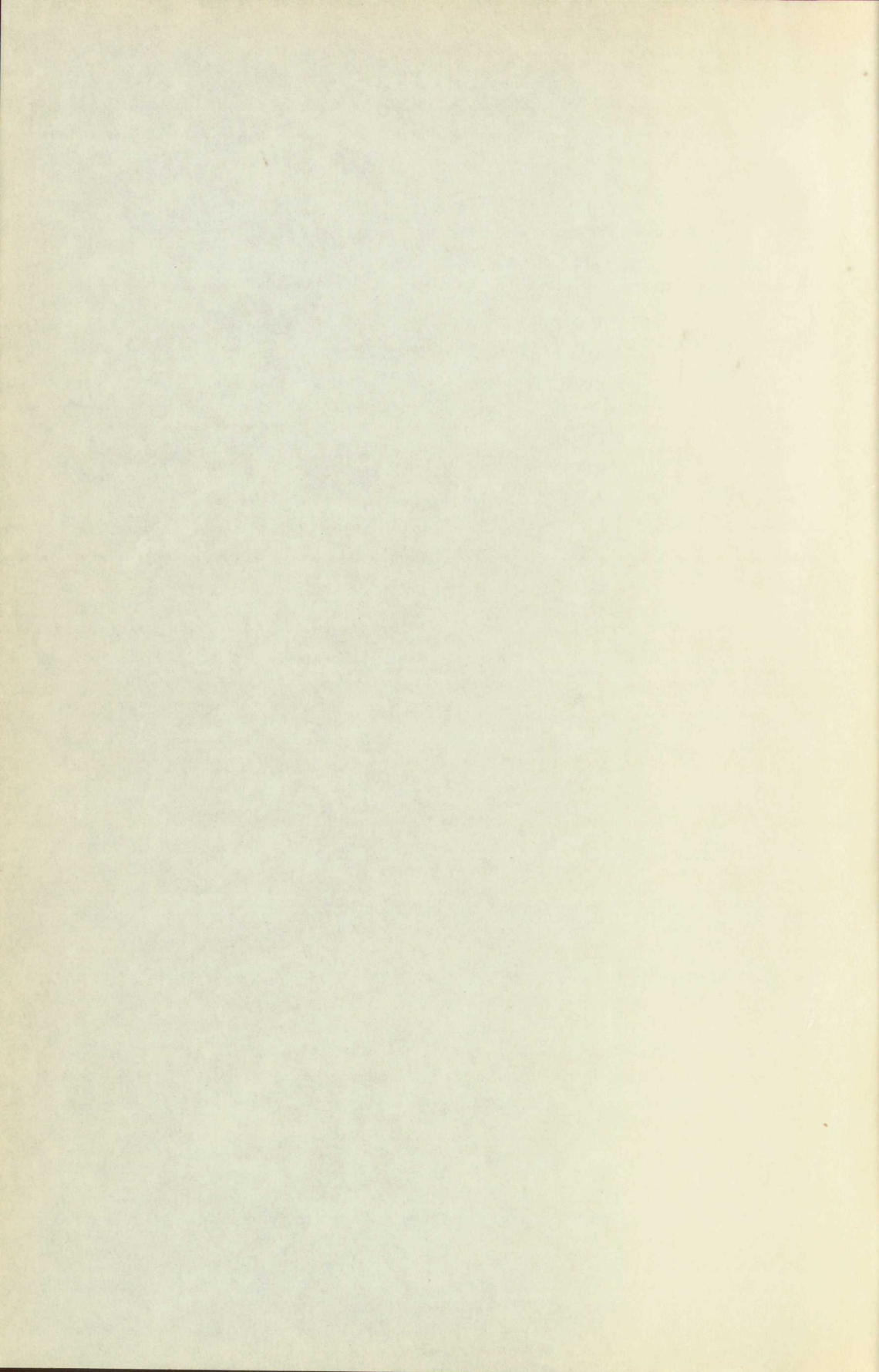
Själsoverlägning		Själsoverlägning	
1	Beständ i beständers	1	Beständ i beständers
2	Vetenskapens bild	2	Vetenskapens bild
3	Teori högre bild	3	Teori högre bild
4	Konst i art's bild	4	Konst i art's bild
5	Chalm. tekn. högsk. bild	5	Chalm. tekn. högsk. bild
6	Sjömans utv. skola bild	6	Sjömans utv. skola bild
7	Vittetektens bild	7	Vittetektens bild
8	Handelskolan bild av m.	8	Handelskolan bild av m.
9	Samma skolor	9	Samma skolor
Högre utbildning		Högre utbildning	
1	Chalm. bild	1	Chalm. bild
2	Teori högre bild	2	Teori högre bild
3	Chalm. tekn. högsk. bild	3	Chalm. tekn. högsk. bild
4	Handelskolan bild	4	Handelskolan bild
5	Sjömans utv. skola bild	5	Sjömans utv. skola bild
6	Vittetektens bild	6	Vittetektens bild
7	Handelskolan bild	7	Handelskolan bild
8	Handelskolan bild	8	Handelskolan bild
9	Vittetektens bild	9	Vittetektens bild
Låga utbildning		Låga utbildning	
1	Teori högre bild	1	Teori högre bild
2	Chalm. tekn. högsk. bild	2	Chalm. tekn. högsk. bild
3	Konst i art's bild	3	Konst i art's bild
4	Vittetektens bild	4	Vittetektens bild
5	Handelskolan bild	5	Handelskolan bild
6	Sjömans utv. skola bild	6	Sjömans utv. skola bild
7	Vittetektens bild	7	Vittetektens bild
8	Handelskolan bild	8	Handelskolan bild
9	Vittetektens bild	9	Vittetektens bild
10	Statist. centralbyrå bild	10	Statist. centralbyrå bild
11	Zoo. tekn. skola bild	11	Zoo. tekn. skola bild
12	Vittetektens bild	12	Vittetektens bild
13	Zoo. tekn. skola bild	13	Zoo. tekn. skola bild
Låga utbildning		Låga utbildning	
1	Chalm. tekn. högsk. bild	1	Chalm. tekn. högsk. bild
2	Teori högre bild	2	Teori högre bild
3	Handelskolan bild	3	Handelskolan bild
4	Vittetektens bild	4	Vittetektens bild
5	Konst i art's bild	5	Konst i art's bild
6	Vittetektens bild	6	Vittetektens bild
7	Sjömans utv. skola bild	7	Sjömans utv. skola bild
8	Handelskolan bild	8	Handelskolan bild
9	Vittetektens bild	9	Vittetektens bild
10	Statist. centralbyrå bild	10	Statist. centralbyrå bild
11	Zoo. tekn. skola bild	11	Zoo. tekn. skola bild
12	Vittetektens bild	12	Vittetektens bild
13	Zoo. tekn. skola bild	13	Zoo. tekn. skola bild
Låga utbildning		Låga utbildning	
1	Chalm. tekn. högsk. bild	1	Chalm. tekn. högsk. bild
2	Teori högre bild	2	Teori högre bild
3	Handelskolan bild	3	Handelskolan bild
4	Vittetektens bild	4	Vittetektens bild
5	Konst i art's bild	5	Konst i art's bild
6	Vittetektens bild	6	Vittetektens bild
7	Sjömans utv. skola bild	7	Sjömans utv. skola bild
8	Handelskolan bild	8	Handelskolan bild
9	Vittetektens bild	9	Vittetektens bild
10	Statist. centralbyrå bild	10	Statist. centralbyrå bild
11	Zoo. tekn. skola bild	11	Zoo. tekn. skola bild
12	Vittetektens bild	12	Vittetektens bild
13	Zoo. tekn. skola bild	13	Zoo. tekn. skola bild

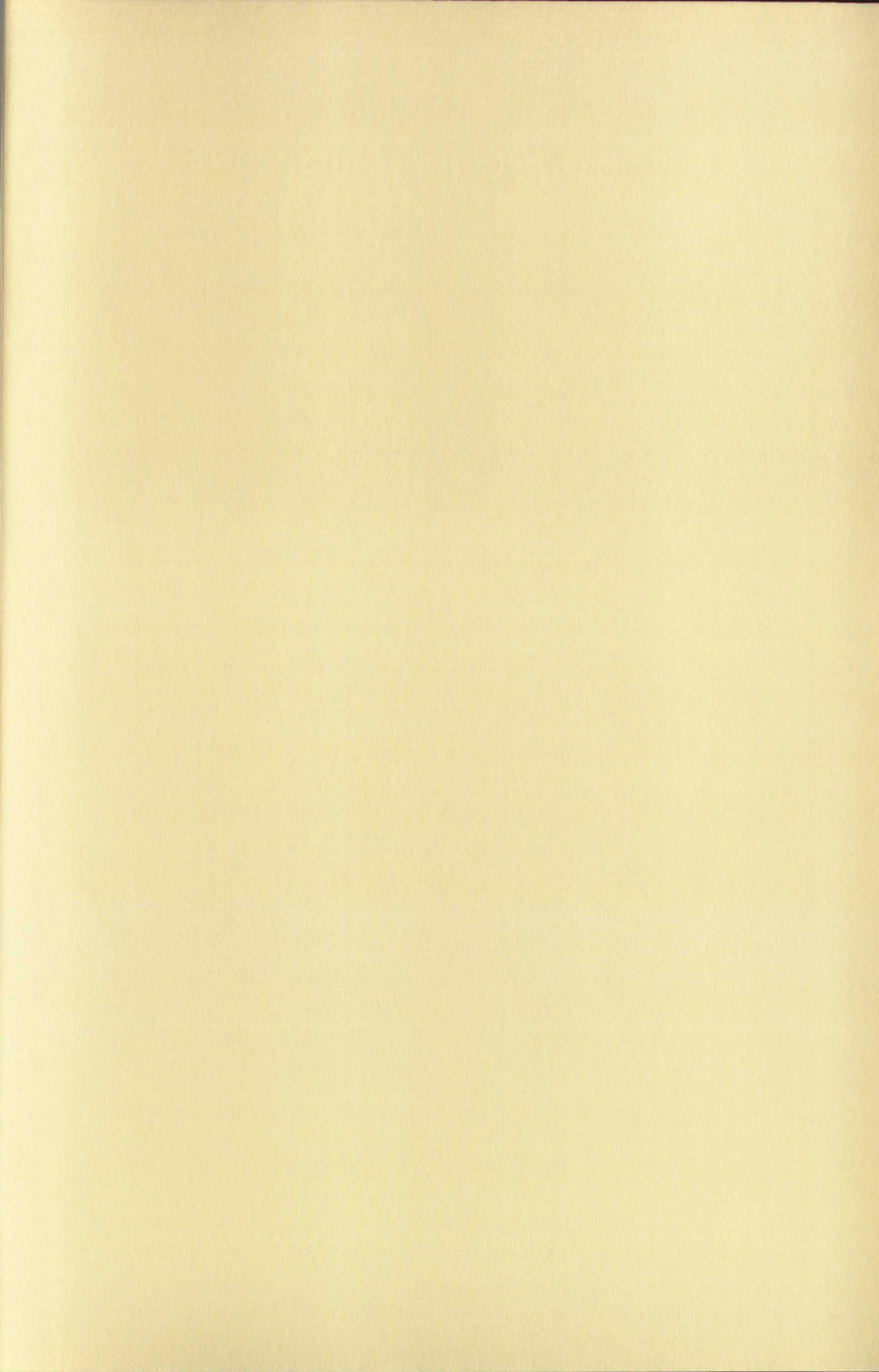

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1: Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. [2] Del 2: Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. [3]

Utrikesdepartementet

Sveriges sjöterritorium. [1]

Socialdepartementet

Tandvårdsförsäkring. [4]

Kommunikationsdepartementet

Skånes och Hallands vattenförsörjning. [8]

Finansdepartementet

Måttenheter. [5]

Ecklesiastikdepartementet

Antikvitetskollegiet. [10]

Inrikesdepartementet

Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. [6]

Praktik- och feriearbetsförmedling. [7]

Arbetsmarknadspolitik. [9]

